

En analyse av tendenser i politisk journalistikk i Norge

- belyst gjennom Juul- og Snøhvit-saken.

HOVEDFAGSOPPGAVE

Institutt for Sammenliknende politikk

UNIVERSITET I BERGEN

SEPTEMBER 2003

STIG HENNING MORKEN

FORORD

Se der ja, da kan det se ut som omsider min akademiske karriere ebber ut...på tide kanskje?
Vel, det er greit å bli ferdig, men i den sammenheng er det noen som fortjener en takk:

Først vil jeg rette en takk til mine to veiledere på hovedfagsoppgaven min; Stein Kuhnle og Helge Østbye, som har gitt meg konstruktive tilbakemeldinger og holdt meg litt tilbake i min iver etter å levere. Det ble etter hvert bra progresjon på hele skriveprosessen, og det skal som sagt disse to ha sin del av æren for. Det at jeg har kunnet ha to veiledere er jeg i det hele tatt takknemlig for.

En stor takk må overbringes Sveinung Helgesen, som har produsert en helt ypperlig innsats som korrekturleser. Ellers hei til en del artige folk her i Bergen som mer eller mindre har bidratt til at jeg har blitt ferdig i tide.

To eksterne inspirasjonskilder har jeg også hatt. Den ene vet hvem hun er, mens den andre neppe er klar over det med det aller første. Likevel – takk for det!

Til slutt må æ overbringe de varmeste gratulasjona til mæ sjøl, for det e jo mæ det hele har stått å falt på.....vel...gratulerer Stig, med vel overstått!

Sammendrag

Hvor kan den politiske presse i Norge sies å befinne seg per i dag? Med dette som grunnlag har jeg undersøkt og analysert sentrale og definerende sider ved den politiske journalistikken for bedre å kunne forstå hvilken rolle den politiske presse spiller i demokratiet. I og med oppgavens mer eller mindre eksplorative form, berører jeg en rekke temaer som hver for seg har en rekke underliggende problemstillinger.

Som utgangspunkt presenterer jeg tre forskjellige demokratiteorier og ser nærmere på forskjellene mellom dem, samt hvordan de ideelt ønsker å ”regissere” et samfunn og på hvilken måte pressen skal være integrert i dette samfunnet på. Gitt disse teoriens manglende pressefokus, introduserer jeg systemperspektivet som en alternativ og langt mer inkluderende måte å forstå pressens rolle i demokratiet på.

Med en gjennomgang av pressens historiske utvikling, etablerer jeg viktige trekk ved journalistikken som profesjonalisering, kommersialisering og medialisering. Denne historiske gjennomgangen fører dermed over til en behandling av tendensene ved dagens pressehverdag, hvor nøkkelord som journalismen som ideologi, anonym kildebruk, flokktendenser, politiske aktører samt viljen til intern granskning, blir stående igjen som sentrale emner.

Når den teoretiske og den empiriske bakgrunnen for hvordan pressen opererer i Norge i dag er etablert, blir alle disse elementene anvendt og integrert inn i oppgavens avsluttende analyser, henholdsvis Juul-saken og Snøhvit-saken. Ved å se på hvordan et utvalg av aviser rapporterer, vinkler og kommenterer disse nyhetssakene, undersøker og avdekker jeg hvorvidt dette kan sies å stemme overens med de presseteoretiske idealene, hvilken måte de blir oppfattet i samfunnet på og hvilken rolle pressen faktisk innehar i samfunnet. Ved en slik gjennomgang påviser jeg ved gjentatte anledninger at det i liten, eller ingen, grad eksisterer klare retningslinjer som pressen må forholde seg til, noe som resulterer i at pressen selv blir i stand til å definere egen rolle. Videre viser det seg at pressen gjennom sine valg av fokus og nyhetssaker har relativt stor innvirkning på det politiske liv som helhet. Dette kommer både til uttrykk gjennom det politiske livs opptatthet av pressens liv og levnet, samt deres politiske retningsforandringer på bakgrunn av pressens meningsytringer. Tross pressens sentrale og mektige samfunnsrolle, stiller jeg likevel spørsmålet om pressen faktisk gjør sin samfunnsmessige plikt? Eller er vi i ferd med å få en presse vi ikke fortjener? Svarene varierer, men tvilen er til stede.

INNHOLDSLISTE

KAPITTEL 1. PRESSEN INNLEDER EN NY HVERDAG	1
1.1 OPPGAVENS TEMA OG PROBLEMSTILLING.....	6
1.2 OPPGAVENS VIDERE GANG OG KAPITLENES UNDERLIGGENDE PROBLEMSTILLINGER.....	8
KAPITTEL 2. DEMOKRATI OG MEDIA.....	11
2.1 LIBERAL/PLURALISTISK DEMOKRATIMODELL.....	12
2.1.1 <i>Kritikk mot modellen</i>	14
2.2 REPUBLIKANSK DEMOKRATIMODELL (DIREKTE DEMOKRATI).....	15
2.2.1 <i>Kritikk mot modellen</i>	16
2.3 HABERMAS OG RASJONALITET	17
2.4 DELIBERATIV DEMOKRATIMODELL.....	19
2.4.1 <i>Fire prosedurale krav</i>	20
2.4.2 <i>Kritikk mot modellen</i>	21
2.5 MEDIA OG DEMOKRATI.....	24
2.5.1 <i>Kunstig fokus</i>	25
2.5.2 <i>Medias selvpålagte samfunnsoppdrag</i>	26
2.6 MEDIAS ROLLE I DEMOKRATIET	29
2.7 SYSTEMPERSPEKTIVET.....	32
2.7.1 <i>Media som negative eller positive bidragsytere i samfunnsdebatten</i>	33
2.7.2 <i>Den politiske kommunikasjons to sfærer</i>	34
2.7.3 <i>Løst koblet system</i>	36
2.7.4 <i>Den politiske dagsorden</i>	36
2.8 ENKELTSAKEN.....	37
2.8.2 <i>Mediestorm</i>	39
2.9 OPPSUMMERING.....	40
KAPITTEL 3. NORSK POLITISK JOURNALISTIKK	44
3.1 PARTIPRESSEN.....	44
3.1.2 <i>Svekkelse av partipressen</i>	45
3.2 PROFESJONALISERING OG UTVIKLINGSTENDENSER.....	48
3.3 ØKONOMI.....	50
3.3.1 <i>Børs og katedral</i>	51
3.4 MEDIALISERING.....	54
3.5 OPPSUMMERING.....	57
KAPITTEL 4. JOURNALISTIKK OG KRITIKK	59
4.1 PRESSEN I ET MAKTFORDELINGSPERSPEKTIV.....	60
4.1.1 <i>Journalismen som ideologi</i>	61
4.2 DEN JOURNALISTISKE MAKT OG DENS GRANSKERE.....	66
4.2.1 <i>Anonyme kilder og kildekritikk</i>	67
4.2.2 <i>Journalister som flokkdyr og politiske aktører</i>	72
4.2.3 <i>Stoltenberg kritiserer media</i>	76
4.3 OPPSUMMERING.....	79
KAPITTEL 5. METODE	82
5.1 FORSKNINGSDESIGN	83
5.1.1 <i>Utvalg av analysemateriale</i>	84
5.1.2 <i>Utvalg av analyseenheter</i>	85
5.1.3 <i>Analysens videre handlingsforløp</i>	88

KAPITTEL 6. JUUL-SAKEN	89
6.1 UKE 17 – FØRSTE NYHETSUKE.....	89
6.1.1 Analyse nyhetsuke 17.....	94
6.2 UKE 18 – ANDRE NYHETSUKE.....	96
6.2.1 Analyse nyhetsuke 18.....	100
6.3 UKE 19 – TREDJE NYHETSUKE.....	102
6.3.1 Analyse nyhetsuke 19.....	104
6.4 UKE 20 – FJERDE NYHETSUKE.....	106
6.4.1 Analyse nyhetsuke 20.....	109
6.5 UKE 21 – FEMTE NYHETSUKE.....	111
6.5.1 Analyse nyhetsuke 21.....	113
6.6 OPPSUMMERENDE ANALYSE.....	115
6.7 JUUL-SAKEN SOM MEDIEORKAN.....	120
KAPITTEL 7. SNØHVIT-SAKEN	124
7.1 FEBRUAR – FØRSTE NYHETSMÅNED.....	125
7.1.1 Analyse nyhetsmåned februar.....	128
7.2 MARS – ANDRE NYHETSMÅNED.....	130
7.2.1 Analyse nyhetsmåned mars.....	133
7.3 APRIL – TREDJE NYHETSMÅNED.....	135
7.3.1 Analyse nyhetsmåned april.....	137
7.4 MAI – FJERDE NYHETSMÅNED.....	138
7.4.1 Analyse nyhetsmåned mai.....	140
7.5 JUNI OG JULI – FEMTE OG SJETTE NYHET SMÅNED.....	142
7.5.1 Analyse nyhetsmåned juni/juli.....	145
7.6 OPPSUMMERENDE ANALYSE.....	148
7.7 SNØHVIT-SAKEN SOM MEDIESTORM.....	155
KAPITTEL 8. EN MANGEFASETTERT BRANSJE	159
BIBLIOGRAFI	168
APPENDIKS	173
VÆR VARSOM.....	173
E-POST TIL REDAKSJONEN I DAGBLADET, DATERT 3. JANUAR 2003.....	177
TABELL 1. TID BRUKT TIL ULIKE MASSEMEDIER 1991-2001.....	178
TABELL 2. DE TRE STØRSTE AVISEIERNE 2001.....	178
TABELL 3. STØRSTE EIERGRUPPER 1987-2001.....	179
TABELL 4. VALGOPPSLUTNING MÅLT I PROSENT.....	179
AVISER/NYHETSBYRÅER OG UTGA VER SOM HAR VÆRT BENYTTET I DENNE OPPGAVEN.....	180
FIGURLISTE	
FIGUR 5.1 ANALYSEENHETER.....	86
TABELL 6.1. ANTALL SAKER UKE 17.....	95
TABELL 6.2. ANTALL SAKER UKE 18.....	101
TABELL 6.3. ANTALL SAKER UKE 19.....	106
TABELL 6.4. ANTALL SAKER UKE 20.....	111
TABELL 6.5. ANTALL SAKER UKE 21.....	114
TABELL 6.6. A VISENES DEKNING, MÅLT ETTER TYPE OPPSLAG.....	116
TABELL 7.1 ANTALL SAKER FEBRUAR.....	129
TABELL 7.2 ANTALL SAKER MARS.....	135
TABELL 7.3 ANTALL SAKER APRIL.....	138
TABELL 7.4 ANTALL SAKER MAL.....	142
TABELL 7.5.1 ANTALL SAKER JUNI.....	146
TABELL 7.5.2. ANTALL SAKER JULI.....	148
TABELL 7.6 A VISENES DEKNING, MÅLT ETTER TYPE OPPSLAG. 1/2- 31/7 2002.....	150
TABELL 7.7 A VISUTVALGETS NYHETSDEKNING FEBRUAR-JULI.....	157

Kapittel 1. Pressen innleder en ny hverdag

I løpet av de siste tiårene har man i Norge kunnet observere en markant forandring innen medieverdenen. Dette har blant annet kommet til uttrykk gjennom en økt kommersialisering, tøffere konkurranse medier imellom, samt et større fokus på enkeltsaker og kjente personer. Medieeksperter og kommentatorer vil sannsynligvis karakterisere en slik utvikling som en utvikling i retning av tabloidisering av norsk media. De samme ekspertene vil kanskje anse en slik utvikling for å være både uunngåelig og normal. Rammevilkårene for massemediene, og fremfor alt avisene, har forandret seg i og med at de ikke lenger kan leve i den beskyttede tilværelsen de hadde under tiden som mer eller mindre etablerte partiorgan. Etter hvert som båndene til de politiske partiene i Norge har blitt svakere, har avisene vært nødt til å belage seg på en hverdag som i større grad styres av markedskreftene og hvor det viktigste er avkastning. For å oppnå dette må avisene gjøre seg attraktive både for annonsører og det aviskjøpende publikum ved å kunne tilby et spennende, appellerende og salgbart produkt. Noe av det som kan bidra til å øke salgspotensialet til avisene er eksistensen av politiske skandaler, hvor avisene i form av pågående og undersøkende journalistikk presser fram avsløringer, - avsløringer som igjen kan ha eventuelle konsekvenser for det politiske liv og demokratiet som helhet. Det journalistiske "scoopet" med sin nyhetsmessige intensitet og medførende personfokus skal her forstås å være av en sentral art, - noe som det politiske Norge fikk oppleve for alvor for på slutten av 1980-tallet gjennom den såkalte Syse-saken:

Etter at Arbeiderpartiregjeringen med Gro Harlem Brundtland i spissen tapte stortingsvalget i 1989, overtok en trepartiregjering bestående av Høyre, Krf og Sp med statsminister, Jan P. Syse(H) i spissen. Bortsett fra politisk uenighet rundt EØS- og EF-spørsmålet¹, kunne koalisjonsregjeringen den første tiden allikevel karakteriseres som relativt vellykket, – dvs. at de var i stand til å holde en intern samstemmighet samtidig som de politiske forholdene kunne oppfattes som stabile (Fremo 1996:9). Til tross for dette måtte Syse 3. november 1990 returnere nøklene til statsministerens kontor til Gro og Ap, - en konsekvens av at Syse og trepartiregjeringen så seg tvunget til å gå av som følge av at problemene med nettopp EØS-forhandlingene og Europa-spørsmålet hadde utviklet seg til et punkt der et videre regjeringssamarbeid ble umuliggjort. Selv om regjeringssamarbeidet tilsynelatende ble avsluttet

¹ Høyre hadde en programfestet positiv holdning til medlemskap i EF og til den forestående EØS-avtalen, mens Senterpartiet på sin side var svorne motstandere til de forskjellige formene for europeisk integrasjon.

på intern uenighet, argumenterer Skjalg Fremo² for at avgangen indirekte kunne skyldes en prosess rundt privatpersonen Jan P. Syse som startet noen måneder tidligere (1991:50): 14. september 1990 publiserte VG en artikkel der avisen anklaget Syse for økonomiske misligheter og brudd på den gjeldende aksjeloven³ (VG 14/9-1990). Senere samme dag engasjerte NTB seg i saken, og basert på egne undersøkelser rundt det angivelige lovbruddet, kunne nyhetsbyrået presentere ytterligere lovbrudd enn det VG hadde rapportert om⁴. Syse beklaget på sin side det inntrufne og unnskyldte seg med at han hadde vært travelt opptatt, men ga samtidig uttrykk for at saken var blitt overdimensjonert og sammenlignet overtredelsen med ”å kjøre noen kilometer for fort” (Østlyngen og Øvrebø 1991:146). Som følge av disse opplysningene kunne NTB presentere uttalelser fra flere sentrale politikere: Både leder i Unge Høyre, Jan Tore Sanner, SVs parlamentariske leder Kjellbjørg Lunde og Aps nestleder Gunnar Berge kom med sterk kritikk mot Syse, hans involvering i saken og forsøk på bagatellisering i etterkant (Fremo 1996:13). I motsetning til avisenes nyhetsredaksjoner, hadde NTB mulighet til fortløpende å publisere og oppdatere sine nyhetssaker⁵. Som resultat av disse forholdene fortsatte nyhetsbyrået sine undersøkelser og kunne i løpet av dagen og kvelden rapportere om ytterligere flere ulovligheter fra Syses side⁶, avsløringer som i løpet av de påfølgende ukene skulle føre til et formidabelt nyhetspress på og rundt personen Jan P. Syse.

Av representanter for pressen kan VG sies å være den avisen som kjørte sterkest i denne perioden, både ressursmessig og i form av publiserte artikler⁷. Ut over dette kan NTB også anses som å være en viktig pådriver i nyhetssaken og vekslet sammen med VG på å grave frem nye påståtte ulovligheter og å være kritisk til personen Syse. Forhold som blant annet kan eksemplifiseres ved et knippe av sakens titler og overskrifter:

² Fremo var journalist for NTB under Syse-saken, og var nyhetsbyråets mest produktive og sentrale representant i denne tidsperioden. Det må også poengteres at forfatteren er å anse som en analytisk medieobservatør, som har i tillegg til sin jobb i NTB har publisert en rekke arbeider om journalistiske arbeidsmetoder, presentasjonsformer og etikk.

³ VG mente å ha beviser for at Syse som styreformann i gårdselskapet AS Blaasenborg – Pilestredet 88 over flere år hadde unnlatt sende inn selskapets regnskaper til Brønnøysundregistrene.

⁴ NTB kunne avsløre at det aktuelle selskapet i strid mot aksjeloven benyttet seg av advokat John Elden som både foretningfører og som revisor, mens dets opprinnelig valgte revisorfirma ikke var benyttet i det hele tatt.

⁵ Der avisene per i dag har utlignet NTBs fordeler gjennom eksempelvis oppdateringer i nettavisene, var på dette tidspunktet nyhetsbyråene tilnærmedesvis enerådende på produksjon og utsendelse av nyhetsstoff mellom avisenes deadline. Det må poengteres at TV og radio hadde samme fortrinn som NTB, men i dette tilfellet var det NTB sammen med VG som var de ledende på nyhetssaken da etermediene foreløpig ikke ga saken høy prioritet.

⁶ Syse var styreleder i AS Camilla Colletts vei 3 som også hadde unnlatt å sende inn alle regnskapene til Brønnøysundregistrene. I etterkant ble det også avslørt at selskapet hadde lånt ut store summer tross sin negative egenkapital.

⁷ I en undersøkelse rundt Syse-saken har Øvrebø og Østlyngen påvist at avisen trykte 72 store og små artikler om Syse over en periode på 10 dager med start den 14. September (1991:146).

- VG: SYSE BRØT AKSJELOVEN (14/9-90), SYSE I STORM – KNUST (15/9-90), SLAKTES AV REVISORENE (16/9-90), Syse sterkt svekket (16/9-90), SYSE BØR GÅ (18/9-90), SYSE PÅ KANT MED NOK EN LOV (19/9-90),
- NTB: GRO – SYSE-SAKEN BLIR STADIG VERRE (16/9-90), HVEM LÅNTE PENGENE STATS MINISTER? (16/9-90), JAN P. SYSE FRA SKANSE TIL SKANSE (17/9-90), ULOVLIGE SYSE-LÅN OGSÅ I 1986 (17/9-90), SKATTEREDUKSJON – SPORT FOR STATS MINISTERE (19/9-90),

Interessant nok inntok Dagbladet i løpet av den samme perioden en noe mer forsonende linje overfor statsministeren, noe vi også delvis kan se ut fra avisens overskrifter: FOLKET TILGIR DEG, SYSE (16/9-90), En uheldig mann? (18/9-90), Syse red stormen av i natt – SEIERSKLEMMEN (22/9-90). KRITISERER SYSE – BETALES AV VG (25/9-90). Med andre ord hadde vi en situasjon hvor Norges to største tabloidaviser sto relativt steilt mot hverandre (Fremo 1996:43). Til tross for hva som kanskje kan karakteriseres som et rivaliserende forhold mellom disse avisene i Syse-saken, forandrer det ikke på det faktum at nyhetssaken ble viet særdeles stor oppmerksomhet i det aktuelle tidsrommet. Det må for øvrig føyes til at også resten av presse-Norge tok aktivt del i Syse-saken, hvor ulike aviser utviste både sympati med og kritikk mot statsministeren: Der Arbeiderbladet eksempelvis tidlig krevde Syses avgang (15/9-90), var Vårt Land mer avmålt i sin vurdering av Syse og hans politiske kandidatur og mente det ville være en overilt handling for statsministeren å trekke seg ut fra hva som kunne karakteriseres som et mindre og heller ubetydelig lovbrudd (17/9-90). Med andre ord hersket det både et engasjement og sprikende meninger innad i pressen, men dette kan likevel tolkes som prov på at pressen mente noe om denne saken og at de dermed ville formidle det videre til befolkningen.

Ettersom pressen etter hvert fikk satt et større fokus på saken, reagerte Syse med å nedsette et såkalt uavhengig granskningsutvalg rundt sine økonomiske transaksjoner for deretter å nekte å uttale seg før granskningsrapporten forelå. Dette fikk igjen leder i Krf, Kjell Magne Bondevik, og parlamentarisk leder i Sp, Anne Enger Lahnstein, til i uttalelser til NTB å reagere med å stille spørsmålstegn ved granskningen og hvorvidt den kunne anses som uavhengig eller ikke. Dette fikk nyhetsbyrået til å konkludere med at "...Dermed åpner de tilsynelatende døra på gløtt for statsministerens avgang" (19/9-90). Med andre ord ser vi, som i tilfellet Kjellbjørg Lunde og Gunnar Berge, nok et eksempel på talføre politikere som med sine uttalelser etter all sannsynlighet ønsker å oppnå noe. Saken verserte så i media ytterligere noen dager, før Syse 21.

September skulle avholde pressekonferanse for å redegjøre for granskningskommisjonens rapport rundt hans økonomiske transaksjoner. Ettersom det spesifikke tidspunktet for pressekonferansen drøyd, avstedkom det høylytte spekulasjoner i pressen om at Syse som følge av utviklingen i saken ville gå av som statsminister (Fremo 1996:79 ff.). Dette ble ikke utfallet, da Syse til et samlet pressekorps kunne meddele at han ville fortsette som leder av trepartiregjeringen: ”Jeg vil fortsette som statsminister”. Videre påpekte Syse at ”...jeg må få lov til å si at den massive støtte og sympati som jeg har mottatt i denne tiden, har rørt meg dypt. Jeg må også ha lov til å si at det har vært en fryktelig uke” (NTB 22/9-90). I en kommentar til seansen påpekte Adresseavisen på lederplass at Syse som direkte resultat av prosessen rundt hans person nå står ”fram som mannen som trosset den hardeste mediestorm noen norsk regjeringssjef har opplevd (22/9-90). Politisk journalist i Aftenposten, Aslak Bonde, mener dermed selve Syse-saken som særskilt nyhetssak kunne sies å ha fått sitt endelige, men at den likevel fikk sitt etterspill der blant annet Arbeiderpartiet varslet regjeringen om at saken ville bli fulgt opp i Stortinget. Dette kravet som ble frafalt da partiet selv kom i regjeringsposisjon (Øvrebø og Østlyngen 1991:145).

Hva forteller denne saken oss? Først og fremst at den kanskje kan nyttes som eksempel på en nyhetshverdag hvor pressen setter et større fokus på offentlige personer enn hva man har vært vant med i tidligere perioder hvor de pressepolitiske koblingene og referatjournalistikken har vært dominerende. Dette har vi i ettertid fått erfare gjennom nyhetssakene omkring Terje Rød-Larsen og hans økonomiske ”eventyr”, depresjonene til Kjell Magne Bondevik, Jagland og lederstriden i Ap rundt kommunevalget i 1999 samt den nylig avsluttede Tønne-saken. Denne type personfokuserte nyhetssaker er ikke noe nytt fenomen, noe både nyhetssakene om og rundt Per Borten, Arne Treholt og Rolf Presthus er eksempler på. Likevel er jeg av den oppfatning at selve Syse-saken og dens ettermæle markerer en markant opptrapping av denne typen politisk journalistikk i Norge. Man vil blant annet ut fra dagens forhold kunne argumentere for at det er større sannsynlighet for eksistensen av denne type nyhetssak i 2003, enn det var for 20 år siden. Eksempelvis kunne man se nærmere på Frps Carl I. Hagen og på hvor mye spaltestoff han genererer i løpet av en avgrenset tidsperiode. Deretter kunne det vært interessant å undersøke hvor mye av dette som er basert på hans person og hans karisma. Jeg vil anta at det ikke er rent lite. Med andre ord: Personlige egenskaper er viktige og får dertil stor oppmerksomhet.

Hvis man skal ta utgangspunkt i Syse-saken, kan vi legge merke til at enkelte redaksjoner dels opptrådte aggressivt både i sin nyhetsjakt og i sine tolkninger av de ulike avsløringene (les

nyhetsredaksjonene i VG, NTB, Arbeiderbladet, Dagbladet osv.). Betyr dette at pressen spiller en mer aktiv rolle enn tidligere? Kan de oppfattes som politiske aktører på lik linje med de offisielle aktørene i det politiske liv? Når daværende politisk kommentator i VG, Olav Versto 18. september 1990 skriver at Syse "...ikke lenger fyller stillingen slik hensynet til landet krever", kan det oppfattes som om Versto utnytter sin posisjon som representant for VG til å spille en aktiv rolle i det politiske liv. Sannsynligheten for at befolkningen eller politikerne tar hensyn til en markant skribent fra landets største avis, blir neppe mindre av slike uttalelser⁸.

Er det mulig å unngå at pressen ikke blir for dominerende og styrende for hvordan denne type saker utvikler seg? Skal det være mulig? For å avklare et punkt: bør pressen verken knebles eller sensureres, da dette kan sies å gå ut over pressens vaktbikkjefunksjon i demokratiet. Men skal offentlige personer av den grunn til enhver tid måtte innfinne seg med å være gjort til gjenstand for pressens personfokus i deres kommersielle nyhetsjakt? Mot dette kan man argumentere for at man som offentlig person nettopp skal kunne godta et visst press og jag rundt sin person spesielt når det er snakk om påståtte ulovligheter utført av en person i en av Norges viktigste og mektigste stillinger. Man kan ikke unndra seg offentlighetens søkelys fordi det nødvendigvis ikke passer en.

Deretter kan vi stille spørsmål om hvilke utslag forbindelsen mellom pressen på den ene siden, og politikere, embetsmenn og næringslivsfolk, som anonyme eller identifiserte kilder for informasjon på den andre siden, kan ha å si for utviklingen av denne type saker? I Syse-saken kan uttalelser fra politikere sies å være sentral for nyhetssakens utvikling, men hvilken rolle spiller de egentlig? Er de oppriktige i sine uttalelser til pressen, eller er de kun opptatt av "å mele sin egen kake"? Kan det være slik å forstå at journalistene utnytter politikernes uttalelser til å posisjonere sin egen person i det politiske spillet, eller blir dette gjort ut fra et rent kommersielt hensyn om å selge et visst antall aviser? Uansett hvem som sa hva og hvem som bidro til å avsløre nye elementer i saken⁹, kan man nok i ettertid anerkjenne det potensialet Syse-saken tilrettela for anonyme kilder til å uttale seg – om det var for ytterligere å skade statsministeren eller ikke. Hvordan oppfatter så de involverte partene denne type nyhetssak? Syses enke, Else Syse, forklarer i et intervju med BT at de opplevde et hardt kjøp fra pressen. Selv om hun mener at man må innfinne seg med å være kjent og alt hva dette innebærer, er hun likevel av den oppfatning at journalistene ofte var ute etter det store kuppet: "- Da er det ikke så

⁸ Dette er for så vidt ikke noe nytt, da redaktører og skribenter også tidligere har sagt sin klare mening, men anvendes i denne saken som et illustrerende eksempel på en slik rolle.

⁹ NTB hadde for eksempel en kilde i Brønnøysundregistrene som hjalp nyhetsbyrået med dokumenter i saken, noe de heller ikke la skjul på (Øvrebø og Østlyngen 1991:149).

rart at hensyntagen til både dem det gjelder og de som står bak ikke kommer i første rekke” (BT 19/1-02). Når man analyserer disse hendelsene i ettertid, melder spørsmålet seg om det i det hele tatt finnes føringer i demokratiet for hvordan pressen skal, og hvordan de bør, utføre sin rolle? Dette vil igjen ha ringvirkninger for pressefriheten og pressens rolle i demokratiet, da man kan spørre om noe slikt i det hele tatt burde eksistere? Ville dette i så fall ikke bety å ilegge pressen unødvendige restriksjoner, restriksjoner som kan føre til dårligere arbeidsvilkår for pressen og dens demokratiske samfunnsrolle? Som vi kan se ut fra denne gjennomgangen, melder det seg en rekke spørsmål og usikkerheter ved en gjennomgang av denne typen nyhetssak, spørsmål som alle kan sies å bidra til å skape temaet for denne oppgaven.

1.1 Oppgavens tema og problemstilling

Massemedia spiller med andre ord en stor rolle i omtrent alles liv i den vestlige verden per dags dato, det være seg fjernsyn, radio, avis eller internett. I en kultur preget av konsum¹⁰ og underholdning, stilles det store krav til de forskjellige mediene om produksjon og levering av hva vi kan kalle ”hurtige” og lettfattelige (– med andre ord salgbare) nyheter. TV, internett og delvis radio kan sies å ha en klar fordel i kraft av presentasjonsformen: TV som dominerende audiovisuell kanal, radio som den alltid tilstedeværende audio-kanal, og internett som ved å kombinere det audiovisuelle, det informative og fremfor alt det moderne og tidsriktige, på sin side representerer noe nytt i medieverdenen. Det at de er i stand til å nå ut til nye og yngre aldersgrupper gir disse mediene en særstilling i samfunnet. I tillegg til dette har internett et relativt ubegrenset distribusjonsnett både nasjonalt og internasjonalt. For å si det på en annen måte – journalistene og avisene står overfor et knippe formidable motstandere når, og hvis, de skal gjøre seg bemerket. Gitt den overveldende interessen og overvekten av lettfattelig underholdningsstoff i media i dag, kan det argumenteres for at den politiske presse har et viktig ansvar overfor demokratiet og befolkningen med tanke på formidling og tolkning av politiske

¹⁰ Selv om postmaterialistiske verdier ifølge Inglehart (1990:130ff.) i økende grad har preget de vestlige samfunn etter andre verdenskrig, kan situasjonen i Norge med Høyres relativt sterke posisjon (sammenlignet med Aps oppslutning) og Frps stadig økende oppslutning, borge for et samfunn som er mer opptatt av konservative kvaliteter i form av individualistiske og materialistiske verdier (konsum) enn av såkalte ”myke” verdier. Dette kom senest til uttrykk ved fylkes- og kommunevalget 15. september 2003, der Frp var en av valgets vinnere. Mot denne argumentasjonen finner vi eksemplet SV, valgets andre vinner. Venstresidens fremgang vil her kunne tolkes som uttrykk for at de postmaterielle verdiene i Norge fortsatt er av en oppegående art, men jeg er likevel av den oppfatning at disse verdiene er i mindretall i forhold til hva verdien av kapital betyr for befolkningen. Dette ser vi for eksempel i de seneste årenes stadig økende lønnsveksten og folkets forventninger til denne, samt hvilke effekter kjøpe- og lånelysten virker å ha på den generelle befolkning. Med andre ord er dette ikke en kvalitet som nødvendigvis taler til fordel for mer alternative holdninger i form av opptatthet av miljøspørsmål og felles velferd.

hendelser og avgjørelser. Med tanke på viktigheten av dette, blir spørsmålet: hvordan skjøtter de denne oppgaven?

Jeg har valgt å ta et overblikk over den politiske journalistikken i Norge i dag og se på hvordan de indre og ytre forholdene spiller inn på hvordan den politiske presse opererer i dag.

Det overordnede tema for oppgaven vil da bli å undersøke tendenser innenfor den politiske journalistikken i Norge. For å nyansere dette, ønsker jeg i all hovedsak å ta for meg tendenser på to plan. For det første vil jeg se på de overordnede og dominerende tendensene innenfor feltet som i stor grad er basert på pressens historiske utviklingstrekk samt diverse konjunktuelle forhold (les økonomi). For det vil jeg se på forhold som går mer direkte på den journalistiske praksis samt dens publiserte tekster. For lettere å kunne illustrere dette, ønsker jeg å se hvordan pressen undersøker, rapporterer fra og behandler to utvalgte nyhetssaker som jeg finner spesielt interessante. Med andre ord blir den overordnede problemstillingen min i oppgaven følgende:

En analyse av tendenser i politisk journalistikk i Norge

- belyst gjennom Juul- og Snøhvit-saken.

Juul-saken baserer seg på en fredspris med tilhørende pengegave som Terje Rød-Larsen og hans kone Mona Juul mottok i 1999 av et fredssenter i Israel. Saken fikk sine første oppslag i norske aviser 23. april 2002, og utviklet seg blant pressen raskt til en formidabel jakt på, og spekulasjoner rundt, hva som hadde foregått da ekteparet hadde mottatt en anselig sum penger uten angivelig å rapportere dette til Utenriksdepartementet, som regelen tilsier. Dette skapte bruduljer både blant sentrale politikere og i UD, som alle hadde en mening om sakens sentrale aktører. Etter hvert trådte andre politiske hensyn inn i saken som skapte et til tider enda større nyhetspress og sensasjonsmakeri rundt dens etter hvert mange aktører. Saken verserte i pressen frem til 26. mai 2002 da saken kan sies å bli avsluttet.

Snøhvit-saken har eksistert i norsk presse med regelmessige mellomrom i nesten 20 år, men det var ikke før i februar 2002 at saken fikk en større og bredere dekning. Saken baserer seg på at Statoil vil bygge et gasskraftverk i tilknytning til Snøhvit-feltet på Melkeøya utenfor Hammerfest i Finnmark. Miljøvernorganisasjoner som Bellona og Natur og Ungdom er, og var, sterkt imot utbyggingen, men kunne ikke forhindre at Stortinget 7. mars 2002 godkjente Snøhvit-prosjektet. To uker senere ble prosjektet stoppet som følge av at Bellona hadde klaget vedtaket inn for EFTAs kontrollorgan ESA. De påfølgende månedene ble preget av usikkerhet

rundt prosjektet, og sentrale politikere engasjerte seg for å få en løsning med ESA. ESA godkjente regjeringens forslag, og som fikk som konsekvens av at Statoil nok en gang fikk klarsignal til å starte utbyggingen, igangsatte miljøvernerne ulovlige aksjoner mot Snøhvit i Hammerfest. Etter noen dager med høy temperatur grunnet stortingsrepresentant Heidi Sørensen (SV) deltakelse i demonstrasjonene, kan Snøhvit-saken sies å avsluttes i slutten av juli 2002. I motsetning til Juul-saken, som følges i overkant av en måned, har Snøhvit-saken i denne oppgaven et tidsperspektiv på seks måneder.

Utgangspunktet for oppgaven er med andre ord å kartlegge og undersøke tendenser i norsk politisk journalistikk og å se Juul- og Snøhvit-saken i lys av disse. Dette legger dermed føringer på de øvrige kapitlene som hver for seg presenterer en rekke underliggende problemstillinger i jakten på en mer helhetlig forståelse av den politiske journalistikken i Norge i dag, og av utviklingstendenser videre.

1.2 Oppgavens videre gang og kapitlenes underliggende problemstillinger

For å etablere en bakgrunn for oppgaven og for medias rolle i demokratiet, har jeg i teorikapitlet *Demokrati og media* valgt å ta for meg tre forskjellige demokratiteorier for deretter å se nærmere på hvordan disse modellene ønsker å ”regissere” eller tilrettelegge for et demokratisk samfunn og dets innbyggere. Ved siden av teoriens hovedtrekk, er det mest interessant å undersøke og klarlegge hvilken rolle mediene blir tildelt, og spiller, i disse modellene. Et raskt overblikk vil derimot påpeke at mediene har en tilnærmet fraværende plass i disse teoriene. Vil dette si at disse teoriene ikke anerkjenner mediene som en integrert del av samfunnet? Eller kan man i de forskjellige modellene finne spor etter hvilken rolle teoriene ønsker pressen skal utføre i det demokratiske samfunn? Jeg kan derimot ikke gi slipp på den tilsynelatende underteoretiseringen av medias rolle i samfunnet så lett og spør mer eksplisitt: Hva er grunnen til dette? Temaet reiser en rekke spørsmål og usikkerhetsmomenter, og et interessant punkt blir derfor å se nærmere på hvordan Presseforbundets Vær Varsom-plakat i dette tilfellet kan fungere som forsøk på å legge demokratiske føringer i form av etiske avsondringer på pressen?

Kapitlets avsluttende del kan forstås som sentralt - i den forstand at det viser et mer direkte forsøk på å integrere pressen inn i de demokratiske prosessene som eksisterer i dag. Som en indirekte kritikk mot Habermas` offentlighetsperspektiv forstår systemperspektivet, representert

ved en dansk forskergruppe, den politiske journalistikken for nærmest å ha et demokratiutviklende potensial Som følge av denne antagelsen etablerer den flere teoretiske modeller og teorier for hvordan den politiske presse skal forstås i sammenheng med det politiske liv. Avslutningsvis presenterer de en analysemodell basert på enkeltsaker som vil bli anvendt direkte på Juul- og Snøhvit-saken i den avsluttende analysen. Systemperspektivet vil sammen med de andre teoretiske perspektivene som behandles i dette kapitlet utgjøre sentrale og integrerte deler av empirien, og disse vil igjen bidra til forståelsen og den videre tolkning av oppgaven som helhet.

I oppgavens tredje kapittel *Norsk politisk journalistikk*, ser jeg nærmere på pressens historiske forutsetninger og videre utvikling frem til i dag. Det blir her viktig å se på hva som var årsaken til overgangen fra de partipolitiske koblingene og til dagens type journalistikk. Et nøkkelord er profesjonalisering. Hva har denne profesjonaliseringen og den tilhørende selvstendigjøringen betydd for pressen? Kan det argumenteres for at dette punktet har nær sammenheng med avislandskapets kommersialisering og økonomiske fokus? En problemstilling som følgelig melder seg, er det konfliktfylte forholdet mellom avisens formål om inntjening og pressens informative ansvar. Ser man en utvikling der børs i stadig større grad blir dominerende til fordel for katedral i henhold til medias demokratiserende rolle i samfunnet, eller er pressen kapabel til å stå i mot? Videre er eierkonsentrasjonen av mediebedrifter et tema. Har vi en eierkonsentrasjon i Norge? Og hva kan det i så fall kunne medføre for det journalistiske produkt? Avslutningsvis rettes det søkelys mot den økende medialiseringen av samfunnet. Kan det argumenteres for at pressen og det politiske liv i dag har så omfattende kunnskaper om hverandres felt, at samspillet mellom partene blir forutsigbart og lite fruktbart? Eller fører dette til en mer oversiktelig situasjon hvor ingen av partene kan sies å ha overtaket?

I oppgavens fjerde kapittel, *Journalistikk og kritikk*, tar jeg utgangspunkt i pressen sett fra medieviternes og mediekritikernes ståsted. En sentral del av dette kapitlet vil omhandle den svenske statsviteren Olof Petersons forståelse av journalistikken som en egen ideologi, definert, styrt og kontrollert av journalistene selv. Det blir her viktig å ta for seg spørsmål angående ensretting og hvorvidt og på hvilken måte elitistiske tendenser kan gjenfinnes innenfor journaliststanden. En annen viktig problemstilling som identifiseres, er det journalistiske samfunnsoppdraget og om dette, satt i sammenheng med Vær Varsom-plakaten, kan sies å bli gjennomført i henhold til pressens egne i tillegg til samfunnets etiske og moralske normer?

Deretter tar jeg for meg den norske pressedeбата slik den har utviklet seg i siste halvdel av 1990-tallet. Her har jeg tatt utgangspunkt i avisenes (fortrinnsvis anonymiserte) kildebruk, de journalistiske flokktendensene samt pressens rolle som politisk aktør - slik de har blitt identifisert av presseforsker Sigurd Allern. Jeg vil her søke å fokusere på hvilke konsekvenser anvendelsen av anonyme kilder kan ha for progresjonen og utfallet av en nyhetssak. Allern er til dels meget kritisk til hva han kaller pressens mangelfulle kildekritikk, men hva gjør journalistene for å rydde opp i situasjonen? Eller er de av den oppfattelsen at de utfører en adekvat type kildekritikk? Videre argumenterer Allern for at de politiske journalistene i Norge har en lei tendens til å operere i flokk. Det vil si at pressen eksempelvis skriver om samme nyhetssak og over tid har samme type vinkling og fokus. Kan det dermed sies å eksistere flokktendenser blant de norske politiske journalistene? Hvis så er tilfelle, hva er pressens egen forklaring på dette fenomenet? Et annet aspekt ved de politiske journalistenes virke kan være det tilfellet der pressen går over i rollen som politiske aktører med både ønske og agenda om å influere de øvrige politiske aktørene. Slike anklager kommer som regel fra politikere og andre offentlige aktører som ut fra gjeldende nyhetsvinklinger og fokus hevder å føle seg forfulgt av en særskilt avis eller journalist. Dette kan utvilsomt oppfattes som et viktig tema, men hva er tilfelle? Kan politiske journalister oppfattes som politiske aktører? Som en siste men ikke desto mindre interessant del av dette kapitlet ser jeg nærmere på kronikken Jens Stoltenberg skrev i Aftenposten 15. januar 2003 som direkte konsekvens av behandlingen Tønne-saken hadde fått i pressen. Her stilte Stoltenberg spørsmålet: Hvem skal granske granskerne? Innlegget reiste en presseetisk debatt hvor flere sentrale politikere og representanter for pressen deltok. Her blir det sentralt å undersøke hvordan debatten utartet seg, og deretter hva den kan sies å ha resultert i?

Metode er tittelen på oppgavens femte kapittel. Dette tar for seg hvilke typer metode jeg har valgt å anvende i oppgavens avsluttende analysekapitler. Etter å ha lagt metodiske føringer på analysen min, følger deretter oppgavens sjettede og sjuende kapittel: *Juul-saken* og *Snøhvit-saken*. Her blir det avgjørende å inkorporere all den kunnskap, opplysninger og avsløringer som de foregående kapitler har lagt til rette for. Ved å se disse case-eksemplene i lys av pressens indre og ytre forhold og analysere dem ut fra hvordan en bestemt gruppe aviser¹¹ velger å dekke, vinkle og omtale dem, skal disse med andre ord kunne brukes til å eksemplifisere sentrale tendenser i norsk politisk journalistikk slik jeg ser det i dag. Avslutningsvis vil jeg i oppgavens åttende og siste kapittel oppsummere avhandlingens foreløpige funn og deretter presentere undersøkelsens avsluttende konklusjon.

¹¹ Juul-saken har et avisutvalg bestående av VG, Dagbladet, Aftenposten og Bergens Tidende, mens Snøhvit-saken har et utvalg bestående av VG, Dagbladet, Aftenposten, Bergens Tidende og Dagens Næringsliv.

Kapittel 2. Demokrati og media

I dagens demokratiforskning er det særskilt to modeller som blir vektlagt: Den liberale og den republikanske demokratimodellen (Som også kan gå under benevnelsen direkte demokrati)¹². Der den liberale tradisjonen vektlegger valg og valgordninger, anser den republikanske modellen deltakelse i politiske fora og den medfølgende diskusjon for å være det viktigste. Forskjellen mellom modellene er nødvendigvis ikke så store praktisk sett, men jeg velger her å se ytterpunktene for lettere å kunne klarlegge ulikhetene teoriene imellom.

I Norge er det den liberale eller pluralistiske/sosialdemokratiske tradisjonen som står sterkt¹³, en modell som anser systemets demokratiske legitimitet for å ha sitt utspring i individenes private og hemmelige stemmegivning. I den liberale modellen fremheves de private interessene, og politikk består i hovedsak av å finne kompromisser mellom disse gjennom formaliserte valgordninger. Den norske sosialdemokratiske modellen har i tillegg lagt stor vekt på de offentlige interessene gjennom bl.a. en godt utbygd velferdsstat. Mot dette vil den republikanske teori argumentere for at demokrati og politikk ikke bare dreier seg om valg og avstemninger, men at det er den individuelle deltakelsen som er det essensielle¹⁴. Gjennom formelle og uformelle fora får individene mulighet til å ta del i diskusjoner og debatter hvis avgjørelser kan ha direkte konsekvens for borgerne. Den politiske diskusjonen og deltakelsen bidrar på det personlige plan til å definere individets identitet i samfunnet, mens den på det kollektive plan fører til en felles konfliktløsning av politiske saker (Eriksen & Weigård 1999:151ff).

Som et alternativ mot disse, blir den deliberative demokratimodellen et forsøk på å forene de mest sentrale elementene fra den liberale og den republikanske modellen. Denne retningen har sitt utspring i den amerikanske forfatteren og filosofen John Dewey, men er mest kjent gjennom arbeidene til Jürgen Habermas, som jeg kommer til å bruke som en basis videre i dette kapitlet. Kjernen i denne teorien bygger på idealet om en offentlig fornuftsbruk og på prinsippet om at kun legitime beslutninger kan aksepteres i den offentlige debatt¹⁵. Dette vil si at "...borgerne

¹² Benevnelsen republikanisme er hentet fra bøkene til henholdsvis Eriksen (1995, 1999, 2001) og Habermas (1995).

¹³ Den pluralistiske/sosialdemokratiske demokratiteorien skal ikke forstås som en selvstendig teori på lik linje med den liberale, men er en modell videreutviklet spesielt av de skandinaviske landene, og skal i denne sammenhengen oppfattes som en underkategori av den liberale modellen.

¹⁴ Den liberale modellen baseres nødvendigvis ikke kun på valg da modellen inneholder mye mer enn det, men den stilistiske argumentasjonen opprettholdes som sagt ut fra ønske om å identifisere hovedforskjellene.

¹⁵ Disse begrepene vil bli nærmere forklart senere i kapitlet.

styrer seg selv gjennom deltakelse i rettslig institusjonaliserte lovgivningsprosesser, og hvor bare resultater som kan få alles bifall i en fri debatt er legitime” (Eriksen & Weigård 1999:154). Hva som er, og gir, legitime beslutninger, er spørsmål som omhandles senere i kapitlet.

2.1 Liberal/Pluralistisk demokratimodell

Det politiske synet som ligger bak denne modellen er historisk grunnet i antagelsen om at den grunnleggende enhet i samfunnet er individet og dets iboende frihet. Individet er forstått som en bærer av rettigheter, og det er statens oppgave å beskytte disse rettighetene, noe som igjen staten finner sin eksistensbegrunnelse i. For å unngå eventuelle inngrep og urettferdighet overfor innbyggerne, må staten lage et system som hindrer dette. ”Det fokuseres på normative kontrollordninger som maktfordeling, rettferdighetskataloger og konstitusjonell binding, og på den demokratiske prosess som en aggregeringsprosess. Ved å summere borgernes preferanser slik de kommer til uttrykk i valg og avstemninger, sikres legitime kollektive vedtak.” (Eriksen & Weigård 1999:154).

Den liberale tradisjonen er grunnet i arbeidene og tenkningen til kjente filosofer som Thomas Hobbes og John Locke. Hobbes markerer overgangen fra troen på det absolutte monarkiet til kampen mellom liberalismen og tyranniet, mens Locke er eksponent for den liberale konstitusjonelle tradisjon som skulle dominere vestlig politikk og samfunnsliv fra det 17. århundre. I en tid dominert av religiøse grupperinger og absolutte monarker, skulle liberalismen i dette henseende kjempe for å forsøke ”...to uphold the values of freedom of choice, reason and toleration in the face of tyranny, the absolutist system and religious intolerance” (Held 1996:74). Etablert i denne tenkningen var en forestilling om at menneskene hadde naturgitte rettigheter og friheter som eksisterer uavhengig av den politiske orden. En slik naturorden begrenser nødvendigvis statsmakten, men for å beskytte seg mot ytre farer overfører borgerne makt til en autoritet (staten) som skal ivareta deres interesser. På denne måten inngår borgerne en frivillig kontrakt med staten, som de ifølge Hobbes igjen kontrollerer gjennom systemet med representativitet: ”A Multitude of men, are made One Person, when they are by one man, or one Person, Represented.” (Held 1996:77).

Selv om Hobbes og Locke var sentrale i utformingen av den liberale teorien, er det arbeidene til John Stuart Mill som er mest nærliggende dagens demokrati: ”John Stuart Mill largely set the

course of modern liberal democratic thought.” (Held 1996:100). Mill anså et voksende administrativt og sentralisert statsapparat som den største trusselen mot individets frihet. Når en større andel av folket lønnes og betales av sentralmakten, vil de miste sin uavhengighet til staten, en avhengighet som vil gjøre det vanskeligere for disse å kontrollere statsmaktens aktiviteter. De som befinner seg innenfor systemet vil ifølge Mill kjempe for å opprettholde systemet for slik å opprettholde sine særfordeler. Sagt med andre ord: Makt korrumpere. Mill anså i dette henseende demokratiet som det prinsipp og redskap som kunne motvirke og begrense byråkratiet samtidig som det kunne bidra til å etablere en legitim og lovlig maktutøvelse over individet. Den greske modellen med allmøte var for Mill både umulig å gjennomføre samtidig som han mente et slikt samfunn ville kunne bli styrt av de som hadde forutsetningene til det (les demagoger). Derfor måtte samfunnet baseres på et prinsipp om representasjon og delegering, noe som igjen skulle lede til ideen om det representative demokratiske system og som kan forstås som et sentralt punkt i Mills demokratimodell. ”A system of representative democracy makes government accountable to the citizenry and creates wiser citizens capable of pursuing the public interest. It is thus both a means to develop self-identity, individuality and social difference – a pluralistic society – and an end in itself, an essential democratic order.” (Held 1996:115).

Dermed er bakgrunnen for den moderne oppfattelsen av politikk etablert, og skrittet er ikke langt til dagens liberale politiske system hvor makt, interessekamp og generell konkurranse mellom pressgrupper er noen av de dominerende paradigmen. Ifølge Eriksen vil det i et slikt system ikke være diskusjon og argumentasjon som vil forklare atferd og resultat, men forhandling og strategisk handling. Så lenge det liberale systemet domineres av parlamentarisme og representasjonsprinsippet vil elektoratet være sikret mot overgrep fra maktinstanser, fordi en baserer seg på at politikerne jobber for velgerne ut fra en tese om en egennytte. Denne egennytten er grunnet i ønsket om gjenvalg og den tilhørende makt (Eriksen & Weigård 1999:155).

2.1.1 Kritikk mot modellen

Denne type demokratiteori vil i følge Habermas oppleve problemer på flere felt. Når individer handler kun ut fra egne interesser eller hva som kan gagne dem mest¹⁶, kan man ikke forvente at de skal oppnå et ideelt resultat. Sjansen er stor for at det individene kommer frem til er mindre rasjonelt, for seg selv eller for samfunnet, enn det resultatet de kunne kommet frem til hvis det var en viss sammenarbeidet plan bak handlingene¹⁷. Videre har ikke velgerne mulighet til direkte å påvirke forhandlingsresultatene, da ingen lover eller regler sikrer at elektoratets aggregerte vilje blir hørt. Den politiske orden er uklar og ustabil så lenge den domineres av valgsystemet, et valgsystem som fordrer konkurranse mellom de sterkeste og som ignorerer den svake part. Flertallsregelen i systemet vil videre være problematisk da den konstruerer flertall som ikke representerer det de fleste mener, samt at det former minoriteter som ikke blir hørt. Eriksen konkluderer med at: "Flertallsregelen representerer tvang, ifølge liberalismen" (1999:156), et aspekt som strider mot grunntankene om individets frihet og dets beskyttelse i liberalismen. Men kompromisser må inngås og gjennom dette er liberalismen nødt til å fire på kravene samt ambisjonsnivået sitt om folkestyre. Mot dette kan det argumenteres for at det eksisterer valgordninger i alle demokratimodeller, noe som igjen vil si at en slik ustabilitet vil man ikke kun finne ved den liberale modellen. Valgordninger har samtidig vist seg gjennom lang tid å være det mest reelle alternativet for å få gjennomført politiske beslutninger. Et samfunn hvor konflikt og ustabilitet ikke eksisterer, finnes ikke.

For ikke å risikere å bli et ustabilt styresett, kan ikke innflytelsen til velgerne være større enn muligheten til å kaste makthavere. De skiftende flertallene basert på valgordningene skulle ifølge social choice-teorien skape problemer i politikken, men man opplever i stedet et relativt stabilt politisk system. Dette er et annet aspekt liberalismen ifølge Eriksen har vansker med å forklare. Hvis individene i utgangspunktet kun skal tenke egne preferanser, hvorfor skapes det konstruktive løsninger og hvorfor kommer man så ofte til enighet vedrørende vanskelige spørsmål? (Eriksen & Weigård 1999:156). Den deliberative demokratimodellen vil her argumentere for at det foregår en deliberativ prosess bestående av diskusjon og offentlig debatt som fører til en slik enighet og stabilitet, forut for konkluderende valg og avstemninger.

¹⁶ Jeg følger her kritikken til Habermas, men det kan stilles spørsmål til hvorvidt Habermas' oppfatning av individet i den liberale modellen som drevet av en egosentrisk vilje, ikke er en for snever og ensidig definisjon. Det blir altfor pessimistisk å forstå individet som kun å operere etter egen nytte og slik ikke være i stand til å samarbeide med et ønsket resultat om et felles beste.

¹⁷ Spillteori og social choice-teori har bidratt til å belyse problemer som oppstår i følge med rasjonelle valg.

2.2 Republikansk demokratimodell (Direkte demokrati)

Som demokratisk modell er den republikanske langt eldre enn den liberale og har sine røtter i den klassiske greske polis. "In ancient Athens a citizen was someone who participated in giving judgement and holding office" (Held 1996:36)¹⁸. Denne tradisjonen ble videreført av handelsbyer i det nordlige Italia under renessansen. Ikke fullt så innovative som den greske polis, så var den italienske bystaten like fullt sentral i utviklingen av denne tradisjonen. "The core of the Renaissance republican case was that the freedom of a political community rested upon its accountability to no authority other than of the community itself." (Held 1996:42).

Rousseau og hans tenkning rundt allmennviljen ble svært sentral i den senere utviklingen av den republikanske modellen. Samfunn og stater var skapt på grunnlag av at individer hadde inngått en samfunnskontrakt for å bedre vilkårene for sin sameksistens. Det viktige for Rousseau var å finne et system som kunne ta i bruk makt, men samtidig ikke frarøve individene deres frihet. Suvereniteten og legitimiteten kommer direkte fra borgerne, men avhenger av at folket deltar aktivt i de styrende prosesser og føyer seg til, samt vedtar, hva som er allmennviljen. I motsetning til deler av den liberale demokratimodell blir ikke samfunnet i den republikanske modellen betraktet som bestående av egoistiske individer og den politiske prosessen er heller ikke kun basert på valg av politiske ledere¹⁹. Modellen forstår borgerne som tenkende individer som kollektivt handler ut fra en ide om hva som er til felles beste for samfunnet. Det er ikke dermed sagt at det kun er den republikanske modellen som har monopol på et slikt menneskesyn, - også andre demokratimodeller forstår samfunnet som bestående av selvstendige og tenkende individer.

Det er flere forhold som skiller den liberale og den republikanske modellen. For liberalismen eksisterer den personlige frihet forut for demokratiet og kravet om politisk frihet, mens for republikanere betinger frihet politisk deltakelse, noe individene oppnår hvis de deltar aktivt i styret av republikken. Forståelsen av rettigheter er med andre ord nært knyttet til dette, og i motsetning til den liberale teorien som forstår rettigheter som å eksistere forut for en politisk orden, får deltakerne i den republikanske modellen rettigheter som resultat av sin politiske deltakelse. For republikanerne er deltakelsen og demokratiet i seg selv det høyeste gode, og

¹⁸ Sammenlignet med dagens samfunn vil man ikke finne mange typiske borgere plassert under den greske definisjonen og i tillegg ville grekerne høyst sannsynlig forstå dagens demokratier som udemokratiske sett i samband med den noe heller begrensede deltakelsen.

¹⁹ Det finnes som sagt mange nyanser innenfor den liberale modell, og ikke alle oppfatter tilstedeværelsen av egoisme og valgsystemer som enerådende elementer innenfor modellen. Det blir likevel viktig å nevne dette for lettere å få fram de grunnleggende forskjellene mellom demokratimodellene.

borgerne blir innehavere av dyder i stedet for rettigheter. For republikanere står videre verdier og verdivalg sentralt. - Ut fra en allmennvilje og en idé om felles verdier skal konflikter løses og avgjørelser fattes. For å nå disse målene avhenger den republikanske modellen av et høyt refleksjonsnivå blant de deltakende borgerne. En forutsetning for dette er at borgerne bearbeides til å nå et intellektuelt nivå som gjør de i stand til å fatte vedtak og oppnå en felles forståelse (Eriksen & Weigård 1999:159). Basert på en slik kultivering av borgerne dannes den kollektive demokratiske vilje ut fra en etisk selvforståelse (Habermas 1995:38).

2.2.1 Kritikk mot modellen

En skolering og kultivering presenterer i all hovedsak en rekke ubesvarte moralske spørsmål og problemer. Dette kan for eksempel dreie seg på den ene siden om hvem som skal stå for utvelgelsen av de borgerne som skal undergå en skolering, og hva en slik skolering skal inneholde? Hvis en elite skal bestemme, - hvem velger eliten? Hva med de som har andre verdier enn de som er fundert og basert på allmennviljen? – Vil disse bli ekskludert fra det politiske liv all den tid de har ”gale” meninger? Videre kan man stille spørsmål om hva som skjer med den delen av befolkningen som av eliten blir veid og funnet for ”lett” og som dermed ikke får den nødvendige skolering og kultivering? Vil ikke disse grupperingene kunne utgjøre en underklasse i et slikt samfunn?

Habermas anklager denne tradisjonen for å ha et begrenset syn på hva som utgjør borgere og deres frihet. Legitimiteten til det republikanske demokratiet henger sammen med folkets allmennvilje, og skapes kun ved at borgerne deltar aktivt i den deliberative prosess (1995:31-34). Denne tradisjonen setter med andre ord likhetstegn mellom frihet og politisk deltakelse, hvor frihet kun tilfaller deltakende individer i politiske samfunn. Andre individer faller utenom denne definisjonen og har følgelig ingen rettigheter, noe som strider mot de grunnleggende menneskerettighetene (Eriksen & Weigård 1999: 160). I følge Eriksen har modellen problemer med å skille og forklare forskjellen mellom den debatten som foregår i fora utenfor den parlamentariske verden og de beslutninger som fattes i de statlige institusjonaliserte organer. Det er i dag en mye større forskjell mellom borgerne og staten enn tilfellet var i den greske bystat, hvor det var liten eller ingen forskjell mellom å delta i Agora (samtale på torget) eller Ekklesia (folkeforsamlingen). Grunnet den økende forskjellen og den økende statsmakten, er behovet for

en offentlighet²⁰ utenfor makthavernes rekkevidde større enn før. En slik offentlighet eksisterer riktignok i denne modellen, men er ikke atskilt fra statens beslutningsorganer, noe som kan gi modellen forklaringsproblemer ved den eventuelle eksistensen av atskilt offentlighet. Modellen sliter videre med å forklare de nyere beslutningsorganene som for eksempel forhandlingssystemer: ”Hvordan kan det være mulig å rettferdiggjøre arrangementer hvor ressurser heller enn argumenter styrer beslutningsfatningen?” (Eriksen & Weigård 1999: 162).

Det er generelt flere forhold som styrer demokratiet og staten enn borgernes deltakelse i formelle og uformelle fora, og modellen sier lite om den rådende kompleksiteten verken i det politiske system eller i samfunnet generelt. Som Eriksen påpeker: ”Vellykketheten til de moderne statene tilskrives deres evner til å lage arrangementer som *ulike* grupper kan identifisere seg med. De moderne demokratier er grunnlagt på idèen om å kunne *leve med forskjellighet og annerledeshet*” (Eriksen & Weigård 1999: 162-63).

På bakgrunn av de nevnte svakhetene ved henholdsvis den liberale og republikanske demokratimodell, ønsker Habermas å innføre en alternativ modell basert på kommunikasjon og rasjonalitet som kan takle det moderne komplekse samfunn på en bedre måte enn den liberale og republikanske demokratimodell. Før vi tar for oss denne teorien, skal vi se nærmere på noen av Habermas’ grunntanker og ideer omkring rasjonalitet og samfunnsforståelse.

2.3 Habermas og rasjonalitet

Utgangspunktet for det moderne samfunn kan sies å være en rasjonalistisk tankegang, noe den matematiske og naturvitenskapelig funderte positivismen (logisk positivisme) er et uttrykk for. Mot denne retningen finner vi romantikken som avviser rasjonaliteten og i stedet fokuserer på det naturlige, autentiske og følelsesmessige i mennesket. Der hvor den logiske positivismen tror på rasjonaliteten og den objektive sannhet, er subjektiviteten sentral for romantikken. Postmodernisme er en annen retning som avviser rasjonaliteten. Innenfor postmodernismen eksisterer ikke objektive sannheter, og de teoriene som eventuelt forfekter disse, gjør det ut fra bakenforliggende interesser.

²⁰ Eriksen definerer offentligheten ”...som et statsfritt rom som kan initiere kritikk og temme makten ved hjelp av fri og åpen debatt” (Eriksen & Weigård 1999: 161).

Habermas stiller seg derimot kritisk til alle disse retningene. På den ene siden stiller han seg skeptisk til rasjonalitets- og fornuftsskeptisismen representert ved postmodernismen og romantikken, mens positivismens rasjonalitetsforståelse for Habermas på den annen side både er utlistrekkelig og feil. Dette reflekteres gjennom rasjonaliseringen av det moderne samfunn hvor kynisme, egoisme og materialisme er av stor betydning: ”Rasjonalitet blir altså et mål på hvor effektivt man kan tilpasse seg eller manipulere sine omgivelser for å realisere subjektive preferanser”(Eriksen & Weigård 1999:12)

Det eksisterer ifølge Habermas alternative, samt bedre, tolkninger av rasjonaliteten enn det positivismen kan tilby, og han kan på denne måten karakteriseres som en kritisk viderefører av rasjonaliteten (Eriksen & Weigård 1999:10). Rasjonaliteten og fornuften har ifølge Habermas flere sider enn det positivistene tillate den, og han lanserer i sammenheng med dette begrepet ”kommunikativ rasjonalitet”. Der positivismen kobler rasjonalitet til hvordan individet takler relasjonen subjekt-objekt, forstår den kommunikative rasjonalitet dette som kommunikasjon mellom tenkende og handlende individer og er således basert på en subjekt-subjekt-relasjon. Videre er rasjonell kunnskap og innsikt bedre og sikrere enn den følelsesmessige intuisjonen romantikken baserte mye av sin logikk på. Den kommunikative rasjonaliteten er et tosidig begrep som kan brukes for å forklare hvordan borgerne når sine mål, men også den prosessen borgerne går igjennom når de argumenterer for de valg de gjør samt forsvarer sine standpunkter mot kritikk (Eriksen 2001:12). Selv om Habermas fester lit til rasjonaliteten, erkjenner han også all kunnskaps feilbarlighet og mener derfor at slutninger følgelig må være tilgjengelig for revisjon. Det er ikke konklusjonen eller innholdet i denne prosessen som er viktig for Habermas, men heller på hvilken måte denne kunnskapen er kommet fram til. En prosedyre må etableres som holder fast på en åpenhet rundt de svar som diskuteres og hvor konklusjonene alltid kan utfordres og kritiseres. ”Det rasjonelle blir da det som de sterkeste argumentene kan framføres til fordel for” (Eriksen & Weigård 1999:14).

En slik prosedural rasjonalitetsforståelse kommer ikke nødvendigvis fram til de rette konklusjonene, men prosedyren berger for at de aktuelle resultatene kan diskuteres og forandres gjennom språklig dialog. Dette er bakgrunnen for Habermas’ teori om kommunikativ handling. Denne tar utgangspunkt i det fornuftspotensiale som finnes i talehandlinger, og går ut på at det gjennom de aktuelle prosedyrer dannes en felles enighet og konsensus som skaper grunnlag for individuell handling rettet mot samhandling (mellom individene). Slik kommer menneskenes

egentlige rasjonalitet til syne; individenes evne til å la den oppnådde konsensus styre sine egne handlinger (Eriksen & Weigård 1999:15).

2.4 Deliberativ demokratimodell

Denne modellen kan karakteriseres som et kompromiss mellom den liberale og republikanske modell ved at den inkorporerer sentrale deler av de konkurrerende modellene og ønsker å etablere en modell som er bedre rustet til å takle kompleksiteten i det moderne samfunn samt de potensielle utfordringene demokratiet er stilt overfor. Basis forut for den deliberative modellen er en fungerende demokratisk rettsstat som skal etablere lover og regler som respekterer individets frihet og garanterer en fredelig sameksistens mellom ulike grupper i samfunnet. ”It follows that the task of politics is not merely to eliminate inefficient and uneconomical regulations but also to establish and guarantee living conditions in the equal interest of all citizens” (Habermas 1996: 339).

Sett i sammenheng med hovedtradisjonene blir liberalismens krav om individets frihet lagt inn i modellen, mens republikanismens mangelfulle frihetsbegrep justeres til å bli mer allmenngyldig enn tilfellet var. Aktørens private autonomi beskyttes deretter ut fra det faktum at borgernes deltakelse og bifall til politiske avgjørelser kun aksepteres hvis individet er fritt til å kunne delta i deliberasjonene på en uavhengig måte. Videre ligger det en forutsetning i den deliberative modellen om at alle individer i utgangspunktet skal kunne delta i prosedyrene, noe som igjen tilsier at de må være frie (Eriksen 2001:12). Ankepunktet mot liberalismen og dens individuelle handling ut fra egeninteresse, er dekket opp for ved at det deliberative og kommunikative aspektet ved republikanismen føyes inn i modellen. Der hvor den liberale og den republikanske modellen anser staten som den sentrale autoritet med kontroll over beslutninger og utøvende makt, har den deliberative teorien et mer desentralisert samfunnsperspektiv. Med dette menes det at samfunnet skal ha preg av å være desentralisert, avhierarkisert og bestående av opptil flere sentre for makt, autoritet og beslutninger. Dette skal gi borgerne flere muligheter til å delta i samfunnsdebatten og videre ha innflytelse på den allmenne folkeviljen. Dette gjelder ikke bare gjennom politiske og organisatoriske grupperinger, men også andre alternativer som utfyller, forbedrer og øker sjansen for at rettferdige beslutninger fattes der ”...det er etablert et sett av prosedyrer og arrangementer for informasjon, deliberasjon og forhandling både i og utenfor det formelle maktapparatet” (Eriksen & Weigård 1999:171).

2.4.1 Fire prosedurale krav

Oppsummert utgjør kjernen i denne nye modellen et samfunn hvor borgerne deltar i offentlige diskusjoner, hvor de hører på sine samtalepartnere og kan forandre syn og standpunkt såfremt kvalitativt bedre argumenter blir presentert i den kommunikative prosess. Ut fra dette presenterer Erik Oddvar-Eriksen fire institusjonelle og prosedurale krav til hvordan en deliberativ demokratimodell skal kunne operere ut fra idèen om styring gjennom fri offentlig kommunikasjon (2001:6):

1. Frihet: Borgerne deltar fritt i diskusjonen og er frie til å høre, og eventuelt akseptere, andre argumenter, og borgerne er kun bundet av eventuelle resultater og forutsetninger for egen deltakelse. Institusjonene innenfor modellen presser ikke borgerne til å godta normer og vilkår de ikke går god for selv.
2. Rasjonalitet: Argumentene og framleggene til deltakerne er velbegrunnet, noe som gjør deliberasjonene rasjonelle. Kollektivets beslutninger er et resultat av gjennomtenkte forslag og hvordan disse begrunnes.
3. Likhet: Deltakerne i den kommunikative prosess er likestilte, både formelt og reelt, ut fra et prinsipp om at deltakerne er språkkompetente nok til å delta. Ulikheter skal fjernes eller kompenseres for fra sentralt hold. Eriksen nevner et eksempel hvor svakere stilte parter får bistand fra advokat for å utjevne forskjell. Men det kan like godt være en annen språkmessig kompetent person som hjelper.
4. Offentlighet: Kommunikasjonen foregår på offentlige arenaer, og resultatet av deliberasjonene er kun legitime så fremt de er oppnådd gjennom fri debatt basert på gjensidig akseptert argumentasjon (resiprositetsnorm²¹).

Hvis den kommunikative prosess (deliberasjonen) har fulgt disse retningslinjene, skal man kunne anta at de fremarbeidede resultater er rettferdige eller representerer det felles beste, noe som igjen gir grunnlag for demokratisk legitimitet.

Når prosedyrene er etablert og modellen satt i system, gjenstår ett særdeles sentralt element som må være til stede hvis det deliberative demokrati skal kunne fungere: borgerne! Skal man

²¹ En gjensidighetsnorm forutsettes å styre det offentlige resonnement: "Det appelleres til grunner som er tilstrekkelige til å overbevise rimelige personer – grunner som er gjensidig akseptable" (Eriksen 2001:7)

forvente at hvem som helst skal kunne delta i den kommunikative prosessen? Hvis borgerne er fundamentalt uenige, hvordan skal de kunne enes? Er det tilstrekkelig å delta i en deliberativ prosess for å komme opp med konstruktive løsninger? Den deliberative demokratimodellen vil her argumentere for at kommunikasjonen i seg selv er avgjørende, og da med hvilken kraft den har til å forandre borgernes holdninger til prosessen og konfliktløsning. I denne sammenhengen blir troen på kommunikasjonen en forutsetning for at modellen skal være levedyktig. ”Dette mikrofundamentet bygger på innsikten om at *grunner skaper en forskjell i verden.*” (Eriksen 2001:11). Det andre vesentlige punktet er anvendelsen av rasjonalitet i modellen. Meningsutvekslingen har i den deliberative demokratimodellen kapasitet til å endre deltakernes standpunkter i løpet av deliberasjonen på grunn av at det benyttes rasjonelle argumenter fundert på kollektiv rettferdighet, eller hva som er det felles beste. Avslutningsvis blir begrunnelsen for deliberativt demokrati satt i sammenheng med den deliberative prosessen og at denne har vært av såpass kvalitet at man ut fra dette kan forvente at resultatene både er rasjonelle og akseptable (Eriksen 2001:31).

2.4.2 Kritikk mot modellen

Når begrunnelsen for teorien er unnagjort, står vi igjen med hvordan den skal gjennomføres. Uansett om modellen skal forstås som en ideatype eller ikke, kan det stilles flere spørsmålstegn til modellen. Ved første øyekast kan den deliberative modell virke særdeles utopisk og lite gjennomførbart, noe som kan ha sammenheng med at modellen kan forstås som et ideal over hvordan et demokrati best mulig skal kunne funksjonere. Alle de omhandlede demokratimodellene har visse normative og ideale krav, men den liberale og den republikanske har en utforming som må kunne sies å være mer realistisk ut fra det forhold at disse har blitt utprøvd eller forsøkt gjennomført (i alle fall delvis). Hvis den deliberative modellen skal ha som hovedmotiv å ta utgangspunkt i en kritikk av de andre modellene, skal man kunne forvente et realistisk alternativ. Det er opptil flere forhold som går mot dette, noe som blant annet kommer fram hvis vi tar for oss Eriksens fire ideale og prosedurale krav til en deliberativ modell:

1. Frihet: Hvordan kan det være mulig å basere et samfunn på en så ekstrem frihet som at individene kun kan stilles til ansvar for det de selv har deltatt i. Vil det ikke nødvendigvis føre til problemer med gjennomføringen av samfunnet? En slik modell skulle en tro kunne føre til anarkistiske tendenser i samfunnet. Dette punktet ville videre

kunne skape organisatoriske problemer hvis for eksempel alle borgere i et gitt samfunn bestemte seg for å delta i deliberasjonen.

2. Rasjonalitet: Som i offentlighetsteorien er kjernen i den deliberative modellen en rasjonell debatt, men hvordan kan man være garantert at debatten skal anta en slik form? Hvilke kriterier ligger til grunn for at argumentene og innholdet i diskusjonen er velbegrunnet? Hvem avgjør hva som er gjennomtenkt?
3. Likhet: En formell likhet individene imellom er kanskje mulig å gjennomføre, men hvordan skal den reelle likheten og kompetansen kunne sikres? Det ville kreve et enormt administrativt apparat for å kunne kvalitetssikre dette, samt å skulle identifisere de tilfeller som krever støtte og kompensasjon. Mangler ved et slikt system ville kunne føre til at de resurssterke ville dominere diskusjonene og overkjøre for eksempel de med lavere utdannelse. Økonomisk sett byr dette på et grunnleggende problem, da ethvert samfunn har økonomiske systemer fundert på å skape ulikheter, noe som igjen skaper problemer for en gjennomføring av dette punktet.
4. Offentlighet: Modellen setter som forutsetning at kommunikasjonen foregår innenfor offentlige fora, men hvordan skal man kunne kontrollere at det ikke foregår diskusjon og konkluderende debatt mellom deltakerne forut for den offentlige debatt? Dette vil igjen kunne begrense den fordomsfrie, sannhetsforpliktende og rasjonelle deliberasjonen, og det offentlige resonnement vil følgelig ikke være det riktige.

En videre kritikk mot Habermas og den deliberative modell kommer fra Rune Slagstad som kritiserer Habermas for å absoluttere og forenkle politikken til kun å bestå av kommunikasjon. Dette frarøver politikken dens andre sentrale faktor som er den strategiske maktkampen (1987:221). Slagstad hevder videre at Habermas har et for begrenset begrep om kommunikativ handling, da enighet og konsensus ikke alltid behøver være målet for diskusjoner og forhandlinger. Man kan like gjerne enes om å være uenige. Den politiske strategiske handling trenger på samme tid ikke nødvendigvis være en svakhet. "Politisk debatt i form av strategiske dueller der partene søker å dra fordel av motpartens svake punkter, kan bidra til at aktørene stadig må forbedre seg, og derved fremmer det felles beste" (Slagstad 1987: 228). Hvorvidt denne formen for strategisk handling utføres for å skolere motparten til å kunne yte bedre motstand ved neste debatt, må det derimot kunne stilles visse spørsmål til. Slagstad fortsetter

videre med å si at Habermas' institusjonalisering av samtalens allmakt er av en utopisk art (1987:228). Her kommer vi tilbake til det som kan regnes som hovedforutsetningen til Habermas, og mye av det den deliberative modellen hviler på: Den universale tro på rasjonaliteten og språkets iboende makt. Men hvis denne forutsetningen er til stede, er jeg av den oppfatning at også den deliberative modellen kan utprøves.

For å imøtekomme en del av kritikken den deliberative modellen står overfor, har Eriksen foreslått å modifisere den offentlige konsensus til å inneholde mindre rigide og strenge krav og mål for den rasjonelle debatt. Det viktigste for Eriksen er at det ligger en deliberativ prosess som basis for konsensus, og ikke en konsensus basert på maktbruk. Her introduserer Eriksen begrepet "provisorisk konsensus", som han foreslår kan erstatte den rasjonelle konsensus, og som ikke nødvendigvis er i strid med mekanismer som representasjon, maktdeling og valg. I en provisorisk konsensus kommer man fram til enighet ut fra argumenter og åpenhet som i den rasjonelle debatt, men de deltakende har ulike grunner for sin tilslutning:

"Et slikt perspektiv åpner for en prosedyre som tillater større selektiv utvelgelse av deltakere og et mandat som avgrenser spørsmålsstillingene og tillater bruk av flertallsmekanismen når bestemte vilkår er oppfylt, det vil si når overlegningene har vart lenge nok til at det er oppstått enighet om avstemningstema, voteringsalternativer og om å respektere utfall" (2001:30).

Selv om modellen blir gjort til gjenstand for kritikk, kan man argumentere for at sentrale deler ved den deliberative modellen finnes i dagens demokratiteorier. Først og fremst dreier dette seg om de deliberative prosessene. Mye av beslutningsfatningen som finner sted i den liberal-pluralistiske modellen er resultat av en vidtgående og offentlig diskusjon blant opplyste borgere. Det som den deliberative modellen kan bidra med i denne sammenhengen er en videreutvikling av den offentlige debatten. Ved å rette et større fokus på deliberative prosesser kan man skolere og kultivere de deltakende individene, noe som igjen kan øke kvaliteten på den offentlige debatten. I et større perspektiv vil man også kunne øke antall deltakere. Dette vil igjen kunne komme samfunnet til gode, da flere og kvalitativt bedre samtaler og diskusjoner kan bidra til å forbedre og utvikle demokratiet.

Men hvordan kan dette gjennomføres? Per i dag har sannsynligvis ikke alle borgere verken muligheter til å delta eller oppnå tilstrekkelig innsikt til å medvirke i den offentlige samtale slik

den foreligger og er derfor avhengig av hjelp og innspill fra uavhengige samfunnsinstitusjoner (les media). Hvis media er den institusjonen som kan fylle en slik funksjon, er vi avhengig av å teoretisk kunne definere medias plass i demokratiet, før vi ser nærmere på dens praktiske funksjon. Dette leder oss over til neste del som fokuserer på den generelle teoretiseringen av forholdet mellom demokrati og media og hvilken rolle media spiller i Norge i dag. I tillegg vil jeg ta for meg hvordan media kan bli integrert inn i den deliberative demokratimodellen.

2.5 Media og demokrati

Kort fortalt er forholdet mellom media og demokrati, og hvilken rolle media spiller innenfor demokratiet, teoretisert forsvinnende lite innenfor faglitteraturen. Ingen av de nevnte teoriene nevner medias rolle eksplisitt i sine utlegninger, selv om den deliberative modellen kan tolkes dit hen å nevne media implisitt, noe jeg skal komme tilbake til senere. Av demokretiteoretikere nevner David Held for eksempel media kun en gang i sin omfattende *Models of Democracy*, og det er i samband med Herbert Marcuses *One Dimensional Man*, hvor massemedia utelukkende nevnes med negative fortegn: Sammen med reklamebransjen bidrar massemedia til å forringe interessen til, og innholdet i, politikken gjennom sin prefabrikkerte kultur og kapitalistiske vesen som resulterer i økt konsumpsjon og en falsk bevissthet blant borgerne (Held 1996:239).

I nyere demokratiforskning blir derimot media tilskrevet en mer sentral rolle, om enn noe diffus. Ifølge Karl Knapskog forsøker Held å teoretisere rundt medias rolle i demokratiet i boken *Democracy and the Global Order* (1995). Held mener her at mediene blant annet bidrar til den nasjonale identitetsdanningen, og at de nye kommunikasjonssystemene er avgjørende i utviklingen og endringen av det politiske samfunn og stater generelt. Problemet med demokratiteorien og dets teoretikere kan være at de befinner seg på et høyt abstrakt nivå, mens massemedia befinner seg på et mer ”jordnært” plan, og dermed sliter man med å koble disse på en tilstrekkelig måte (Knapskog 2001:117). ”Mediene vert framheva som viktige, men dei vert ikkje reflekterte inn i demokrati-teoriane som institusjonar underlagt historiske og strukturelle forhold som påverkar og formar dei, i samspel med andre samfunnsinstitusjonar som dei i stigande grad påverkar verkemåten til” (Knapskog 2001:119). Den delen av media som diskuteres i demokratiforskningen dreier seg om forholdet mellom demokratiske ideal og media, mens forholdet mellom demokratiske institusjoner og moderne massemedia er forholdsvis lite berørt innenfor demokratiteorien (Knapskog 2001:119). Det kan derfor virke som om

demokratiteorien er fullt klar over medias tilstedeværelse, men sliter med å forklare hvorfor de er der og hvilken funksjon de har.

2.5.1 Kunstig fokus

Medias fokus og dens debatt innenfor demokratiteorien kan for meg virke til dels kunstig, som en diskusjon for diskusjonens skyld. Media spiller utvilsomt en rolle i samfunnet, og "alle" har et syn på det, noe som kanskje har ført til at demokratiteori og andre lignende teorier har blitt presset til å teoretisere og debattere medias rolle i samfunnet. Debatten bærer derfor preg av å være oppkonstruert med resultat at det konstruktive elementet i debatten synes å mangle, noe filosofen John Keane påpeker gjennom boken *The Media and Democracy* (1991:ix). Keane er i boken negativ med tanke på utviklingen av samfunnet og det offentlige liv, hvor de fleste synes å være styrt av markedsliberalismen representert ved materialisme, konsumpsjon og egoisme. Han anklager videre demokratiteorien for å være abstrakt og ikke ta media på alvor, da han selv anser media som å være en av de viktigste institusjonene i dagens samfunn (Keane 1991:193). Løsningen for Keane ville være at hvis media kunne integreres i demokratiteorien ville de sammen kunne snu den negative trenden i samfunnet:

A fully democratic system of communications could exacerbate the trend symbolized by these examples. It could produce information overload – the swamping of citizens by a bewildering set of dials and electronic gadgets, scores of alternative radio and television programmes, hundreds of magazines and journals, thousands of flyers, electronic leaflets and manuscripts, and millions of books (1991:183).

Selv om Keane er kritisk til demokratiteoretikerne og positive til media og dets rolle, synes det like fullt å mangle noe i hans utlegninger. Intensjonen om å forandre er der, men Keane ender like fullt opp med et negativt syn på hvordan ting kan utvikle seg. Oppsummert kan derfor både Held og Keane anklages for å ha inkorporert for få innspill fra miljøer som har kunnskap om forholdet mellom media og politiske institusjoner, noe som igjen gjør bøkene deres mindre fruktbare enn de kunne vært hadde denne kunnskapen vært integrert i teoriene deres (Knapskog 2001:116ff). De blir meningsytringer bestående av kritiske bemerkninger og generelle antagelser uten å tilby konstruktive forslag om hvordan media kan forstås og hvordan de kan innta sin rolle i demokratiteoriene.

2.5.2 Medias selvpålagte samfunnsoppdrag

I og med at media er så underteorisert i demokrati-litteraturen, byr det på problemer hvis man skal forstå medias oppgave i sammenheng med en demokratimodell. Man må i denne sammenheng ta utgangspunkt i hvordan media selv forstår sin rolle, og ut fra dette perspektivet etablere en konstruktiv debatt rundt temaet. Folk flest vil i dag oppfatte media, og spesielt pressen, som å inneha en aktiv rolle overfor demokratiet og samfunnet generelt, tema som samtidig går igjen i de selvpålagte etiske lover og regler pressen opererer under i dag. I Norge vil dette i hovedsak dreie seg om Vær Varsom-plakaten, Redaktørplakaten og Tekstreklameplakaten. I tillegg finnes det flere utvalg og råd som skal passe på hva som skrives (Pressens Faglige Utvalg²²) samt honorere kritisk og kvalitativt solid journalistikk (Stiftelsen for en Kritisk og Undersøkende Presse²³).

I dette henseende vil det være nyttig å se nærmere på de første paragrafene til Vær Varsom-plakaten som omhandler pressens samfunnsrolle (Se appendiks). Basis for denne er en oppfattelse av at en uavhengig presse er en av de viktigste institusjonene innefor det demokratiske samfunn (§ 1.1). Pressen skal videre verne om ytringsfriheten, trykkefriheten og ivareta informasjonsfriheten (§ 1.1, § 1.3), og slik blir listen lagt for hvordan media selv definerer rollen sin i samfunnet. Satt opp mot dette er reglene som er lagt ut i Vær Varsom-plakaten kun for retningslinjer å regne, og det kan være vanskelig til enhver tid å etterfølge dem. PFU kan kobles inn ved brudd på presseskikk, men det finnes likevel ingen lover eller regler som eksplisitt legger begrensninger på journalisten eller media generelt. Hvis vi følger argumentasjonen til James Curran og Jean Seaton, kan media derfor karakteriseres som å inneha "power without responsibility" (1991:113). Det vil si at i motsetning til de tradisjonelle statsmaktene, står media og deres tilhørende makt ikke til ansvar for noen eller noe. Sverige har som mottrekk til dette forholdet prøvd å regulere situasjonen ved å innføre en presseombudsman for bedre å føre kontroll over det media skriver. Det seneste eksempel finner man i Dagens Nyheter, som har ansatt journalisten Lillian Öhrström som en lesernes ombudsman. Öhrström kunne på et foredrag holdt i regi av Mediefestivalen 2003²⁴ fortelle at bakgrunnen for at man i Sverige ønsker å granske granskerne, bunner i en oppfatning blant folk at journalistene nødvendigvis ikke trenger skrive sannheten, og som en konsekvens av dette har flere aviser ansatt en lesernes ombudsman for blant annet å innskjerpe de etiske reglene. I USA

²² PFU

²³ SKUP

²⁴ Lillian Öhrström holdt 8/5-2003 et foredrag i Bergen på Mediefestivalen 2003 med tema "Lesernes ombudsman". Öhrström hadde på dette tidspunktet fungert i 100 dager i stillingen som lesernes ombudsman i Dagens Nyheter i Sverige.

er dette en langt mer utbredt fenomen, der et 40-talls av de mer seriøse avisene per i dag har slike ombudsmenn. Öhrström bemerket videre at en viktig grunn for opprettelsen av denne posten var for å beskytte publikum, og i ettertid mente hun at den mest direkte konsekvensen av ombudsmannens virke var at langt flere feil i avisen ble rettet opp enn tilfellet var tidligere. Öhrström kunne også fortelle at selv om hun i utgangspunktet skal representere leserne, og at hun dermed til tider ble brukt som en kanal for lesernes frustrasjoner og synspunkter, var journalistene positive til ordningen da det har gitt dem en mulighet både å kunne forklare seg og forsvare sine saker på en annen måte enn tidligere. Nært knyttet mot tematikken til leserombudsmannen, argumenterer Arne Ruth²⁵ for at massemedier i dag må kunne akseptere å bli gått etter i sømmene og gransket. Det som er viktig i denne sammenhengen, er i ettertid å kunne stå til ansvar for sine handlinger (Åmås 2003:140). Men en slik kontroll kan igjen lede til etiske problemstillinger i motsatt retning hvis det utøves for sterk kontroll over media. Udemokratiske overgrep, inngrep i den fri presse og anklager om sensur, er problemstillinger som eksterne kontrollorganer kan bli møtt med i slike henseende.

Problemer ved forholdet mellom media og demokratiet kan oppstå hvis media uten konkurranse får legge egne premisser for hvordan de skal operere. Konsekvensen kan bli at media oppnår en til tider uangripelig posisjon i samfunnet. I henhold til Vær Varsom-plakaten skal de bidra til å kritisere samfunnseliten samt opplyse og informere folket (§ 1.4.), men pressen kan samtidig framstå som både hårsåre og lite mottakelige for ekstern kritikk. Ruth av den oppfatning at pressefolk generelt, utviser liten grad av åpenhet og at de ikke ønsker debatt rundt sin egen posisjon, noe Ruth forstår å grunne i frykten internt i pressemiljøene om å miste den monologiske eneretten til å definere hva som er kvalitetsjournalistikk og hva som er massemedias rolle. Uttalelser og kritikk fra mediekritikere blir samtidig møtt med stor skepsis, og denne gruppen blir av media beskrevet som elitister og akademikere uten kontakt med virkeligheten som kun har som mål å begrense pressens handlefrihet (Åmås 2003:133). I tillegg til de forholdene Ruth påpeker, kan man oppleve situasjoner hvor journalistene i makt av sin journalistiske posisjon og det som måtte medfølge befinner seg blant den samfunns og makteliten de selv skal analysere, forhold som kan gjøre dem både inhabile samt motvillige til å undersøke personer og forhold som står dem nær.

²⁵ Arne Ruth var sjefsredaktør i Sveriges største morgenavis, Dagens Nyheter, fra 1982 til 1998. Dette har blitt etterfulgt av gjesteprofessorat innenfor medievitenskap ved flere universiteter, bl.a. UiO (undervisningsåret 2001/02), og Ruth anses som en av de mest markante medielederne i Skandinavia de siste 20 årene.

Tønne-saken²⁶ er eksempel på en situasjon hvor media kritiserer og opplyser, men hvor media i etterkant var opptatt av selvransakelse og tilsynelatende hadde dårlig samvittighet for det tragiske utfallet. § 1.4. av Vær Varsom-plakaten sier i denne sammenheng at pressen har plikt til å rette søkelys på sine egne aktiviteter, noe som i dette tilfellet også ble gjort: Dagbladet ved daværende ansvarlige redaktør John Olav Egeland, nedsatte et utvalg med hovedoppgave å analysere avisens dekning i Tønne-saken opp mot Vær Varsom-plakaten og Dagbladets etiske regler, og hvor vidt disse ble overholdt (Se appendiks). I en utførlig rapport ble det blant annet konkludert med at Dagbladet gjorde rett i å skrive om saken ut fra at den så ut til å være viktig, og at reportasjene og kommentarene holdt seg innenfor Vær Varsom-plakaten og andre presseetiske regler. Både de språklige og visuelle virkemidlene var også i overensstemmelse med hvordan avisen ønsket å fremstå i en nyhetssak. Avslutningsvis bemerket rapporten at det kunne stilles spørsmål ved en del enkelthandlinger og omtaler av personers integritet i Dagbladets dekning av saken, -”...men konklusjonen er altså at dette har vært saklig, relevant, korrekt og balansert” (2003:56).

Den etter hvert kjente Kylling-saken²⁷ er eksempel på det motsatte, hvor media (spesielt TV2) følte seg utnyttet, og man fikk en situasjon hvor Åpen Post-redaksjonens noe tilslørte forsøk på en medie-kritikk åpenbart ikke ble forstått (Gripsrud, DN 19/1-02). Hovedpoenget i denne diskusjonen er medias rolle i demokratiet og det faktum at de utvilsomt spiller en sentral, men samtidig en til tider noe uklar, rolle. For å få klarhet i dette forholdet og til medias posisjon i samfunnet, kunne det vært hensiktsmessig i større grad å ha integrert media i demokratimodellene og slik gitt dem en mer konstruktiv og større rolle i hvordan demokratiet skal utformes og funksjonere. Dette kunne tenkes oppnådd for eksempel gjennom en debatt hvor partene befinner seg på et jevnere og mer realistisk nivå enn de gjør i dag, en debatt hvor demokratiteoretikerne må kunne nedjustere sitt abstraksjonsnivå og hvor media og dets representanter må tilegne seg de kunnskapene som skal til for å bli hørt. Dette kan kanskje hjelpe til bedre å definere og klargjøre medias funksjon i samfunnet.

²⁶ Tidligere helseminister Tore Tønne begikk selvmord 20. desember 2002 etter at økonomiske uregelmessigheter rundt hans person var blitt avslørt av riksdekkende media samtidig som Økokrim var i ferd med å ta ut tiltale mot Tønne.

²⁷ 15/1-2002 skulle TV2 ha direktesending fra Rikshospitalet hvor AP-leder Torbjørn Jagland var innlagt med et illebefinnende. Utkledd som kylling brøt Bård Tufte Johansen, fra NRK-programmet Åpen Post inn i sendingen, og løp fram og tilbake bak reporter Elin Sørstads ryg, og lagde høylytte kaklelyder (NTB, 15/1-2002).

2.6 Medias rolle i demokratiet

Med andre ord kan man i en type Vær Varsom-plakat finne spor etter hvilken rolle media skal utføre i demokratiet, men problemet er at dette er basert på hva de selv mener. Hvis vi i stedet går tilbake til og fokuserer på hva de forelagte demokratiteoriene sier om medias, eller nærmere bestemt pressens²⁸, rolle i demokratiet, hva er det da å hente? Selv om det kan argumenteres for at teoriene både er abstrakte og at de sier lite, eller ingenting, om mediens funksjon i demokratiet, er jeg likevel av den oppfatning at man kan identifisere og formulere hvilke oppgaver (eksplisitte eller implisitte) de ulike teoriene pålegger mediene å fylle i et demokrati.

For å ta for oss teoriene i den rekkefølge de har blitt fremstilt i dette kapitlet, fokuserer den liberale demokratiteorien på individenes naturlige rettigheter og tilhørende (ytrings)frihet. Dette vil si at pressen ifølge denne teorien i utgangspunktet må anses som et instrument til rådighet for befolkningen som en form for kontrollinstans mot staten og makthaverne. Det blir derfor viktig for pressen å bidra som en allmenn og uavhengig informasjonskilde slik at befolkningen til enhver tid kan være klar over hva som virkelig foregår i samfunnet. Politiske avgjørelser oppfattes som særdeles viktige, og pressen må her videreformidle politikernes og de politiske partiers standpunkter på en måte som gjør befolkningen i stand til å treffe det valg som vil gagne dem best. Dette kan komme til uttrykk der pressen bringer informasjon om velgernes syn og prioriteringer til de politiske partiene, slik at partiene kan produsere partiprogrammer som tar opp tema som både appellerer til, og er viktige for, velgerne. Videre vil pressen rapportere fra de politiske prosessene slik at velgerne kan kontrollere at partiene holder det de har lovet. Elektoratet kan slik ut fra et rasjonelt grunnlag bestemme seg for hvilket parti de ønsker å stemme på. Pressens rolle som videreformidler av informasjon til og fra det politiske system, kan med andre ord forstås som en viktig del av denne modellen. Frihetsbegrepet i den liberale teorien kan deretter kobles opp mot ytringsfrihet, noe som igjen tilsier at hvis ytringsfriheten skal være reell, og hvis alle skal ha mulighet til å uttrykke sitt syn, "...må mediene målbare et mangfold av meninger" (Storsul 1998:24). Dette vil igjen si at et mangfold i mediene sikre et mangfold i belysningen av aktuelle temaer. Hvis dette ikke er tilfelle må pressen enten kunne gi alle aktuelle meningsyttringer eller individer mulighet til å komme med sin mening, eller så må de kunne dekke opp for de forskjellige meningene ved å omtale dem på en rettfærdig og gjennomarbeidet måte. Pressen skal med andre ord ifølge denne teorien ikke opptre som selvstendige aktører på den politiske arena, men gi en så uholdt fremstilling av nyhetssaker som

²⁸ Jeg kunne referert til mediens oppgaver generelt, men har her valgt å fokusere gjennomgående på pressen som representant for mediene.

overhodet mulig, såfremt en annen fremgangsmåte (les aktiv) ikke gagnar befolkningen som helhet på en bedre måte.

I og med at teorien ikke tildeler mediene en eksplisitt rolle i demokratiet, er det egentlig ingen ting som tilsier at pressen ikke kan opptre som en selvstendig aktør og kanal for innflytelse. Man kan like godt hevde at det er opp til pressen hvilken informasjon de ønsker å videreformidle til de politiske partiene, med det resultat at partiene kan ende opp med å lage partiprogrammer ut fra pressens preferanser. Det kan argumenteres for at dette vil slå tilbake på pressen i form av svekket troverdighet og i ytterste konsekvens en økonomisk svekkelse, men en form for selektiv utvelgelse må man bare forvente at pressen benytter seg av. Dette gjelder for så vidt for alle de forskjellige oppgavene pressen har i et slikt system, og man kan da stille spørsmål hvorvidt velgerne reelt foretar et rasjonelt valg av politiske standpunkter og hvilke parti de skal stemme på. Men samtidig kan man ikke tillegge pressen en allmechtig rolle i den avgjørende fasen for elektoratets preferanser. Uvisst av hvilken størrelse, er det allikevel grunn til å tro at pressen innenfor rammene av en slik modell spiller en viktig rolle. Men gjør de det i samsvar med det teoretiske grunnlaget?

I den republikanske demokratimodellen anses den politiske deltakelsen som en dyd av nødvendighet ettersom individets frihet avhenger av nettopp denne deltakelsen. Dette vil med andre ord si at pressen vil måtte bidra til å oppfordre befolkningen til å delta i de politiske prosessene. For de som ikke allerede opprettholder en intellektuell kapasitet til å kunne ta del i de politiske prosessene, blir det viktig for pressen å bearbeide andre deler av befolkningen slik at disse også kan delta, for slik igjen å oppnå den friheten alle ønsker. Med andre ord ser jeg for meg en langt mer aktiv presse enn hva tilfellet er med den liberale teori. Dermed skal man her kunne oppleve tilfeller hvor den politiske presse aktivt trer inn i og styrer den politiske debatten i en retning som gjør det lettere å forme eller "klargjøre" den ikke-medvirkende delen av befolkningen. Ved en slik tilrettelegging vil den "ikke-opplyste" allmuen dermed få større forutsetninger til å forstå de politiske prosessene, de vil interessere seg for disse prosessene i større grad og vil deretter ta steget over til deltakelse i det politiske system. I stedet for at pressen bare er på folkets side, som i tilfellet med den liberale teori, kan man her se en presse som allierer seg både med folket og sentralmakten ut fra et kollektivt ønske. Makten ønsker at individene skal kunne delta i de politiske prosessene for å fatte de kollektivt rette beslutningene, mens befolkningen oppnår individuell og kollektiv frihet og "lykke" ved å gjøre dette. Videre oppfattes mediene i denne modellen som spredere av informasjon om viktige spørsmål i

samfunnet. Dette punktet er langt viktigere enn tilfellet var ved teoriens tilblivelse. Der man i de små og oversiktlige greske bystatene klarte seg uten mediene, kreves det et langt større engasjement, og innspill, fra massemedia i dag hvis man skal ha mulighet til å opprettholde en form for direkte demokrati i et samfunn av langt større proporsjon og omfang enn bystaten.

Selv om pressen i utgangspunktet kan bli tildelt en langt friere rolle i den republikanske modellen enn i den liberale, kan man likevel ende opp med et problem av lik art da det er opp til pressen hvilke perspektiver de ønsker å formidle. Hvis de i tillegg skal bidra til en generell nivåheving av borgerne, stiller det store kunnskapsmessige og moralske krav til pressen, krav de enten ikke makter å opprettholde eller kanskje ikke ønsker å innrette seg etter. På samme tid kan man forvente en mer ekskluderende presse overfor den delen av befolkningen som faller utenfor de intellektuelle kravene da man ikke kan forvente at pressen til enhver tid vil bearbeide folket. I enkelte perioder vil man da få en presse som ivrer etter å opprettholde status, og dermed ender vi opp med en presse som skriver for de privilegerte om saker disse interesserer seg for. Etter all sannsynlighet vil nyheter som kan være interessant for allmuen ikke være like interessant for de privilegerte, og deler av nyhetsbildet faller dermed bort. Med andre ord vil man se en presse som tar aktivt del i samfunnslivet, og som ut fra en journalistisk vurdering (skjønn), avgjør hva som er viktig og hva som skal forbigås i stillhet. Dette vil si at den republikanske modellen ilegger pressen større føringer i form av en mer aktiv rolle i demokratiet enn hva tilfellet er med den liberale modellen.

Hva så med den deliberative modellen? Som de andre demokratiteoriene kan den deliberative teorien forstås som en idealmødel, og i dette ligger det et syn på hvordan institusjonene ideelt sett skal operere i demokratiet. Ifølge den prosedurale rasjonalitetsforståelsen må det ligge til grunn prosedyrer i samfunnet som på best mulig måte sikrer at de løsninger som foretrekkes er de mest hensiktsmessige og rasjonelle. Innenfor dette prosedurale systemet forstår jeg pressen å befinne seg i den deliberative demokratimodellen. Mediene er kanskje den institusjonen med størst allment nedslagsfelt og kan i denne sammenheng sørge for at borgerne er kunnskapsrike nok til å delta i diskusjoner, diskusjoner initiert av pressen selv eller gjennom mer formaliserte anordninger. På denne måten kan pressen bidra til å utjevne nivået på deltakerne, eller i det minste etablere en minstandard blant deltakerne, noe som igjen vil gagne demokratiet da en kvalitativt bedre diskusjon mellom kunnskapsmessig kvalitativt bedre deltakere vil kunne finne sted. Et høyere kvalitativt nivå på deltakerne vil videre kunne stimulere til økt deltakelse i deliberative prosesser da både selvtilliten og sannsynligheten for at individene skal kunne delta

antas å øke proporsjonalt med den tilegnede kunnskap. Hva som videre kommer fra dette, er at den deliberative teorien anser pressen per definisjon for å være ”god”. Dette vil si at de bidrar til at folket kan nå en høyere forståelse og dermed fatte avgjørelser som er til gode for fellesskapet og dermed for hvert enkelt individ. Pressen skal her opptre og tilkjenne seg selv som en arena for kommunikasjon og tilhørende debatt, og i tillegg skal de aktivt bidra med folkeopplysning. Med andre ord er det i den deliberative demokratimodellen viktig å være klar over pressens rolle som selvstendig aktør på denne arenaen. Vel og merke med gode intensjoner.

Selv om gode intensjoner om forandring og kollektiv ”lykke” legger føringer på pressens rolle, gir dette ingen garantier for at pressen ikke utnytter situasjonen til fordel for egen nytte. Pressen skal ifølge teorien operere som aktør på den offentlige arena, men hvem skal kunne avgjøre når pressen overstrider sine mandater? Pressen vil her kunne forsvare sine handlinger ut fra en intensjon om å bidra til det felles beste, noe som vi nødvendigvis må godta siden de ut fra dette resonnementet tilsynelatende kun opprettholder sin rolle i demokratiet. Med andre ord er faren tilstedeværende for at pressen i denne modellen til tider kan opptre for aktivt. Dette kan igjen føre til at de oppnår mer makt på den offentlige arena enn de i utgangspunktet burde ha, noe som nødvendigvis ikke trenger å være negativt, all den stund pressens bidrag resulterer i et styrket og forbedret demokrati.

2.7 Systemperspektivet

Ved siden av Habermas’ utlegninger rundt rasjonalitet, kommunikasjon og deliberativt demokrati, har offentlighetsteorien og offentlighetsidealet, slik det kommer til uttrykk gjennom hans teori om den borgerlige offentlighets forfall²⁹, vært sentral i Habermas’ forskning. Gjennom mye av sin forskning har han møtt sterk motstand fra den tyske sosiologen Niklas Luhmann som har utfordret offentlighetsidealet med sitt systemperspektiv. Luhmann bygger her på en forutsetning om at en funksjonell differensiering av samfunnet kommer forut for videre teoribygging (Eide 2001:27). Dette vil si at for eksempel det politiske system bare utgjør ett av flere andre sidestilte systemer innordnet i samfunnsstrukturen. En gruppe danske forskere har videreutviklet Luhmanns teori og bruker systemperspektivet som utgangspunkt for en analyse av politisk journalistikk.

²⁹ Offentlighetsteorien bygger på Habermas’ doktoravhandling fra 1961, og er en helhetsbeskrivelse eller generell teori for det borgerlige samfunn. Denne har Habermas senere modifisert og utviklet.

2.7.1 Media som negative eller positive bidragsyttere i samfunnsdebatten

I sin forfallshypotese rundt samfunnets utvikling kan det argumenteres for at Habermas utviser et noe dystert syn på journalistikken og dens utvikling. Medias fokusering på intimitet, og at personlige egenskaper og attributter blir vektlagt i den politiske debatten i stedet for å fokusere på den rasjonelle kritiske diskusjon, bidrar ifølge Habermas til den borgerlige offentlighetens forfall. Populariseringen av media fører videre til en popularisering av samfunnet hvor politikeres utlevering av egen person, familie og karisma til media blir en nødvendighet for å vinne stemmer. Politikken antar på denne måten en form for representerende offentlighet fordi massemedia har gjort politikken om til et media-show: "The mass-consumption mentality substitutes a pursuit of acclamation for the development of rational-critical consensus" (Calhoun 1992:25). Den kritiske offentlighet blir videre svekket gjennom medias grep, hvor vi blir omgjort fra et kulturressonerende til et kulturkonsumerende publikum. Den tidligere så engasjerte intelligentsiaen har på denne måten gått fra å være aktivt deltagende til å bli passive tilskuere til diskursen. Habermas argumenterer videre for at media tidligere hadde en viktig kritisk funksjon i samfunnet, men grunnet kommersialiseringen har dette forholdet endret seg. Media har blitt en vare basert på profitt, hvor debatten har blitt overtatt av eksperter og hvor sensasjoner er dets viktigste innhold (1971:148ff).

Mot dette argumenterer en gruppe danske forskerne gjennom boken *Politisk journalistik*³⁰(2000) for et annet syn der de i dagens journalistikk mener å finne et demokratiutviklende potensial. Dette synes først og fremst å komme til uttrykk gjennom den politiske journalistikken. Pj viser i boken til en tosidig kritikk av offentlighetsteorien, hvor de på den ene siden tar for seg en kritikk av hva de anser å være en forfallsmyte som har preget det offentlige liv. Dette eksemplifiseres i hovedsak gjennom Habermas' kulturpessimistiske avhandling om den borgerlige offentligheten, der "...interesseorganisasjoner, politiske partier og massemedier utpeges som nogle af de væsentligste syndere i en udvikling, hvor den faktiske politiske kommunikation entydig forstås som en bevægelse væk fra den ideale tilstand" (2000:79). Til tross for at Pj forstår Habermas' for å ha gått bort fra denne tenkningen per i dag, er de likevel av den oppfatning at forfallstenkningen både har, og har hatt, altoverskyggende innflytelse på hvordan massemedias rolle blir, og har blitt, oppfattet i moderne tid (2000:79).

³⁰ Jeg ønsker å benytte meg av forkortelsen Pj som samlebenevnelse for boken *Politisk journalistik* og dens forfattere. Dette grunnet ønske om forenkling og i tillegg utvises det en samstemmighet blant forfatterne om både mål og mening som er gjennomgående i hele boken.

Den andre delen av denne kritikken baserer seg på en omfattende kritikk av hva de danske forskerne kaller offentlighetsperspektivet³¹. Offentligheten blir her definert som: ”At der til et velfungerende demokrati hører en national debat og diskussion, der sikrer, at *beslutninger* med gyldighed for et samfund aldrig er ude af kontakt med den generelle *mening* i samfundet” (Pedersen m.fl. 2000:61). Pj mener at den politiske kommunikasjon³², dominert av offentlighetsperspektivet, har fått som mål å garantere en samstemmighet mellom beslutninger i parlament/regjering og holdningene blant folket. Dette har igjen ført til at analyser og tolkninger av media har tatt utgangspunkt i det dominerende offentlighetsperspektivet, noe som sammen med en videreføring av forfallsmyten har gitt offentlighetsperspektivet muligheten til å definere og begrense medias og pressens rolle og funksjon innenfor den politiske maktfordeling og demokratiske styreform. Ved å vise at offentlighetsbegrepet på denne måten har hatt en rådende, og til dels mytisk, karakter i samfunnsdebatten, har det fungert som et hinder for innsikt til at media kan inneha andre roller i samfunnet enn oppdraget som den nøytrale formidler av den offentlige mening, som offentlighetsperspektivet har tildelt dem (2000:84). I samband med dette oppfatter Pj det som problematisk at diskusjonen rundt offentligheten og hvor vidt man er på vei bort i fra, eller om man nærmer seg dets idealer, kun har basert seg på aspekter i henhold til den parlamentariske styringskrets.

2.7.2 Den politiske kommunikasjons to sfærer

Pj hevder derfor at offentlighetsnormen har tillagt den parlamentariske styreform alt for stor vekt: ”Det vil sige, at diskussionen af den politiske kommunikation inden for rammerne offentlighedsperspektivet, i høj grad er en diskussion af den politiske journalistikk, som denne ser ud fra den parlamentariske styreform” (2000:64). Ved at offentlighetsperspektivet har satt likhetstrekk mellom den politiske kommunikasjon og den parlamentariske kommunikasjonsform, har det resultert i at den politiske organiseringen og kommunikasjonen som foregår utenfor de parlamentariske rammene, verken har blitt akseptert eller anerkjent av den gjeldende normen. Dette er skadende for den korporative kanal som forstås å være av økende betydning for den politiske kommunikasjon (Pedersen m.fl. 2000:44, Rokkan 1987:95ff.), men grunnet offentlighetsperspektivets dominans, har beslutninger og avgjørelser innenfor det parlamentariske kretsløp blitt tillagt størst vekt av den politiske journalistikken.

³¹ Boken tar utgangspunkt i danske forhold, men jeg forstår innholdet til òg å kunne dreie seg om Skandinavia generelt. Dette grunnet relativt historisk like økonomiske, politiske og i dette tilfellet journalistiske samfunnsforhold som gjør boken til å kunne forsås som en generell politisk journalistisk teori.

³² Politisk kommunikasjon er definert som samspillet mellom politiske aktører og media (Pedersen m.fl. 2000:10).

Med støtte i systemperspektivet, forstår derfor Pj den politiske kommunikasjon å være av en differensiert art ved at den opererer både innenfor den parlamentariske og den korporative krets. "En historisk analyse på dette grundlag vil ikke kun konstantere forfald eller fremskridt, men dynamikk, dvs. forfald og fremskridt" (Pedersen m.fl. 2000:81). Med andre ord foregår det politisk kommunikasjon i begge kretser, om enn av noe ulik karakter: Den parlamentariske kretsen preges av en enveis kommunikasjon av tradisjonell karakter, hvor interessefeltet i all vesentlighet dreier seg om politiske avgjørelser innenfor de parlamentariske organer. Innenfor den korporative krets derimot, foregår det i langt større grad en toveis kommunikasjon mellom likeverdige aktører, hvor bl.a. spørsmål av samfunnsøkonomisk art er dominerende (2000:47). Dette leder til at hvis man har som mål å skulle forstå og analysere den politiske kommunikasjonen, må man derfor være inneforstått at denne er differensiert og vi som analytikere samtidig må være klar over tilstedeværelsen av både den parlamentariske og den korporative krets. Denne oppfatningen er og sentral i den journalistiske fagdebatten, hvor det med jevne mellomrom fremkommer krav om at den politiske journalistikken "...må følge makten på dens vei bort fra Stortinget og over mot det administrative apparatet og markedet" (Eide 2001:28). Noen kan nok enda hevde at pressen er for tilbøyelig til å rapportere utspill fra maktmennesker på Stortinget, men neglisjering av den korporative og andre lignende kanaler for kommunikasjon var nok mer utbredt tidligere enn tilfellet er i dagens pressesituasjon.

Hvis man setter offentlighetsperspektivet og systemperspektivet opp mot hverandre, kan de ifølge Pj oppsummeres på følgende måte:

- offentlighetsperspektivet argumenterer for, at offentligheden er et ideal, der for lengst er definert og afklart, og at princippet på trods af sin flertydighed faktisk kan defineres og bestemmes nogenlunde præcist i de pligter og rettigheder, offentligheden tildeler borgere, politikere og journalister, hvorfor det på dette grundlag er mulig at gå i gang med perspektivets primære oppgave: at udmåle afstanden mellem idealet og den faktiske magtfordeling.
- systemperspektivet argumenterer for, at offentligheden først og fremmest er en forestilling, der verken er entydig, konsistent eller alment accepteret, men tværtimod er flertydig, modsætningsfyldt og omtvistet, og at forestillingens historie således som udgangspunkt må beskrives for at afgøre, hvor modsætningsfyldt spørgsmålet om mediernes politiske rolle kan vurderes. (2000:85).

2.7.3 Løst koblet system

Pj nyanserer deretter begrepet politisk kommunikasjon, og etablerer en teori om den politiske kommunikasjon som et løst koblet system (2000:49). Det er visse systemtrekk som binder de forskjellige aktører og funksjoner sammen til et eget system hvor den politiske kommunikasjon foregår, samtidig som visse kjennetegn skiller dette systemet fra andre systemer. Systemet er løst koblet, det vil si at selv om den politiske kommunikasjonen har visse fellestrekk, kan dette systemet ikke forstås som et entydig fenomen som kan klassifiseres eller analyseres. Det har ingen klare årsaks-/virkningsforhold, men er et system bestående av selvstendige aktører forbundet med hverandre i en struktur preget av åpenhet, dobbelthet og tilfeldighet (2000:49).

2.7.4 Den politiske dagsorden

Et sentralt punkt det debatteres om i dette systemet, er den politiske dagsorden. Pj mener det har vært en utbredt holdning at journalistene var den yrkesgruppen med størst makt til å bestemme og avgjøre den politiske dagsorden, men dette er en oppfatning Pj ønsker å bestride. De mener det er langt fra så enkelt som å tilskrive en gruppe all makt, men forstår prosessen som todelt: Den ene delen betegnes gjennom en forhandling mellom partene i den politiske kommunikasjon, med fastsetting av den politiske dagsorden som konsekvens (2000:37), mens den andre delen utgjør den viktigste og mest vesentlige bestanddelen av denne prosessen: Selvstendigjørelsen av dagsordenbegrepet. Ifølge Pj eksisterer det ikke lenger dominante grupper i denne prosessen, men fastsettelsen av den politiske dagsorden avhenger av en lang rekke mer eller mindre identifiserte elementer. Disse elementene kan ikke kontrolleres, men inngår i den politiske kommunikasjon og organiseres etter dens prinsipper:

Den empiriske påstand omkring det løst koblede system er, at vi på samme tid har at gjøre med et differensiert system med mange forskjellige typer af gensidigt selvstændige aktører: journalister, medier, politikere, embedsmænd, organisationer, professioner, eksperter osv., der imidlertid bindes sammen af en række koblinger: fælles forestillinger, roller og rutiner, som skaber en vis form for helhed eller sammenhæng i systemet, en vis samtidighed eller muligheden for stabile gensidige forventninger (Pedersen m.fl. 2000:51).

Den politiske kommunikasjonen er altså et selvstendig system som lever sitt eget liv. Dette blir forklart med at systemet er autopoietisk, det vil si selvorganiserende, selvrefererende og

identitetsskapende (Moe 1995:39). Derfor må det forstås som et levende system, og det er når man forstår dette at man har de rette forutsetningene til å kunne tolke og forklare prosesser som foregår i det politiske kommunikasjonssystem.

Når teorien om politisk kommunikasjon er etablert, trekker forfatterne frem et særskilt aspekt ved den politiske journalistikkens tekster og artikler, som er bruken av og fokuseringen på enkeltsaker.

2.8 Enkeltsaken

Enkeltsaken har per i dag utviklet seg til å bli et langt større fenomen enn tidligere, og det er i slike saker den politiske reporter utviser størst grad av journalistisk selvstendighet og kan således oppnå innflytelse over de politiske prosesser (Pedersen m.fl. 2000:222)³³. Før vi skal se nærmere på de forskjellige typer enkeltsaker, skal vi ta for oss hva Pj mener skiller enkeltsaken fra den andre nyhetsproduksjonen³⁴ i avisen (2000:223):

1. Fortellermåte: Det narrative aspektet i enkeltsaken er ofte episk og dramatisk, mens de ideologiske og politiske sakene baseres ofte på en refererende og vitenskapelig fortellerstil.
2. Medias oppmerksomhet: Utviklingen av de politiske og ideologiske sakene er ofte basert på interessen til en avis over lengre tid, mens i enkeltsaken ofrer både et større antall medier og politikere saken stor oppmerksomhet samt betydningsfulle resurser.
3. Medias rolle: I de politiske og ideologiske sakene har pressen en til dels passiv rolle, mens i enkeltsaken orkestrerer og aktiviserer journalistikken hendelser, begivenheter og aktører. Medier og politikere deltar felles i fortellingen ved å både delta i og drive frem historien.
4. Politisk makt: Enkeltsaken er karakterisert ved at den gir media politisk makt eller innflytelse.
5. Journalistisk selvstendighet: Det største skille Pj ser mellom den vanlige nyhetsproduksjonen og enkeltsaken er graden av journalistisk selvstendighet, noe de

³³ For å presisere er enkeltsaken ifølge Pj riktignok ikke en dominerende form for politisk nyhet og bør derfor skilles fra den normale nyhetsproduksjonen i en avis.

³⁴ Ved siden av enkeltsakene produseres det ideologiske saker som omhandler rett og politikk, og politiske saker som handler om sær og fellesinteresser (Pedersen m.fl. 2000:223).

finner å være mest utpreget innenfor enkeltsaken. Med dette menes det at pressen i enkeltsaker tar flere og større selvstendige initiativer for å avdekke uregelmessigheter i samfunnet og påtar seg en mer aktiv rolle i den politiske kommunikasjonen enn ved den generelle nyhetsproduksjonen.

Disse punktene er ikke ment som regler for hva som kan klassifiseres som en enkeltsak, men heller som rettesnor og hjelp til å avgrense og identifisere hvilke saker som kan utsondres som enkeltsaker. Pj tar deretter utgangspunkt i to forskjellige utviklinger av enkeltsaker som karakteriseres ved uttrykkene medieorkan og mediestorm:

2.8.1 Medieorkan

Denne tar utgangspunkt i en enkelthendelse som blir en nyhetssak, og siden utvikler seg til et drama. Den har en klart definert start og slutt. Som oftest er orkanen utløst av en avsløring som gjerne avdekker uregelmessigheter på sentralt hold. Avsløringen blir avløst av nye avsløringer, og skandalen er et faktum hvor stortingspolitikere/parti/regjering etc. mister kontroll over situasjonen. Etter som flere medier henger seg på saken, vokser den av styrke og omfang til et punkt hvor saken til slutt styres av en "usynlig hånd" som videre skaper dynamikk og orkestrerer hendelsene. Dette vil si at medier alene ikke kan lede en slik sak lenge, men er avhengig av en rekke hendelser/tilfeller som må spille inn for å holde progresjon i historien. Tross nyhetssakens etter hvert selvstendige utvikling, spiller mediene allikevel en sentral rolle ved avsløringene og selve igangsettingen av medieorkanen.

Medieorkan er ifølge Pj det beste eksemplet på selvstendigjøring innenfor journalistikken og samtidig det tilfellet hvor man klart skal kunne se sammenheng mellom den journalistiske aktivitet og den politiske beslutning. Metaforisk sett kan betegnelsen orkan på denne type enkeltsaker være særdeles beskrivende: Orkanen som fenomen er veldig sjelden, når den forekommer utvikler den seg over et veldig begrenset tidsrom og er over kort tid etter at den igangsettes, samtidig som den etterfølges av store økonomiske som samfunnsmessige skader. Til tross for at medieorkanen akkumulerer stor grad av oppmerksomhet både blant publikum og journalister i den perioden den forekommer, vil den i ettertid allikevel kun eksistere som minne og erfaring i folks bevissthet ut fra det faktum at saken eksisterer i mediebildet i et veldig begrenset tidsrom (Pedersen m.fl. 2000:224ff).

2.8.2 Mediestorm

Enkelt saker karakterisert som mediestorm viser en annen form for journalistisk selvstendighet enn tilfellet er med medieorkan. Hovedforskjellen ligger først og fremst i hvordan saken iverksettes, og der hvor medieorkanen ble initiert av en avsløring i avisene, iverksettes en mediestorm ved at vedvarende problemer, gjengitt og analysert gjennom rapporter og undersøkelser, blir utpekt av forskere eller av den sentrale, regionale eller lokale forvaltning. Mediestormen oppstår ikke "over natten", men har en latent tilstedeværelse og kommer til overflaten ved gitte tidspunkt som resultat av at visse forutsetninger inntreffer: Selve problemet må foreligge ved at forskningen identifiserer kriser samtidig som begivenheter må inntreffe som gjør problemet dagsaktuelt. I tillegg til dette må det forekomme en fortelling som gjør problemet om til en nyhet. Det er med andre ord forskningen som skaper grunnlaget for fortellingen, mens pressen bidrar i form av tolkning og utforming ved den journalistiske dramatiseringen.

Felles for mediestorm og medieorkan, er viktigheten av det episke og dramatiske aspektet ved fortellingen. Begge typer enkelt saker er i utgangspunktet avhengig av en journalistisk tekst som både er dramatisk og underholdende og som appellerer til engasjementet blant leserne, noe som kan være det som skal til for at leserne kjøper avisen og følger saken videre. Dette punktet er allikevel mest sentralt for de journalistiske aktørene i mediestormen som ikke kan basere fremdriften i nyhetssaker på avsløringer på samme måte som i medieorkanen. De er derfor mer avhengig av å levere en gjennomført gripende og velskrevet fortelling for at leserne både skal fatte og opprettholde en interesse for saken. Dette stiller store krav til journalisten som utøver. Ifølge Pj står journalisten på enkelte punkter friere under en storm enn tilfellet er i en orkan. Der medieorkanen for eksempel er veldig avhengig av kontinuerlige innspill fra politikken, som utgjør dens viktigste og mest dominerende kilde, har mediestormen et langt bredere kildegrunnlag bestående av både forskere og eksperter i tillegg til politikere (Pedersen m.fl. 2000:263ff). Journalisten har også bedre kontroll over hendelsesforløpet i en mediestorm og kan styre begivenhetene på en langt mer kontrollert måte enn tilfellet er ved den mer eksplosive utviklingen av medieorkanen: "Netop fordi diskursen er konstant leveringsdyktig, og fordi aktørkredsen er uendelig, og fordi der er konkurranse mellom aktørene om at gjøre "problemer til nyheter, så har journalistikken stor selvstendighet" (Pedersen m.fl. 2000:267).

Metaforisk sett kan man "se" stormen komme, da den er et resultat av en gradvis utvikling. Stormen kommer og går med jevne mellomrom, noe som kan eksemplifiseres ved bølgetopper. En mediestorm vil også være lengre i bevisstheten til publikum enn medieorkanen, da den har

vært tilstede i nyhetsbildet over lang tid, samt at den når nye bølgetopper med jevne mellomrom og på den måten returnerer til nyhetsbildet. ”I mediestormen er journalistikken selvstendig, men opnår ikke at deltage i udøvelse af politisk magt, sådan som det var i tilfældet medieorkanen. Til gengæld opnår den politisk indflydelse” (Pedersen m.fl. 2000:247).

Enkeltsaken kan sies å være en forholdsvis ny størrelse innen journalistikken, noe som kan gjøre det problemfylt å skulle skille den fra andre typer av medieproduksjon. De skillene Pj har trukket opp mellom enkeltsakene og de ideologiske og politiske nyhetssakene, kan nok til tider være både diffuse og vanskelig å skille fra hverandre. Samtidig kan journalistisk selvstendighet utvises på mange forskjellige måter, og det kan derfor være vanskelig å vite hvilken sak som burde forstås som hva. De journalistiske tekstene er i utgangspunktet litterære produkter som det i siste instans er opp til leseren å tolke, og én leser kan tolke forskjellig fra annen. Derfor er jeg nødvendigvis ikke enig i inndelingene og karakteristikkene Pj benytter seg av, men tror allikevel de kan være nyttige og hjelpelike som analyseverktøy i en situasjon hvor man har som oppgave å tolke og forstå journalistiske tekster. I tillegg tilbyr karakteristikkene av enkeltsaken og dens forskjellige avarter et redskap til å kunne analysere deler av en journalistisk hverdag som etter all sannsynlighet blir mer og mer vanlig.

2.9 Oppsummering

Jeg har i dette kapittelet innledningsvis tatt for meg den liberale- og den republikanske teoriretningen som de mest sentrale retningene innenfor demokratiteorien. Sentrale punkter har vært å se på teoriens styrker og svakheter samt hvilke elementer som skiller de fra hverandre. Liberalismen etablerer et klart skille mellom sentralmakten og individene, og ser staten som et instrument for å bevare individenes naturgitte rettigheter. Dette individuelle rettighetsbegrepet styrer mye av den liberale tankegangen og er et sentralt punkt som skiller retningen fra den republikanske teorien. Denne har en mer kollektivistisk tankegang fundert på deltakelse og debatt, og hvor de nevnte rettigheter oppnås ved politiske deltakelse. Den liberale teorien er den retningen som har hatt størst nedslagsfelt av de to, men det skal sies at ingen av modellene kan finnes igjen i sin rendyrkede form. Det man kan finne er samfunn og stater som har tatt tankegods fra begge retningene, noe Habermas gjennom sin deliberative demokratimodell prøver å sammenfatte. Habermas ser for seg en modell som inkorporerer det beste fra den liberale og republikanske retningen, men samtidig tar det et skritt videre. Dette innbefatter en

vektlegging av kommunikasjon hvor samtalen, argumentene og språket står særdeles sentralt. Med en uforbeholden tro på styrken i de bedre argumenter, skal den deliberative modellen kunne videreutvikle og ”forbedre” demokratiet.

Elster beskriver det deliberative prinsipp som beslutningstaking gjennom diskusjon mellom frie og like borgere, en norm som må kunne sies å være et sentralt demokratisk prinsipp og kan således finnes igjen i de fleste moderne demokratier. Selv om det ikke kan funderes i noen konstitusjonelle lover eller rettspraksis, anser konstitusjonelt orienterte demokratianalytikere deliberative prosesser som et grunnleggende demokratisk prinsipp (Pedersen m.fl. 2000:70). Det liberal-pluralistiske sosialdemokrati som har dominert Norge i moderne tid, er videre en styreform som til tider har gått bort fra liberalismens individualisme og konkurranse til fordel for solidaritet, likhet og samarbeid (Slagstad 1987:263). Med dette kan det argumenteres at for eksempel Norge både har inkorporert deliberative prosesser og har fjernet seg fra noen sentrale liberale prinsipper, noe som utgjør en del av essensen i Habermas` argumentasjon. Med andre ord introduserer ikke Habermas noe nytt prinsipp i det politiske liv, men den deliberative demokratimodell kan forstås som et forsøk på eksplisitt å definere en demokratimodell som tar de beste elementer fra andre modeller og samtidig legger større vekt på de kommunikative prosesser. Dette er en diskusjon som ligger til grunn for mye av det demokratiske liv og som anvendes i oppgaven for å etablere en bakgrunn for hvordan media og pressen ser på sin rolle i samfunnet, og hvordan de således definerer denne rollen. Problemet med en slik debatt er at ingen av de omtalte demokratiteorier omtaler, behandler eller diskuterer eksplisitt hvordan medias rolle i demokratiet er eller burde være. Når det likevel blir gjort viser det seg at pressen illegges relativt forskjellige idealer av de forskjellige teoriene. Der den liberale teorien ser for seg en presse som opererer som folkets informative kontrollinstans, ønsker den republikanske og den deliberative modellen en langt mer aktivt og tolkende presse. Tross et forsøk på å se hvordan disse teoriene implisitt og eksplisitt kan sies å forstå presseidealene på, kan det utvilsomt settes spørsmålstegn ved hvorfor media nedprioriteres i den eksisterende demokratiske diskusjonen når ”alle” forstår signifikansen av den rollen media spiller i samfunnet samt den makten de akkumulerer som resultat av dette (les dagsordenmakt). Jeg kan ikke se annen grunn enn at medias funksjon til tider har blitt neglisjert, - noe som igjen kan ha gitt media insentiver til selv å definere sin rolle i samfunnet.

Mye kritisk kan sies og er sagt om Habermas` offentlighetsteori og dens empiriske holdbarhet, men teoriens forfallstese kan fortsatt oppfattes å være aktuell som utgangspunkt for en analyse

av medias utvikling. Ifølge Knut Olav Åmås og Arne Ruth kan man i Norge finne flere eksempler på at forfallshypotesen kan anvendes, noe de bruker de intellektuelles posisjon i den offentlige debatten som eksempel på. Som konsekvens av den forringede kvaliteten på de største massemediene, opplever de at en stor del av de intellektuelle som konsekvens har resignert og gått ut av den offentlige debatten i stedet for å ta sikte på å påvirke den direkte, noe Ruth fant å være særdeles tilstedeværende på 1960-tallet: ”Jeg savner virkelig den særegne intellektuelle og kulturelle stemning Norge var preget av i siste halvpart av 1960-årene: en blanding av intellektuell sofistikert og personlig engasjement som ble spilt ut i en bred offentlig sfære” (2003:132). Intimiseringen og kommersialiseringen av media er de to momentene ved forfallshypotesen jeg finner mest interessant. Dette er prosesser det skal bli spennende å utforske omfanget av innenfor den norske presse. Angående kommersialisering, kan det reises spørsmål om hvor vidt denne nødvendigvis er av en negativ art, eller om det kommersielle aspektet ved media ikke er en nødvendig konsekvens av dagens arbeidsmarked og den tilhørende mediehverdag?

Satt opp mot forfallstesen, tilbyr systemperspektivet til de danske forfatterne en helt annen måte å tolke den journalistiske utviklingen på. Ved siden av å vektlegge betydningen av den korporative krets som kanal for beslutning, ser disse først og fremst medias historiske utvikling for å være av en positiv art og da for å ha styrket den journalistiske selvforståelse gjennom selvstendigjøring av profesjonen. Sentralt for systemperspektivet er tilstedeværelsen av den politiske kommunikasjon, og at denne kan karakteriseres som et løst basert system. Dette vil si at aktørene innenfor dette systemet er bundet sammen av visse udefinerbare elementer som gjør dem delvis avhengige av hverandre i den politiske kommunikasjon. Dette kan være abstrakt og lite håndfast, der den kommunikasjon som foregår mellom politiske aktører og journalister ikke kan forstås å ha verken en klart definert startfase, saksgang eller avslutning.

Den viktigste bestanddelen av dette systemet, er den politiske dagsorden og prosessene som vedgår hvordan denne utkjempes, forhandles om og fastsettes, uten at noen enkelt aktør kan sies å ha kontroll over dagsordenen. Denne måten å beskrive hvordan den politiske journalistikk kan forstås på i dag, er for meg like interessant som den er vanskelig å måle tilstedeværelsen av. Dette gjør det ikke mindre aktuelt, men anvendes her av meg for å vise at det eksisterer andre og mer positive tolkningsmuligheter av medias utvikling enn for eksempel offentlighetsteorien. Med den manglende teoretiseringen av medias rolle i demokratiteorien i tankene, er jeg av den oppfatning at systemperspektivet, som det fremstår i *Politisk journalistikk*, skal forstås som et

direkte forsøk på å integrere media inn i demokratiteorien. Med andre ord forespeiler systemperspektivets utlegning en altomfattende medieteori som forsøker å dekke opp for, og over, en lang rekke aktuelle elementer i samfunnet. I sitt forsøk på å plassere og forstå pressens rolle i demokratiet, tar Pj opp viktige deler innenfor emnet journalistikk, noe spesielt eksistensen og vektleggingen av enkeltsaken er bevis på. Gjennom utlegningen rundt enkeltsaken er målet for de danske forfatterne ikke nødvendigvis å vise at journalistene har blitt selvstendige til fordel for det politiske liv, men heller å fokusere på at selv om pressen er blitt selvstendig, er de samtidig avhengig av kontinuerlige innspill fra politikken for å skape den politiske nyhet. Det er ikke tilstedeværelsen eller dominansen av den ene eller andre parten som er viktig, men heller det samspillet som oppstår mellom aktørene i den politiske kommunikasjon innenfor de forskjellige typer enkeltsaker som blir utslagsgivende for hvorvidt det oppnås innflytelse på de politiske beslutningene. Som et resultat av den politiske kommunikasjon, skapes den politiske dagsorden, og samspillet mellom aktørene kommer her til uttrykk gjennom "...det simple faktum, at så vel journalister som politikere synes at handle, "som om" den er viktig, og gjør det, hver gang de ofrer oppmerksomhet og ressurser på at deltage i utviklingen af en enkeltsag eller blot at blive citeret" (Pedersen m.fl. 2000:271ff). Dette samspillet, satt i sammenheng med karakteristikken og teoretiseringen av de forskjellige forløpene av enkeltsaken, vil således være en sentral del av den empiriske analysen.

Kapittel 3. Norsk politisk journalistikk

Norsk presse har over en periode på de siste 30 årene gjennomgått store forandringer. Helt til et stykke ut på 1970-tallet kan man gjenfinne en offisiell partipolitisk linje blant de fleste avisene i Norge, et forhold som dagens mediehverdag i utgangspunktet kan virke ganske fjernt fra. Utviklingen frem til i dag kan sies å ha vært dominert av en generell frigjøring og selvstendigjøring fra aktører, politiske partier eller andre maktkilder som har øvd innflytelse over pressen. Det kan videre argumenteres for at pressen har gjennomgått en profesjonalisering med faglig autonomi som mål. Til tross for at den politiske pressen har blitt mer selvstendig, har det ikke nødvendigvis gjort deres hverdag lettere av den grunn. Forhandlingsklimaet mellom pressen og politikerne, den politiske kommunikasjon, har blitt desto hardere som følge av pressens såkalte frigjøring. Der hvor de politiske partiene tidligere både direkte og indirekte kunne kontrollere mye av avisenes innhold, har partiene og andre politiske aktører, som konsekvens av pressens frigjøring, vært nødt til å sette seg inn i medias hverdag og skolere seg med tanke på hvordan de skal håndtere (og manipulere) pressen. Dette kapittelet vil i denne sammenhengen argumentere for at dagens pressesituasjon kan oppfattes mindre oversiktelig og mer uforutsigbar enn tidligere.

3.1 Partipressen

På slutten av 1800-tallet, omtrent 10 år etter de første partidannelsene, ble de første partipolitiske presseforeningene i Norge startet. Det nære forholdet mellom politiske partier og aviser ble raskt formalisert, men det er spesielt tiden fra 1920 til rundt 1970 som regnes som den perioden hvor avisene opptrådte som politiske medium og talerør for partiinteressene (Simensen 1999:25). Båndene mellom parti og avis gjorde seg gjeldende på flere måter og var ikke nødvendigvis en enveis utnyttning, men heller en forbindelse begge parter profitterte på. Partiene fikk ut sitt syn til folket gjennom at avisene fungerte som partiets talerør, og de fikk i tillegg støtte og hjelp gjennom kommentarer og lederartikler når de trengte det. Avisene fikk på sin side økonomisk og organisatorisk støtte samt prioritet på politiske nyheter gjennom for eksempel å ha møterett til partienes gruppemøter på Stortinget. I visse perioder har så mye som 85 prosent av den norske pressen kunnet betegnes som partipresse, noe Simensen bekrefter: ”det er ingen tvil om at norsk dagspresse tradisjonelt har vært en partipresse” (1999:29). Det var først og fremst i utenrikspolitiske spørsmål den pressepolitiske koblingen gjorde seg gjeldende, - og da

både som ensidig og ekskluderende. Men i løpet av 1960-tallet var disse forholdene i ferd med å endres (Raaum 2001:60). Vietnam-krigen kan oppfattes som den første i rekken av utenrikspolitiske saker hvor norske aviser ikke lenger føyde seg etter sine respektive partier og avvek på denne måten fra det pro-amerikanske standpunkt som har preget store deler av norsk utenrikspolitikk siden andre verdenskrig.

Den innenrikspolitiske partitilhørigheten var også viktig for avisene og for de særskilte journalistene, men ensidigheten i partipressen ble likevel motvirket, da først og fremst gjennom to forhold: For det første sikret mangfoldet av aviser på utgiverstedene at de forskjellige meningene ble hørt, hvor "...Arbeidarar, bønder, kristenfolket og (sjølvst) næringslivet hadde organ som spegla deira oppfatning av røyndommen og fremja interessene til desse gruppene" (Ottosen, Røssland og Østbye 2002:126). At utgiversteder kunne ha aviser med forskjellig partipolitisk standpunkt³⁵, kunne for eksempel føre til at der kritiske artikler eller innlegg ble avvist i en avis, kunne de bli trykt i den konkurrerende avisen i stedet. For det andre var referatjournalistikken³⁶ utbredt i denne perioden, noe som førte til at avisenes politiske motstandere nødvendigvis måtte bli sitert og gjengitt på en korrekt måte (Ottosen, Røssland og Østbye 2002:149).

3.1.2 Svekkelse av partipressen

Det er flere hendelser og faktorer som bidro til denne prosessen. Sporen til dette kan vi finne tilbake i 1963, da Gerhardsens regjering måtte gå som følge av etterspillet etter Kings Bay-ulykken³⁷. Dette ga partiloyaliteten til A-pressen en hard prøve. Videre førte den borgerlige maktovertakelsen i 1965 ved Per Borten og hans koalisjonsregjering til en da uvant posisjon for A-pressen. De hadde siden krigen agitert for den sittende AP-regjering, men måtte nå operere utenfor maktens sirkler. Pressen sto overfor en ny politisk hverdag som var preget av mer usikkerhet og flere konflikter og motsetninger, noe som skulle bidra til å tvinge frem en mer konfliktorientert journalistikk (Allern 2001A:17). Striden rundt EF-avstemningen i 1972 var en

³⁵ Det fantes unntak i denne perioden der aviser beholdt en uavhengig politisk profil. Verdens Gang er eksempel på dette, og er noe vi kan gjenfinne i avisens stiftelseserklæring hvor blant annet en partipolitisk og økonomisk uavhengighet er uttalte mål.

³⁶ Denne typen journalistikk baserte seg for eksempel på mer eller mindre direkte referater fra kommunestyre og lignende politiske møter og tilstelninger.

³⁷ Stortinget kritiserte regjeringen for å ha forsømt sin informasjonsplikt da den ikke underrettet parlamentet om en eksplosjonsulykke i kullgruvene på Kings Bay på Svalbard i 1962. Det ble rettet et mistillitsforslag mot regjeringen, og 23.8.1963 stemte et tilstrekkelig flertall for mistillitsforlaget.

annen sentral hendelse som skulle bidra til avpartifiseringen. Avstemningsresultatene viste blant annet særdeles lite samsvar mellom folkeopinionen og det som ble sagt og skrevet i pressen³⁸.

Av dette og lignende tilfeller, hvor avisene hadde føringer de skulle følge, avstedkom en debatt som gikk ut på hvem som skulle styre og i fremtiden kontrollere avisene. Det ble her tatt til orde for forslag om blant annet statlig kontroll over pressen (Raaum 1999:22ff). Det ble med forslagene, og konsekvensene av EF-striden kan summeres på følgende måter: For det første skjedde det en generell avpolitisering av avisene, noe som de gamle Venstre-avisenes frigjøring fra partibåndene etter Venstres splittelse er et synlig resultat av. Denne frigjøringen var ikke nødvendigvis frivillig, men heller en dyd av nødvendighet, da Venstre etter splittelsen sto tilbake nesten uten velgere og representanter³⁹. Dette førte til at Venstre-avisene ikke hadde noe parti av signifikant størrelse å gi støtte, og avisene fant det klokest å kutte sine bånd til partiet (Allern 2001A:18). Avisenes etablerte og tradisjonelle partiloyaliteter ble i tillegg satt på prøve ved en økende partiflora og etableringen av partier som SV, RV og Anders Langes Parti.

For det andre bidro EF-kampen til en avgjørende avklaring mellom politisk engasjement og journalistikken som fag ved innføringen av doktrinen om samtidig imøtegåelse. Dette vil si at det ble vedtatt at det skulle være en balanse mellom innspill og uttalelser fra stridende parter. Denne regelen ble innført i NRK av daværende NRK-sjef Torolf Elster som under EF-debatten krevde en kortsiktig balanse og bestemte at uttalelser fra en part skulle følges opp av kommentarer fra motparten. Dette vil si at de samme reglene som ble anvendt av pressen under valgkampene, skulle gjelde for EF-avstemningen (Raaum 1999:22ff). Selv om dette punktet ble ansett som av viktig prinsipiell art, ble det likevel ikke integrert og kodifisert i Vær Varsom-plakaten før i 1994 (§ 4.14 og § 4.15)⁴⁰.

³⁸ Tidligere politisk redaktør i BT, Olav Kobbeltveit bruker sin egen avis som eksempel på hvordan en ja-avis neglisjerte nei-siden: I 1972 var BT, blant annet gjennom daværende redaktør Ingemund Fænn, positive til medlemskap i EF. Denne holdningen kom videre til uttrykk både på reportasje, leder og kommentarplass så vel som på debattsidene. Historie-professor Knut Mykland, ved Universitetet i Bergen, deltok i kampen mot EF og i en samtale med Kobbeltveit var Mykland av den oppfatning at avisen ignorerte både arrangementene og innleggene til nei-siden i Bergen (og på vestlandet generelt). Mykland kunne videre fortelle at for å nå frem med sitt budskap, ønsket nei-siden i Bergen å kjøpe annonseplass for sine innlegg, - men også disse ble avvist. Dette får Kobbeltveit til å konkludere med at "Ytringsfridomen var totalt tilsidesatt i Vestlandets største avis" (2001:1).

³⁹ Venstre fikk ved valget i 1969 13 representanter, men fikk etter splittelsen kun to representanter etter valget i 1973. Utbryterfraksjonen Det Nye Folkepartiet (DnF) fikk kun en representant, noe de mistet ved neste valget i 1977.

⁴⁰ Selv om regelen er kodifisert i Vær Varsom-plakaten har den sjelden eller aldri vært brukt av avisene, mens NRK ved seinere valg og folkeavstemninger vært mindre bundet av dette prinsippet, men mer fulgt generelle journalistiske vurderinger.

Av andre årsaker som bidro til avpartifiseringen, kan det pågående generasjonsskiftet i norsk presse nevnes. Dette dreide seg om en stor gruppe journalister og redaktører med lang fartstid i avisene som gikk av, for så å bli erstattet av nye journalister med en bakgrunn ikke nødvendigvis fundert så mye på partiloyalitet som de tidligere generasjoner. Videre ble det fremmet krav fra journalistene om større grad av redaksjonell autonomi og demokrati som følge av den til da sterke politiske styring av avisene. Dette ble støttet av Norsk Journalistlag (NJ), som i fagbladet *Journalisten* i 1974 (juni/juli) ga uttrykk for at journalistenes pressefaglige integritet best ble opprettholdt hvis de avsto fra partipolitisk engasjement, samtidig som avisene arbeidet for å oppnå løsere tilknytning til politiske partier (Simensen 1999:109, Raaum 1999:25). Et annet punkt som bidro til å forandre avisene og deres journalistiske dekning i løpet av 1970-tallet, var fremveksten av etermediene som for eksempel Fjernsynet. Veksten av TV og radio⁴¹ førte til at de overtok mye av nyhetsproduksjonen ved den direkte overføringen, noe som førte til at avisene måtte forandre vinklingen av nyhetsdekningen. Resultatet var en økning av bakgrunnsstoff og kommentarer og ble et viktigere element i avisproduksjonen, noe man ser ved frafallet av mye av den rene referatjournalistikken som avstedkom fra Stortinget.

Selv om intensjonen og viljen til forandring var tilstedeværende, skulle det ennå gå en tid før de partipolitiske båndene for alvor ble brutt. Dette viser blant annet en undersøkelse over *Aftenpostens* valgkampdekning på slutten av 1970-tallet: Journalist Roger Bergersen fant her ut at avisen ga Høyre en langt større proporsjonell dekning, sett i sammenheng med valgresultatet, enn det Arbeiderpartiet var gjort til gjenstand for. Videre hadde Arbeiderpartiet flest negative artikler sammenlignet med Høyre, som i tillegg ble avsett med de avsluttende kommentarene i ”sine” referater. Tittelbruken var et annet punkt som gikk negativt ut over Arbeiderpartiet. Hele 67 prosent av de titlene som omhandlet kritikk av et politisk parti, rammet Arbeiderpartiet (Simensen 1999:57). Selv om tendensen i dekningen var klar, fortsatte båndene mellom parti og avis å svekkes. Ved siden av en stadig økende forvitring av partibåndene, foregikk det store forandringer på avismarkedet hvor aviser minsket i opplag eller forsvant, mens enkelte ekspanderte og ble store og markedsledende. Det økonomiske aspektet ved media ble et stadig viktigere element, og det kan argumenteres for at den økende kommersialiseringen i norsk presse hadde direkte konsekvenser for den partipolitiske koblingen, noe som behandles senere i kapittelet (3.3).

⁴¹ Radioen har jevnt økt antallet nyhetsendinger fra tre til fire daglige sendinger på 1950-tallet, frem til dagens situasjon hvor man har jevnlig nyhetssendinger hver time, og hvor man i tilfellet P4 eksempelvis har en forholdsvis lav terskel for å bryte inn i andre deler av sendeflaten for å videreformidle nyhetsoppdateringer.

3.2 Profesjonalisering og utviklingstendenser

Det politiske forholdet mellom partiene og avisene ble altså gradvis svekket, - noe som kan ses i sammenheng med den yrkesmessige profesjonalisering journalistikken gjennomgikk på samme tid⁴². Profesjonaliseringen av journalistikken kan her oppfattes som en utvikling hvor arbeidet går fra å være mer eller mindre "hobbybasert" til å få et mer profesjonelt preg. Det ble etablert utdanningsinstitusjoner (journalisthøgskoler) som skulle sikre at den formelle kompetansen var tilstede for nye generasjoner pressefolk. Eksistensen av en formell journalistisk utdanning førte i tillegg til at journalistikken fikk betegnelsen av å være et fag og ble derfor ansett som mer stuerent og ordentlig enn tidligere (Allern 2001A:19, Raaum 1999:34ff).

Etiske spørsmål var en annen viktig del av profesjonaliseringen, hvor blant annet Vær Varsom- og Redaktør-plakaten ble en viktigere og mer integrert del av journalistenes hverdag. Raaum forstår denne yrkesetikken å være norsk presses viktigste retningslinje og et aspekt presseorganisasjonene og journalistene selv valgte å satse på for å videreutvikle og avgrense journalistikkens ansvarsområde. Raaum karakteriserer denne strategien for etisk rensing og anser denne å ha fungert siden midten av 1970-tallet. Det ble på den tiden viktig for pressen å presisere og definere hva journalistikken var eller ikke var, og hvem som ikke skulle ha noe med den å gjøre. Faget skulle rendyrkes, og de som ikke hadde noe med det å gjøre skulle ekskluderes og utelukkes fra all form for nært samarbeid eller medlemskap i presseorganisasjonene⁴³. På denne måten kunne de ta farvel med partipolitikken på en for dem legitim måte ved å referere til faglig rendyrking og profesjonalisering (Raaum 1999:40ff). Det ble videre viktig for pressen å vise et troverdig ansikt utad, og for at folket skulle oppfatte pressen som pålitelig og fri for anklager om korrupsjon, var det viktig å kvitte seg med uønskede elementer. Ved siden av partitilknytningen dreide dette seg om særfordeler pressen hadde opparbeidet seg gjennom flere år, som for eksempel de favørene som fulgte med pressekortet. Av andre fordeler journalister hadde, kan man nevne Presselosjen på Stortinget, som blant annet var kjent for å pleie en nær tilknytning til lobbygrupper av ulik karakter med tilhørende sponsede utflukter og sammenkomster:

⁴² En profesjon i ordets rette betydning betyr en gruppe som har enerett på å bedrive en type jobb ut fra kompetanse som lang utdanning, høy kunnskap og lang erfaring. Eksempler på denne type profesjoner kan være lege og advokatstanden. I denne oppgaven er ikke profesjonalisering tillagt en fullt så ekstrem og ekskluderende betydning, men skal heller forstås som at pressen ble mer klar over sin egen rolle og hvordan de best kunne utføre denne.

⁴³ I 1997 vedtok Norsk Journalistlag å ekskludere pressetalsmenn/kvinner, informasjonsmedarbeidere, informasjonsrådgivere og andre informatører fra medlemskap i organisasjonen, en utelukkning grunnlagt med manglende uavhengighet til sine kilder (Raaum 2001:67).

På 1970- og 80-tallet var det vanlig at konserner og bransjeorganisasjoner innbød Presselosjen til orienteringsmøter der journalistene fikk servert PR-nyheter, middag og ymse drikkevarer. Norsk Hydro, Statoil, NSB, Volvo-Norge, Norges Industriforbund, Den Norske Bankforening, Norges Bondelag, Nortra og Norske Kommuners Sentralforbund var blant de som tilbød arrangementer med ”nogo attåt” (Allern 2001:101).

I løpet av første halvdel av 1990-tallet så Presselosjen seg nødt til å avstå fra disse sponsede tilstelningene, noe som jeg mener kan ses i sammenheng med fremveksten av journalistenes selvpålagte og uavhengige rolle, samt hva de yrkesetiske retningslinjene ga føringer om. Hvis journalistene skulle kunne angripe og kritisere andre, måtte de først feie for egen dør (Raaum 1999:32).

Den danske forskergruppen bak boken *Politisk journalistik* forstår selvstendigjøringen av journalistikken å være det definerende trekk som har hatt mest betydning for pressens utvikling og for hvor den er å finne i dag. Et sterkere fokus på egen profesjon har ført til en større kompetanse til å velge, produsere og formidle nyheter, en egenskap Pj mener var mye svakere under partipressen hvor referatjournalistikken og den politisk styrte nyhet var dominerende og hvor institusjonene leverte hendelsene mens avisene refererte dem (2001:175). Videre har selvstendighetsprosessen ført til en utvikling av de journalistiske seleksjonskriteriene. Med andre ord har journalistene utviklet en kunnskap som ligger til grunn for en videre tolkning og anvendelse av nyheten, i dette tilfelle en økt journalistisk orkestrering og bearbeiding av nyheter (2001:31). Videre anser Pj profesjonaliseringen som et særdeles viktig utviklingstrekk ved selve journalistikken. Hvis vi ser dette punktet i samband med den norske presse og dens utvikling, er det nært knyttet opp mot den partipolitiske frigjøringen hvor pressearbeidet ble mer ambisiøst, og hvor journalistene skiftet fokus fra tilnærmet referatjournalistikk til større og mer systematiske bakgrunnsreportasjer. ”profesjonaliseringen har ført til en større grad av konsensus omkring hva som er godt stoff, god journalistikk og hva rollen innebærer” (Mørktvedt og Lågbu 2001:32). Denne type handlingsforløp og journalistisk utvikling anser Pj som positivt, da den bidrar til å gjøre pressen bedre rustet til å delta i den politiske kommunikasjonen (2001:36ff).

3.3 Økonomi

Avisen har ett formål, å selge aviser (Lodve Solholm FrP, BT 19/1-2002).

Så lenge partipressen eksisterte, var deler av den finansielle styringen av avisene sikret gjennom økonomiske overføringer fra noderpartiene. Når avisene frigjorde seg fra den partipolitiske bindingen, mistet de naturligvis denne støtten. Dette ble mest utslagsgivende for de mindre og mest konkurranseutsatte avisene, noe innføringen av den direkte pressestøtten⁴⁴ i 1969 skulle kompensere for. Pressestøtten kan i tillegg forstås som et insentiv til å minske avisenes avhengighet til partiene. Det offentlige skulle her subsidiere de økonomisk svake avisene med mål om å opprettholde en mangfoldig og politisk differensiert presse. Etableringen og eksistensen av pressestøtten er et annet sentralt punkt ved pressens utvikling, som både har bidratt, og bidrar til, å ivareta den norske avisfloraen. Men det er likevel et annet økonomisk aspekt jeg ønsker å trekke frem ved den norske presseutviklingen, nemlig kommersialiseringen. Idealisme og relativ dårlig økonomisk styring hadde preget avisbransjen over lang tid, men i løpet av 1970-tallet var dette i ferd med å forandres. De største medieaktørene i dag var alle aktive på denne tiden, men de begrenset som regel sine aktiviteter til én institusjon og ett medium (Østbye 2000:11). Dette skulle forandre seg drastisk i løpet av 1980-tallet da teknologiske, og spesielt økonomiske, endringer førte til forandringer i pressens politiske rolle (Allern 2001A:18). De teknologiske endringene⁴⁵ forbedret og effektiviserte informasjonstilgangen, enda et punkt som bidro til å øke fortrinnet fjernsyn og radio hadde over avisene. På den økonomiske siden ble avisene, som det meste annet i samfunnet på denne tiden, ansett som gode investeringsobjekter. Det hadde frem til da ikke vært en tradisjon blant avisenes aksjonærer å ta ut utbytte, men snarere investere kapitalen i videre utvikling av avisen. Dette førte til at de økonomisk mest uavhengige avisene satt på store verdier, men grunnet det lave utbyttet fikk avisene en unormal lav børsverdi. Når man legger til at investeringslysten under jappetiden var særdeles stor, kan man forstå at avisene som mediebedrifter ble gjort til gjenstand for oppkjøp og aksjespekulasjon (Østbye 2000:11).

I tillegg til de individuelle og private investorene ekspanderte sentrale avishus som Schibsted sin medievirksomhet, mens A-pressen samlet seg til et formelt konsern og Orkla entret den samme arenaen som en forholdsvis stor medieeier. Denne perioden førte videre til en omstrukturering

⁴⁴ Pressestøtte blir gitt i form av direkte økonomiske overføringer eller gjennom momsfratak.

⁴⁵ Dette dreide seg i all hovedsak om utbygging av satellittforbindelser, kabelnettverk og digitalisering (Østbye 2000:11).

og et mer økonomisk aktivt og effektivt eierskap av norske aviser enn tidligere. Utbytte og økonomisk avkastning ble, som resultat av den rådende økonomiske ideologien, et stadig viktigere aspekt ved avisdriften. Man kan argumentere for at dette kunne skape større grad av usikkerhet blant journalistene og de andre ansatte i avisene da det stilles større krav til, og legges større press på, det økonomiske fundamentet til avisen. Den økonomiske friheten trues da det stilles større krav til avkastning, og journalister kan for eksempel ikke tillate seg å forfølge nyhetssaker over lang tid uten å produsere resultater⁴⁶. Den politiske handlefriheten kan og bli begrenset, da journalistene ikke kan skrive kommentarer og reportasjer uten å måtte ta hensyn til at avisen først og fremst skal selge aviser og tjene penger.

3.3.1 Børs og katedral

Journalister over hele Europa føler at de i økende grad blir betraktet som brikker i et økonomisk spill, og at pressens tradisjonelle rolle som samfunnsinstitusjon, vakhund og offentlig arena svekkes for å møte børsens ubønnhørlige krav om at årets overskudd skal være større enn fjorårets. Selv språket endrer seg. Avisen blir produktet, leserne blir kjøperne og journalistene blir produksjonsenhetene (Stavanger Aftenblad 21/2-2002).

Det er markedet som bestemmer og legger føringer, og avisen må produsere det stoffet som markedet vil ha. Pressen må derfor forholde seg mer til markedskreftene enn tidligere, noe som ikke nødvendigvis kun kan oppfattes negativt, men heller realistisk. Journalistene kan ikke forvente å skulle kunne undersøke, skrive eller kommentere om det de selv ønsker til enhver tid. Dette kan i alle tilfeller gå ut over det journalistiske oppdraget basert på den kritiske og uavhengige presse. Bodahl-Johansen forstår avisdrift først og fremst som et samfunnsoppdrag og ikke en næringsvirksomhet. Det er redaksjonenes etiske plikt å føye seg etter samfunnsoppdraget, og i Norges tilfelle Vær Varsom-plakatens føringer (2001:56ff). Det ideelle aspektet ved journalistikken er absolutt viktig, men faktum er at en bedrifts første prioritet i dagens økonomiske marked er å tjene penger, og penger tjener aviser ved å selge produktet sitt. Derfor må produktet tilpasses markedet, noe som blant annet kan føre til en økende ensretting blant avisene. Hvis vi går ut i fra at majoriteten av individene i et samfunn har forholdsvis like interesser, vil avisene som konsekvens av ønsket om å selge, fokusere på de samme saksområdene noe som kan resultere i en ensretting av de utgitte journalistiske produktene.

⁴⁶ De største redaksjonene kan tillate seg å forfølge saker over et langs tidsperspektiv, men virkeligheten er en annen for de mindre avisene hvor journalister ofte har flere fagfelt de skal dekke.

Hvorvidt dette er en sunn utvikling er en annen ting, da avisene mot denne bakgrunnen kan miste sitt særpreg som resultat av å skulle tilfredsstille markedet til enhver tid. Virkeligheten kan være brutal for de som ikke følger dette, noe som kan gjenspeiles i avisers nedleggelse eller ”omstrukturering” og nedbemanning. Man kan heller ikke forvente at de avisene som får pressestøtte til enhver tid skal stå for meningsmangfoldet i samfunnet, da disse avisene som alle andre aviser må forholde seg til markedet og er like avhengig av å selge sitt produkt som andre. Problemet blir altså hvordan avisene kan balansere mellom det kommersielle og det ideelle i en tid da det blir stadig mer børs og mindre katedral. ”Fordi avisene har måttet tilpasse seg nye eiere med sterkere krav til avkastning, kommersialismen truer redaksjonelle verdier, journalistikk og underholdning blandes sammen, nyhetskriteriene endres og fordi den teknologiske utviklingen har gjort veien fra redaksjonell omtale til kommersiell kort og enkel, er skillet mellom ”børs og katedral” blitt vanskelig å oppdage” (Bodahl-Johansen 2001:59ff).

Det kan med andre ord argumenteres for at det kommersielle aspektet ved avisene som mediebedrifter, er blitt mer synlig enn tidligere, og hvis vi skal se dette i sammenheng med forfallstesen til Habermas, vil det kunne føre til en degenerering av offentligheten og dens tilhørende samtale. Massemedia kommersialiseres og populariseres og har ut fra kommersielle mål et ønske om å integrere flest mulig borgere i denne kulturen for slik å øke sitt salgbare potensial. Alt blir omgjort til forretning og skal måles i varer og kapital. ”Ja, sitt tvilsomme navn får massekulturen nettopp fordi den oppnår sin utvidede omsetning gjennom tilpasning til avspennings- og underholdningsbehov som er karakteristiske for forbrukergrupper med relativ lav dannelses-standard, i stedet for omvendt å danne det utvidede publikum til en i sin substans uskadet kultur” (Habermas 1971:153). Dette får igjen konsekvenser for intelligentsiaen som deltakere i den offentlige samtale, som grunnet medias utvikling mister interesse for offentlige spørsmål og som resultat trekker seg tilbake fra offentligheten (Åmås 2003:132).

Hvis man skal følge denne argumentasjonen, vil det si at journalistikken har forandret seg ut fra kommersielle hensyn til større salgbarhet. Dette kan igjen være et resultat av eierskapets nye krav til form og innhold, hvor kommersielle hensyn og eiernes ønske om større avkastning får større betydning. Dette punktet støttes av tidligere sjefredaktør og administrerende redaktør i Stavanger Aftenblad, Jens Barland, som mener aviseierne stiller større krav til avkastning og spiller en langt mer aktiv rolle i avisdriften enn tidligere. ”De sitter ikke lenger med aksjer for moro skyld” (Stavanger Aftenblad 21/2-2002). Derimot trenger de kommersielle hensynene

nødvendigvis ikke bety en forringelse av avisen, noe Allern argumenterer for gjennom en innholdsanalyse av ti norske aviser⁴⁷. Allern legger her frem beviser for at de aktuelle avisene ikke er preget av tabloidisering samtidig som de har en seriøs og mangfoldig blanding av samfunnsorienterte nyheter (Journalisten 26/1-2001). Allikevel ser Allern økonomiske faresignaler ved medienorge og forstår profittkravet som pressens hovedmotstander, et krav som kan forandre journalistikken i en negativ retning. I opposisjon til dette resonnementet står ledelsen i Orkla og Schibsted som ikke ser noen motsetning mellom lønnsomhet og høy redaksjonell kvalitet (Stavanger Aftenblad 21/2-2002). Dette illustreres blant annet ved uttalelsene til administrerende direktør i Orkla Media, Jan Lindh, som ikke er enig i at det kommersielle aspektet kan true det journalistiske produktet, men anser avisen(e) for å være ”...selve bærebjelken i samfunnet. De skal drive kritisk journalistikk og være en plass for meningsutveksling. Dette er en sentral tilleggsdimensjon som andre bedrifter ikke har” (Stavanger Aftenblad 23/2-2002). Lindh legger i denne sammenhengen til at de aldri blander seg bort i hva som skrives og menes i Orkla-eide aviser.

Selv om bedriftene avfeier dette, må man kunne stille spørsmålet om hvilke konsekvenser eierskap og økt eierkonsentrasjon kan ha for pressen og samfunnet generelt. Utviklingen i Norge, spesielt i løpet av de siste 20 årene, har ført til en situasjon hvor en liten gruppe mediebedrifter kontrollerer store deler av medienorge (Se appendiks, tabell 2 og 3). Kan man i fremtiden kunne se fortsettelsen på en slik utvikling? Og kan dette eksempelvis gi utslag i fortsatt ”avisdød”, aktiv oppkjøpspolitikk og påfølgende sentrering? Forholdene ligger utvilsomt til rette for en slik utvikling, men bør det legges hindringer i vegen for dette? Det kan argumenteres for at en mangfoldig og differensiert presse er en styrke for ethvert demokrati, også for Norge. Men de finansielt sterke avisene og konsernene kan samtidig ikke straffes for at de har skapt et levedyktig produkt⁴⁸. Regulering av pressesituasjonen⁴⁹ kan være nyttig, men den skal ikke fungere som en hemske for de som eventuelt ønsker å ekspandere. Med andre ord er det en svært vanskelig situasjon hvor flere løsninger er aktuelle hver for seg, men ikke samtidig(?).

⁴⁷ Utvalget besto av VG, Oppland Arbeiderblad, Haugesunds Avis, Adresseavisen, Hordaland, Nordlands Framtid, Nordlandsposten, Helgelands Blad, Vårt Land og Dagens Næringsliv.

⁴⁸ Det kan settes visse spørsmålsteget hvorvidt avisene er levedyktige så lenge de fortsatt er helt avhengige av momsfrataket samt den direkte pressestøtten som oppnås gjennom de økonomiske overføringene fra staten.

⁴⁹ For videre diskusjon rundt eierskap og eierskapskonsentrasjon henviser jeg til NOU 2000:15, Østby 2000 og Høst 2002.

Selv om dette eierskapet kan legge føringer på de kommersielle interessene til de individuelle avisene, behøver ikke dette å bety at journalistene nødvendigvis skal følge et slikt program til punkt og prikke. Ut i fra interessen rundt og eksistensen av Vær Varsom-plakaten, Redaktør-plakaten og det journalistiske samfunnsoppdraget, skulle man kunne tro at alle journalister hadde stor faglig integritet samt et brennende ønske om å utføre både kritisk og avslørende journalistikk. Enkelte aviser og journalister har kanskje økonomisk mulighet til å gjennomføre dette, men dagens økonomiske og teknologiske forhold tilsier kanskje allikevel en situasjon hvor det trivielle nyhetsfokus er mest salgbart. Dette grunner jeg i en forståelse av at i økonomiske oppgangs- som nedgangstider, er folk flest opptatt av å underholdes av lettfåttelige og kjappe nyheter og nyhetsformer. Dette vil kanskje føre til at den kritiske (kvalitets)journalistikken blir nedprioritert til fordel for hva som til enhver tid selger. Enkelte vil hevde dette er negativt (les Habermas), men man kan på samme tid ikke undervurdere folk gjennom hva de vil ha og hva de vil lese om.

3.4 Medialisering

Valgforsker Tor Bjørklund har undersøkt hvordan forholdet var mellom de politiske partiene og avisene i valgkampene fra 1945 til 1989, og deler denne perioden inn i tre faser:

1. 1945-1957: Denne perioden kjennetegnes av lojale partiaviser og her fungerer mediene først og fremst som kanal og talerør for de forskjellige partiene. Radioen får sitt gjennombrudd som medium.
2. 1961-1969: I denne fasen er partiavisene preget av å være under press. Mediene fungerer nå i tillegg som arena for konkurranse om oppmerksomhet mellom partier og politikere. Den politiske journalistikken får et mer selvstendig preg hvor journalistene opptrer både som voktere og ordstyrere. Fjernsynet etableres.
3. 1973-1989: Den siste perioden kjennetegnes av forvitringen av partipressen, noe som fører til at mediene trer inn på den politiske arena som selvstendig aktør. Den mer direkte involveringen foregår gjennom medias orkestrering og arrangering av debatter og etablering av en mer kritisk og gravende journalistikk. I tillegg preges denne perioden av fjernsynets gjennombrudd som sentralt medium i folks hverdag (Bjørklund 1991: 282-287, Allern 2001A:305).

Vi har med andre ord kommet til et punkt hvor det er vanskelig å skille mellom den opprinnelige politiske (valg)kampen og den (valg)kampen som foregår i media (Allern 2001A:305, Asp 1986:360). Politikere, deres partier og generelle interesseorganisasjoner har som en konsekvens av medias økende betydning, posisjonering og selvstendighet, fått behov for å tilpasse seg medias hverdag. ”Den medieregisserte offentligheten innebærer at også andre aktører må lære seg journalistikkens virkemidler når de vil slå igjennom” (Gulbrandsen et. al 2002:17). Det kan derfor tolkes dit hen at det politiske liv som resultat har gjennomgått en medialisering, det vil si at medias opponenter i den politiske kommunikasjon, har måttet tilegne seg journalistisk og annen mediekunnskap for lettere å få innpass og oppnå innflytelse innenfor medias kanaler. Dette skjer blant annet gjennom medietrening av politikere og toppledere, noe som har utviklet seg til en salgsvare for PR-byråene. Her blir politiske aktører opplært i hvordan de skal opptre i intervjuer og i lignende situasjoner for å få frem sitt budskap. Det finnes for eksempel få eller ingen politiske partier uten egne pressekontorer eller egne rådgivere med kompetanse innenfor mediespørsmål. Da kan man spørre seg hvorvidt selvstendigjøringen av pressen har hatt noe for seg. Der hvor partene tidligere hadde et relativt symbiotisk forhold hvor begge parter hadde innsyn i hverandres aktiviteter, har vi kommet til en situasjon som kan ligne på et ”spill for galleriet”. Den politiske journalistikken kan som følge av sin frigjøring og faglige autonomi, nå stille de rette, kritiske og ubehagelige spørsmålene til politikere som på sin side er drillet og vet hvordan de skal svare for å tekkes pressen.

Det paradoksale i denne situasjonen er at det som oftest har vært medlemmer av pressen som har stått for den nevnte medietreningen. ”I en lang periode var denne typen opplæring, ironisk nok, en viktig inntekstkilde for medarbeidere i NRK Fjernsynet (Dagsrevyen). Mot god betaling bidro de til å gjøre egne og andres kilder innen næringsliv og politisk miljø dyktigere i sin omgang med journalister” (Allern 2001B:283). Som følge av intern så vel som ekstern kritikk, nedla ledelsen i NRK i 1994 forbud mot denne typen medietrening, et eksempel Institutt for Journalistikk (IJ) etterfulgte i 1995⁵⁰ (Raaum 1999:40). Tross denne opprydningen, besitter PR-byråene en mengde tidligere journalister og mediefolk som fortsatt kan utføre denne jobben for dem. Integriteten til pressen kan slik være truet, og journalistene kan videre få et troverdighetsproblem som følge av disse konsulent-tjenestene. Man kan neppe legge ned forbud mot at journalister ansettes hos ”fienden”, men det er utvilsomt et problem at mediefolk kan melde overgang og ta med seg sine yrkeshemmeligheter for aktivt å benytte seg av disse. På den andre siden er det vel nettopp med tanke på denne kompetansen at de ansettes. Men for at

⁵⁰ IJ hadde i mange år holdt kurs i intervjuetknikk for næringslivet.

pressen skal kunne fremstå som troverdig (og å kunne beholde et stempel om troverdighet hvis det eksisterer), hadde det kanskje vært en fordel om presse og politiske aktører var mer atskilt enn de er i dag, noe som muligens ikke er annet enn ren ønsketenkning. Det skal dog sies at det forekommer "overløpere" andre veien og. Det finnes flere eksempler på personer som har hatt sentrale verv og oppgaver innenfor politiske partier, som har endt opp som journalister: Under tiden med partipresse var ikke ansettelsen av politiske aktører et ukjent fenomen, noe Arbeiderpartiet benyttet seg av i utstrakt grad ved rekruttering. Det viktigste for A-pressen og Arbeiderpartiet, var at journalisten eller redaktøren hadde rett partitilknytning⁵¹. I nyere tid omtaler BT i denne sammenheng de profilerte VG-journalistene Eirik Mosveen og Rolf Sønstelie, som av avisen omtales som de mest fryktede og beryktede journalistene i Norge i dag (20/1-2002). Mosveen og Sønstelie var tidligere ansatt ved partikontoret til Venstre og opererte i et politisk landskap, knyttet kontakter og tilegnet seg kunnskap som man må gå ut i fra de har trukket veksler på siden.

Dette vil igjen si at begge parter i den politiske kommunikasjon sitter inne med nærgående kunnskap og kompetanse om hverandres fagfelt, og faren for en forutsigbar og lite konstruktiv politisk kommunikasjon er så absolutt tilstede. En forståelse av den politiske kommunikasjon som forutsigbar vil bestride *Politisk journalistikk* (Pj) beskrivelse av denne som et løst koblet system uten klare årsaks eller virkningsforhold (2001:49). I dette systemet blir ifølge Pj den politiske dagsorden satt som følge av et samspill og en forhandling mellom partene i den politiske kommunikasjon. Men hvis denne er av forutsigbar art, kan man anta at samspillet er en formalitet, og at dagsordenen er bestemt av de mektigste aktørene forut for denne kommunikasjonen. Det blir kommunikasjon for kommunikasjonens skyld, hvor partene kommer med forventede innspill som ikke har noen reell betydning. Jeg vil ikke argumentere for at journalister og politiske aktører burde være bitre fiender, men heller konkurrenter som deltar i den politiske kommunikasjonen uten til enhver tid å vite motpartens trekk. En åpnere og friere debatt vil kanskje kunne gi mer konstruktive resultater og medvirke til å utvikle partene i den politiske kommunikasjonen så vel som å videreutvikle demokratiet. Vi kan her sammenligne med Habermas` teori om kommunikativ handling og kraften i de deliberative prosesser: Forholdsvis likeverdige og fordomsfrie individer deltar i diskusjoner hvor det bestemmende for resultatet (i dette tilfellet dagsordenen) ikke er den ene partens monopol eller dominans, men en åpen debatt og eksistensen av bedre argumenter. Disse argumentene er igjen resultat av tilstedeværelsen av de deliberative prosesser (Eriksen & Weigård 1999:165).

⁵¹ På slutten av 1980-tallet begynte A-pressen å tilsette redaktører uten partibok, men først i 1994 fikk Arbeiderbladet sin første redaktør uten direkte tilknytning til Arbeiderpartiet (Simensen 1999:113).

Hvis en forandring av forholdet mellom pressen og de politiske aktørene skal forekomme, kan en omstrukturering og forhøyning av partenes interne integritetsnivå være aktuelt. Med andre ord kan man reaktualisere Raaums forståelse av journalistikkens etiske rensning, hvor konsekvensen vil være etableringen av høyere barrierer mot å bevege seg mellom den journalistiske og politiske siden. Hvis dette allikevel skulle forekomme (noe som ikke er spesielt sannsynlig), kunne det nedlegges etiske retningslinjer om ikke å benytte seg av sin eksplisitte kunnskap for å kunne utnytte eller manipulere motparten.

Mot en slik argumentasjon kan den nevnte forutsigbarheten være nettopp det systemtrekk som binder aktørene sammen til et system preget av løse koblinger. Men dette forutsetter også at man godtar Pjs klassifisering av systemet som en ikke kontrollerbar selvstendig enhet (2000:38). Hvis så er tilfelle kan forutsigbarheten være en styrke, da ingen av partene er dominerende og har mer kontroll eller innflytelse over dagsordenen enn motparten. Selv om pressen kanskje har mest innflytelse på fastsettelsen av dagsordenen, er likevel de politiske aktørene av avgjørende betydning og besitter den kunnskap som skal til for å kunne forhandle med pressen om dagsordenen. Slik kan partene delta i den politiske kommunikasjonen uten frykt for resultatene av prosessen.

3.5 Oppsummering

Den norske pressen har over de siste 40 årene opplevd store omveltninger. En rekke politiske og samfunnsmessige forhold på slutten av 1960-tallet og starten av 1970-tallet førte til en svekkelse av det formelle forholdet mellom parti og presse, en utvikling som ble ytterligere forsterket i de følgende årene og som senere kulminerte med det endelige bruddet mellom partene. En viktig konsekvens av dette forholdet var pressens selvstendigjøring og faglige definering av journalistikken. I Norge skjedde denne omleggingen blant annet som resultat av etermedienes inntreden i medielandskapet.

Deretter har jeg sett på den stadig tettere koblingen mellom avisene og kapitalen, og hvilke konsekvenser dette forholdet har i dag og kan få i fremtiden. Problemet som melder seg er hva som skjer med pressens demokratiserende rolle i samfunnet når de i langt større grad enn tidligere er presset til å ta hensyn til de økonomiske restriksjonene de pålegges – og om dette ikke fører til en situasjon hvor børs i økende grad vil utkonkurrere katedral?

Avslutningsvis i kapitlet har jeg sett nærmere på det kommunikative forholdet mellom pressen og politikerne, og hvordan det politiske liv som følge av medias økte posisjonering i samfunnet, i dag har sett seg nødt til å tilegne seg inngående kunnskap om media, deres hverdag og hvordan de opererer. Dette fenomenet har fått tilnavnet medialisering og forekommer blant annet gjennom medietrening av politikerne. Det vil med andre ord si at det politiske liv har anerkjent media som en maktfaktor i samfunnet, og medialiseringen er deres mottrekk. Dermed kan det argumenteres for at det i Norge har funnet sted en intern profesjonalisering av både pressen og politikken, med det formål og ambisjon om bedre å kunne takle hverandre. I enkelte tilfeller kan nok en medietrening være hensiktsmessig, men man kan stille spørsmål til om ikke partenes inngående kjennskap til hverandres strategier og etter hvert hemmeligheter, fungerer som en hemske for den ”gode” sak eller for den ”gode” samtale mellom pressen og politikerne? Hvis partene i den politiske kommunikasjon på denne måten har så god kjennskap til motpartene, kan i ytterste konsekvens debatten rundt dagsordensettingen være skadelidende. Jeg argumenterte i samband med dette for at de viktigste diskusjonene og avgjørelsene kunne komme forut for den kommunikative arena. Med andre ord er det en fare for at de mektigste aktørene tar avgjørelsene på bakrommet, noe som ekskluderer resten av de involverte aktørene.

Hvis forholdet mellom partene i stedet hadde vært av en mer uoversiktlig art enn det er per i dag, ville det kanskje kunne bidratt til å styrke partene hver for seg. De hadde da ikke nødvendigvis kunne forutsi alle trekk til motparten på forhånd og måtte derfor ha stolt mer på intuisjon. Pj forstår derimot medialiseringen og medieprofesjonaliseringen snarere som en styrke, da de politiske og journalistiske aktørene kan møtes med relativt like forutsetninger til den politiske kommunikasjon. Dette systemet er ikke under noen av partenes kontroll, noe som gjør det mulig å fastsette dagsordenen på en redelig måte (Pj 2001:36ff). Denne forståelsen er veldig avhengig av at man godtar konseptet til Pj om en selvstendiggjort dagsorden. Dette kan være vanskelig å måle, men er like fullt en interessant måte å forstå dagsordensettingen på. Tross dette forstår jeg likevel forholdet mellom partene som problematisk, en oppfatning jeg anser å være av en mer realistisk art enn Pjs idealistiske forståelse av det samme forholdet.

Kapittel 4. Journalistikk og kritikk

Som beskrevet tidligere, har pressen over en periode på de siste 30 årene gjennomgått en frigjøringsprosess og profesjonalisering med uavhengighet og faglig autonomi som tilsynelatende resultat. I takt med pressens utvikling har andelen mer eller mindre profesjonelle mediekritikere og deres uttalte kritiske synspunkter over samme periode, økt i omfang. Dette kan ha sammenheng med etableringen av akademiske medievitenskapelige stillinger, men kan like gjerne tolkes som resultat av medias og pressens økte posisjonering i samfunnet⁵².

Pressen kan i dag tilby publikum et nyhetsprodukt med en offentlig arena for meningsutveksling få andre institusjoner kan konkurrere om. Dette kan komme til uttrykk gjennom de forskjellige avisers debattforum, men også gjennom intervjuer og undersøkelser hvor publikums stemme blir hørt. Avisene har videre et distribusjonsnett og en tilgjengelighet som tilsier at en stor del av befolkningen kan lese deres produkt om ønskelig. Sannsynligheten er derfor stor for at man ikke vil vegre seg for å bruke ti kroner på et trivielt produkt som tilbyr nyheter man nødvendigvis ikke trenger ta stilling til eller lese inngående for å forstå. Incentivet til å kjøpe, og lese, en avis blir derfor større enn å måtte tilegne seg samme type kunnskap gjennom fagbøker eller andre typer publikasjoner. At nordmenn er et avislesende, og aviskjøpende, folkeslag er noe vi gjerne gjentar med dårlig skjult stolthet, men at en stor del av befolkningen leser aviser betyr ikke nødvendigvis at pressen bestemmer hva vi som publikum skal mene. Derimot er de kapable til å kunne styre hva vi skal mene noe om (Allern 2001A:59).

Nyhetsaken rundt Tore Tønne i desember 2002 kan brukes som eksempel. Pressens fokus på Tønne og eventuelle misligheter rundt hans person bidro til at "alle" fikk en mening om saken. Jeg mener her at Tønne-saken ikke er et særtilfelle, da nær sagt alle nyhetssaker kan brukes for å eksemplifisere medias makt til å influere hva samfunnet og publikum skal være opptatt av. Med andre ord har massemedia opparbeidet seg en stor grad av makt i samfunnet gjennom det å kunne nå ut til veldig mange og gjennom sitt nyhetsfokus bidra til å styre hva vi skal være opptatt av. I tillegg til dette, skal man nok ikke frikjenne pressen for ønsket om å bidra til å influere hva vi som avislesere skal mene om de forskjellige sakene de tar opp. Jeg oppfatter det

⁵² NRK Fjernsynets program *Mediemenerne* er eksempel på en slik utvikling der selv om hele ekspertpanelets deltakere er vel bevandret innenfor media, kan ingen sies å være utpregede eller spesialiserte medieeksperter.

Noe som ut fra programmets tittel antagelig heller ikke er meningen. Ut over dette finnes det knapt en avis i Norge i dag av en viss størrelse som med respekt for seg selv ikke har sine egne medieeksperter. Disse har også oppnådd stor publisitet, noe tyngden makten bak innleggene til for eksempel BTs Per Jon Odéen og VGs Anders Giæver er eksempler på.

som veldig naturlig at en journalist ønsker at flere skal dele hans/hennes syn i saken det rapporteres fra. Selv om journalisten i utgangspunktet skal være nøytral og gi en balansert vinkling av en sak, vil reporterens subjektive preferanser etter all sannsynlighet gjøre seg gjeldende. Helt naturlig selvsagt, men da er det også viktig at pressen ikke opptrer som om de ikke tar noens side og virkelig er verdinøytrale. De bør heller erkjenner at de i realiteten aktivt ønsker å bidra i den til enhver tid aktuelle sak eller debatt. Dette mener jeg blant annet Dagbladets artikkelserie om AKP(-ml) sommeren 2003 kan stå som eksempel på.

4.1 Pressen i et maktfordelingsperspektiv

Martin Eide skriver i en kronikk i Aftenposten at journalistikken gitt sin økende posisjon i samfunnet, burde opptre mer reflekterende og selvkritisk i forhold til sin egen rolle som formidler. Forfatteren bygger her maktforståelsen av pressen på deres fortellende og iscenesettende styrke. "Norsk demokrati og offentlige liv preges av denne journalistikken og dens herlige blanding av kvalitet og sensasjon – av dette blandingsbrygget av intelligent informasjon og publikumssmigrende løssalgspopulisme"(Aftenposten 5/1-2002). Gitt denne posisjonen, mener Eide det er behov for at pressen er bevisst og tar seg selv og sin makt mer på alvor og er i stand til konstruktivt å analysere sin egen posisjon. Eide sier videre at vi (som mottakere) på bakgrunn av journalistikkens økende makt, allmenne appell og påvirkningskraft, må ta populærjournalistikken på alvor og erkjenne dens tilstedeværelse i samfunnet. For å kunne undersøke og diskutere makt er det ifølge Eide derfor viktig å integrere pressen som likeverdig part i denne prosessen.

Eide påpeker i kronikken maktdimensjonen til pressen, men hva består denne av? Som vist i forrige kapittel var pressens verdier og etiske normer tidligere styrt gjennom partipressens ideologi, men frigjøringen har bidratt til å endre disse verdiene. Til fordel for hva?

Den svenske statsviteren Olof Petersson har i samband med antagelsen om medias økende makt, analysert pressens utvikling og mener å se tendensen til fremveksten av en egen type ideologi som han betegner som journalisme.

4.1.1 Journalismen som ideologi

Den som kontrollerer makten over tanken innehar en nyckelroll i samhället
(Petersson 1996:1).

Der hvor tidligere samfunn ble dominert av geistlige, verdslige og lekfolk, anser Petersson i dag massemediene for å ha overtatt den dominerende posisjonen i samfunnet. ”Varifrån får dagens medborgare sin bild av samhället?” Massemedia, er Peterssons selvforsterkende svar (1996:2). Den tiden og de ressursene vi bruker på massemedia i dagens samfunn overstiger ifølge Statistisk Sentralbyrå langt det andre institusjoner som skole, kirke, partier og organisasjoner beslaglegger av vår tid. I 2001 brukte vi så mye som 6,7 timer hver dag på ulike massemedier (Se appendiks, tabell 1).”För dagens genomsnittsborgare är det journalisterna som övertagit den ledande rollen som uttolkare och berättare” (Petersson 1996:2).

Der hvor konservatismen, liberalismen og sosialismen som ideologier dominerte 1800- og store deler av 1900-tallet, har informasjonsalderen avstedfødt journalistikk som den nye dominerende ideologien, med sin egen spesielle måte å tolke samfunnet og demokratiet på (1996:3). I tråd med andre ideologier er journalistikk ikke bare en måte å forstå samfunnet og verden på, men journalistikk har også et ønske om aktivt å forandre denne. Denne ideologien forstår samfunnet som bestående av tre instanser: Vanlige folk (publikum), journalister (redaksjoner) og maktmennesker (kilder). I dette samfunnet inntar journalistene en posisjon mellom folket og makthaverne, men til enhver tid i allianse med folket. Ifølge journalistikk som ideologi består journalistenes samfunnsoppgave i å avdekke forsøk på manipulasjon fra makthaverne mot folket og å innta en rolle som advokat og beskytter for de svake i samfunnet. Journalistene fungerer videre som folkets redskap og skal stille folkets spørsmål og slik kunne utfordre de etablerte i samfunnet (Allern 2001A:21). Et annet særtrekk ved den journalistiske ideologien, er dobbeltheten. Dette kommer til uttrykk der avisene på den ene siden smigrer folket og hyller deres engasjement, mens de på den annen side feirer sin egen rolle. Det er først når journalisten ”tar saken” i egne hender at det skjer noe (Eide 2001:50). Mot dette er det verste scenarioet for journalistikk at folket blir direkte eksponert for makthaverne, noe som tilsier at journalistene må filtrere ut og sortere bort det mest skadelige materialet fra kildene (Raaum 1999:64). ”Med denna syn på samhället tilldelas journalistkåren en unik roll” (Petersson 1996:3).

Sentralt for journalistikk som ideologi er avsløringen. Sannheten og virkeligheten blir antatt å være skjult bak et slør, og for å kunne rykke bort dette, kreves det en spesiell heldedåd hvor

journalisten spiller hovedrollen. I saker hvor folket selv ikke makter å avdekke sannheten, må journalistene med sitt mot og sin kompetanse gjøre en innsats for å hjelpe folk å nå mer innsikt (Petersson 1996:3). Kjersti Thorbjørnsrud har undersøkt holdningene til de politiske journalistene i VG, Dagbladet og Aftenposten og mener her å identifisere ”avsløringen” som sentral for hvordan disse definerer journalistrollen: ”Undersøkelsen viser at politiske journalister opererer ut i fra et premiss om at politikk i stor grad faktisk handler om skjulte motiver, intriger og maktspill” (2001:124). Det blir opp til journalistene å ”avsløre” sannheten og deretter opptre som garantister og voktere av demokratiet. Yngve Benestad Hågvar har gjennom en tekstanalyse studert VG-språket, og mener å gjenfinne klare tendenser til den journalistiske ideologi i VG. (2003:348). Dette begrunnes blant annet med hvordan VG strukturerer nyhetssakene sine, der tredelingen av samfunnet trer klart frem. ”Rollelista i en klassisk VG-sak er svært begrenset. Den består vanligvis av en hovedperson som står på VGs side, en maktutøver som utfører overgrep mot den lille mann, samt VG selv” (Klassekampen 1/6-2002). Videre identifiserer forfatteren dobbeltheten i nyhetssakene til VG, der avisen tilsynelatende er opptatt av å hjelpe folket, mens tekstene i praksis har funksjon som egenreklame for avisen. Det blir her viktig for avisen å etablere vissheten blant folket om at VG som institusjon har tatt saken i egne hender og ordnet opp (2003:348). Selv om Benestad Hågvar anser VG som eksponent for journaliseringen, mener han likevel at Petersson er for bombastisk i sine konklusjoner, og at man må være forsiktig med å generalisere den journalistiske diagnose, da den ikke kan sies å ramme *alle* journalistene (Klassekampen 1/6-2003).

Utdanningsinstitusjonene spiller også en viktig rolle som normskapende og skal gi journaliststudentene en felles referanseramme for hvordan de skal operere når de entrer samfunnet i rollen som journalist. Hvis de fremtidige journalistene blir indoktrinert i den journalistiske ideologien Petersson nevner, kan de bli utsatt for en type ensretting hvor alle til enhver tid skal opptre ut fra de idealene journaliseringen forstår som de rette. Trine Østlyngen og Turid Øvrebø argumenterer i samband med dette for at profesjonaliseringen og frigjøringen kan lede til ensretting og redusering av det journalistiske mangfoldet hvis den journalistiske fellesforståelsen blir det grunnleggende paradigmet for hvordan journalistene skal tenke (1998:62). Hvis alle journalister i tillegg skal avdekke graverende forhold i samfunnet og stå for den store ”avsløringen”, kan man stille spørsmål ved sannhetsgehalten i disse og om ikke noen av disse avsløringene nødvendigvis må være fabrikkerte (såfremt ikke samfunnet er gjennomkorrupt!).

Hvis journalismen som ideologi blir altoverskyggende og den eneste akseptable doktrine for hva som utgjør en god journalist og god journalistikk, vil jeg tro faget som helhet står ovenfor store utfordringer. Hvis journalistene skal hevde å speile samfunnet i sine tekster, mener jeg de samtidig må forsikre seg om at variasjonen i populasjonen gjenspeiles i mangfoldet av fremtidige journalister. Med dette menes ikke at journalister skal bestå av alle typer mennesker, men heller at interessene og meningene til journalistene må kunne dekke over de forskjellige oppfatninger som finnes i folket, noe som følger av idealet om å skulle tjene og beskytte folket. Selv om ikke alle journalister kommer ut fra journalisthøgskolene, mener jeg disse institusjonene allikevel har en viktig fremtidig samfunnsoppgave med å begrense ensretting og elitistiske tendenser. Det kan virke som om utdanningsinstitusjonene er klar over dette og tar det seriøst, da Peterssons kritikk av journalismen blant annet er pensum for norske mediestudenter.

Men temaet blir ikke utdebattert eller uskadeliggjort av den grunn, noe en undersøkelse av journalistikkstudenter i Oslo og Volda eksemplifiserer⁵³. En av forskergruppens konklusjoner var at journalistikkstudentene har en mer elitebasert sosial rekruttering enn andre studentgrupper: ”Både i høve til deira fedre sin utdanningskapital, økonomiske kapital og kulturelle kapital er journaliststudentane over snittet for universitetsstudentar” (Hovden 2001:101). Nå er riktig nok ikke undersøkelsens avsløringer om elitetendenser ved journaliststudentene nyskapende, noe de høye søknadskravene til journalistutdanningen bekrefter, men resultatene er like fullt en indikasjon på en tendens i samfunnet. Hvis vi likevel skal følge resultatene fra undersøkelsen, forvalter journalisthøgskolene en elitepreget studentmasse, en studentmasse som utgjør morgendagens journalister. En hendelse ved Høgskolen i Oslo tidligere i år kan nok delvis bekrefte inntrykket av journaliststudenter som elitepregede. Magne Lindholm, lektor ved journalistutdanningen ved HiO, oppfordret gjennom en e-post til sine studenter og kolleger å unngå engasjement i VG. Lindholm mente VG bedrev en dårlig form for journalistikk basert på lavkvalitets løssalgjournalistikk og var av den oppfatning at avisen ville bryte ned og ødelegge det journalistiske fundamentet utdanningen gir studentene. (For øvrig var Lindholm av den oppfatning at alle de store dagsavisene i Norge er for dårlige). Sjefredaktør i VG, Bernt Olufsen, reagerte med å kalle utspillet for latterlig og useriøst, og mente VG bidro med å utvikle og sette standarden for den norske journalistikken (Journalisten 14/2-2003). Nå skal det sies at Lindholm ikke forfeftet skolens offisielle syn, men uttrykte sine private meninger. Allikevel mener jeg vi kan lese en tendens ut av dette utfallet, som baserer seg på en økende avstand mellom utdanningsinstitusjonene og avisene. Dette er en tendens tidligere journalistprofessor Arne Ruth

⁵³ Jan Fredrik Hovden, Rune Ottosen og Gunn Bjørnsen gjennomførte høsten 2000 en surveystudie av den sosiale bakgrunnen til førsteårs journalistikkstudenter i Oslo og Volda.

forsterker med sine betraktninger om norske mediestudenter: Ruth har her inntrykk av at de norske journaliststudentene er uinteresserte i hva som foregår i norske aviser og samtidig ikke spesielt opptatt av å jobbe for norske mainstream-medier (Åmås 2003:132).

Hvis denne utviklingen forsterkes, kan det føre til fremtidige problemer for medie-Norge. Elitetendensene blant journaliststudentene vil øke, da disse anser seg som for flinke til å jobbe i avisene, mens avisene på sin side vil ende opp med dårligere kvalifiserte journalister (- ut fra en forutsetning om at journalister skal være journalistutdannede). Men så lenge markedet rår vil avisene alltid rekruttere kompetente journalister (fra andre fagmiljøer), mens journaliststudentene vil måtte ta til takke med andre typer jobber. Dette gjør ikke utdanningsinstitusjonenes oppgave i fremtiden verken enklere eller mindre viktig

Peterssons beskrivning og oppsummering av journalismen som ideologi, kan sikkert oppfattes som for kritisk for en del, spesielt for utøvere av faget. Allikevel mener jeg han identifiserer flere viktige punkter ved journalistikken som er verdt å dvele ved. I dagens samfunn kan man rett og slett ikke se bort fra det forhold at massemedia både innehar og spiller en svært sentral rolle i de flestes liv. Mengden massemedia vi omgir oss med, anvender og bruker tid på, er nok til å forstå dette. Med andre ord kan vi ikke undervurdere makten som ligger hos massemedia. Hvorvidt de anvender den eller ikke, er likegyldig da maktpotensialet er tilstedeværende. Dette potensialet vil neppe forsvinne med det aller første, men som etter all sannsynlighet bare vil øke.

Det andre punktet jeg ønsker å trekke fram ved Peterssons kritikk, er det samfunnsoppdraget massemedia anses å skulle opprettholde. Dette kan vi gjenfinne i Vær Varsom-plakaten under paragrafen som angår pressens samfunnsrolle (§ 1). Hvis man tar for seg pressens samfunnsrolle som den er i Norge i dag, kan man stille spørsmålet ved hvorvidt denne rollen er selvpålagt eller kommer som resultat av rådende demokratiske normer og konvensjoner. Som tidligere omhandlet i teoridelen av oppgaven (Kap.2.5.2) og i Vær Varsom-plakatens § 1.1, er pressen av den oppfatning at den i kraft av sin uavhengighet er en viktig bestanddel av ethvert demokrati. Denne avhandlingen skal ikke bestride at pressen kan spille en viktig og opplysende rolle som kritisk instans i Norge i dag, men mener like fullt at pressens etiske normer som de er forfattet av Norsk Presseforbund ikke kan sies å være annet enn selvpålagte.

Mye av dette er utvilsomt av hederlig og idealistisk art, men gjennomføres det? Deler av det samfunnsoppdraget Petersson argumenterer for og som vi finner igjen i Vær Varsom-plakaten,

virker for meg å være av en veldig pompøs art. Dette gjelder for eksempel § 1.4, basert på avsløringen av kritikkverdige forhold i samfunnet samt § 1.5, som går på beskyttelsen av individer og grupper mot overgrep. Oppfatningen om at sannheten er skjult fra folket av makthaverne, og at journalistene er de eneste som kan avsløre denne urettferdige situasjonen, minner meg mer om svunne tider med helter, riddere og jomfruer enn dagens demokratiske og politiske tilstand og situasjon. Hvis journalisten kan bidra til å avsløre misligheter er det bra, men det virker lite realistisk på denne måten. (Petersson setter situasjonen på spissen, men det gjør jeg og). For meg grenser det i tillegg til undervurdering av publikum hvis pressen tror de må beskytte disse fra den ”onde” makten til enhver tid. Artikkelen til Petersson tar for seg mange ytterpunkter i journalistikken, men noe av det kan nok finnes igjen i hvordan pressen tolker sin rolle, noe Allern bekrefter: ”Slike ideologiske forestillinger finnes utvilsomt, og står kanskje særlig sterkt når ulike deler av mediebransjen hyller seg selv på konferanser og gjennom prisutdelinger” (2001A:21).

Hvis pressen videre får beholde dette oppdraget uten å bli utsatt for ekstern eller intern kritikk, kan det føre til uheldige konsekvenser som at pressen får enda større definisjonsmakt samt en økt mulighet til etter eget forgodtbefinnende å igangsette, og uten kritikk, fullføre inkvisitoriske felttog. Selv om pressen ofte blir gjort til gjenstand for kritikk av medievitere, politikere og andre rikssynsere der hovedmålet gjerne er å identifisere pressens forskjellige typer makt, står man fortsatt igjen med et sentralt problem: I motsetning til de tradisjonelle statsmaktene, kan ikke media og deres makt stilles til ansvar overfor noen eller noe. De blir en makt uten ansvar, som Curran og Seaton så treffende karakteriserer forholdet (1991). Dette betyr nødvendigvis ikke at pressens kritikere skal resignere, da pressen og dens posisjon på ingen måte er uangripelig. Pressen er stadig avhengig av å operere i et sosialt nettverk hvor de kan presentere og formidle sitt samfunnssyn, og de vil etter all sannsynlighet fungere dårlig hvis de ikke innretter seg etter den kritikk de blir møtt med. Selv om ikke pressen kan stilles til ansvar overfor spesielle organer, står de likevel til ansvar overfor, og vil bli bedømt av, de sosiale konvensjonene i samfunnet. Disse kan være vel så mektige og effektive som for eksempel rettsvesenet.

Allikevel er det ikke bare negative elementer pressen og deres samfunnsoppdrag bringer med seg, noe deler av den undersøkende og gravende journalistikk er eksempler på. Som Vær Varsom-plakatens § 1.4 vektlegger, kan det være avgjørende at pressen undersøker og kritiserer maktforholdene i samfunnet. Pressen kan på denne måten bidra både til å avdekke graverende

forhold samt redusere tilfeller av maktovergrep og korrupsjon i samfunnet. Med andre ord kan den undersøkende journalistikken forstås som en viktig bestanddel i pressens hverdag, både som et middel til å avsløre og som et mål å strekke seg etter.

4.2 Den journalistiske makt og dens granskere

På bakgrunn av pressens makt er man avhengig av at noen undersøker og setter et kritisk søkelys på det journalistiske produkt. Dette punktet er nedfelt i Vær Varsom-plakatens § 1.4 og tilsier blant annet at avisene selv skal ivareta denne rollen, men i realiteten ivaretas denne oppgaven av medievitere og etter hvert også av politikere. Dette forholdet har til tider vært relativt anspent, der pressen på den ene siden anklager medievitene for å være i overkant kritiske og å ha et ønske om å innskrenke deres journalistiske handlefrihet. Medievitene på sin side kritiserer pressen blant annet for å gjengi et feilaktig og skjevt bilde av virkeligheten (Rolness 1992:17). Den norske mediedebatten (med særskilt vekt på avisdebatten) har på denne måten utviklet seg og har i løpet av siste halvdel av 1990-tallet og frem til i dag økt kraftig i omfang. Dette kommer blant annet til uttrykk gjennom andelen medierelaterte fagbøker som er publisert, hvor spesielt universitetsmiljøene i Oslo og Bergen er produktive. I tillegg har Institutt for Journalistikk, representert ved tidligere ansatt Sigurd Allern⁵⁴, vært sentral i mediedebatten gjennom flere mediekritiske bøker. I en av disse, *Flokkdyr på Løvebakken*, fokuserer Allern på hva han forstår å være en utstrakt bruk av anonyme kilder⁵⁵ og en dertil mangelfull kildekritikk blant norske politiske journalister:

⁵⁴ Allern er nå professor i journalistikk ved Universitetet i Oslo.

⁵⁵ En anonym kilde er en person som kommer i kontakt med en journalist med den hensikt å gi informasjon uten å bli tilkjennegjort for offentligheten (Allern 2001A:220).

4.2.1 Anonyme kilder og kildekritikk

Bruken av anonyme kilder i politisk journalistikk undergraver kildevernet. Det har aldri vært ment som en beskyttelse for feige politikere (Sigurd Allern, Dagens Næringsliv 28/12-2001).

I *Flokkdyr på Løvebakken* argumenterer Allern for at anvendelsen av anonyme kilder kan være av avgjørende betydning for journalister og fremdriften i en nyhetssak (2001A:219)⁵⁶. For å kunne beskytte kildene har pressen gjennom Vær Varsom-plakaten ivret for etableringen av et sterkt kildevern (§ 3.4, se appendiks), noe som igjen skal bidra til at pressen kan få tilgang til all relevant informasjon og slik kunne oppfylle sin samfunnsrolle (§ 1). Selv om kildevernet er et viktig punkt for pressen, er også kildekritikk ansett som et sentralt punkt (§ 3.2). Her kommer Allern inn på noe av det essensielle i boken sin, hvor han argumenterer for at forarbeidet med en kritikk og kontrollering av kildene er like viktige elementer av nyhetssaken som selve anvendelsen av kildene (2001A:227). Kildevernet og en mangelfull kildekritikk kan videre føre til flere etiske problemer: For det første gir kildevernet anonyme kilder muligheten til å spre negativ informasjon om kolleger og konkurrenter uten å kunne konfronteres med dette i ettertid. Sannhetsgehalten i kildenes informasjon kan vanskelig sjekkes, såfremt kildene ikke er gjort til gjenstand for kryssjekking og solid kildekritikk. For det andre kan kildevernet utnyttes av pressen, hvor de kan referere til ”sikre” anonyme kilder for å dekke over manglende undersøkelser eller resultater. På denne måten kan usannheter ta rot i virkeligheten da kilden og dens uttalelser er beskyttet av journalisten og kildevernet (2001A:227).

Som svar på noen av de kildekritiske spørsmålene, argumenterer redaksjonssjef i Dagens Næringsliv Anders Bjartnes for at pressen ikke kan avsløre og fortelle leserne hva som foregår i de lukkede rom hvis man ikke kan benytte seg av anonyme kilder. Bjartnes anvender eksempelet med lederstriden i Arbeiderpartiet og mener offentligheten ville vært dårligere informert hvis ikke urolighetene internt i partiet hadde kommet frem. Bjartnes medgår imidlertid allikevel at det er umulig for andre enn den aktuelle journalisten å kontrollere opplysningene, noe som fører til at leserne må stole på journalistens ord (Dagens Næringsliv 5/1-2002). Allern er fullt ut enig i at bruk av anonyme kilder kan være nyttig, men mener Bjartnes misforstår deler av journalistens rolle. Ved bruken av anonyme kilder er det ikke journalistens ord eller vurderinger som ligger til grunn for artikkelen: ”Det journalisten gjør er å dytte synspunktene til en anonymisert kilde

⁵⁶ Synspunktene til Allern vil styre deler av diskusjonen jeg legger til grunn for kapittelet om kildebruk. Dette er ikke et resultat av at jeg mener Allern har fasitsvarene, men heller som følge av at Allern har vært en veldig markant og særdeles produktiv bidragsyter til denne debatten.

foran seg, og søke ly bak vedkommendes angivelige autoritet, for eksempel ved henvisning til at det er en statsråd, topp-politiker eller en annen "sentral kilde" som uttaler seg" (Dagens Næringsliv 8/1-2002). Jeg kan være enig i at det ikke er journalistens ord man bestandig må stole på, da kildene kan styre mye av innholdet i teksten. Men når journalisten har valgt å bruke en eller flere anonyme kilder i en artikkel, må man gå ut i fra at det ligger til grunn en selvstendig journalistisk overveielse forut for anvendelsen av disse. Hvis dette ikke er tilfellet, og journalisten lar det være opp til kilden å styre, er det fare for at journalisten kan bli fullstendig underlagt og prisgitt alt det kilden velger å opplyse om. En slik situasjon, hvor journalisten opptrer som "mikrofonstativ" overfor kildene sine er ifølge Eide ikke spesielt anerkjent innenfor de journalistiske kretser (2001:61), men dette betyr heller ikke at slike tilfeller ikke forekommer. Journalisten kan for eksempel være drevet av å skulle skrive den "gode" sak eller stå for den store "avsløringen" som beskrevet i kapittelet om journaliseringen. På denne måten kan fristelsen til ukritisk å benytte seg av kildematerialet være tilstede.

Det er ikke kun kilden som kan ha en sterk posisjon i forholdet kilde – journalist, noe reaksjonene på en artikkelserie i VG gir uttrykk for. Sommeren 1998 satte VG i gang et prosjekt basert på dybdeintervjuer med mål om å avdekke sentrumsregjeringens indre liv⁵⁷. Dette resulterte i artikler og bakgrunnsstoff basert på en systematisk bruk av anonyme kilder, en velvillighet og åpenhet de deltakende aktørene senere skulle angre på. Både Kjell Magne Bondevik (Krf) og Anne Enger Lahnstein (Sp) bekreftet i ettertid at tematikken i serien kom som en negativ overraskelse og skapte usikkerhet innad i regjeringen (Allern 2001A:254). Jon Lilletun reagerte i samband med dette på hva han oppfattet som sitater tatt ut av sin opprinnelige kontekst, og selv om de var sanne, ga de et misvisende inntrykk av virkeligheten: "Som anonym kilde kan du ikke korrigerer noe. Du er fanget" (Bergens Tidende 20/1-2002). Utsagnet fra Lilletun kan her forstås som et uttrykk for at også kildene kan bli misbrukt av journalistene, noe som kan være et problematisk aspekt ved anonymiseringen. I enkelte tilfeller, som i dette eksempelet, kan de anonyme kildene være overlatt til journalistens vurdering som etter eget skjønn kan tilpasse sitatene og informasjonen til nyhetssaken. Dette gjør faren for journalistisk manipulasjon overhengende (Allern, Journalisten 8/2-2002).

Når en person inntar rollen som anonym kilde, gjør de det fordi de enten ikke ønsker eller kan informere åpenlyst. I tillegg kan man forvente at dette blir gjort med ønske om å oppnå noe, med andre ord at kilden har en skjult agenda. Situasjonen for Lilletun og sentrumsregjeringen kan i

⁵⁷ I en og en halv måned intervjuet VG-journalistene Rolf Sønstelie og Eirik Mosveen 53 personer med sentral tilknytning til sentrumsregjeringen. Hovedregelen var anonymitet, ikke åpenhet.

denne sammenhengen sies å være spesiell siden man på forhånd visste identitetene til kildeutvalget som gruppe. Allikevel godtok de premissene for undersøkelsen, og i kraft av å være anonymisert kunne de gi uttrykk for meninger de vanligvis ikke ville avslørt. Jeg ønsker her ikke å forsvare verken den ene eller den andre parten, men anonymiserte kilder kan ikke forvente å aktivt kunne styre den informasjonen man gir til journalistene. Like fullt skal kildene kunne forvente å bli behandlet på en relativt rettferdig og respektabel måte. Selv om journalisten bringer kildens synspunkter videre og er fri til å foreta justeringer av innholdet, foreligger det et tillitsforhold mellom journalisten og den anonyme kilden. Hvis journalisten ønsker å benytte seg av kilden ved en senere anledning, er det viktig å ikke undergrave forholdet, noe journalist i Dagbladet, Per Ellingsen utdyper: "Det viser seg alltid at rakryggede reportere får et større kildetilfang enn de mer lurvete" (Journalisten 25/1-2002). Hvis man bruker mye tid på å komme i fortrolig kontakt med en kilde, vil man tro det er sannsynlig at journalisten behandler den anonyme kildens informasjon på en ordentlig måte som begge parter kan være fornøyd med. Det finnes likevel forskjeller i hvordan journalister og aviser oppsøker og behandler kilder. Kjetil Wiedswang i Dagens Næringsliv mener VG har den beste teknikken for å få en kilde til å åpne seg: "Pøs på med nok mannskap, så vil man før eller siden finne det svakeste leddet" (Journalisten 25/1-2002). Selv om VG setter inn store ressurser for å øke tilgang til informasjon, mener Benestad Hågvar ut fra en inngående studie av VG at avisen allikevel har den beste kildekritikken i Norge (Klassekampen 1/6-2002).

Store regionsaviser som Bergens Tidende og Stavanger Aftenblad har med artikkelserier satt søkelys på forskjellige sider ved dagens pressesituasjon i Norge⁵⁸. Fagbladet *Journalisten* er en annen publikasjon som har skrevet kritiske artikler om egen profesjon. Bladet gjennomførte i 2002 en undersøkelse basert på intervjuer av politiske journalister om hvordan pressen forholdt seg til anonyme kilder. Denne artikkelen belyste flere interessante momenter og holdninger til hvordan pressen selv oppfatter kildebruken. Alf Skjeseth i NTB sier blant annet at "...det skal ikke mye til å bli omtalt som en sentral eller velinformert kilde når enkelte medier sliter med kildejakten". Med andre ord innrømmer journalister selv at pressen kan tilpasse kildeinformasjonen etter det de ønsker å formidle, og at kildene videre kan bli plassert i den kontekst som passer journalisten. Dette kan sies å sammenfalle med deler av den oppfatningen Jon Lilletun hadde i rollen som kilde. Et annet viktig poeng i undersøkelsen, er bruken av anonyme kilders normative utsagn og personlige vurderinger. Dette momentet skal man benytte

⁵⁸ Bergens Tidende publiserte seks artikler i perioden 19/1-28/1-2002 med søkelys på mediens politiske makt, mens Stavanger Aftenblad publiserte fem artikler i perioden 21/2-1/3-2002 hvor fokus lå på pressens og avisenes økonomiske betingelser.

med forsiktighet, noe TV2s Nina Kraugerud mente VG utviste mangel på i Jagland-saken: ”VGs sak hvor tidligere regjeringskolleger gikk ut og angrep Jagland, er et skoleeksempel på misbruk av anonyme kilder”. Som sin kollega i TV2, oppfattet også Kjell Erik Saure i Aftenposten kildebruken og dekningen av lederstriden i Arbeiderpartiet som en utvikling i feil retning, hvor de anonyme kildene fungerte mer som selvstendige politiske aktører enn som kilder.

Selv om de anonyme kildene på denne måten kan misbrukes, legger ingen av journalistene i undersøkelsen skjul på at det er mange nyhetssaker innenfor norsk politikk som ikke hadde sett dagens lys hvis man ikke hadde benyttet seg av anonyme kilder. Dette gjelder saker som Søviknes-saken, Rød-Larsen-saken, utstøtingen av stortingsrepresentantene i FrP, samt en rekke lederstrider og regjeringskabler. Hege Ulstein i Dagsavisen mener det er så enkelt som at ”...den politiske dekningen hadde mistet mye av dybden dersom det ikke var mulig med fortrolige samtaler mellom journalister og aktører. Hvis alt skulle skje på blokka, hadde mye informasjon gått tapt” (Journalisten 25/1-2002).

Et annet sentralt punkt Allern trekker frem i kildedebatten, er at de personene som utsettes for angrep fra anonyme kilder ikke har mulighet til å forsvare seg overfor de rette personene (Dagens Næringsliv 8/1-2002). Dette tilfellet kan eksemplifiseres gjennom et intervju Torbjørn Jagland ga til Dagbladet etter han trakk seg som partileder rett før jul i 2001. Her hevdet Jagland at noen bevisst hadde forgiftet atmosfæren i partiet for å holde Iv i bråket rundt det delte lederskapet:

- Det jeg vet er at noen i partiet bevisst har plantet feilaktige historier i høst.
- Men du må jo ha en følelse av hvem det er?
- Nei, jeg har ikke noe bilde av dem, det er det som er så ubehagelig.
- Tror du virkelig at det bakspillet du beskriver vil ta slutt?
- Ja, jeg håper det grepet vi nå har tatt får en slutt på det. Men selvfølgelig vil det fortsatt være anonyme kilder som snakker fordelaktig eller nedsettende om meg eller Jens (Dagbladet 20/12-2001).

Striden rundt lederskapet i Arbeiderpartiet og bruken av anonyme kilder for å avsløre dette, førte en tid senere til at Presseforbundet med generalsekretær Per E. Kokkvold i spissen reagerte og ønsket bedre og mer fastlagte regler og prinsipper for anvendelse av anonyme kilder. Kokkvold mente bruken hadde tatt overhånd, og hvor spesielt Akersgata utmerket seg negativt: ”det er en

uting at media i ekstrem grad lar politikere formidle kritikk av hverandre via anonyme kilder. Har man meninger om hverandre, bør kravet være at en står frem åpent” (Bergens Tidende 28/1-2002). Kokkvold ønsket videre at PFU skulle spille en mer sentral rolle i håndhevelsen av kildebruken, en uttalelse politisk redaktør i VG, Olav Versto var sterkt uenig i, da han mente dette ville legge klare føringer på avisenes ytringsfrihet. Versto mente også at VG utførte en nøysom kildekritikk og gikk kun til det skritt å benytte seg av anonyme kilder når det var eneste måte å få ut opplysninger på (Bergens Tidende 28/1-2002).

Diskusjonen som ligger til grunn for dette kapittelet, viser at kildebruk og kildekritikk er sentrale bestanddeler av pressens hverdag. Vi står her overfor en situasjon hvor medievitere og politikere på den ene siden, er til dels veldig skarp i sin kritikk av pressens fremgangsmåte, mens deler av journalistene på den annen side, leverer et uforbeholdent forsvar for kildebruken sin, som i VGs tilfelle. Mellom disse polene virker det som om resten av pressen befinner seg, og hvor flere er enige i påstanden om at det eksisterer både mangelfull kildekritikk og feil kildebruk blant den norske journaliststanden. I og med at det eksisterer motstridende oppfatninger om hvordan pressen skjøtter sitt arbeid, mener jeg Vær Varsom-plakaten i dette henseende skal kunne oppfattes som viktig, da den markerer de etiske retningslinjene for hvordan journalistene skal opptre i henhold til sin kildebruk. Problemet ligger derimot i selve forståelsen og definisjonen av kildene; de er anonyme. Så lenge kildene er anonyme og journalisten har et konfidensielt forhold til disse, har man små muligheter til å kontrollere for hvorvidt det har foregått en adekvat kildekritikk eller om journalisten har foretatt ”passende” justeringer av kildens informasjon. Presseforbundet med Kokkvold i spissen, eller PFU, kan nok ”rasle med sablene”, men det betyr lite eller ingenting så lenge journalisten og kildene er beskyttet av eller gjemmer seg bak kildevernet.

Hovedpoenget til Allern i samband med den kildekritikken han fremsetter i boken sin, er etter min oppfatning det etiske aspektet ved kildebruken, og da at ved å opptre korrekt overfor kildene vil man være i stand til å produsere en adekvat type journalistikk. Problemet med dette blir at man for å få tak i tildekt informasjon kanskje av og til må gå utover den kildekritiske og moralske kodeks. Alt blir et spørsmål om hva man kan få rede på, og om det er verdt det ut fra de moralske problemstillingene. Selv om disse burde være, og kanskje er, sentrale i enhver journalists hverdag, vil like fullt alle bli målt etter bedriftens inntjening, noe som ikke nødvendigvis sammenfaller med de korrekte etiske standpunktene.

4.2.2 Journalister som flokkdyr og politiske aktører

Å være "uavhengig journalist" betyr nemlig altfor ofte å operere med de samme tolkningsrammene som kollegene. Dessuten finnes det, her som i andre tette miljøer, også enkelte erfarne "bjellesauer" som slår an tonen. Enten er man med, eller så er man utenfor (Allern 2001:300).

I tillegg til det kildekritiske perspektivet, er et annet sentralt punkt ved *Flokkdyr på Løvebakken*, fokuseringen på hva som karakteriseres som flokkmentalitet ved norske politiske journalister. Allern har i utgangspunktet analysert forholdet mellom Stortingets pressefolk og politikere, og det er hans påstand at sannsynligheten for at journalistene tenker likt og opptrer i flokk, øker som resultat av effekten av sentrale faktorer som fagets profesjonalisering og den tiltakende styrken til de kommersielle interessene (Pressens profesjonalisering og kommersialisering er behandlet henholdsvis i kapittel 3.2 og 3.3)⁵⁹: Som basis for flokk-tendensene har pressens profesjonalisering ifølge Allern bidratt til en kollegial og politisk sosialisering av journalistene. Det foregår for eksempel et tett samarbeid mellom journalistene imellom der tekster og arbeid bedømmes, samtidig som det også eksisterer et stort behov for faglig anerkjennelse. Frykten for å ikke passe inn i de rådende holdninger kan derfor føre til at det journalistiske mangfoldet begrenses, og konformiteten og ensrettingen forblir det dominerende paradigme (2001:300). Videre fører den kommersielle konkurransen nyhetsbedriftene imellom til en overfokusering på nyhetssaker sentrert rundt personkonflikter og drama, samtidig som frykten for å "miste nyheter" til konkurrenten fører til at avisene som konsekvens dekker hverandres saker (Allern 2001:299)⁶⁰.

Mette Stordalen har i en hovedfagsoppgave i statsvitenskap undersøkt hvilken rolle pressen spilte rundt Terje Rød-Larsens avgang som minister under Arbeiderpartiregjeringen i 1996⁶¹. Stordalen konkluderer her med at nyhetsmediene som var involvert i saken om Rød-Larsen, utviste klare tendenser til flokkmentalitet⁶². Journalistene Stordalen var i kontakt med la heller ikke skjul på dette, noe Aslak Bonde i Aftenposten forklarer på følgende måte: "Det er helt

⁵⁹ Selv om Allern konkluderer med karakteristika for flokk-tendenser på Stortinget, mener jeg at flere av faktorene er av en så universell art at de kan benyttes om flokk-tendenser ved en generell karakterisering av politiske journalister.

⁶⁰ Allern identifiserer to faktorer til, men disse er knyttet fysisk veldig sterkt opp mot Stortinget, og er av den oppfatning at disse ikke er relevante for oppgavens sammenheng.

⁶¹ Oppgaven er basert på dybdeintervjuer med utvalgte journalister.

⁶² Jeg mener det kan stilles spørsmål ved i hvor stor grad flokkmentaliteten egentlig kunne sies å bli aktualisert, da nyhetssaken lenge var en sak kun Dagbladet forfulgte, mens resten av avisene lenge utviste liten eller ingen interesse for saken.

riktig at vi går i flokk, men vi forfølger en god sak, som vi på grunn av vår journalistiske tenkning oppfatter som god” (2002:103). Med andre ord kan vi se at selv om journalistene innrømmer at de ”jager i flokk”, gjør de det ut fra en journalistisk overbevisning om å forfølge den gode sak. I et intervju med Dagbladet drar derimot Frank Aarebrot i tvil denne overbevisningen og hevder at det hersker en ”elefantflokkmentalitet blant norske journalister”. Dette baserer seg på hva Aarebrot oppfatter som ”en forbausende enighet” om hva som er nyheter blant den norske journaliststanden (Dagbladet 6/8-2003).

Det finnes også flere eksempler der journalister selv har støttet opp om flokkmentaliteten i sitt eget fag, som for eksempel tidligere redaktør i Arbeiderbladet, Steinar Hansson. I en fagdebatt på andre halvdel av 1990-tallet konkluderte han med at journalistikken gjennom store deler av 1980- og 90-tallet bar preg av flokkmentalitet (Arbeiderbladet 20/8-1996). Dagbladets John Olav Egeland deltok i den samme debatten, men han var opptatt av å forklare bakgrunnen til hvorfor pressen til tider opererer i flokk. Egeland tok utgangspunkt i Norges begrensede geopolitiske rammer og så en sammenheng mellom folketallet og mangelen på ideologiske konflikter. Det lave konfliktnivået i Norge fører til at eventuelle sporadiske konflikter blir desto viktigere å dekke, og spesielt hvis de politiske konfliktene bærer preg av personlige elementer: ”I dette vakuum er det kanskje ikke så uforståelig at en del pressefolk utvikler et flokkinstinkt” (Dagbladet 21/8-1996). Ifølge Egeland var flokktendensene derfor ikke nødvendigvis av en negativ art, da de kunne føre til et mer intensivt søkelys på enkelte saker, noe som igjen kunne resultere i flere viktige avsløringer samt bidra til å gi oss mer kunnskap. Politisk journalist i Aftenposten, Aslak Bonde, har en annen måte å forklare flokktendensene i den politiske journalistikken på, og mener disse må ses i sammenheng med det pressemønsteret vi har i Norge per i dag. Det faktum at løssalgavisene og abonnementsavisene er på det samme markedet, betyr at de i relativ stor grad henvender seg til det samme publikumet, og for å kunne være attraktive og selge aviser, må de nødvendigvis skrive om mye av det samme. ”Så lenge publikum er felles, blir også oppslagene i stor grad felles” (Aftenposten 21/12-2001).

For å belyse sine synspunkter om flokktendenser blant de politiske journalistene, har Allern undersøkt Thorbjørn Jaglands frafall som statsministerkandidat våren 2000 og analysert hvor vidt nyhetsdekningen til seks sentrale aviser bar preg av flokktendenser og spilte inn på denne avgjørelsen⁶³. Selv om Allern her påviser at avisene hadde både felles referanserammer og en relativt lik oppfatning av hovedpersonen, konkluderer han på bakgrunn av en samlet

⁶³ Studien var basert på en analyse av VG, Aftenposten, Dagbladet, Dagens Næringsliv, Dagsavisen og Bergens Tidende (Allern 2001:176).

innholdsanalyse derimot med at avisene samlet under ett ikke opptrådte som ”stimfisk”, men at årsakene til Jaglands endelikt som partileder først og fremst var en konsekvens av samspillet mellom indre partiopposisjon og engasjerte representanter for ”mediemakten” (Allern 2001:217).

I stedet for kun å se på journalistene som politiske flokkdyr, analyserer Allern også journalistene ut fra en oppfatning om pressen som politiske aktører, og hvordan de eventuelt bidro til å svekke Jaglands posisjon: Over en periode på ni nyhetsuker (15/9 – 16/10, 1999 og 1/1 – 10/2, 2000) publiserte VG og Dagsavisen 86 nyhetsartikler og kommentarer som omtalte lederstriden i Arbeiderpartiet. Av disse var det en klar overvekt av artikler som var negative til Jagland (kontra nøytrale og positive artikler), noe som får Allern til å konkludere med at: ”Ensidigheten er så stor at dekningen bærer preg av å være kampanjejournalistikk” (2001:206). Med dette som argument, hevdet Allern i et intervju med Bergens Tidende at VG og Dagsavisen kjørte en samordnet kampanje på nyhets- og kommentar plass for å svekke Jaglands posisjon i partiet (BT 21/1-2002). De aktuelle journalistene og avisene hevdet derimot å inneha en nøytral observatørrolle, og var videre av den oppfatning at de kun gjenga sakens innhold. En debatt om politisk journalistikk i Oslo den 27.februar 2002 kan stå som et annet eksempel på at pressens motiver og rolle i samfunnet blir dratt i tvil, men hvor pressen fikk anledning til å forsvare seg og ytre sin mening⁶⁴. Her hevdet Arbeiderpartiets Thorbjørn Berntsen at pressen opptrådte mer som en aktør og mindre som en referent i forhold til det politiske liv. Berntsen fortsatte med å kritisere VG og Dagsavisen for måten de hadde kritisert og raket ned på Jagland og anklaget spesielt VG som han mente opererte med en klar politisk agenda. VGs Elisabeth Skarsbø Moen motviste på det sterkeste at VG hadde noen form for politisk agenda: ”Det er det rene sludder og vås at vi skulle ha hatt noen redaksjonsvedtak på å ta livet av Thorbjørn Jagland, og jeg avviser enhver tanke om strategi fra VGs side. Vi driver journalistikk og leter fram nyheter” (Journalisten 28/2-2002). Avisen poengterer i tillegg at Skarsbø Moen og VG fikk støtte fra de andre paneldeltakerne, som alle tok avstand fra Berntsens kritikk⁶⁵. I samband med at Presseforbundet kritiserte VGs kildebruk i januar 2002, var politisk redaktør i VG, Olav Versto, opptatt av å poengtere at avisen aldri har hatt som mål om å felle Jagland. De kunne derfor heller ikke anses som medskyldig i sammenbruddet hans. Versto slo videre fast at hvis noen sier ”...at VG har forårsaket noe av dette, utviser de så dårlig politisk analyse at det er uten hensikt å kommentere det” (BT 28/1-2002).

⁶⁴ Møtet var i regi av Oslo Journalistklubb og Stortingets Presselosje.

⁶⁵ I tillegg kan det nok stilles enkelte spørsmålstegn ved Berntsens noe forhistoriske oppfatning av pressen og journalistikken som referenter.

Hvis vi allikevel skal se bort fra journalistenes egne oppfatninger om hvilken rolle de spiller og tolke dette som uttrykk for at det virkelig forekommer et åpenbart samspill mellom nyheter og meninger, vil dette igjen bety at nyhetsjournalistene ifølge Allern opererer som selvstendige politiske aktører (2001:216). Leder av FrP, Carl I. Hagen, er en annen som er av den oppfatning at avisene opptrer som politiske aktører. De riksdekkende avisene er stort sett for opptatt av å kommentere det politiske liv, og Hagen er i denne sammenheng spesielt opptatt av VG som han mener "...har fått så mye politisk slagside og er blitt så mye av en politisk aktør i norsk politikk at jeg synes det er rart de ikke har stilt til valg for lenge siden" (Journalisten 3/9-2001).

Mette Stordalens funn støtter også opp rundt ideen om pressen som en politisk aktør. Intervjuobjektene svar varierer her en del i hvor sterk grad de mener pressen er en politisk aktør, men de er alle enige om at de har en viss makt. Administrerende direktør og ansvarlig redaktør i Bergensavisen (BA), Olav Terje Bergo, svarer utvetydig ja på spørsmålet om media er en politisk aktør og sier videre: "Mediene er en viktig aktør på arenaen og er i stor grad med på å velge andre aktører som kan opptre på arenaen" (Stordalen 2002:88). Stordalens informanter er også av den oppfatning at media aktivt bidrar til å sette dagsorden. Tross at Stordalen mener å finne begrunnelser for at mediene spiller en aktørrolle i de politiske prosessene, og at de hadde en viss innflytelse på Rød-Larsen-saken, er hun ikke like sikker i konklusjonene sine som Allern er, en usikkerhet hun grunngir i et intervju med Journalisten: "Sigurd Allern konkluderer nok sterkere enn meg, basert på behandlingen av Jagland, med at mediene er en selvstendig, politisk institusjon. Men også ut fra mitt materiale tyder mye på at de politiske journalistene til en viss grad opptrer samlet i en slik rolle, med felles tolknings- og referanseramme" (25/1-2002).

Hvor vidt VG, Dagsavisen eller andre aviser hadde direkte innflytelse på for eksempel Jaglands avgang, skal jeg ikke spekulere i her, men det kan nok argumenteres for at pressen spilte en rolle i utfallet av denne saken også, noe som i utgangspunktet kan begrunnes ut i fra Allerns analyse. Samtidig kan sentrale politikeres engasjement i og rundt denne saken være en indikasjon på at avisene var mer aktiv enn de tidligere hadde vært. Hvis vi kan anta at denne utviklingen ikke er særskilt for denne saken, men at samme type tendenser kan gjenfinnes i lignende type nyhetssaker (les Rød-Larsen), kan dette kanskje tas til inntekt for at pressen og de individuelle journalistene i større grad enn tidligere har anledning til å innta rollen som politiske aktører på linje med andre deler av det politiske liv. Mot dette kan det argumenteres at pressen også tidligere kan ha fungert som politiske aktører, men grunnet manglende undersøkelser har det

ikke blitt fokus på dette før nå. Men skal man kunne forvente at pressen skal opptre distansert og objektiv til enhver tid? Vil ikke dette være ren utopi?

Tross dette, anser jeg det viktigste i analysen og kritikken av journalistene som politiske aktører at de etter all sannsynlighet både har makt og mulighet til å influere og forandre det politiske liv. Man kan på mange måter si at det hele kan reduseres til et moralsk spørsmål, og da at pressen selv må være sin egen rolle og maktposisjon bevisst.

4.2.3 Stoltenberg kritiserer media

Mediene skal granske makten, men de utøver selv betydelig makt. Kan vi være sikre på at mediemakten granskes godt nok? (Jens Stoltenberg, Aftenposten 15/1-2003).

Dette sitatet oppsummerer tematikken i en artikkel Jens Stoltenberg skrev i Aftenposten som følge av etterspillet rundt saken om Tore Tønne. Stoltenberg argumenterte her for at mediene burde utvise større villighet til å granske og stille kritiske spørsmål til egen profesjon. Et bærende prinsipp i samfunnet er at makt skal møtes med motmakt, men hvordan skal man kunne bidra med en slik motmakt mot en stadig mektigere presse? Samfunnsoppdraget gir pressen rett til å undersøke maktorganer i samfunnet, og i den grad pressen selv har makt, burde de rette søkelys på seg selv i samme grad som de kritiserer andre. På denne måten kan de internt bidra med motmakt. Stoltenberg mener videre at hvis pressen evner å granske og vokte seg selv på en gjennomført måte, vil de bedre kunne forhindre maktovergrep samtidig som de vil kunne styrke sin egen anseelse blant folk. Svikter pressen denne oppgaven, og hvis media skjermes fra en type gransking andre maktorganer blir utsatt for, er Stoltenberg av den oppfatning at det vil kunne resultere i en svekkelse av pressens troverdighet (Aftenposten 15/1-2003).

Stoltenbergs artikkel førte til en omfattende pressedebatt⁶⁶ om medias rolle i så vel Tønne-saken som andre mer generelle presseetiske problemstillinger. Redaktørene i Akersgata forsvarte seg mot anklagene fra Stoltenberg med å hevde at pressen er mer selvkritisk enn det man får inntrykk av, og at Pressens Faglige Utvalg som organ spiller en tilfredsstillende rolle i overvåkningen av norske medier. Sjefredaktør i Dagsavisen, Hilde Haugsjerd, utdyper det selvkritiske aspektet ved pressen når hun hevder at mye er unndratt offentligheten. Dette skjer

⁶⁶ Debatten både startet og ble viet mest plass i Aftenposten, hvor saken var oppe både på debattsidene, lederplass, kommentarplass samt i vanlig artikkelform.

for eksempel der journalister blir omplassert etter feiltrinn eller hvor etiske retningslinjer utarbeides eller forbedres (Aftenposten 16/1-2003). Arne Ruth påpeker at det er nettopp dette som er bristen ved pressens selvjustis. Det selvkritiske aspektet er, som Haugsgjerd argumenterer for, høyst tilstedeværende, problemet er mangelen av åpenhet i selvkritikken og at eventuelle interne tiltak holdes skjult for offentligheten (Åmås 2003:140). Hvis offentligheten i større grad fikk kjennskap til at pressen hadde foretatt interne etiske grep, ville kanskje kritikerne vært mildere stemt mot avisene og deres samfunnskritiske rolle? I noen tilfeller bedriver allikevel pressen offentlig selvjustis, noe Haugsgjerd mener det i den siste tiden kan finnes flere tilfeller på. Hun nevner her medias håndtering av P4s reaksjon i kjølvannet av konsesjonsutdelingen samt Gerhard Helskog, *Rikets Tilstand* og TV2s dopingbeskyldninger mot norske langrennsløpere, som relevante eksempler hvor media har satt et kritisk søkelys på egen bransje (Aftenposten 16/1-2003). Tidligere sjefredaktør i Dagbladet, John Olav Egeland, tror ikke det er mulig for pressen å unnlate å granske egen profesjon, noe som begrunnes ut fra en journalistisk og samfunnsmessig utvikling: For det første deltar universitetene og medieforskningen i samfunnsdebatten med klare meldinger og forslag, og for det andre bidrar møtevirksomheten i pressens egne organisasjoner til kritiske blikk mot egen virksomhet. I tillegg til dette anser Egeland både leserne, lytterne og seerne for å ha inntatt en langt mer kritisk og pågående holdning enn tidligere, noe som bidrar til en overvåkenhet i pressen og media generelt (Dagbladet 16/1-2003).

Til tross for at avisene i Akersgata forsvarer sin type journalistikk og mener de utviser tilstrekkelig grad av selvjustis, ønsker de likevel velkommen en presseetisk debatt og mener dette kan bidra til å utvikle pressen og journalistikken ytterligere. Aftenposten skriver for eksempel på lederplass: "Vi er overbevist om at norske medier både trenger og tåler denne debatten" (18/1-2003). Avisen mener videre at Stoltenberg gjennom sin kritikk har gitt et viktig bidrag til den presseetiske debatten, og at det nå er opp til de forskjellige aktørene – aviser som politikere og andre relevante aktører - å fortsette debatten i et åpent fora. Leder i Norsk Journalistlag, Olav Njaastad, føyer seg til de som verdsetter Stoltenbergs synspunkter og skriver i et innlegg i Aftenposten at pressen plikter å ta den påfølgende debatten på en seriøs måte. Selv om etiske problemstillinger er en viktig bestanddel og et kontinuerlig satsningsområde for pressen, mener Njaastad de allikevel er avhengig av innspill fra uavhengige miljøer for å drive denne debatten fremover. Med andre ord mener Njaastad at pressens rolle ikke kun skal defineres av dem selv, men er noe som så vel politikere som representanter fra faglige miljøer kan bidra til (Aftenposten 18/1-2003).

Debatten kulminerte i slutten av januar med et møte i regi av Oslo Journalistklubb⁶⁷, hvor det var satt fokus på spørsmålet om hvor vidt granskerne gransker seg selv? Panelet besto av noen av de mest sentrale aktørene i debatten, og møtet utviklet seg ifølge Dagbladets reporter til en diskusjon hvor de mest aktive deltakerne (les Stoltenberg og Egeland) ble enige med hverandre om at man innad i pressen ikke har vært kritisk nok mot hverandre. Daværende sjefredaktør Egeland mente dette først og fremst skyldtes en holdning internt i Dagbladet hvor man ”kanskje ikke var så ivrig etter å skrive kritisk om konkurrentene i Akersgata av frykt for å en lusing tilbake” (Dagbladet 28/1-2003). Der hvor Dagbladets utsendte rapporterte om en debatt med forholdsvis lite temperatur, mente interessant nok Aftenposten at det samme møtet bar preg av å være en frisk debatt (Aftenposten 28/1-2003). Begge avisenes utsagn mener jeg kan forstås som betegnende for debatten som helhet, men jeg skal i det følgende argumentere for at det ene utsagnet avløste, og på mange måter utkonkurrerte det andre og derfor viste seg å være det mest treffende:

Dagbladet avsluttet sin artikkel med å slå fast at ”...til slutt var alle enige om at mediekritikken går ei ny tid i møte” (Dagbladet 28/1-2003). Denne siste vinklingen mener jeg er den mest dekkende for en debatt man kan oppfatte som å ha vært preget av store ord, avmålt temperament og konkluderende enighet. Jens Stoltenberg startet ordskiftet med å kritisere media for deres manglende selvjustis, mens aviser på leder- og kommentarplass samt uttalelser fra redaktører aviste denne anklagen, men mente allikevel det var viktige prinsipielle elementer å trekke ut av Stoltenbergs artikkel. Her mener jeg man kunne se i emningen en interessant og kanskje til tider temperamentsfull debatt (les Aftenpostens karakteristikkk av debatten som frisk). I stedet blir brodden raskt tatt ut av debatten, da avisene fra offisielt hold tilkjenner en utbredt enighet om at presseetiske temaer så absolutt burde tas opp til diskusjon samtidig som de tilkjenner at dette innspillet var veldig viktig både for å utvikle pressens bevissthet samt styrke deres troverdighet i samfunnet. Egeland argumenterte for eksempel i Dagbladet med at debatten både er viktig og angår oss alle. Han var også opptatt av at selv om Stoltenberg gjennom sin kritikk gjorde pressen en stor tjeneste, var presseutviklingen allikevel på vei i rett retning mot en økt selvjustis og større grad av intern fokus (Dagbladet 16/1-2003).

⁶⁷ Debatten ble forsøkt gjenopplivet på Mediefestivalen i Bergen 9/5-2003 hvor diskusjonen ”Hvem skal granske granskerne” sto på dagsorden. Stoltenberg fikk anledning til å komme med et innspill bestående i stor grad av det samme som det han tidligere hadde skrevet, som så ble debattert av et panel bestående av Stoltenberg, Allern, Kokkvold og Jan Vincents Johannesen. Denne sesjonen kan for øvrig ikke sies å ha gitt noen nye innspill til den presseetiske debatten.

Men kan det i denne sammenheng settes spørsmålstegn ved pressens engasjement, eller nærmere sagt, mangel på engasjement? Jeg får inntrykk av at hele debatten bærer preg av å være ufullendt. Det som først og fremst mangler, er entusiasme og meninger som går på tvers av hverandre. Burde man ikke forvente at avisene for eksempel tok et klarere standpunkt enn en delvis enighet med sine kritikere når et viktig tema som presseetikk var oppe til debatt? Videre er jeg av den oppfatning at avisenes og deres individuelle talsmenns forsvarstaler får et større preg av å være et pliktløp bestående av store ord og tilsynelatende selvinnsikt, enn som et helhjertet engasjement for å bedre pressens etiske bevissthet og vilje til selvjustis. Eksempelvis, når Egeland på bakgrunn av å påstå at pressen utøver stor grad av selvjustis gir Stoltenberg delvis rett i at Dagbladet ikke er flinke nok på dette området, mener jeg man kan stille spørsmål om det bunner i et ønske om å ufarliggjøre kritikken og legge debatten død. Som Stoltenberg så treffende uttalte etter diskusjonen i Oslo Journalistklubb: "Jeg synes jeg slapp lett unna" (Dagbladet 28/1-2003). Til avisenes forsvar skal det dog sies at de på mange måter inntok en strategisk hensiktsmessig linje hvor de ved å anerkjenne deler av kritikken som spennende, interessant og viktig unnslopp pressen mer nøysomme spørsmål og videre kritikk. På samme tid skal Stoltenberg berømmes for sakligheten i sitt innlegg, og dermed at han ikke falt for fristelsen til å fremføre noen form for tendensiøs kritikk. I tillegg har han møtt pressen på deres arenaer og tatt diskusjonen på deres premisser.

4.3 Oppsummering

Sett på bakgrunn av pressens profesjonalisering og økte kommersialisering, har avisene og dets respektive journalister oppnådd en stadig større grad av makt og innflytelse i samfunnet. Når en gruppe oppnår en sterk posisjon i et samfunn, blir som regel disse gjort til gjenstand for kritiske analyser og nitidige granskninger blant annet for å avdekke grunnene til denne veksten. Så også med journalistikken i Norge.

Selv om Olof Petersons analyse av journalistikken ble ført i pennen for snart ti år siden, er jeg av den oppfatning at journalisme, som ideologi, fortsatt er aktuell, og da først og fremst som en advarsel og et varsku om hva som kan skje hvis pressen får legge sine egne føringer og styre fritt uten innblanding fra verken det politiske liv eller folket generelt. I henhold til journalismen, oppfatter pressens seg selv å være i en mellomposisjon i samfunnet der de skal formidle nyheter og informasjon mellom makthaverne og folket. Dette kan sannsynligvis fungere, men det

avhenger samtidig av at pressen ikke anser sin egen rolle verken som særegen eller at de innehar denne posisjonen kun for å skrive den ”gode sak” eller avsløre uregelmessigheter i samfunnet (Tanken er god, men det er neppe praktisk gjennomførbart). Derfor er det viktig at pressen holder et relativt edruelig nivå, og at de skriver for sine lesere og for samfunnet, ikke for å oppnå personlig tilfredsstillelse. Jeg har videre vist til de elitistiske tendensene blant journaliststudenter i Norge, et tilfelle som utvilsomt kan være positivt i og med at man kan få produsert kvalitativ bra journalistikk, men som samtidig kan være problematisk da mangfoldet i befolkningen ikke blir gjenspeilet verken i utøverne eller i hva som blir skrevet. Jeg vil herved ikke argumentere for at ”alle” burde ha muligheten til å bli journalister, men jeg anser journalistyrket for å være av en så spesiell art, siden den henvender seg i utgangspunktet til alle lag av samfunnet, og er derfor opptatt av at man burde opptre med forsiktighet.

I spørsmålet om anvendelse av anonyme kilder, står journalistene steilt mot meningene til så vel politikere som medieforskere (i dette tilfellet Sigurd Allern). Journalistene er på sin side opptatt av å beskytte kildevernet, noe de nekter å gi slipp på eller forandre da de mener det vil svekke kildenes mulighet til å ytre seg og resultere i at journalisten ikke får den informasjonen han/hun er ute etter. Allern mener derimot at bruken av anonyme kilder har altfor mye usikkerhet knyttet rundt seg til at vi som lesere skal kunne knytte for mye troverdighet til dem og uttalelsene deres. Det at kilden får full beskyttelse, betyr at kilden så vel som journalisten kan ta seg de tolkningsfrihetene de ønsker uten at noen kan arrestere dem for det. Kilden er uansett beskyttet og kan således ikke etterprøves. Men det interessante er at den aktuelle journalisten har alle muligheter til selv å skjule seg og sine tolkninger bak kildens uttalelser. Allern mener videre at utstrakt bruk av anonyme kilder derfor øker sjansen for maktmisbruk, personangrep og generelle feil. Med andre ord er Allern opptatt av at gal kildebruk (les anonym) svekker muligheten for å utføre en adekvat kildekritikk, en kildekritikk som er viktig både for å kunne etablere troverdigheten til en kilde samt styrke sannhetsgehalten i den aktuelle nyhetssaken.

I de senere årene har vi sett en mer utstrakt bruk av anonyme kilder, noe spesielt VG har benyttet seg av i større grad enn andre aviser. Men selv om både politikere og andre offentlighetspersoner kritiserer pressen for dette, er det på mange måter en fastlåst situasjon fordi journalistene ønsker å fortsette med dette, noe de også er i sin fulle rett til. Man skal heller ikke se bort fra det faktum at enkelte nyhetssaker er nådegitt sine anonyme kilder for i hele tatt å få progresjon i en nyhetssak, samtidig som det også finnes eksempler der bruk av anonyme kilder i nyhetssaker direkte har bidratt til å avsløre uregelmessigheter som kanskje aldri ville

blitt avslørt. Vær Varsom-plakaten og PFU prøver å spille en rolle, men kommer til kort så lenge det ikke finnes reelle sanksjonsmuligheter, og så lenge de står overfor en nær sagt umulig motstander i kildevernet, og den manglende etterprøvbareheten til de anonyme kildene.

Et annet aspekt jeg har sett nærmere på, er anklagene om flokktendenser blant de norske politiske journalistene. Selv om man skulle tro at dette var et skjellsord blant journalister, er pressen omtrent like enig som medieforskerne i at flokkmentaliteten faktisk eksisterer. Forskjellen er likevel at der forskerne kritiserer pressen for ensretting og at de tenker og skriver for likt, er journalistene opptatte av å ville forklare hvorfor de faktisk går i flokk. Dette blir blant annet forklart ut fra de geopolitiske rammene vi har, de manglende ideologiske konflikter samt et pressemønster som fordrer at både løssalgs- og abonnementsaviser konkurrerer på det samme markedet. Allern prøver derfor å se pressen i et annet perspektiv, om de kan regnes som politiske aktører? Jeg har her lagt til grunn flere forskere og politikere som støtter dette argumentet, og administrerende direktør og ansvarlig redaktør i Bergensavisen, Olav Terje Berge, går faktisk så langt som å innrømme at journalistene er politiske aktører med makt og innflytelse til å influere det politiske liv. Men dette reduseres nok en gang til en diskusjon og meningsytring hvor deler av pressen nekter for i det hele tatt å ha en form for politisk agenda (les Jagland og VG), til tross for at både Allerns og Mette Stordalens forskningsarbeider tyder på det motsatte.

Avslutningsvis har jeg tatt for meg den presseetiske debatten som avstedkom etter Jens Stoltenbergs kronikk om hvem som skal granske granskerne. Det lå i utgangspunktet an til en storstilt og interessant debatt der pressen roste Stoltenberg for hans initiativ i pressedebatten, og hvor de viste klare tegn til å utrede dette temaet nærmere. Debatten varte derimot i et par uker før den så mer eller mindre ble lagt "død" på et møte mellom Stoltenberg og representanter for pressen. Alle konkluderte de med at pressen som følge av denne debatten var på riktig vei, samtidig som det ble "vedtatt" at pressen i fremtiden skal se hverandre nærmere etter i sømmene. Selv om jeg tviler på oppriktigheten til pressen i denne saken, kan man samtidig ikke undervurdere ønsket til pressen om å rydde opp i eget reir.

Kapittel 5. Metode

Når man som i mitt tilfelle skal undersøke og ta stilling til avistekster, er den mest nærliggende metoden å benytte seg av en innholds- og tekstanalyse. Helge Østbye et. al innleder kapittelet om tekstanalyse i *Metodebok for mediefag* på følgende måte:

Å analysere betyr å stille spørsmål til noe og forsøke å finne svar. I tekstanalyser stiller forskeren spørsmål til teksten, spørsmål som springer ut av et ønske om å vite noe om en bestemt tekst eller en type tekster. For å besvare spørsmålene så presist og utfyllende som mulig behøves blant annet noen analytiske prosedyrer. Slike prosedyrer kan vi kalle tekstanalytisk metode (2002: 61).

Både innenfor samfunns- og medievitenskap skiller man vanligvis mellom kvalitative og kvantitative teknikker innenfor innholdsanalyse. Den kvalitative metoden har sin forløper i den hermeneutiske teoritradisjonen, som var en fortolkningslære utviklet blant annet for å analysere og avdekke de underliggende meningene i religiøse, juridiske og senere litterære tekster på 1800- og 1900-tallet (Østbye et. al 2002:63). Den kvantitative innholdsanalysen er nyere av dato og kan knyttes til utviklingen innenfor 1950-tallets amerikanske samfunnsforskning. Dette er en analysemåte utviklet for å studere kvantifiserbare og målbare forhold. Av samfunnsvitenskapelige forskningsarbeider kan et flertall sies å ha benyttet seg av den kvantitative metode (Seland 2000:46), noe som kanskje kan tolkes som resultat av at man vurderer den kvalitative metoden som både vag og lite vitenskapelig innrettet. Den kvantitative metoden er utvilsomt den metoden som er best egnet for etterprøving, men dette betyr ikke at den kvalitative metoden som resultat bør ignoreres, da den kan tilby kompletterende analysemetoder og fortolkninger. Det hele avhenger av hva man vil si noe om, og da hvilken metode som er best egnet til å passe de behov som ligger til grunn. I denne oppgaven ønsker jeg derfor å benytte meg av en kombinasjon av begge disse metodene. Dette for både å kunne støtte meg på en tallmessig beskrivelse og analyse samt en innholdsmessig kvalitativ tolkning i min søken etter gyldige konklusjoner. Østbye et. al lister videre opp fem problemstillinger og formål som innholdsanalyser som metode kan bidra til å belyse (2002:215,234):

1. Beskrive mønstre og utviklingstendenser i medieinnhold.
2. Teste hypoteser og mål, utvalgs-kriterier og arbeidsmetoder i mediene.
3. Sammenlikne medieinnholdet med den virkelige verden.
4. Finne hvordan mediene framstiller ulike grupper i samfunnet.

5. Trekke slutninger om mediernes effekter.

I min oppgave vil særlig det første punktet stå sentralt. Med Juul-saken og Snøhvit-saken som case-eksempler, ønsker jeg å undersøke om man kan avdekke bestemte mønstre og tendenser i norsk politisk journalistikk.

5.1 Forskningsdesign

Etter å ha lest boken *Politisk journalistik*, fattet jeg interesse for analysemetodene medieorkan og mediestorm⁶⁸ og ønsket å videreføre disse begrepene til å gjelde for norske forhold. Som utgangspunkt for min analyse, var det naturlig for meg å se på hvordan de danske forfatterne la opp sin analyse. Jeg ønsket derfor å forme min analyse etter hvordan de hadde løst oppgaven. Det viste seg tidlig at dette bød på noen problemer, og jeg måtte som resultat forandre deler av det danske forskningsopplegget for å kunne tilpasse det til de aktuelle nyhetssakene.

For det første gir *Politisk journalistik* en oppsummering av sakene for deretter å presentere utviklingen av nyhetssakene i stikkordsform. Jeg er av den oppfatning at ved å gjengi sakene på en slik måte, får ikke leseren mulighet til å gjøre sine egne vurderinger av stoffet. Jeg valgte derfor å ikke summere de to sakene på forhånd, men heller presentere den fortløpende utviklingen i sakene gjengitt så verdinøytralt og objektivt som overhodet mulig. Videre ville en benyttelse av stikkord ført til en oppstykket stil og gitt mindre flyt i selve leseropplevelsen. *Politisk journalistik* bruker deretter en forskningsdesign som tilsier at analysen formidles etter at hele saksforholdet er presentert. For å beholde både en oversikt over stoffet, og en nærhet i designen mellom de to analysemetodene, har jeg ønsket å integrere analyser underveis i begge nyhetssakene. Dette vil med andre ord si at en analyse bygger på foregående og så videre. Når man da kommer til siste del-analyse og påfølgende oppsummering, vil dette ha bidratt til å fokusere på helheten i saken i motsetning til *Politisk journalistik*, som på sin side presenterer en forholdsvis lang, usammenhengende og til dels rotete analyse og avsluttende konklusjon⁶⁹. Et tredje punkt som skiller oppleggene, er omfanget og ressursbruken. Der *Politisk journalistik* har hatt mulighet til å analysere en lang rekke aviser og nyhetsbyråer i tillegg til etermedier, har jeg

⁶⁸ *Politisk journalistik* behandler i sin analyse tre nyhetssaker.

⁶⁹ Jeg vil poengtere at de danske forskerne på langt nær presenterer en mangelfull eller dårlig analyse, men grunnet deres valg av forskningsdesign og først og fremst et tilsynelatende ønske om å dekke all politisk journalistikk, dets historikk, utvikling, fremtid og aktuelle motparter, bærer det preg av for meg at forskerne gaper over for mye.

måttet begrense min analyse til å omfatte henholdsvis fire og fem aviser. Den danske gruppen har i tillegg hatt medarbeidere som har jobbet med spørreundersøkelser som skal støtte opp om deres funn, og disse har i tillegg gjort all koding for forskergruppen.

5.1.1 Utvalg av analysemateriale

Både Juul-saken og Snøhvit-saken har oppnådd dekning i nasjonale medier, om enn av noe ulik art. To aviser som jeg ønsket å ta med i avisutvalget mitt, var Dagbladet og Verdens Gang (VG). Dette fordi disse er Norges eneste riksdekkende tabloidaviser⁷⁰, og som representanter for løssalgsavisene, er de også Norges henholdsvis største og tredje største avis. Ut fra at disse avisene henvender seg til alle deler av landet, skal man kunne gå ut fra at det er stor sannsynlighet for at både Dagbladet og VG omtaler de aktuelle sakene⁷¹. Selv om begge avisene kan sies å være utpreget tabloide i formen, henvender de seg allikevel delvis til forskjellige segmenter av folket, og man kan i samband med dette gå ut fra at avisene vil ha et noe forskjellig syn på de ulike sakene. Selv om avisene er riksdekkende, tabloide og basert på løssalg, er de på ingen måte representative for de norske aviser.

Videre er Aftenposten og Bergens Tidende (BT) representert i avisutvalget mitt i begge sakene. Aftenposten er tatt med først og fremst fordi avisen er landets største abonnementsavis, men også fordi den har Østlandet (Oslo) og omegn som nedslagsfelt. Siden avisen ikke er avhengig av løssalg på samme måte som VG og Dagbladet, vil Aftenposten kanskje ha en annen type vinkling enn disse. BT er inkludert ut fra noen av de samme kriteriene som Aftenposten, da avisen for eksempel er Vestlandets største abonnementsavis. Til forskjell fra både VG, Dagbladet og Aftenposten har BT et annet nedslagsfelt (primært Vestlandet), noe som kan føre til at avisen vektlegger andre aspekter ved saker enn de andre i utvalget. Aftenposten og BT kan sies å være representative for en liten gruppe aviser i Norge: Regionsavisene. Både Aftenposten og BT er i tillegg aviser av fullformat. Dagens Næringsliv (DN) er benyttet i utvalget for Snøhvit-saken ut fra det faktum at avisen er Norges største avis med økonomisk fokus⁷². Avisen var planlagt inkludert i Juul-saken også, men ut fra den kjensgjerning at avisen ikke omtalte Juul-saken i det hele tatt, førte til at avisen ble utelatt. DN kunne naturligvis allikevel blitt

⁷⁰ Angående store tabloidaviser har jeg i denne oppgaven sett bort i fra Aftenpostens tabloide aftenutgave, men denne kan i tillegg klassifiseres som lokalavis for Oslo-området og faller ut fra ønsket mitt om å ha et utvalg bestående av riksdekkende samt regionale aviser.

⁷¹ Både Juul-saken og Snøhvit-saken har et utenrikspolitisk og innenrikspolitisk ståsted, mens Snøhvit i tillegg har en distriktpolitisk vinkling.

⁷² Finansavisen er den minste av næringslivsavisene i Norge.

inkludert i oversikten for Juul-saken for å vise avisens manglende fokus på denne saken⁷³. I og med at vi skal analysere den politiske journalistikken til de utvalgte avisene, kan det være hensiktsmessig å nevne hvilken partitilhørighet avisutvalget mitt hadde da det fantes en klarere partitilknytning: Både VG og Norges Handels- og Sjøfartstidende (DNs forløper) erklærte seg partipolitisk uavhengige, mens Aftenposten kalte seg uavhengig konservativ. Dagbladet var en såkalt uavhengig venstreavis, mens BT var venstreavis.

Med tanke på det avisutvalget jeg endte opp med, burde jeg i Snøhvit-saken i tillegg hatt med aviser fra Nord-Norge. En avis som regionavisen Nordlys står her frem som et godt eksempel på en avis som passer flere av de kriteriene jeg hadde for regionsaviser. Samtidig ville Nordlys etter all sannsynlighet kunne gitt et litt annet perspektiv på saken enn tilfelle er i utvalget mitt. Jeg endte likevel opp med det gjeldende utvalget, da jeg i utgangspunktet ønsket en størst mulig likhet mellom de to sakene og dets avisutvalg. Det gjorde også at jeg ble bedre kjent med de forskjellige avisene, noe som gjorde meg bedre i stand til å analysere dem og trekke slutninger.

Når det kom til selve avislesningen tok jeg i utgangspunktet for meg internet som verktøy, og gikk gjennom de forskjellige tilgjengelige databasene for å finne avisoppslag. Både Dagbladet, Aftenposten, BT og DN var jeg i stand til å søke etter under ett, så lenge de befinner seg på den samme søkemotoren, dvs. Atekst. VG var derimot mer problematisk, da deres søkemotor er særdeles mangelfull. Med andre ord var det flere artikler og oppslag som ikke var tilgjengelig på nettet. Deretter tok jeg for meg avisutvalget mitt på mikrofilm, men der jeg via Atekst enkelt kunne finne de forskjellige oppslagene igjen på mikrofilm, var jeg nødt til, i tilfellet VG, å gå gjennom filmene dag for dag for manuelt å lete etter oppslag.

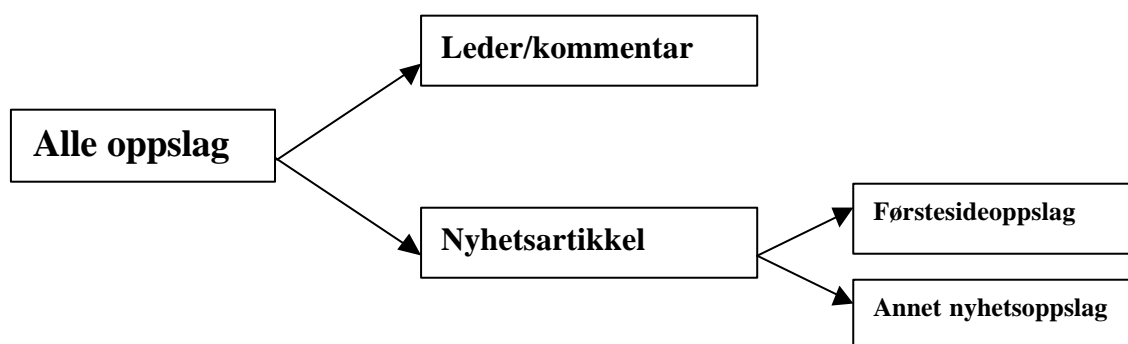
5.1.2 Utvalg av analyseenheter

Etter å ha gjennomgått avisutvalgets dekning i de to nyhetssakene, hadde jeg totalt samlet 315 oppslag for de forskjellige tidsperiodene. I utgangspunktet hadde jeg mange oppdelinger og kriterier for de forskjellige oppslagene jeg ønsket å benytte meg av, men forandret og forenklet disse da jeg ønsket å ha en så enkel inndeling som mulig. Jeg endte derfor opp med analyseenheten **artikkel**, for deretter å lage hovedvariablene **leder/kommentarartikler** og

⁷³ Det er likevel interessant at en avis av DN's kaliber velger ikke å dekke Juul-saken, noe som kanskje kan forklares ut fra at de ikke anså den som viktig nok? Selv om DN har et økonomisk fokus er det tross alt overraskende sett opp mot mengden som de andre avisene bruker på saken.

nyhetsartikler. Nyhetsartiklene valgte jeg deretter å dele inn i variablene **førstesideoppslag** og **annet nyhetsoppslag**. Det viktigste skillet går altså på formen av artiklene hvor jeg skiller mellom lederartiklene og nyhetsartiklene, mens det andre skillet går mellom nivåer av prioritet. Dvs. skillet mellom førstesideoppslag og andre nyhetsartikler. I modellform vil det se slik ut:

Figur 5.1 Analyseenheter

Idunn Seland har i en hovedoppgave med lik type analysemateriale foretatt en relativt lik inndeling men har valgt å dele inn etter førstesider, lederartikler, redaksjonelle artikler, redaksjonelle kommentarer og eksterne kommentarer (inserter) (2000:49). Til forskjell fra min kategorisering, mener jeg Selands inndeling bærer preg av å være for innviklet, noe hun også kommenterer selv (2000:60). Hvis man for eksempel skal dele de forskjellige typer kommentarer inn i forskjellige kategorier, kan det by på problemer med å begrense antall kategorier. Noen aviser benytter seg av rene kommentarer, mens andre derimot blander en oppsummering av nyhetssaker med egne kommentarer⁷⁴. Videre hersker det fra avis til avis forskjellige måter å prioritere kommentarene sine på. Der noen aviser har egne sider for kommentarene (oftest sammen med lederartikkelen), setter andre aviser kommentarene ved siden av selve nyhetssaken. Hvordan skal man så kategorisere kronikker? For å løse dette problemet, opptrer jeg som sagt med en grovere inndeling og en bredere definisjon på de forskjellige kategoriene enn Seland. Hvis vi skal se nærmere på inndelingen er de som følger:

1. Leder- og kommentarartikler

Denne kategorien inneholder flere typer saker enn hva inndelingen tilsier. I tillegg til de rene leder- og kommentarartiklene som er publisert, har jeg kodet en del andre artikler til denne

⁷⁴ BT bruker for eksempel vignetten "Bak nyhetene" hvor en journalist skriver et kort referat fra en nyhetssak, for deretter å kommentere aspekter ved den.

delen, som i utgangspunktet kunne blitt forstått som tvilstilfeller. Kronikker som omhandler det aktuelle tema eller går direkte på den aktuelle nyhetssaken har jeg kodet under denne delen fordi jeg oppfatter disse for å videreføre avisens holdning til den saken. Hvis avisen for eksempel fikk en kronikk som avvek fra avisens offisielle holdning til saken, ville de etter all sannsynlighet ikke publisert kronikken. Av andre saker, peker BTs grep rundt artikler med tema ”Bak nyhetene” seg ut. Denne type artikkel kunne for så vidt blitt kodet under inndelingen nyhetssaker, men havner under denne delen da journalisten opptrer mer som kommentator, selv om nyhetssakens form opprettholdes.

2. Førstesider

Denne inndelingen bidrar til å fortelle hvilken prioritering avisen gir den aktuelle saken. Dette punktet inneholder allikevel svakheter: Vi må først og fremst ha klar for oss de forskjellige avistypene (tabloid og fullformat) og hva det betyr for prioriteringen av førstesidestoffet til de forskjellige avisene. For å ta for oss tabloidavisene først (VG, Dagbladet og DN), har sidene deres begrenset plass, noe som fører til at avisen ikke kan ha for mange saker på førstesiden. Dette vil igjen si at når en tabloidavis kjører en sak på forsiden, har de ofte relativ stor fokus på denne saken. Mot dette står avisene i fullformat (Aftenposten og BT), som har en helt annen plass til rådighet og kan slik prioritere langt flere saker på førstesiden. Selv om for eksempel Aftenposten kun gir en sak liten plass på forsiden, signaliserer det derimot hva avisen mener er en viktig sak. Men tross den forskjellige plasstilgjengeligheten, er jeg av den oppfatning at prioritering av en sak på førstesiden gir en god indikasjon på hva avisen ønsker å vektlegge.

3. Andre nyhetsartikler

Denne kategorien er den største og inneholder alle typer redaksjonelle artikler og nyhetssaker. Når det kom til den aktuelle kodingen av artiklene, valgte jeg å telle med alle de forskjellige sakene som ble skrevet av den enkelte avisen. Dette vil si at jeg tok for meg alle sakene per side og telte dem som individuelle saker. Jeg vurderte i starten av datainnsamlingen å dele mellom saker med og uten byline (signerte saker), samt en egen for fakta, men i stedet talte jeg alle under ett. Dette er gjort for å gjøre det enklest mulig for forskeren (i dette tilfellet meg), samtidig som leseren lettere kan forstå hva som er tillagt vekt og tatt med i analysen. Selve feature-oppslaget og de andre medfølgende oppslagene anser jeg som greit å telle individuelt,

men det kan oppstå tvil om hvorvidt faktaopplysninger⁷⁵ skal telles som individuelle saker. Jeg anser derimot faktaopplysninger av denne type å være viktig på samme linje som selve saken, da jeg er av den oppfatning at de opplyser leserne om sentrale aspekter ved nyhetsaken som kan være av avgjørende betydning for deres oppfatning.

5.1.3 Analysens videre handlingsforløp

Et problem som raskt meldte seg var hvordan analysen av de to forskjellige sakene skulle struktureres for å lette en sammenligning. Der Juul-saken forekommer over en drøy måned, har jeg fulgt Snøhvit-saken over en periode på seks måneder. Jeg har derfor endt opp med å ta for meg Juul-saken dag for dag og deretter analysere saken etter endt nyhetsuke. Snøhvit-saken har blitt lagt på et annet nivå, der jeg omhandler hver nyhetsuke separat for deretter å analysere etter endt nyhetsmåned. Jeg kunne valgt å analysere de forskjellige sakene ut fra det aktuelle hendelsesforløpet og hvilke faser de ulike sakene gikk gjennom, men jeg har i stedet valgt å operere med nyhetsuker og nyhetsmåned for i mest mulig grad å tilnærme meg det journalistiske stoffet i henhold til pressens egne nyhetsuker. I tillegg har det gjort det enklere å kunne se sammenhenger og eventuelle forskjeller sakene imellom, samt at stoffet ikke får preg av å være verken langt eller tungt fordøyelig. Videre er en viktig del av analysene de kvantitative målene som er inkludert i form av tabeller. Dette for å bygge opp under den kvalitative innholdsanalysen av sakene. Jeg har i tillegg valgt å ta med en del avisoverskrifter for først og fremst å eksemplifisere vinklingen til de forskjellige avisene, og disse blir igjen presentert i kursiv og parentes for lettere å kunne skille rene sitater og andre uttalelser.. Analysene avsluttes deretter med en gjennomgang av de forskjellige analysekriteriene (henholdsvis medieorkan og mediestorm) for å finne ut hvorvidt nyhetsakene passer inn etter kriteriene eller ikke.

⁷⁵ Faktaopplysningene er kodet som individuelle saker såfremt de ikke er integrert i selve teksten, men i stedet opptrer for seg selv i type egne dialogbokser eller atskilt på annen måte.

Kapittel 6. Juul-saken

Juul-saken kan oppfattes som en type personfokusert medieskandale som ifølge Lull og Hinerman oppstår "...when private acts that disgrace or offend the idealized, dominant morality of a social community are made public and narrativized by the media, producing a range of effects from ideological and cultural retrenchment to disruption and change" (1998:3). Det kan kanskje stilles spørsmål ved nyhetsmotivasjonen til media ved slike nyhetssaker, og i så tilfelle vil enkelte aviser argumentere for at den inneholder elementer av korrupsjon. Med andre ord kan det å avsløre denne saken sies å ha sammenheng med pressens funksjon som vaktbikkje i samfunnet, i henhold til Vær Varsom-plakatens § 1.4 (Se appendiks). Dette kan også ses i sammenheng med journalisismen som ideologi, der pressen oppfatter sin egen rolle som å skulle kontrollere og avsløre makthavere og skjevheter i samfunnet. I henhold til den liberale og den republikanske demokratimodellen, skal man kunne anta at pressen i dette tilfellet skal overbringe informasjon slik at folket kan gjøre seg opp sin rasjonelle mening om saken. I så fall må denne informasjonen anses som å være av en så viktig art at folket ikke kan unnvære den. Pressens oppgave ifølge den deliberative modellen, vil i dette tilfellet kanskje være å bidra til å høyne kunnskapsnivået til deltakerne, så fremt sakens innhold viser seg å være av allmenn nytte.

Selv om man kanskje kan finne antydninger til at pressen vil bruke saken på en konstruktiv måte, vil Juul-saken, med sitt dominerende personfokus, i utgangspunktet ikke ha den helt store betydningen i henhold til de mer idealistiske oppgavene til media: Det være seg ytringsfrihet, trykkefrihet eller den generelle beskyttelsen av enkeltindivider som for eksempel Vær Varsom-plakaten legger føringer på. Dette vil si at i samband med demokratiet, de tilhørende teoriene og hvordan pressen kan bidra til å utvikle dette, skulle man kanskje anta at Juul-saken ikke skulle være viktig og behandles deretter.

6.1 UKE 17 – Første nyhetsuke

Mandag 22. april 2002: Juul-saken kan sies å starte på bakgrunn av en nyhetssak i israelsk presse, der avisen Maariv avslører at Terje Rød-Larsen og hans kone Mona Juul i 1999 mottok en fredspris på 100 000 dollar fra The Peres Center for Peace⁷⁶. Saken fortsetter i israelske

⁷⁶ Fra nå blir det omtalt som Peres-senteret.

medier de neste dagene, hvor det blant annet blir spekulert i om fredsprisen kunne oppfattes som en returgave for at Shimon Peres i 1994 fikk Nobels fredspris (Aftenposten 24/4)

Onsdag 24. april: Saken får de første oppslagene i norske massemedier. Dagbladet fokuserer på Peres-senteret og er opptatt av hva de forstår å være en manglende møteaktivitet ved senteret. Sammen med VG og Aftenposten, kobler Dagbladet de israelske anklagene mot Terje Rød-Larsen til et ønske om å svekke både hans status og fremtidige oppgaver i Midtøsten. VG fokuserer i tillegg på de kraftige anklagene mot ekteparet (*Hevder pengegave var TAKK FOR FREDSPRISEN*). De rapporterer også fra et norsk politisk miljø som er avventende med reaksjoner til resultatene fra granskningen foreligger⁷⁷. Tross dette uttaler nestlederen i utenrikskomiteen, Inge Lønning (H), at prispengene ”reiser en rekke kritiske spørsmål”. Aftenposten har saken på førstesiden og refererer til sentralt plasserte kilder i Utenriksdepartementet (UD) som sier at verken den politiske eller administrative ledelsen i departementet kjente til pengegaven (*UD ukjent med prispengene til Rød-Larsen og Juul*). Et avgjørende punkt for UD, er om ekteparet mottok prisen som privatpersoner eller som statsansatte. Ifølge Aftenposten var UD av den oppfatning at de mottok den som privatpersoner, et punkt Inge Lønning bestrider: ”Hvis jeg har oppfattet det riktig, er prisen gitt for deres diplomatiske innsats knyttet til Oslo-prosessen”. Politisk redaktør i Aftenposten, Harald Stanghelle, utdyper i en kommentar sitt syn på saken og mener Rød-Larsen blir angrepet av Israel og utpekt som syndebukk for sine uttalelser om tilstanden i flyktningleiren i Jenin⁷⁸ i et forsøk på å skade hans renommé internasjonalt. Her hjemme er Rød-Larsens rykte truet av de konsekvensene saken rundt prispengene kan ha for ham, og Stanghelle trekker frem skattesaken fra 1996 og konkluderer med at sannheten må frem for at man videre kan ha tiltro til Rød-Larsen. BT skriver at det forekom sterke reaksjoner på saken i utenrikskomiteen på Stortinget, men nevner ikke navn.

Torsdag 25. april: Alle avisene unntatt BT omtaler saken på førstesiden, men Dagbladet skiller seg ut ved størst omfang. De fokuserer på et intervju med Rød-Larsen, hvor han får anledning til

⁷⁷ Utenriksdepartementet nedsatte en granskningskommisjon for å avdekke hvor vidt tjenestemannsloven og UDs reglement var blitt brutt av Rød-Larsen og Juul i sammenheng med utdelingen av prispengene. Tjenestemannsloven tilsier at man skal rapportere alle gaver til nærmeste overordnede, og man kan heller ikke motta gaver pålydende en verdi over kroner 500. Disse skal videreformidles til det aktuelle departement. Tjenestemannsloven § 20: Ingen embets- eller tjenestemann må for seg eller andre motta gave, provisjon, tjeneste eller annen ytelse som er egnet til, eller av giveren ment, å påvirke hans tjenestefaglige handlinger eller som det ved reglement er forbudt å motta. Overtredelse kan medføre ordensstraff eller avskjed.

⁷⁸ Etter et besøk i flyktningleiren i Jenin 18.april, kritiserte Terje Rød-Larsen israelske myndigheter blant annet for å blokkere tilførselen av humanitær hjelp til leiren. Rød-Larsen sa også at leiren lignet et jordskjelvområde og han karakteriserte tilfellet Jenin for å være et ”trist og skammelig kapittel i staten Israels historie” (Dagbladet 20/4).

å forklare seg om prispengene. ”Jeg fant ikke grunn til å informere UD fordi saken ikke berørte tjenestemannsloven”, er Rød-Larsens forklaring på saken, og han mener på denne måten å ha sitt på det tørre. Han medgir videre å ha brukt deler av pengene, men at det gjenstående beløpet vil bli brukt på fredsarbeid i Midtøsten. Pressetalsmann i UD, Karsten Klepshvik, uttaler i sammenheng med fredsprisen at de kjente til at Rød-Larsen og Juul fikk denne i 1999, men ikke at dette innbar en pengesum på 100 000 dollar. Juul uttaler på sin side til Dagbladet at hun var av den oppfatning at informasjonsplikten til UD ble opprettholdt siden folk fra den norske ambassaden i Israel var til stede ved utdelingen av prisen. I tillegg ble pengesummen rapportert til ligningsmyndighetene, og Juul opplyser i tillegg at pengene står ubrukt på en egen konto. Avisen er på lederplass av den oppfatning at ”Den israelske regjeringen har satt i gang en veritabel svertokampanje mot FNs utsending i Midtøsten, Terje Rød-Larsen, og hans kone, ambassadør Mona Juul”. Avisen forventer videre at det angivelige bruddet på tjenestemannsloven blir oppklart med det aller første. VG har likt fokus som Dagbladet, men de skriver i tillegg at Rød-Larsen og Juul mottok enda en pris i 1999 som de ikke har redegjort for (*”Mottok enda en pris – UKJENT FOR UD”*). Avisen stiller på lederplass spørsmål om hvorfor det ikke ble rapportert om fredsprisen til UD, og krever samtidig at alle kort legges på bordet slik at saken kan avklares så rask som mulig og ekteparet Rød-Larsen/Juul fortsette med sitt arbeid i Midtøsten. Aftenposten fokuserer på at UD var totalt uvitende om pengeprisene, mens Rød-Larsen på sin side hevdet at dette var noe UD var klar over (*Rød-Larsens pris ryster UD*). En kilde i UD hevder overfor avisen at de er rystet over Rød-Larsens påstander, og at denne saken antar form av Fideco-skandalen: ”Når han nå sier at de norske diplomatene som var til stede ved prisutdelingen i 1999 ble informert om pengegaven, er det direkte galt”. Et annet sentralt punkt Aftenposten fokuserer på, er hvor vidt Rød-Larsen eller Juul var befattet med UDs overføringer til Peres-senteret⁷⁹, men begge benekter enhver tilknytning til dette. Videre innrømmer både Rød-Larsen og Juul overfor VG, Dagbladet og Aftenposten at de kanskje burde informert UD om pengesummene, men at de like fullt er av den oppfatning at de ikke har gjort noe galt da det etter deres oppfatning dreide seg om en personlig pris. Leder av utenrikskomiteen, Thorbjørn Jagland (Ap), sier til Aftenposten at han ikke ser noe kritikkverdige ved tildelingen av fredsprisen og gir ekteparet sin støtte⁸⁰.

Fredag 26. april: Dagbladet, BT og Aftenposten kjører saken på forsiden, om enn i begrenset omfang. Dagbladet skriver at UD kjente til pengene, og avisen siterer en anonym kilde i UD

⁷⁹ Over en periode på fem år fikk Peres-senteret økonomiske støtte på om lag 10 millioner fra utenriksdepartementet.

⁸⁰ Jagland er for øvrig en personlig venn av ekteparet, og var den i sin tid som utnevnte Rød-Larsen til minister og som utnevnte Juul til ambassadør i Israel.

som bekrefter den versjonen Rød-Larsen og Juul har gitt til avisene om fredsprisen (*UD visste om pengene*). Dagbladet har vært i kontakt med flere kilder i UD, og disse hevder det hersker uro, uvisshet og forvirring internt i departementet. En kilde hevder videre at avsløringen rundt fredsprisen er et bevisst spill fra de som vil ramme Rød-Larsen og den prosessen han er inne i, og det er derfor viktig å få avsluttet saken så raskt som mulig: ”UDs sommel bidrar ikke til det”. Dagbladet bemerker i slutten av artikkelen at grunnen til at de har benyttet anonymiserte kilder, er at UD har et strengere reglement for hvem som kan uttale seg offentlig enn andre departementer. VG avslører at Mona Juul så sent som i 2001 ga anbefalinger om at Peres-senteret skulle få økonomisk støtte i sum av 80 000 dollar (*BA OM pengestøtte til Peres-senteret*). Avisen kobler dette med fredsprisen som ble delt ut to år tidligere, og understreker at beløpet bare var 20 000 dollar mindre enn hva som ble utdelt. Det nevnes videre at Regjeringsadvokaten er koblet inn i UDs granskning av saken og at konsekvensene for Juul kan bli alt fra en mild irettesettelse til avskjedigelse. BT har intervjuet stortingsrepresentantene Åslaug Haga (Sp) og Inge Lønning (H), som begge stiller seg negative og skeptiske til den tette koblingen mellom Rød-Larsen og Juul i Midtøsten og mener den kan ha ført til uheldige konsekvenser for begges rolle i regionen. Juuls rolle som ambassadør blir videre dratt i tvil, og Lønning antyder at Juul kan ha utvist manglende dømmekraft i denne saken. BT analyserer saken videre og stiller spørsmål til motivasjonen bak ekteparets manglende rapportering. De konkluderer med at ”saken har virvlet opp mye skitt” samt at UD har et svært delikat og vanskelig problem å hankses med. Daværende politisk redaktør i BT, Olav Kobbeltveit, skriver i en kommentar at han vil være ”varsam med å forskottera dommen”, men kan likevel ikke unngå å trekke sammenligning med Fideco-saken. ”Er han berre klønede eller er han meir glad i pengar enn godt er?”. Aftenposten fokuserer som VG på at Juul anbefalte UD å støtte Peres-senteret, men Juul får i en kommentar forklart at hun verken anså seg som inhabil til å kunne behandle støtte til senteret, eller at det hadde foregått noe irregulært i saksgangen. Juul avviser også at UDs økonomiske bistand har bidratt til å finansiere den omtalte fredsprisen. Avisen siterer professor i skatterett, Ole Gjems-Onstad, som mener prispengene er skattepliktige da de kan tolkes som belønning for det arbeidet de hadde utført i Midtøsten. Rød-Larsen har tidligere sagt at beløpet var oppgitt til ligningsmyndighetene, men Aftenposten kan ikke finne noe som tilsier at pengene er skattet av, noe som igjen tilsier at skattemyndighetene kan ha vurdert dem som skattefrie. Opplysninger avisen har innhentet fra Skattedirektoratet sier derimot at ”...Hovedregelen er at prisbelønninger er skattepliktige, dersom det er nær sammenheng mellom prisbelønningen og skatteyterens arbeid eller virksomhet”. Gjems-Onstad mener

ligningskontoret i Oslo bør sjekke hvor vidt beløpet er innrapportert, og hvis ikke så er tilfelle, er beløpet skattepliktig og det skal tillignes tilleggsskatt.

Lørdag 27. april: Dagbladet siterer Israels tidligere justisminister, Yossi Beilin, som hevder at Rød-Larsen og Juul er offer for angrep fra de ekstreme høyrekreftene i Israel som er ute etter å sverte alle involverte parter i Oslo-prosessen. Beilin mener også det ikke har forekommet noen ulovligheter rundt Peres-senteret og ekteparets rolle i UD, og han uttaler seg også om fredsprisutdelingen, som han mener ikke var hemmeligholdt, men må anses som en offentlig seremoni. Juul sier i en kommentar til avisen at saken ikke har vanskeliggjort hennes rolle i Israel på noen måte, og at en fredspris ikke diskvalifiserer henne fra jobben som ambassadør. Dagbladet skriver også at sentralt plasserte kilder i UD kan fortelle at utenriksråd, Bjarne Lindstrøm, har skjelt ut Mona Juul per telefon og kun en inngripen fra utenriksminister Jan Petersen (H) hindret UD i å ta en endelig avgjørelse i saken på det tidspunktet (*Skjelte ut Mona Juul*). Avisen refererer videre til hva som karakteriseres som en utbredt misnøye internt i UD overfor Rød-Larsen og Juul, og det konstateres at "...Ekteparet er meget omstridt i UD". Det påpekes videre at Mona Juul fikk ambassadørstillingen i Israel i en alder av 42 år, noe som kun skal være mulig for en toppdiplomat i en alder av 50, en utnevnelse som førte til økt misnøye blant ansatte som følte seg forbigått. VGs hovedpunkt er at Terje Rød-Larsen i kraft av sin prestisjefulle rolle i FN-hierarkiet, kan være den som redder sin kone fra ordensstraff fra UD (*KAN BERGE MONA*). VG skriver at kilder i UD tror frykten for å svekke FNs autoritet i Midtøsten, teller mer enn den eventuelle straffen Juul kan bli gitt: "Refser man Mona Juul, så får Terje Rød-Larsen et kjempeproblem med sin autoritet som FN-representant. Det kan bety at både han og FN kommer i enda sterkere miskreditt i Israel". Tross dette, er saken ifølge kilder langt fra avsluttet for UD, og kildene fortsetter med å si at Juul er mer utsatt enn Rød-Larsen siden hun fortsatt er ansatt i UD og på denne måten kan bli rammet av departementets eventuelle reaksjoner. Det blir nok en gang poengtert at selv om UD skal ha kjent til fredsprisen, kjente de ikke til den på formelt hold, noe pressetalsmann Karsten Klepsvik understreker til VG når han sier at "...Ingenting er kjent for UD før det finnes et brev eller notat om forholdet i UDs arkiv". BT har en henvisning til Juul-saken på førstesiden, og deres nyhetssak er basert på en pressemelding fra Peres-senteret som sier at de kommer til å dele ut flere fredspriser så snart styret deres kommer sammen. Senterets direktør, Ron Pundik, fastholder videre at den omstridte

prisen i 1999 ble gitt i henhold til senterets statutter, og at senteret ble forhindret i å dele ut en pris i 2001 grunnet den nye intifadaen⁸¹.

Søndag 28. April: Dagbladets Stein Aabø setter i en kommentar fokus på prosessene mot kjente personer i det norske mediedemokratiet, og tar i sammenheng med dette blant annet for seg anklagene mot Rød-Larsen. På den ene siden er han en respektert person, men så snart det oppstår mistanke om ulovligheter, blir han i kraft av sin status som kjendis utsatt for "...en medierøntgen som kan måle seg med moderne ct- og mr-maskiner". Fordelene ved en slik prosess er at alle sidene ved saken kommer frem i media, og Aabø sier videre at "...De som har rent mel i posen, vil godt tåle et par ukers mediestorm". Kommentatoren konkluderer med at til tross for det sterke fokus slike saker får, ender de som regel med mild kritikk eller full frifinnelse og resulterer i at hovedpersonene raskt oppnår sin opprinnelige status. "Slik er prosessene i det norske mediedemokratiet".

6.1.1 Analyse nyhetsuke 17

Den første uken preges av at avisene raskt griper fatt i sakens mest sentrale personer og tilsynelatende saksforhold, noe som kommer til uttrykk først og fremst gjennom et sterkt personfokus på Terje Rød-Larsen og hans politiske og økonomiske aktiviteter. Dette eksemplifiseres gjennom oppslagene til VG og Dagbladet, men også delvis i Aftenposten som alle i stor grad baserer hovedoppslagene på Rød-Larsen. Juul blir på sin side kommentert i mindre artikler. Både Dagbladet og VG har tradisjon med å navngi artikkelserier, og dette er intet unntak. Der Dagbladet setter saken inn under "Krisa i Midtøsten", bruker VG både "Bråket rundt Rød-Larsen" og "Fredspris-bråket" som titler for saken. Spesielt de to første bidrar til å bygge opp om at saken dreier seg først og fremst om Rød-Larsen. Ved siden av de to hovedpersonene, introduseres flere sentrale personer i avisene denne første uken: Pressetalsmann i UD, Karsten Klepsvik, utenriksråd Bjarne Lindstrøm, utenriksminister Jan Petersen (H) samt Åslaug Haga (Sp), Inge Lønning (H) og Thorbjørn Jagland (Ap), alle medlemmer av stortingets utenrikskomité. Interessant nok ender medieuken med Dagbladets og Stein Aabøs åpenhjertige analyse av hvordan pressen jager "maktmennesker med mediestatus", og hvordan dette er uttrykk for hvordan makten blir seg bevisst pressens tilstedeværelse. Politikere og andre maktmennesker er ifølge Aabø like avhengig av pressen for å kunne

⁸¹ Peres-senteret skulle i utgangspunktet gi ut priser annethvert år, og prisen til Rød-Larsen og Juul var den første (BT 27/4-2002).

formidle sitt budskap, som pressen er avhengig av maktmenneskene som intervjuobjekter og beslutningstakere.

Så langt kan vi si at saken både er fersk og ukjent av natur, og vi må derfor bare kunne forvente at pressen utdyper og gjør seg kjent med den. Sett i sammenheng med Rød-Larsens tidligere noe uheldige økonomiske transaksjoner, er det derfor bare naturlig at fokuset blir satt på Rød-Larsen, også sett ut i fra at fredsmekleren er langt mer kjent enn sin kone. Som poengtert i teoridelen (2.5.2), blir Vær Varsom-plakatens paragrafer vedrørende pressens samfunnsrolle (§ 1.1 – § 1.5, se appendiks) stående igjen som de mest håndfaste retningslinjene både pressen og samfunnet generelt har å forholde seg til. Dette gjør seg gjeldende når vi skal se Juul-saken i sammenheng med hvordan pressen opererer i samband med de demokratiske prosesser. Det er likevel for tidlig å si noe om hvorvidt pressen har avveket fra disse reglene, men det vi kan legge merke til, er at alle partene i saken har fått anledning til å uttale seg og bli hørt. Videre kan vi også legge merke til at avisene stort sett står på sidelinjen og lar fortrinnsvis de profilerte politikerne dominere meningsuttalelsene.

I denne første nyhetsuken har jeg registrert 51 tilfeller av forsider, artikler/nyhetssaker og kommentarer/ledere i de fire avisene. Som vi kan se ut fra tabell 6.1, fordeler dette seg noenlunde jevnt på de fire avisene, men der Aftenposten og Dagbladet har noen flere saker enn BT og VG.

Tabell 6.1. Antall saker uke 17

Aviser	Dagbladet	VG	Aftenposten	BT	Totalt
22/4					
23/4					
24/4	2	4	5	1	12
25/4	6	4	5	4	19
26/4	3	1	4	4	12
27/4	3	2		2	7
28/4	1				1
Totalt	15	11	14	11	51

Ut fra utviklingen av saken, kan vi legge merke til at 84 prosent av sakene ble publisert i de tre første dagene i nyhetsuken, mens intensiteten daler mot slutten. Dette kan skyldes flere ting, som for eksempel at lørdag og søndag er mindre egnet som nyhetsdager enn tidligere i uken. I tillegg kan nok relativt store deler av nyhetshyppigheten de første dagene tilskrives sakens natur og at den var ”rykende fersk” (for å bruke et avisuttrykk).

6.2 UKE 18 – Andre nyhetsuke

Mandag 29. April: Alle avisene i utvalget har artikler som fokuserer på at UD sliter med å få full oversikt over alle aktuelle forhold i saken. I tillegg til pengeprisen ekteparet mottok, sjekker UD ifølge Dagbladet hvilken befatning Mona Juul har hatt med de bevilgningene UD har gitt Peres-senteret siden 1998. VG nevner noe av det samme, men stiller samtidig spørsmål om Peres-senteret har inngått en "gull-avtale" med ekteparet med formål å få store pengesummer fra UD "uten at departementet har fullt innsyn i driften". Dette er brudd på UD's reglement om tildeling av midler, da de ifølge avisen stiller krav til årsrapport samt revisorgodkjent regnskap. Avisen har videre et intervju med den israelske journalisten David Bedein som var den som avslørte saken om fredsprisen i israelsk media. Bedein avviser anklagene mot Israel om at de har drevet en organisert og systematisk svertekampanje mot Terje Rød-Larsen for å svakke hans rolle som FNs representant i Midtøsten, og hevder i intervjuet at han kun ved et tilfelle kom over dokumentet om Rød-Larsen og fredsprisen på det tidspunktet Rød-Larsen var i Jenin. Aftenposten refererer til at saken om prispengene skal ha "satt sinnene i kok internt i UD", men at utenriksminister Jan Petersen gjør det klart at saken skal få en grundig behandling, og legger samtidig til at han er svært fornøyd med den jobben Rød-Larsen og Juul har utført i Midtøsten.

Tirsdag 30. April: Alle fire avisene bruker førstesiden på saken, men VG bruker langt større plass enn de andre avisene. UD har kommet frem til en avgjørelse i saken, og fastslår at både Terje Rød-Larsen og Mona Juul brøt tjenestemannsloven og "ulovfestede prinsipper om lojalitetsplikt" da de mottok pengeprisen i samband med fredsprisen fra Peres-senteret i 1999. Dagbladet siterer Åslaug Haga som er av den oppfatning at UD og Jan Petersen kun bør ilegge Juul en mild type refs for på best mulig måte skåne Rød-Larsen og hans posisjon som FN-utsending i Midtøsten. Parlamentarisk leder i Krf og medlem av utenrikskomiteen, Jon Lilletun, er uenig i Hagas uttalelse da han mener lovbrudd bør ilegges lik straff uavhengig av person. Jan Petersen uttaler på vegne av UD at han er sikker på at konklusjonen om brudd på tjenestemannsloven er den rette, men vil samtidig ikke spekulere i hvilke reaksjoner eller eventuell straff Juul vil bli til gjenstand for. Juul på sin side ønsker ikke å kommentere saken nærmere, men uttaler at hun er "trist og lei" seg for hvordan saken har utviklet seg.

Dagbladet er på lederplass kritisk til den rollen UD har spilt i denne prosessen, og mener at de ved å ha brukt en uke på å finne ut hvor vidt det har forekommet noen uregelmessigheter i saken, - har umuliggjort ambassadør Juuls oppdrag i Israel samtidig som de har svekket Rød-Larsens stilling som FN-utsending. Lederen konkluderer med en kritikk av Jan Petersen og spør:

”Ser ikke utenriksministeren at man her straffer en petitesse av en forseelse med en urimelig straff?”. VG på sin side har intervjuet Jan Petersen som truer Juul med både hjemsendelse og sparken, og sier at: ”Her er loven overtrådt, og det burde selvsagt ikke vært gjort” (*KAN FÅ SPARKEN*). Selv om avskjedigelse er ett av alternativene Petersen nevner, er kilder i UD som VG henviser til sikre på at dette ikke blir utfallet. De anonyme kildene refererer videre til at det internt i UD er sjokk, skuffelse og irritasjon over de fakta som har kommet frem i denne saken, og det er videre en bred oppfatning i UD om at Juul ikke kan fortsette som ambassadør etter avsløringene. SV-leder Kristin Halvorsen mener UD burde ventet med å offentliggjøre at ekteparet hadde brutt tjenestemannsloven før de klarla hvilke sanksjonsmuligheter de ville benytte seg av. Stortingsrepresentant og medlem av utenrikskomiteen for Frp, Christopher Stensaker, mener UD bør kalle Juul hjem fra Israel samtidig som de burde vurdere muligheten til å inndra prispengene. Thorbjørn Jagland på sin side vil ikke kommentere saken overfor VG før han får full oversikt over den. VG påpeker i en kommentar til UDs avgjørelse at hvis Juul sendes hjem, og Rød-Larsen som resultat av refs for manglende økonomiske opplysninger utvises fra Israel, vil det kunne slå kraftig tilbake på Norges posisjon i Midtøsten. BT skriver i en kommentar at UD gjennom sin avgjørelse har gjort det vanskelig for Juul å fortsette i stillingen som ambassadør i Israel, og avisen stiller spørsmålet om hvor godt Norge er tjent med en ambassadør som ”...Utenriksdepartementet indirekte har sagt at vedkommende ikke har departementets tillit”. BT konkluderer med at departementet antagelig vil la Juul selv ta initiativ om å søke omplassering i nær fremtid. Aftenposten baserer sin sak på UD's Klepsvik, som på spørsmål fra avisen sier at han ikke utelukker at Juul kan miste jobben på bakgrunn av hva han karakteriserer som et klart brudd på tjenestemannsloven. Klepsvik forteller videre at rapporten til UD konkluderer med at Juul var involvert i behandlingen av søknader om økonomisk støtte til Peres-senteret, forhold som ifølge Klepsvik svekker Juuls habilitet. Rød-Larsen sier i en kommentar til avisen at han er lei seg for den utviklingen saken har fått og beklager at han har brutt reglene om informasjonsplikt.

Torsdag 2. Mai: Dagbladet siterer Jan Petersen på at Juul vil få en skriftlig irettesettelse, men at hun verken vil bli hjemkalt eller forflyttet fra sin posisjon som ambassadør i Israel (*Alvorlig refs...men Mona Juul kalles ikke hjem*). Avisen skriver også at det ennå vil gå en tid før straffen blir klarlagt, og at Juul i samband med dette skal til Norge for å forklare seg nærmere til UD. Juul sier i en kommentar til Dagbladet at saken har vært en tøff påkjønning, men at hun fortsatt er av den oppfatning at hun ikke har gjort noe galt, noe hun også skal vektlegge i sin forklaring til UD. VG skriver i sin sak at det fortsatt ikke er avklart hvor vidt Juul får fortsette som

ambassadør i Israel (*Sitter UTRYGT*). Jan Petersen sier i et intervju til avisen at selv om UD har fastslått at det er uaktuelt å forflytte eller hjemkalle Juul, kan han etter rikslovens paragraf 10 beordre Juul hjem til Norge akkurat når han vil. Inge Lønning uttaler at Juul bør gis andre oppgaver i UD og er samtidig kritisk til Thorbjørn Jaglands rolle i saken: ”Det er lite skjønnsomt at han uttaler seg i det hele tatt, ettersom han er nær venn av begge to, og dessuten utnevnte Juul da han selv var utenriksminister”. Anonyme kilder kommenterer saksforholdet til avisen ved å si saken er ødeleggende for Juuls karrieremuligheter, og at det innad i UD aktivt er gått inn for at saken skal følge Juuls saksmappe i fem år fremover. VG slår i tillegg opp at Jagland på anbefaling av Juul ga 80 000 dollar til Peres-senteret kun kort tid før han gikk av som utenriksminister. Jagland sier i en kommentar at han ikke så noe galt i dette, og at det heller ikke var Juul som tok den endelige beslutningen.

BT skriver på lederplass at selv om de innser at Rød-Larsen og Juul har opptrådt feil, er de på bakgrunn av ekteparets fredsinnsett i Midtøsten enige i UDs reaksjon om ikke å hjemkalle Juul. Avisen stiller derimot spørsmålsteget ved hvordan de politiske kretsene rundt henholdsvis Arbeiderpartiet og Høyre har forsvart eller angrepet ekteparets synder: ”Det mest besynderlige i denne saken er at ho i somme krinsar synest vera så enkel og opplagd”. Aftenposten har intervjuet Carl I. Hagen, som sier at hvis ekteparet i utgangspunktet hadde fortalt UD om pengene, måtte de etter all sannsynlighet ha overlevert pengene, og hvis Juul får beholde pengene fordi hun har holdt dem skjult, blir hun belønnet for å ha brutt loven. Derfor vil Hagen inndra pengene samtidig som han mener Juul burde hjemkalles. Jan Petersen ”...tar kraftig til motmæle mot Hagens kritikk”, og sier at saken har hatt en korrekt fremgangsmåte. I tillegg finnes det heller ingen hjemmel i loven som tilsier at de kan inndra pengene. På lederplass skriver avisen at de er enige i UDs reaksjonsform, og at de nå mener saken bør ”være ute av verden”, da viktigere anliggender ved engasjementet i Midtøsten ligger fore.

Fredag 3. Mai: Hans Fredrik Dahl setter i en kronikk i Dagbladet fokus på ”Korrupsjon på norsk”. Dahl skriver her at som embetsmann å motta en fredspris fra den ene parten i en konflikt, undergraver ens objektivitet og saklighet, og kan ikke forstås på annen måte enn som eksempel på ”smøring under hånden”. Men at de tiltalte i denne saken får fortsette i sine stillinger og blir tilgitt, tilskriver Dahl nordmenns vegring til å koble korrupsjon med ”populære mennesker som setter landets navn på verdenskartet”. Kronikøren stiller videre spørsmålet om alvoret i en korrupsjonssak skal bestemmes av hvor vidt de aktuelle personene har gjort en god jobb eller ikke. VG har saken på forsiden, og skriver i tillegg på lederplass at ”...Juul bør hjem”

ut fra en vurdering om at hennes habilitet er skadet og at hun ut fra de rådende omstendighetene "...umulig kan ha et helt ut normalt forhold til de mest sentrale aktørene i den israelske regjeringen". Anonyme kilder i UD sier til avisen at utenriksråd Bjarne Lindstrøm, som ifølge VG kun kan overprøves av utenriksministeren selv, ønsket å hjemkalle Juul fra tjeneste allerede nå. Utenriksråden skal videre ha gitt uttrykk for at han ønsket en raskere saksbehandling enn det Petersen ønsket. Ifølge kildene var Lindstrøm også i utgangspunktet negativ til at Juul i det hele tatt ble utnevnt til ambassadør i Israel. Internt i UD hersker det ifølge kilder en sjokktilstand over de faktiske forhold i saken, samtidig som Juuls forklaring og kommentarer til saken blir møtt med oppgitthet. "De mener Juul nå må forstå at det var galt å motta disse pengene, og i tillegg ikke informere UD om det". En kilde karakteriserer videre Lønnings kritikk av Juul som å sammenfalle med det Petersen egentlig mener: "Lønning snakker på vegne av utenriksministeren når han sier dette".

Lørdag 4. Mai: Politisk redaktør i VG, Olav Versto, oppsummerer i en kommentar blant annet hva som har skjedd i saken, og konkluderer overfor ekteparet Rød-Larsen og Juul med at de burde visst bedre. Videre mener Versto at de har svekket sin egen integritet som fredsskapere i Midtøsten samtidig som de har skadet Norges posisjon i regionen. I et intervju med avisen sier Carl I. Hagen at UD bør etterforske Rød-Larsen i tillegg til Juul (*KREVER SJEKK også av Rød-Larsen*), og Hagen mistenker videre Petersen "...for å ha særbehandlet Terje Rød-Larsen". Hagen hevder at Petersen har unnlatt å etterforske Rød-Larsen ut fra en "misforstått" lojalitet mot FN. Han mener derfor at alle involverte parter burde etterforskes grundig. Hagen stiller videre spørsmål ved hvorfor ekteparet i det hele tatt skulle ha pengene, og han blir avslutningsvis sitert på å oppfordre FN om ikke lenger å benytte seg av Rød-Larsen som spesialutsending i Midtøsten.

Søndag 5. Mai: I et intervju med VG tar Jan Petersen ifølge avisen "...et historisk oppgjør med Arbeiderpartiets rolle i fredsprosessen i Midtøsten" (*SLAKTER "Ap-nettverket"*). Petersen hevder her at den politikken som har blitt ført i Midtøsten har blitt styrt av "...et lite og tett nettverk av folk i Ap, som har vært flinke på mytedannelser", men sier videre at dette ikke er tilfelle lenger. Anonyme kilder i UD bekrefter Petersens syn på Ap-nettverket og sier til avisen at "...irritasjonen i politisk ledelse i UD over Aps eneveldige posisjon i Midtøsten-politikken er meget stor". Utenriksministeren er videre opptatt av at UD skal lytte til flere politiske miljøer, og at det i tillegg bør være større åpenhet rundt denne prosessen enn tilfellet er i dag. Petersen benekter videre at dette er argumenter som taler mot Mona Juuls rolle i Israel og poengterer at

Juul ikke har jobben ”fordi hun har vært statssekretær i Ap, men fordi jeg er fornøyd med den jobben hun gjør”. Anonyme kilder tolker Petersens uttalelser som bevis på at han ønsker å vise hvem som styrer Norges utenrikspolitikk i regionen, samtidig som han vil ha frem at Norges rolle i Midtøsten ikke avhenger av enkeltpersoner.

6.2.1 Analyse nyhetsuke 18

Der den første nyhetsuken var preget av en generell samstemmighet mellom avisene i hva de omtalte og fokuserte på, får vi i løpet av den andre nyhetsuken interessant nok en splittelse mellom de forskjellige avisene i hvordan de tolker signalene fra UD. På den ene siden er Dagbladet, og etter hvert BT, av den oppfatning at Juul ikke må straffes altfor hardt, mens VG og Aftenposten vektlegger at Juul både kan miste jobben og i verste fall få sparken. VG og Aftenposten begrunner dette ut fra intervju med henholdsvis Jan Petersen og Karsten Klepshvik, selv om dette er slutninger avisene kommer fram til uten å kunne legge bevis til grunn. Bemerkelsesverdig nok har avisene relativ lik fremgangsmåte med tilhørende resultat: VG intervjuer Jan Petersen og henviser til overskriften *'KAN FÅ SPARKEN'*, og man får dermed inntrykk av at dette er noe Petersen truer Juul med. I artikkelen kommer det derimot frem at Petersen svarer unnvikende på direkte spørsmål fra avisen om Juul kan få sparken, men der han til slutt må vedgå at dette er et alternativ han ikke kan avvise. Med samme type fremgangsmåte tar Aftenposten utgangspunkt i kommentarer fra pressetalsmann i UD, Karsten Klepshvik, og skriver at Juul kan miste jobben på bakgrunn av at hun har brutt tjenestemannsloven. I artikkelen kommer det derimot frem at Klepshvik i utgangspunktet ikke vil kommentere saken, men at han som i Petersens tilfelle, ikke kan utelukke en slik reaksjon. Dermed kan man kanskje se konturene av at avisene i utvalget mitt både har forskjellig oppfatning og ønsker for hvordan saken skal utvikle seg videre, uten at man skal kunne gi den ene siden mer rett enn den andre. Selv om både VG og Aftenposten etter all sannsynlighet bevisst bruker sterkere konklusjoner enn de har hold for, kan en slik fremgangsmåte være sporen til at man får ytterligere avsløringer i saken. Det kan derimot settes spørsmålstegn ved hvorvidt det er opp til avisene å ta dette ansvaret, og om de i så fall ikke går ut over de informative kjørereglene de er ilagt som del av det demokratiske liv. Det blir utvilsomt en avveining, og i dette tilfellet har man også Dagbladet og BT som opptrer mer restriktivt. Etter UD's avgjørelse om ikke å sende Juul hjem, forandrer riktignok Aftenposten fokus i saken, noe som resulterer i at VG er eneste avis som ønsker Juul både hjemsendt og avsatt. Vi kan gå ut i fra at enkelte aviser mener Juul-saken er av en så viktig art at den må utbroderes, noe som sammenfaller med de føringene pressen blir ilagt i den

republikanske modellen om å bidra til å holde folket informert om hvilke saker som er politisk viktige (Kap.2.2). Selv om disse avisene er av denne oppfatningen og modellen gir dem klaring for å kjøre videre på sakene, er det langt fra sikkert at avisene har gjort den rette avveiningen. Men hvem skal i så fall ta den endelige avgjørelsen om hvilke saker som er viktige nok til å fortsatt eksistere?

Nyhetsuken avsluttes med at Petersen i sammenheng med ”bråket” i Midtøsten sender en bredside til Jagland og kritiserer hva han oppfatter å være et norsk Midtøsten-miljø styrt av et lukket Ap-nettverk. Dermed kan vi kanskje se at debatten får et klarere og mer definert politisk fokus, et perspektiv som skal bli interessant å følge opp i de neste nyhetsukene. Det vi også kan se, er at pressen tar form av å spille en mer aktiv rolle overfor både politikere og andre involverte aktører, noe som kan resultere i at de får større innflytelse og makt både over de politikerne og de demokratiske prosessene som er involvert i saken. Dette kommer for eksempel til uttrykk gjennom Petersens og Lønnings kritiske utlegninger mot Ap og det at avisene har gitt disse politikerne mye spalteplass. Ellers må det legges til at der Thorbjørn Jagland i første nyhetsuke ga ekteparet sin uforbeholdne støtte, nekter han nå å uttale seg til avisene før han vet mer om saken. I nyhetsuke to introduseres utenrikskomiteens medlemmer Jon Lilletun (Krf), Kristin Halvorsen (SV) og Christopher Stensaker (Frp) samt medlem av den utvidete utenrikskomiteen, Carl I. Hagen (Frp).

I den andre nyhetsuken har jeg registrert 45 saker, og som vi kan se ut fra tabell 6.2 fordeler dette seg langt mer ujevnt enn tilfellet var gjennom den første nyhetsuken. Dagbladet og Aftenposten har omtrent like mange saker, mens BT ikke er langt unna. VG skiller seg klart ut ved å publisere 47 prosent av alle sakene, samtidig som de dekker saken hver dag, i motsetning til de andre avisene som lar saken ligge urørt ved opptil flere tilfeller.

Tabell 6.2. Antall saker uke 18⁸²

Aviser	Dagbladet	VG	Aftenposten	BT	Totalt
29/4	1	2	1	1	5
30/4	5	5	6	4	20
2/5	1	5	3	1	10
3/5	1	5			6
4/5		3			3
5/5		1			1
Totalt	8	21	10	6	45

⁸² 1/5 er utelatt fra oversikten da det ikke utkom avis denne dagen.

Som tilfellet var i den første nyhetsuken, er intensiteten langt større i starten av uken enn i slutten, gjennom at 78 prosent av alle sakene publiseres de tre første dagene i uka. Vi kan også legge merke til at 30. April bruker alle avisene i utvalget forsiden på saken samtidig som de bruker relativ lik mengde saker, noe som mest sannsynlig skyldes at UD dagen før hadde kommet frem til en avgjørelse i saken.

6.3 UKE 19 – Tredje nyhetsuke

Mandag 6. Mai: VG kjører saken på førstesiden hvor de fokuserer på at Rød-Larsen purret på prispengene fra Peres-senteret, et forhold som for øvrig Rød-Larsen stiller seg avvisende til. Kilder på senteret hevder videre at "...nesten ingen kjente til prispengene" og antyder at pengebeløpet dreide seg om en "vennetjeneste" mellom Rød-Larsen og senterets daværende leder, Uri Savir (*Ansatte ved Peres-senteret SJOKKERT*). Savir benekter i en kommentar dette forholdet, og hevder at det forelå en demokratisk avstemning forut for fredsprisen. VG siterer videre kilder ved Peres-senteret som uttaler til avisen at de betraktet UD som sin sikreste inntektskilde: "Nordmenn ga oss alt vi ba om. Vi pleide å kalle Norge for melkekua vår". Avisen intervjuer også Thorbjørn Jagland, som kaller Jan Petersens angrep på "Ap-nettverket" for rotete og uklart og mener han i "beste fall hadde en dårlig dag".

Tirsdag 7. Mai: Dagbladet, Aftenposten og VG skriver at UD nå gjennomgår regnskapene til Peres-senteret i de årene det mottok støtte fra Norge. VG skriver at Mona Juul i tiden som statssekretær i UD, skal ha bidratt til å stoppe en forskningsrapport om Oslo-prosessen. Avisen refererer til flere sentrale UD-ansatte som bekrefter at Juul var kritisk til rapporten, uten at de mer bestemt kan huske sakens korrekte innhold. Juul på sin side kan ikke huske at hun har sagt noe om den nevnte rapporten. Inge Lønning sier i en kommentar til avisen at "...Ap-nettverket frister til korrupsjon", og mener videre at Ap ikke klarer å skille mellom offentlige og private roller, noe han begrunner med at Ap i lang tid har vært vant til å være det statsbærende parti og at "...de har sett på staten og partiet som det samme". Ap's Haakon Blankenborg kaller Lønnings utspill sørgelig, og mener saken burde forbli internt i UD.

Onsdag 8. Mai: VG skriver at Peres-senteret ikke hadde adgang til å dele ut fredsprisen i 1999. Dette kommer frem av en rapport laget av israelske myndigheter, som kritiserer at Peres-senteret ga ut en stor pris "...helt uten kriterier og regler", og senteret har inntil videre fått forbud mot å

gi ut flere priser før de har endret sine vedtekter. Peres-senterets direktør, Ron Pundak, avviser at den nevnte prisutdelingen var i strid med reglene, men vedgår at de på neste styremøte skal lage nye vedtekter for fredsprisen.

Fredag 10. Mai: VG skriver at Mona Juul behandlet pengesøknader til Peres-senteret i minst to år før hun fikk fredsprisen sammen med sin ektemann. Avisen kan videre avsløre at det eksisterte tette bånd mellom Juul og Peres-senterets første sjef, Uri Savir. Tidligere statssekretær i UD, Jan Egeland bekrefter dette forholdet, og sier videre at Juul under sin tjeneste i UD, ofte ble kontaktet av Savir med spørsmål om støtte til senteret. VG viser videre til et internt dokument fra høsten 1998 hvor Juul blant annet oppfordrer til at UD opprettholder støtten til senteret. I samband med dette refererer VG til en uttalelse Mona Juul ga til Dagsavisen 26. april, der hun fortalte at hun ikke hadde hatt noen kontakt med Peres-senteret høsten 1998.

Lørdag 11. Mai: Inge Lønning sier til Dagbladet at Juul kommer til å få sparken, og at han har diskutert saken med Jan Petersen (*Lønning tror Juul sparkes*) og sier videre at: ”Slik jeg ser det, er vi på sikt ikke tjent med å ha en ambassadør som er blitt så kontroversieII”. VG har intervjuet tidligere statssekretær i UD, Jan Egeland, som sier at han som UD-ansatt lenge var skeptisk til å bevilge penger til Peres-senteret, noe han begrunner i forhold som blant annet dårlig organisering og mangelfulle søknader. At Juul var mindre kritisk med å anbefale bevilgninger til senteret forklarer Egeland med at hennes jobb kun gikk ut på å analysere de politiske sidene ved bevilgninger, mens Egeland på sin side måtte være mer forsiktig i sine anbefalinger ut fra den rollen han hadde i UD. Egeland påpeker videre at han også var forsiktig med å gi støtte til personer han anså som sine venner og forteller videre at han takket nei til å sitte i Peres-senterets internasjonale styre da han ikke ønsket å ”...sitte på begge sider av bordet”. På spørsmål fra VG sier Egeland at han ikke kunne tatt imot en slik fredspris så lenge han var ansatt i UD. Avisen skriver for øvrig på lederplass at Juul bør hjemkalles, om ikke bare for å oppklare tvil rundt saken. VGs Marie Simonsen skriver i en kommentar at pengerotet som er blitt avslørt er ”...mer enn et personalproblem”, da det avdekker alvorlige svakheter ved den rådende politikken Norge fører i Midtøsten. Simonsen har videre problemer med å forstå at ikke Rød-Larsen og Juul var klar over hvilket habilitetsproblem de satte seg selv i når de mottok prispengene, og reiser avslutningsvis spørsmål om hvorvidt denne saken fungerer som regel eller unntak i UD.

Søndag 12. Mai: Dagbladet setter fokus på at UD nekter å offentliggjøre regjeringsadvokatens vurdering av Juuls rolle i saken, noe UD forklarer med at dette er vanlig praksis. Det kommer

også frem at UD i tillegg har innhentet en uavhengig juridisk vurdering av saken. Dagbladet skriver videre at SVs Kristin Halvorsen og Sps Åslaug Haga reagerer sterkt på Inge Lønning's uttalelser i saken, og spesielt der han "fastslo at Mona Juuls dager som norsk ambassadør i Israel er talte". De karakteriserer videre uttalelsene til Lønning som uprofesjonelle, og synes det er "påfallende at Høyre-mannen Lønning blander seg inn i hva utenriksministeren gjør i en personalsak". Halvorsen og Haga tolker dette som bevis på at Lønning ikke har tiltro til at Petersen kan håndtere saken på egenhånd. VG skriver at Peres-senteret i 1998 brukte 1,2 millioner kroner på å avholde en ledelseskonferanse på Kypros, og at regningen i all hovedsak ble betalt av norske skattepenger (*Norske bistandspenger brukt til fredsdialog på luksushoteller*). Direktør på Peres-senteret, Ron Pundik, vil ikke kommentere disse tallene, men sier i en kommentar til avisen at senteret har redusert staben og kuttet store utgifter. VG skriver i en annen artikkel at Juul kommer til å bli hjemkalt til Norge for å forklare seg nærmere overfor UD. Avisen siterer en kilde i UD som sier at "...Behovet for å ta en skikkelig prat med henne har vokst de siste dagene", noe som forklares ut fra avisens egne avsløringer om at Juul var sentral i saksbehandlingen av flere søknader fra Peres-senteret. VG har videre fått bekreftet at utenriksminister Petersen i samråd med statsminister Kjell Magne Bondevik, skal ha lagt føringer i saken som tilsa at det eneste irregulære Rød-Larsen og Juul hadde gjort, var å ikke informere om prispengene. Ifølge avisen er det også økt interesse på Stortinget til å foreta en full granskning av saken. Aftenposten skriver at Jan Petersen ikke vil kritisere Inge Lønning for å ha personlige meninger om saken, men han uttaler i tillegg: "Dette er min beslutning". Lønning poengterer at han kun snakker på egne vegne og forklarer sine utspill ved å henvise til Jaglands uttalelser i saken, noe som han føler kvalifiserte han selv til å uttale seg. Carl I. Hagen kommenterer dette forholdet ved å si at det er forbausende og oppsiktsvekkende at Lønning og Petersen ikke er mer koordinert i sine uttalelser.

6.3.1 Analyse nyhetsuke 19

Vi har i den tredje nyhetsuken sett en todeling av saken, der Peres-senteret og dets anliggender er førende i store deler av uken, mens saken rundt Juul innehar et begrenset nyhetspress gjennom hele uken, men øker i intensitet på slutten. Mye av dette kan ses i sammenheng med hva VG skriver om saken, og det er også de som fokuserer sterkest på koblingen mellom Juul og senteret. Det blir tilsynelatende viktig for avisen å vise at forklaringene Juul har gitt til pressen om saken, ikke holder mål. Dette kan ikke tolkes annerledes enn at avisen ønsker å så ytterligere tvil rundt Juuls posisjon, noe som blant annet kommer til uttrykk der VG mener å kunne dokumentere at Juul ikke fortalte sannheten rundt sitt forhold til Peres-senteret. Denne

holdningen kan blant annet tolkes å ha sitt utspring i Vær Varsom-plakatens § 1.4 om at det er pressens rett til å informere om hva som skjer i samfunnet, men dette kan like gjerne være uttrykk for et tilfelle der pressen som følge av manglende presseetiske regler er i stand til å definere sin egen rolle i samfunnet og hva som skal være av interesse. Ved for eksempel kun å lese VG i denne perioden, kan man få inntrykk av at Juul både er skyldig og burde avsettes. Men hvem har bestemt dette utfallet? Og er det opp til VG å avgjøre om saken er av interesse for fellesskapet? Informasjonsrollen pressen blir ”ilagt” gjennom de forskjellige demokratiteoriene, fastholder mer eller mindre at pressen skal formidle relevante saksforhold som kan bidra til at elektoratet blir opplyst eller gjøre det bedre i stand til å ta avgjørelser. Alle saksforholdene rundt Juuls person kan nok være interessante for enkelte, men det kan stilles spørsmål om hvorvidt dette er sentralt for demokratiet som politisk system eller relevant for dets innbyggere? Men det blir i dette tilfelle opp til VG å kjøre videre på saken, noe som også kan føre til at også andre aviser følger opp. Dette kan igjen grunnes ut fra en frykt om å miste både interessante nyhetssaker og lesere til konkurrerende aviser eller andre medier.

Et annet sentralt punkt denne uken er at VG refererer til Jaglands kritikk av Petersens angrep mot Ap, et fokus som merkelig nok ikke er tilstedeværende i avisutvalget mitt i det hele tatt resten av uken. Jeg mener det her kan stilles spørsmål om hvorfor en potensiell strid mellom to av Norges mest profilerte politikere, og historisk sett Norges to største partier, ikke får et større fokus enn tilfellet er? Er det fordi journalistene er for opptatt med utviklingen i saken rundt Juul og Rød-Larsen, eller finner de det ikke interessant nok? VG unngår for så vidt denne kritikken da de som eneste avis faktisk skriver om saken. Men man skulle anta at sprengstoffet i denne potensielle politiske debatten går langt utenpå Juul-saken og derfor er noe som skulle vært fulgt opp, spesielt av VG som igangsatte nettopp denne debatten. I denne uken introduseres medlem av utenrikskomiteen Håkon Blankenborg (Ap), Statsminister Kjell Magne Bondevik (Krf), tidligere statssekretær i UD, Jan Egeland samt tidligere og nåværende leder av Peres-senteret, Uri Savir og Ron Pundak.

I den tredje nyhetsuken har jeg registrert 25 saker, og som vi kan se ut fra tabell 6.3, finner vi en konsentrasjon i starten og i slutten av uken. Det vil si at det egentlig kun er VG og til dels Dagbladet som kan sies å være aktiv i denne perioden, mens Aftenposten publiserer svært lite og BT ingenting.

Tabell 6.3. Antall saker uke 19

Aviser	Dagbladet	VG	Aftenposten	BT	Totalt
6/5		7			7
7/5	1	3	1		5
8/5		1			1
9/5					
10/5		1			1
11/5	2	4			6
12/5	2	2	1		5
Totalt	5	18	2	-	25

Som vi har kommentert tidligere er høy intensitet av antall publiserte saker relativt normalt i starten av en nyhetsuke, men aktiviteten i slutten av denne uken kan kanskje tilskrives problemene Lønnings uttalelser skapte. Det skal og legges til at VG har hele 72 prosent av den totale mengde publiserte saker i den tredje nyhetsuken, og store deler av fremdriften i saken kan nok i denne uken tillegges VG. Ut fra disse tallene kan man heller ikke argumentere for at det er den overveldende interessen og opptattheten av Juul-saken som gjør at diskusjonen mellom Jagland og Petersen blir ignorert, men at svarene heller må søkes et annet sted.

6.4 UKE 20 – Fjerde nyhetsuke

Mandag 13. Mai: Nyhetsuken innledes med at Aftenposten på lederplass stiller spørsmål ved hvordan man skal tolke uttalelsene til Inge Lønning i Juul-saken. Det hersker ifølge avisen usikkerhet hvor vidt Lønning taler på vegne av utenriksministeren, utviser ekstremt dårlig dømmekraft eller om han ikke lenger har tillit til at Jan Petersen kan gjøre jobben sin. ”Eller er forklaringen at Høyre etter over ti år i opposisjon er så store amatører at de ikke makter å koordinere synspunktene til utenriksministeren og partiets utenrikspolitiske talsmann?”.

Tirsdag 14. Mai: Dagbladet skriver at Mona Juul mandag satt i lange møter med UD, men at hun nekter uttale seg til pressen om saken. Jan Petersen mener ”...saken er blåst helt ut av alle proporsjoner”, og at den for han er en ”ikke-sak”. Petersen sier videre at han personlig ikke planlegger å møte Juul da det hele dreier seg om et personalspørsmål. VG skriver at ifølge kilder, har UD så langt ikke funnet beviser på at Peres-senteret har profitert økonomisk på deres forbindelse med Juul, men at ledelsen i UD ikke er fornøyd med de svar Juul har gitt så langt (*GRILLES videre i dag*). Pressetalsmann i UD, Karsten Klepsvik, avdramatiserer derimot at Juul er i Oslo for å forklare seg til UD. Aftenposten refererer til kilder i UD som hevder at Juul vil bli

bedt om å søke en annen stilling innenfor UD, noe som begrunnes med at UD vil vise overfor Juul at hun har gjort noe ”fullstendig uakseptabelt”. Carl I. Hagen sier til avisen at han krever mer etterforskning av alle involverte parter, samtidig som han vil ha klarlagt hvorfor ikke stillingen som ambassadør til Israel ble utlyst på sedvanlig vis. På stortinget er både Høyre, KrF og Ap positive til Hagens forslag om granskning, mens SV er noe uklar på hva de ønsker. Tidligere UD-ansatt Janne Haaland Matlary⁸³, skriver i en kommentar at habilitet og upartiskhet er svært viktig i rollen som mekler i en konflikt, og at denne saken presenterer opptil flere etiske dilemmaer som en diplomat burde reagert på.

Onsdag 15. Mai: Dagbladet skriver at Juuls posisjon som ambassadør i Israel er i fare (*Det spøker for Juuls karriere*), men siterer Klepsvik på at ”...Rent teoretisk er det fullt mulig å fortsette som ambassadør etter en refs”. Klepsvik legger til at det foreløpig ikke foreligger noen avgjørelse i saken. Avisen skriver videre at Stortingets kontroll- og konstitusjonskomité åpner for å granske hvordan norske penger har blitt brukt i Midtøsten (*Full oppvask om Oslo-prosessen*). Dette blir gjort i tråd med Petersens ønske om å avdekke ”...det han kaller Ap’s nettverk i norsk utenrikspolitikk”. Dagbladet skriver videre at de såkalte Ap-nettverkene lenge har vært til forargelse for utenriksministeren, og avisen kjenner videre til at statsminister Kjell Magne Bondevik støtter Petersen i den forestående prosessen. Carl I. Hagen sier i en kommentar til avisen at Thorbjørn Jagland i samband med utnevnelsen av Juul til ambassadør, kan ha vært inhabil på bakgrunn av det tette forholdet som eksisterte dem imellom. Dagbladets Einar Hagvaag skriver i en kommentar at han mener Juul står foran en uviss framtid som ambassadør i Israel, og at det kun er opp til Petersen hvor vidt han vil omplassere eller kalle henne tilbake fra tjeneste. VG skriver på lederplass at Juul bør forbli i Norge, og at det ”...er uheldig at det står åpent hvorvidt vår ambassadør på denne viktige posten har utenriksministerens fulle tillit”. Anonyme kilder i UD opplyser til avisen at departementet ikke kan kreve at Juul betaler tilbake pengene til UD (*SLIPPER å levere pengene tilbake*), noe som begrunnes ut fra manglende hjemmel i loven. Både BT og Aftenposten refererer til den forestående utvidede granskningen av saken. I selve Juul-saken viser Aftenposten til kommentarer fra flere sentrale politikere, der blant annet Petersen sier til pressen at de ikke må tro på alt som står i avisene: ”Dere underholder hverandre med hvordan denne saken skal ende. Dette er min beslutning og ingen annens”. Lønning uttaler seg også til avisen, og sier at han ikke ser på det som unaturlig hvis Juul får beskjed fra UD om å søke seg bort fra sin nåværende stilling.

⁸³ Matlary er i dag ansatt som forsker ved institutt for Statsvitenskap ved Universitetet i Oslo.

Torsdag 16. Mai: Dagbladet skriver at Jan Petersen retter ”flengende kritikk” mot Aps rolle i Midtøsten-politikken, der han mener norsk utenrikspolitikk i denne regionen ville vært mer robust hvis Ap hadde vært mer åpen og ikke plassert egne folk i alle de viktige posisjonene. Petersen hevder videre at pressens interesse for Juul-saken, grunner i de mange mytedannelsene rundt Rød-Larsen og Juul, mens utenriksministeren selv er opptatt av at denne saken ”...handler om tjenestemannsloven, ikke om norsk utenrikspolitikk”. På spørsmål om Lønnings uttalelser undergraver Petersens posisjon, svarer han: ”Om dette skulle undergrave noens posisjon, måtte det være Inge Lønnings”. Dagbladet fokuserer også på at Israels utenriksminister Shimon Peres roser Juul for hennes arbeid i Midtøsten. Anonyme kilder forteller avisen at til tross for kritikken mot Juul, har hun et allsidig kontaktverk i regionen og om hun forsvinner ”...vil det fjerne en nøkkelspiller i det norske diplomatiet overfor Israel og palestinerne”. Kildene sier videre at forhold som behandlingen av Juul-saken, usikkerheten rundt den norske pengebruken i Midtøsten, samt det såkalte ”Ap-nettverket” i UD, alle bidrar til å skade Norges posisjon og anseelse i regionen. Daværende redaktør i Dagbladet, John Olav Egeland, skriver i en kommentar at Petersen må utvise ”klarhet og handlekraft” i Juul-saken, da han anser Norges diplomatiske rolle i Midtøsten å være i fare.

VG fokuserer på at Rød-Larsen avbrøt et intervju med TV og anklaget kanalen om avtalebrudd - da han fikk spørsmål om fredsprisen (*Raste foran kamera*). VG siterer videre anonyme kilder i UD som hevder utenriksråd Bjarne Lindstrøm var særdeles kritisk til måten Thorbjørn Jagland utnevnte Juul til ambassadør i Israel på (*Jagland ba ikke om råd før han utnevnte Juul*). Kildene sier Lindstrøm reagerte på bakgrunn av at Juul verken var kvalifisert til jobben, eller at jobben ble utlyst. I tillegg var Lindstrøm ”...og en rekke andre toppembetsmenn” kritisk til fremgangsmåten i saken sett ut fra det tette forholdet mellom Jagland og ekteparet Rød-Larsen og Juul. I en kommentar til avisen sier Jagland at han var uvitende om kritikken fra Lindstrøm, og sier han i saken fulgte vanlig prosedyre. Rød-Larsen uttaler i et intervju med Aftenposten at han føler at saken er blåst ut av alle proporsjoner, og avisen skriver videre at intern sjalusi i UD kan være drivkraften til hvorfor Rød-Larsen kan føle seg forfulgt i denne saken.

Lørdag 18. Mai: I et intervju med Dagbladet raser Jagland mot utenriksministeren og sier at Petersen bør ”...konsentrere seg om å være utenriksminister og ta styring over UD i stedet for å rakke ned på Arbeiderpartiet” (*Nå må Petersen rydde opp*). Jagland avviser at norsk utenrikspolitikk i Midtøsten har vært drevet av et lukket Ap-nettverk og mener Petersen med slike uttalelser bidrar til å bryte ned den felles politiske plattformen Midtøsten-politikken har

vært basert på. Jagland er videre opptatt av lekkasjene i UD og mener man ikke kan "...ha en situasjon der embetsmenn skvaldrer anonymt i avisene" og slik kommer med egne politiske initiativ. Jagland forsvaret også utnevningen av Juul og mener hun var den best egnede kandidaten til stillingen. VG henviser til sentralt plasserte kilder som hevder Petersen ikke ønsker å bruke mer tid på Juul-saken da den er "gammel graut", samtidig som en ytterligere granskning vil kunne skade Norges muligheter til å kunne arrangere et toppmøte mellom partene i Midtøsten-konflikten. Avisen skriver på lederplass at de ser på det som en bra karaktersetting fra utenriksministerens side at pressetalsmann i UD, Karsten Klepsvik, omtaler enkelte journalister for å ha et voldsomt inntak i denne saken. I en kommentar i BT oppsummerer Steinar Hansson Juul-saken og er kritisk til henholdsvis Rød-Larsen og Juul for å skulle ha visst bedre, Lønning og Hagen for å benytte saken til å knekke "restene av det en gang så strålende norske fredsdiplomati i Midtøsten" og Petersen for å kritisere den delen av Ap som virkelig har ført en "initiativrik og spennende politikk". Hansson konkluderer med at en epoke med Norge som viktig part i Midtøsten nærmer seg slutten.

6.4.1 Analyse nyhetsuke 20

Nyhetsuke fire kan sies stort sett å være preget av høylytte spekulasjoner om hva som kommer til å bli det endelige utfallet i denne saken. Både Dagbladet, VG og Aftenposten fokuserer på Juuls møter med UD, men der Dagbladet refererer til de offisielle uttalelsene fra UD og Petersen, benytter VG og Aftenposten seg av anonyme kilder i sin vurdering av saken og går samtidig lenger i hvordan de tolker de interne møtene. Selv om UD avdramatiserer disse møtene, mener VG å ha dekning for at UD offisielt ikke er fornøyd med de svar Juul har gitt. Aftenposten på sin side, slår opp at Juul etter all sannsynlighet blir anmodet om å søke seg bort fra Israel. Interessant i dette henseende, er kommentaren til tidligere UD-ansatt Matlary, som fokuserer på det faktum at diplomater til enhver tid må ivareta sin integritet, og skribenten mer enn antyder at Juul burde vært klar over at hun trådte feil. Med andre ord har vi kommet til en situasjon der hele avisutvalget mitt, unntatt BT, har inntatt en mer skeptisk holdning til at Juul skal få fortsette som ambassadør i Israel⁸⁴. Dette vil si at både BT og VG holder stand i hvert sitt hjørne, mens Dagbladet og Aftenposten (igjen) har skiftet ståsted på en drøy uke. Det skal dog sies til forsvar for disse avisene at det har blitt avdekket nye saksforhold som kan spille inn på de individuelle avisenes holdning til saken.

⁸⁴ Det må poengteres at BT i løpet av denne nyhetsperioden er nærmest fraværende ved snakk om publiserte artikler.

Vi får deretter gjenintrodusert nettverks-debatten mellom Jagland og Petersen, men denne gangen via Dagbladet. Vi kan her legge merke til at VG ikke nevner denne saken i det hele tatt, noe som antagelig skyldes at de omtalte dette 10 dager i forveien (5 og 6. mai). Jeg stilte i analysen av nyhetsuke tre spørsmål om hvorfor denne saken ikke ble etterfulgt på det tidspunktet, og svaret og den videre dekning får vi altså nesten to uker etter, uten at saken får noen nye vinklinger av den grunn. Der VG tar for seg Jaglands rolle i saken og hvordan han angivelig neglisjerte råd fra UD angående ansettelsen av Juul, ender Dagbladet opp i Juul-saken med delvis å skifte fokus til fordel for debatten mellom Petersen og Jagland. Derfor kan vi si at vi i slutten av den fjerde nyhetsuken ser en dreining bort fra det direkte personfokuset på Juul, og mer over på sentrale politikere. Samtidig kan vi kanskje se konturene av en potensiell fraksjonskamp mellom Ap og Høyre (delvis Frp). Videre legger vi merke til at Inge Lønning ikke er fullt så aktiv i debatten lenger, - men at de anonyme kildene i UD gjør seg enda sterkere bemerket enn tidligere. I løpet av denne nyhetsuken introduseres tidligere UD-ansatt Janne Haaland Matlary og Utenriksminister i Israel, Shimon Peres.

Det økende personfokuset som kommer til uttrykk i denne nyhetsuken, kan i henhold til Habermas' forfallsteori her ses i sammenheng med intimisering og popularisering som et sentralt punkt ved medias utvikling. Har vi kommet til et punkt der form går på bekostning av innhold, og der det viktigste for politikerne er å komme til orde for å kritisere hverandre i stedet for å komme med konstruktive innspill til selve debatten? Lønning kan kanskje brukes som eksempel på politikeren som stiller seg til rådighet for media og gjentar de samme påstandene om og om igjen for å få publisitet. Det samme kan i dette tilfellet sies om Carl I. Hagen, som i dette tilfellet i utgangspunktet ikke var en sentral figur, men som i kraft av å levere kritiske uttalelser mot Juul, Rød-Larsen, Ap og Petersen, ikke kan unngå å få publisitet. Spørsmålet blir da om man skal anklage pressen for deres personfokus, eller om man skal se nærmere på den til tider utleverende rollen mange offentlige personer og politikere spiller. Uansett kan man sette spørsmålsteget ved hvorvidt deltakerne i den politiske kommunikasjon i det hele tatt bidrar til å utvikle demokratiet, eller om de spiller opp mot hverandre for bedre å kontrollere motparten.

I den fjerde nyhetsuken har jeg registrert 38 saker, og som vi kan se ut fra tabell 6.4, fordeler en stor andel (82 prosent) av disse seg jevnt midt i nyhetsuken. Av aviser er BT nærmest fraværende i sin dekning, mens de andre avisene i utvalget har likt antall saker. Dette vil si at VG ikke kjører like hardt på saken som tidligere, mens Aftenposten og særlig Dagbladet ser ut til å intensivere dekningen sin sammenlignet med foregående uker.

Tabell 6.4. Antall saker uke 20⁸⁵

Aviser	Dagbladet	VG	Aftenposten	BT	Totalt
13/5			2		2
14/5	1	2	8		11
15/5	5	3	1	1	10
16/5	4	5	1		10
18/5	2	2		1	5
19/5					
Totalt	12	12	12	2	38

6.5 UKE 21 – Femte nyhetsuke

Tirsdag 21. Mai: Dagbladet refererer til lørdagens oppslag hvor Thorbjørn Jagland "...slaktet Høyre-lederens evner som utenriksminister" og skriver at Jan Petersen ikke bryr seg om dette utspillet, en uttalelse som gjør at avisen karakteriserer forholdet mellom dem som giftig (*Jeg skal gjøre Jagland den tjeneste å ikke ta ham på alvor*). Petersen sier videre at han forstår Jaglands behov for å forsvare seg når det er stilt spørsmål om hans rolle i utnevnelsen av Juul som ambassadør til Israel, "...Men i kritikken av meg bommer han hjertelig". Petersen får i tillegg støtte fra Kåre Willoch, som mener Jagland burde latt vær å blande seg inn i denne saken.

Onsdag 22. Mai: Dagbladet skriver at Petersen og Jagland "...driver et politisk spill som mange mener passer bedre i en barnehage enn i en nasjonalforsamling". Åslaug Haga (Sp) sier hun er rystet over Jagland og Petersen og "...ber dem ta til vettet og avslutte krangelen". Avisen skriver videre at isfronten mellom dem ga seg til kjenne på Stortinget, der de ikke utvekslet et ord. VG skriver at UD har redegjort for Juul-saken i et brev til kontrollkomiteen på Stortinget, men at Carl I. Hagen som svar "...mistenker Jan Petersen og Utenriksdepartementet for ikke å fortelle hele sannheten i Juul-saken". Aftenposten dekker begge disse sakene, men refererer i tillegg til Jagland som karakteriserer Hagens utspill for å være "...et forsøk på å holde saken varm". Petersen mener på sin side at Hagen bommer med kritikken, og gir Jagland støtte i at han opptrådte korrekt når han utnevnte Juul til ambassadør.

Torsdag 23. Mai: Dagbladet skriver på lederplass at de ikke vil begi seg inn på en vurdering av krangelen mellom Jagland og Petersen, men sier at det er uklokt at den skaper usikkerhet om hva som er regjeringens utenrikspolitikk. Professor i arbeidsrett, Henning Jakhelln, uttaler til

⁸⁵ 17/5 er utelatt fra oversikten da det ikke utkom avis denne dagen.

VG at UD kan ha brutt sitt eget personalreglement ved ikke å utlyse stillingen som ambassadør i Israel, noe Karsten Klepsvik avviser og refererer til at reglementet kan tolkes dit hen at utenriksministeren har en ”generell blankofullmakt” til å treffe avgjørelser i alle kunngjøringssaker. Daværende politisk redaktør i BT, Olav Kobbeltveit, karakteriserer i en kommentar krangelen mellom Petersen og Jagland som pinlig. Han skriver videre at BT som avis ikke har lojalitet overfor noen av de involverte partene i Juul-saken, og at avisen derfor fritt kan ”...kritisera alle partar i denne litt underlege saka”. Kobbeltveit konkluderer med at denne saken har illustrert mangelen på autoritet hos de sentrale aktørene, noe som kommer til uttrykk gjennom at Petersen på sin side har gjort Midtøsten-politikken om til en partipolitisk krangel for å kunne innkassere et billig stikk, mens Jagland ”...let seg rive med i krangelen og er ute av stand til å gjere slutt på han. Større autoritet har han ikkje”. Aftenposten kaller på lederplass krangelen for uverdigg og stiller spørsmål ved hvorvidt Petersen og Jagland evner å skille mellom det å være utenrikspolitiske ledere og partiledere. Avisen skriver og at Juul-saken har vist at ”...flere sentrale aktører både blant politikere og embedsmenn ikke har opptrådt med den ryddighet som bør ventes av dem”.

Fredag 24. Mai: VG skriver at Juul har blitt ilagt en ordensstraff av UD, men at Carl I. Hagen er ”bestyrret” over avgjørelsen og vurderer å anmelde Juul for ”...muligens brudd på straffelovens bestemmelse om korrupsjon (*Juul kan bli ANMELDT*). Avisen får videre bekreftet av kilder i UD at straffen Juul er ilagt, vil begrense hennes jobbutsikter i departementet i fremtiden. Ordensstraffen fører derimot ikke til krav om at Juul må betale tilbake prispengene. Aftenposten har saken på forsiden, og refererer til uttalelser fra Jus-professor Henning Jakhelln, som mener Jan Petersen både kan og bør frata Juul pengene så lenge disse er ervervet på en uberettiget måte. Hagen sier til avisen at det er uhørt at Juul får beholde pengene, mens Inge Lønning er av den oppfatning at staten ikke kan inndra pengene. Han opprettholder likevel sin kritikk av Juul og mener at et ambassadørskifte i Israel ”må vurderes”. Aftenposten skriver videre at UD på bakgrunn av Juul-saken vil skjerpe reglene rundt ansettelsesforhold og andre forhold. Harald Stanghelle oppsummerer Juul-saken i en kommentar og konkluderer med at saken kan være en indikasjon på Norges fremtidige og mer perifere rolle i Midtøsten-konflikten.

Lørdag 25. Mai: Dagbladet skriver at Juul vil returnere prispengene, noe Karsten Klepsvik i UD anser som tilfredsstillende og uttaler at saken for UD dermed er avsluttet. Rød-Larsen vil på sin side beholde pengene, og sier i en kommentar til avisen at han er stolt over prisen, og at han vil bruke pengene til å ”fremme fred i Midtøsten”. Klepsvik sier til avisen at Rød-Larsen skal ha

vært informert om at UD så det som naturlig at han leverte pengene tilbake, men Klepsvik vil ikke kommentere Rød-Larsens beslutning om å beholde pengene. VG siterer kilder i UD som hevder at det var departementet som tvang Juul til å kvitte seg med prispengene, og Klepsvik sier i en kommentar til avisen at selv om det var Juuls selvstendige avgjørelse å levere pengene tilbake, hadde UD i lang tid indikert at dette var det beste for alle parter. Aftenposten skriver at på bakgrunn av at Rød-Larsen og Juul flere ganger har slått fast at det ikke var aktuelt å levere tilbake pengene, må tilbakeleveringen av prispengene kunne "...tolkes som et like stort nederlag for ekteparet Juul/Rød-Larsen som selve ordensstraffen Mona Juul ble meddelt". Aftenposten refererer videre til SVs Ågot Valle og Høyres Inge Lønning, som begge er av den oppfatning at Juul både har tatt en klok og korrekt avgjørelse.

Søndag 26. Mai: Dagbladet skriver på lederplass at Juul ved å gi tilbake pengene, har gjort det eneste korrekte i denne saken, men avisen mener også at hun er blitt et offer for et politisk spill fra den israelske og den norske høyresiden med den hensikt å ramme hennes mann. Kåre Valebrokk skriver i en kommentar i Aftenposten at det forekommer stadig flere tilfeller av anklager om snusk og korrupsjon i næringslivet, men at dette også er utbredt i andre deler av samfunnet og bruker Mona Juul som eksempel på en offentlig ansatt som "...ikke er døyten bedre enn forretningsfolk". Valebrokk stiller avslutningsvis spørsmålet om Juul ville innrapportert prispengene hvis det dreide seg om 10 000, i stedet for 450 000 kroner.

6.5.1 Analyse nyhetsuke 21

Den femte nyhetsuken har stort sett et todelt fokus. Dagbladet fortsetter sin linje fra foregående uke med å referere til hva som ifølge avisen har utviklet seg til en veritabel krangel og isfront mellom Petersen og Jagland. Dette blir utover i nyhetsuken kommentert av både BT og Aftenposten som sammen med Dagbladet alle er enige om at dette dreier seg om en smålig, pinlig og uverdlig krangel mellom to av våre mest markante politikere. Av de forskjellige kommentarene er BTs spesielt interessant, da de påberoper seg en uavhengig rolle i debatten, noe de mener kvalifiserer dem til fritt å kunne kritisere alle aktørene i Juul-saken. VG på sin side, kjører et litt annet løp i denne siste nyhetsuken, der de som eneste avis i utvalget mitt, ikke refererer til debatten mellom Petersen og Jagland. Avisens fokus er i stedet rettet mer direkte mot Juul-saken der de tar utgangspunkt i Carl I. Hagens gjentatte angrep på Juul, UD, Jagland og Petersen. Der Hagen i tidligere nyhetsuker har fått selskap av Inge Lønning, står han nå mer eller mindre alene i sin kritikk av Juul-saken. Som eksempel kan det nevnes at bortsett fra

Hagen, avfinner alle de andre partienes representanter i Stortingets kontrollkomité seg med UDs redegjørelse av Juul-saken, noe som får Jagland til å hevde til Aftenposten at Hagen kun gjør dette for å holde saken varm og kverna i gang. Saken avsluttes med at både presse, politikere og embetsmenn er enige i at Juul gjorde det eneste rette ved å returnere pengene, og deretter sviner saken hen.

I enda større grad enn i forrige nyhetsuke kan man si at personfokuset er sentralt for hva som skrives i Juul-saken. Og selv om det ikke dreier seg om nærgående persondetaljer som salgsvare, er det ikke tvil om at det er de individuelle aktørene som nå driver saken fram. Der hvor tidligere Inge Lønning var sentral for utviklingen i saken, er det nå Jagland, Petersen og Hagen som er drivkreftene. I denne femte og siste nyhetsuken introduseres tidligere Statsminister Kåre Willoch, (H) og Ågot Valle (Sp), som er varamedlem til den utvidete utenrikskomiteen på Stortinget.

I den femte nyhetsuken har jeg registrert 28 saker, noe som sammen med tredje nyhetsuke (uke 19) gjør den til den minst intensive nyhetsuken. Som vi kan se ut fra tabell 6.5, har Aftenposten flest saker, med 43 prosent av det totale antall, mens Dagbladet følger et lite stykke bak.

Tabell 6.5. Antall saker uke 21

Aviser	Dagbladet	VG	Aftenposten	BT	Totalt
20/5					
21/5	2				2
22/5	1	1	3		5
23/5	1	1	1	1	4
24/5		1	4	1	6
25/5	3	1	3	2	9
26/5	1		1		2
Totalt	8	4	12	4	28

Det er videre interessant å se VGs stadig minskende omtale av Juul-saken, og i denne uken har de samme antall saker som BT. De er også eneste avis i utvalget i den siste nyhetsuken som ikke omtaler saken verken på leder- eller kommentarplass. Hvis vi skal se på hvordan saken utvikler seg i denne uken, kan man konkludere med at det er et relativt jevnt nyhetspress hele uken, med mest omtale dagene fra onsdag til lørdag. Mengden saker på lørdag kan etter all sannsynlighet tillegges nyheten om at Juul bestemte seg for å levere pengene tilbake.

6.6 Oppsummerende analyse

I løpet av Juul-saken har vi sett at pressen spiller opptil flere roller i saksforløpet. Den presseetiske Vær Varsom-plakaten har for eksempel lagt føringer på hvordan pressen skal forholde seg til denne typen sak, og stort sett hele § 1, angående pressens samfunnsrolle (se appendiks), kan sies å tre inn her på en eller annen måte. Det at pressen valgte å gjøre Juul til en sentral nyhetssak, kan for eksempel forklares fra pressens rett til å informere om hva som skjer i samfunnet (§ 1.4). Samtidig kan man stille spørsmålet ved hvorvidt manglende presseetiske lover og regler fører til at pressen i dette tilfellet får anledning til selv å definere hva som kjennetegner en nyhetssak, og i dette tilfellet hva de skal undersøke videre. Hvem andre enn de aktuelle journalistene bestemmer at Juul-saken er av et så viktig kaliber at den må gjøres til gjenstand for ytterligere granskning? Videre har vi sett at enkelte aviser har opptrådt i en så aktiv rolle at de kanskje burde regnes som individuelle politiske aktører. Blant annet har enkelte aviser ytret seg i saken med en så sterk stemme at det er sjanser for at de kan ha influert det politiske liv, samtidig som avisenes fokus og intervjuvalg kan ha lagt føringer på hvem som får ytre seg, og hva de får ytre seg om.

Videre er personfokuset sentralt i Juul-saken. Hvis vi tar for oss når og hvordan de forskjellige aktørene har blitt introdusert i avisene, kan vi legge merke til at de aktørene som ble introdusert i den første nyhetsuken⁸⁶, langt på vei er de mest sentrale, og gjennomgående i nyhetssaken som helhet. Eneste tillegg til dette, er først og fremst Carl I. Hagens og delvis Kristin Halvorsens introduksjon i andre nyhetsuke. Videre er det interessant å legge merke til hvordan disse personene opptrer i løpet av nyhetsperioden: Juul og Rød-Larsen er mer eller mindre operativ i hele perioden, men på langt nær i samme grad på slutten som i starten. Dette gjelder for så vidt også Inge Lønning, som man kan si spiller ut Carl I. Hagens media(klovne)rolle i første del av nyhetsperioden. Intensiteten avtar omtrent når Hagen trer inn i rollen som den politiker som kritiserer mest, og har de mest oppsiktsvekkende uttalelsene. Parallelt med disse er Petersen den politiker som er mest sentral i hele perioden, men som etter hvert får konkurranse fra Jagland. Der resten av aktørene stort sett konsentrerer seg om sakens faktiske forhold, utvikler forholdet mellom Jagland og Petersen seg til en veritabel kringel, noe som ikke begrenser avisenes ønske om å gi disse politikerne spalteplass. Pressetalsmann i UD, Karsten Klepsvik, er også jevnlig sitert i media i løpet av hele nyhetsperioden. Angående avisutvalgets nyhetsperspektiver, kan

⁸⁶ Klepsvik, Petersen, Haga, Lønning, Jagland, Rød-Larsen og Juul. Utenriksråd Bjarne Lindstrøm introduseres også denne uken, men er i løpet av nyhetsperioden ikke aktiv i form av egne uttalelser, men blir hele tiden referert til av andre.

man argumentere for at sakens startfase bærer preg av at avisene ønsker å informere leserne om hva saken går ut på, men at den raskt anlegger et konfliktperspektiv hvor det viktigste for avisene blir å referere de stridende partene. Det fokuseres blant annet på forhold som Juul/Rød-Larsen mot UD, Lønning, Hagen og Petersen, samt kontroversen mellom Jagland/Ap og Petersen/Høyre hjulpet av Lønning og Hagen med sitt Frp.

Hvis vi statistisk sett skal se Juul-saken under ett, har VG ifølge tabell 6.6 den klart mest omfattende dekningen (35.3 prosent), mens Dagbladet (25.7 prosent) og Aftenposten (26.7 prosent) har omtrent like mange publiserte saker. BT skiller seg ut med klart færrest antall saker (12.3 prosent).

Tabell 6.6. Avisenes dekning, målt etter type oppslag

Aviser	Dagbladet	VG	Aftenposten	BT	Totalt
Forsider	5	4	7	3	19
Artikler/saker	35	54	34	13	136
Leder/kommentar	8	8	9	7	32
Totalt	48	66	50	23	187

Hvis vi skal se nærmere på inndelingen i de forskjellige typer oppslag, ser vi at antallet artikler stemmer rimelig overens med det totale antall saker. BT skiller seg negativt ut her, men dette bildet forandrer seg radikalt når vi tar for oss antall lederartikler og kommentarer. Som vi ser ut fra tabellen har alle avisene i utvalget relativt sett like mange publiserte ledere/kommentarer, men BT skiller seg klart ut ved at leder/kommentar utgjør hele 30.3 prosent av den totale stoffmengden deres. Avisens vektlegging av kommentaraspektet i sakene de omtaler, mener jeg kan ses i sammenheng med at de oppfatter sin egen rolle i debatten som uavhengig. Sammenlignet med de andre avisene i utvalget, er BT å regne for en distriktsavis, noe som kan bidra til at avisen ser med større avstand på nyhets saker generert i Oslo enn avisene med base i Akersgata. VG er den avisen som har færrest antall kommentarer i forhold til total stoffmengde (12.1 prosent), men legger dertil stor tyngde på nyhetsartiklene (81.8 prosent). Dette trenger ikke bety at VG mener mindre om Juul-saken enn de andre avisene, men kan like gjerne være tegn på at avisen lar sine meninger komme til uttrykk gjennom nyhetsartiklene sine. Angående antall forsider, er disse tallene noe ujevne. Aftenposten har eksempelvis de fleste, mens BT har forholdsvis mange i forhold til det totale antallet. Deler av grunnen kan, som omtalt i metodekapitlet, her tillegges avisformatet. Angående de kildekritiske vurderingene, gjelder dette i Juul-saken stort sett VG, men også delvis Aftenposten og Dagbladet, som er de avisene i utvalget som benytter seg av anonyme kilder. Angående typer kilder, dreier det seg i hovedsak

om lekkasjer fra UD, og selv om det kan stilles kritiske bemerkninger ved bruken av disse, er det sannsynlig at de bidro til å avdekke forhold som vanligvis ikke ville sett offentlighetens lys. Her kan det argumenteres for at dette var en personalsak som burde vært behandlet internt, og de mange lekkasjene kan ha forhindret en raskere og mer smertefri behandling enn tilfellet ble. I ettertid kan det nok stilles spørsmål ved hvorfor pressen ikke tolket lekkasjevilligheten til de ivrige kildene i UD som uttrykk for en eventuell samordnet kampanje fra administrativt hold (les UD), mot Rød-Larsen og Juul. Det er videre vanskelig å bringe på det rene om journalistene redegjorde for alle opplysningene de fikk av de anonyme kildene, eller om de redigerte disse. Begrunnelsen for at avisene anonymiserte kildene fra UD, var av ren nødvendighet, da departementet har meget strenge regler for hvem som kan uttale seg eller ikke, noe avisene også ble gjort oppmerksomme på.

Angående flokktendenser i avisutvalget, må jeg konkludere med at man ikke finner sterke bevis på dette. Avisene har delvis atskilte fokus, og der de skriver om det samme, kan det være gjort ut fra hensynet om at saken var en viktig nyhetssak. Det å skrive om det samme behøver ikke bety at journalistene nødvendigvis går i flokk. I tillegg er Norge som nevnt tidligere et lite land med et begrenset antall politiske konflikter, noe som igjen tilsier at journalister ofte kan ha lik fokusering. Det kan nok stilles spørsmål om en avis som VG hadde en skjult agenda i saken, men det vi kan si om dette, er at avisen fulgte en relativt klar og konsekvent linje gjennom hele perioden. Til motsetning forandret både Dagbladet og Aftenposten, på leder- og kommentarplass, standpunkt i Juul-saken opptil flere ganger. Der flokktendensene var svake, kan man argumentere for at alle avisene i utvalget mitt til tider opptrådte som politiske aktører i saken, noe som først og fremst ble synlig gjennom de enkelte avisenes lederkommentarer men også gjennom vinklingen på nyhetsplass.

I samband med vinklingen til de forskjellige avisene, legger vi merke til at vi får en klar differensiering mellom dem. Interessant nok kan dette stå som eksempel på en forsinket partipresse, der hvor de tidligere Venstre-avisene BT og Dagbladet tar Juul, Rød-Larsen og Jagland/Ap i forsvar, mens Aftenposten, som utpreget konservativ avis, er gjennomgående kritisk til de samme personene. På samme tid er den uavhengige avisen VG kritisk til alt og alle og kjører en hard linje på denne holdningen. På samme tid som vi får en klar deling mellom Høyre og Venstre i hvordan avisene vinkler sine saker, får vi en like klar oppdelt høyre-venstre-akse i de forskjellige politikeruttalelsene som ligger til grunn for denne nyhetsperioden. Som i

mer ideologiske og konfliktfylte perioder, står venstresiden⁸⁷, representert ved Ap og SV, samlet mot Høyre og Frp som representanter fra den konservative fløy.

Hva med forholdet mellom de aktuelle demokratimodellene og pressen? I hvilken grad kan pressen i Juul-saken sies å leve opp til de idealer demokratiteoriene⁸⁸ legger opp til? Hvis man som utgangspunkt tar for seg volumet til de forskjellige avisene i nyhetsaken, vil man med dette som grunnlag kunne argumentere for at pressen i henhold til den liberale modellen opprettholder sin informasjonsplikt overfor befolkningen. Deretter må det stilles spørsmål om hvorvidt politiske standpunkt i saken blir videreformidlet på en god nok måte, da mye tid og ressurser benyttes til pressens formidling av usaklig kritikk politikere imellom og mistenkeliggjøring av nyhetsakens hovedpersoner. Mot dette kan det sies at saken i utgangspunktet ikke var en politisk sak, men personfokusert, noe som dermed ikke fordrer at pressen skal videreformidle politiske standpunkter. I tråd med dette skulle i så fall saken anses som mindre viktig for befolkningen og demokratiet som helhet, all den tid politiske saker og tilhørende valg skal styre i den liberale modellen. Følgelig skulle saken fått et mindre volummessig omfang. Når saken allikevel blir tildelt mye oppmerksomhet, må man gå ut fra at pressen mener dekningen er i befolkningens allmenne interesse. Enkelte vil nok argumentere for at Juul-saken er viktig, noe jeg kan være tilbøyelig til å si meg enig i, da enkelte aspekter av saken kan sies å ha nyhetsinteresse (les UD, politisk samkvem og korrupsjon). Men etter å ha fulgt saken nøye over tid, må jeg likevel stille følgende spørsmål: I samband med den liberale teoriens fordringer overfor mediene, hva og for hvem bidrar pressens personfokus med i Juul-saken? Når i tillegg flere av avisene til tider opptrer aktivt som politiske aktører i saken, står jeg igjen med en stor grad av usikkerhet om hvorvidt pressens rolle og opptreden i Juul-saken i det hele tatt kan gjenfinnes blant idealene til den liberale demokratiteorien.

Hvis man tar for seg den republikanske teorimodellen, vil man kunne finne flere trekk ved Juul-sakens pressedekning som nærmer seg teoriens idealer. En av modellens mest sentrale fordringer overfor pressen kan sies å være eksistensen av en aktiv presse. Som jeg har vist i tilfellet Juul-saken, står vi overfor en aktiv presse som prioriterer en omfattende dekning av flere aspekter ved saken. Det at pressen rapporterer om påståtte uregelmessigheter i samfunnet, med innslag av korrupsjon og misfornøyde politikere, kan tas til inntekt for den republikanske modellen, - all den tid dette kan tolkes som pressens forsøk på å involvere befolkningen og

⁸⁷ Sp støttet i Juul-saken venstresidens synspunkter, men selv om disse partiene etter hvert har fått flere sammenfallende interesser, er det likevel et stykke til å konkludere med at Sp tilhører noe annet enn sentrum i norsk politikk.

⁸⁸ En nærmere teoretisk utlegning drøfting av dette finnes i kapitlene 2.1, 2.2, 2.4 og 2.6.

følgelig igangsette en prosess som leder en større del av befolkningen til å ta del i det politiske liv. Som jeg har påvist i løpet av analysen, eksisterer det klare forskjeller i valg av vinkling og generell holdning mellom de forskjellige avisene i utvalget mitt. Der VG holder en gjennomgående kritisk linje mot politikere og tjenestemenn, blir Dagbladet stående som motvekten ved stort sett å forsvare de samme aktørene som VG er kritiske mot. Aftenposten forholder seg til saken på noenlunde lik måte som Dagbladet, mens BT er mer nøytral. Dette mener jeg kan tolkes som uttrykk for at avisene i utvalget mitt inngår i, og er representanter for, et system der pressen ifølge den republikanske demokratiteorien allierer⁸⁹ seg med både borgerne og makten i et kollektivt ønske om det felles beste. Dette oppnår man kun finner å høre argumenter fra alle involverte parter i saken. For å være i stand til å kunne høre disse argumentene, delta i diskusjonen og komme med egne synspunkter, avhenger det riktignok av deltakelse i det politiske liv. For å nå dette må man være bearbeidet intellektuelt slik at man har de rette forutsetningene til å delta i debatten. Kan pressen i Juul-saken sies å inneha slike kvaliteter? Jeg har mine tvil. Hvordan kan en nyhetssak som i stor grad baserer seg på et kraftig personfokus, sjalusi eller åpenlys kranling, bidra til å involvere den såkalte "uopplyste" delen av befolkningen? Sannsynlighet for det motsatte, og økt politikerforakt som konsekvens er antagelig større. Jeg ender derfor opp med å være tvilende til i hvilken grad idealene til den republikanske modellen blir etterfulgt i Juul-saken, men er likevel av den oppfatning at modellen stemmer bedre overens med den rollen pressen spiller i Juul-saken enn tilfellet er med den liberale teorien.

Vil man så gjenfinne mye, eller deler av, presseidealene til den deliberative demokratimodellen i Juul-saken? Som poengtert tidligere, opptrer deler av pressen i denne nyhetssaken relativt aktivt, noe som kan sies å falle inn under retningslinjene til den deliberative teorien. Videre har jeg også vist at pressen opptrer som en arena for kommunikasjon, hvor avisenes journalister og kommentatorer opptrer sammen med politikere, embetsmenn og andre offentlige personer, som politiske aktører. Problemet blir å kunne bevise at pressen i Juul-saken rapporterer, publiserer og opptrer med intensjoner om å involvere, bearbeide og "forbedre" befolkningen (leserne). Det kan til tider være vanskelig å skulle skille mellom presseidealene til den republikanske og den deliberative modellen så lenge de begge opererer på samme type abstrakte plan, men hvis jeg skulle bevege meg i retning av en tolkning, forstår jeg den deliberative modellen for eksplisitt å illegge pressen en mer direkte rolle i samfunnet enn den republikanske. Dette kommer spesielt til uttrykk gjennom forståelsen av mediene som "gode", - og at de gjennomgående skal bidra i

⁸⁹ Dette skal forstås som at pressen ikke er på den ene eller den andres side, men at pressen arbeider for samfunnet som helhet slik at alle skal kunne delta og bidra til de demokratiske prosessene.

demokratiet på en ”god” måte. I dette ligger det at pressen skal operere aktivt i demokratiet, med demokratiet og alle dets tilhørende individer i tankene. Det skal bidra til at befolkningen når et minste felles intellekt slik at de kan delta i de deliberative prosessene og nå en høyere erkjennelse. Dette vil igjen føre til at befolkningen på bakgrunn av sine tillærte ferdigheter bidrar til å videreutvikle og forbedre demokratiet og de demokratiske prosessene.

Ekstremt ambisiøst, men kan pressen sies å opptre på denne måten i Juul-saken? I og med at ambisjonsnivået er så høyt, og pressens langsiktige mål såpass langt frem i tid, er det vanskelig å skulle måle hvorvidt presseidealene til den deliberative teorien kan identifiseres. Kanskje kan den rollen pressen har spilt i Juul-saken i fremtiden bidra til å videreutvikle befolkningen og demokratiet. Tross dette vil de direkte konsekvensene av pressens dekning etter all sannsynlighet ikke stemme overens med idealene til den forelagte teorien. Aktiv og politisk aktør?, ja, men pressens dekning i Juul-saken er sannsynligvis for influert av populært og lettfattelig journalistisk stoff til å i det hele tatt bli vurdert opp mot de ekstremt høye kravene den deliberative modellen besitter.

6.7 Juul-saken som medieorkan

Hvis vi skal sette Juul-saken inn i analysemodellen medieorkan, som er beskrevet i teorikapittelet (2.8.1), ville den da passe de karakteristika som modellen legger opp til? Utgangspunktet for medieorkanen er at det ligger til grunn en hendelse, dvs. at noe må ha skjedd, og at det må forekomme en avsløring som gjør denne hendelsen om til en nyhetssak. Ut fra disse kriteriene, mener jeg i utgangspunktet at Juul-saken kan anvendes som eksempel på medieorkan. I 1999 mottok Terje Rød-Larsen og Mona Juul en fredspris og en tilhørende pengepris på 100 000 dollar fra Peres-senteret i Israel. Denne hendelsen blir i første omgang avslørt i israelske medier, men får raskt sin oppfølging i norsk presse. Avsløringen om at UD ikke visste om prispengene, blir videre avløst av avsløringen om at Juul oppfordret til økt støtte av Peres-senteret (VG 26/4, Aftenposten 26/4). Dette blir igjen avløst av avsløringen om at Juuls jobb kan være i fare (VG 30/4, Aftenposten 30/4), noe som følger medieorkanens karakteristika som tilsier at avsløringer blir avløst av avsløringer⁹⁰. Hvorvidt makteliten mister kontrollen over situasjonen kan være delvis vanskelig å bedømme. Men ettersom Juul-saken vokser, og spesielt UD-ansatte og enkelte politikere uttaler seg (les Lønning og Hagen), kan man se antydninger til

⁹⁰ Som påpekt i del-analysene i kapitlet, forekommer det kontinuerlige avsløringer i saken.

at UD og Jan Petersen sliter med å holde full kontroll i saken. Men jeg mener man likevel er et stykke unna å konkludere med at saken kommer helt ut av kontroll, som modellen tilsier.

Alle avisene i utvalget bidrar i den første nyhetsuken til å skape progresjon i saken, noe som gjør at det blir etablert et visst press i, og rundt, saken og gjør at den vokser i styrke og omfang. Dette bildet forandrer seg noe i andre og tredje nyhetsuke, da det først og fremst er VG som står frem som pådriveren. Det kan derfor argumenteres for at det er VG som i den første delen av nyhetsperioden styrer og orkestrerer Juul-saken, og er den avisen som bidrar mest til å igangsette medieorkanen. Det kan derimot stilles spørsmål til hvor mye av dette som er under VGs kontroll. Hvis vi for eksempel tar for oss de forskjellige oppslagene i avisen, er disse stort sett basert på uttalelser fra embetsmenn og politikere. Vi kan for så vidt gå ut fra at det er VG som orkestrerer og lar disse benytte avisen som fora for sine uttalelser, men jeg mener disse uttalelsene også kan tolkes som uttrykk for hendelser utenfor pressens kontroll: For at saken skal opprettholde det trykk og den progresjon som gjør produktet salgbart, er avisene like avhengige av at de UD-ansatte velger å uttale seg, som de er avhengig av at politikere som Lønning og Hagen velger å uttale seg kritisk og kontroversielt. Med andre ord kan dette tolkes som om pressen er prisgitt slike hendelser. Men etter all sannsynlighet er dette resultat av et vekselspill hvor nyhetsaken får en selvstendig og ukontrollerbar utvikling samtidig som avisene på sin side orkestrerer og kontrollerer sakens utvikling. Dette samspillet kommer for eksempel til uttrykk i VGs sak 3. mai, hvor avisen kunne avsløre at utenriksråd Bjarne Lindstrøm ønsket å kalle Mona Juul tilbake fra Israel. Oppslaget er basert på at anonyme kilder uttaler seg og kommer med synspunkter i saken i samtaler med VG. Avisen kunne antagelig ikke kommet med denne avsløringen hadde det ikke vært for en gruppe snakkesalige statstjenestemenn, men de UD-ansatte kunne heller ikke fått formidlet informasjonen hadde det ikke vært for at VG ga dem mulighet til det. Et spørsmål som blir stående etter dette, blir da i hvilken grad journalisten opptrådte kritisk i intervjusituasjonen, eller om kilden fikk fritt spillerom? Tross dette får vi klare indikasjoner på at dette er en medieorkan igangsatt i første omgang av VG, og deretter videreført av Aftenposten og delvis Dagbladet⁹¹.

Når det gjelder det dramatiske aspektet ved journalistenes fortellinger, kan man se forskjell fra de ulike avisene. Tabloidavisene VG og Dagbladet skiller seg ut på den ene siden ved i store deler av perioden å dramatisere de aktuelle artiklene med virkemidler som for eksempel å sette

⁹¹ Dagbladet bidrar først og fremst med sine oppslag om disputten mellom Petersen og Jagland.

sitater i dialog⁹². Av andre virkemidler kan det nevnes at beskrivelsen av følelser spiller en sentral rolle, hvor avisene skriver at aktører i saken er ”trist”, ”sjokkert”, ”rystet”, ”ytterst kritisk”, de ”slakter” og er ”taus”. Dette er språklige virkemidler som kan bidra til å tilspisse eller konstruere konflikter. Aftenposten følger delvis retorikken til VG og Dagbladet ved at konflikter prioriteres, men de har likevel en større overvekt av nøytrale formidlinger. Dette kan også sies om BTs dekning.

Forfatterne av *Politisk journalistik* skriver at medieorkan er det beste eksempelet på selvstendigjøring av journalistikken. Det kan i tilfellet Juul-saken tolkes ved at pressen opptrer uavhengig av sakens sentrale aktører, og at de orkestrerer og setter det fokus de selv ønsker. Dette har jeg allerede satt spørsmålsteget ved, da det kan virke som om det dreier seg mer om et samspill mellom journalistene og kildene hvor partene heller utnytter hverandre, enn at det skal være uttrykk for at journalisten har overtaket. Dette punktet kan sies å sammenfalle med systemperspektivets argumentasjon om den politiske kommunikasjon som et løst koblet system bestående av likeverdige aktører som deltar i forhandling om den politiske dagsorden. Den selvstendige journalistikken settes så i sammenheng med medieorkanen, hvor det ifølge forfatterne er stor sannsynlighet for at de politiske journalistene kan delta i utøvelsen av politisk makt. Jeg er her av den oppfatning at det kan finnes langt flere indirekte enn direkte konsekvenser av pressens fokus på Juul-saken. Det kan argumenteres for at pressen blant annet bidro til at UD måtte levere en omfattende rapport til Stortingets kontrollkomité, at hittil ukjente forhold i saken ble avdekket, at de interne forholdene i UD fikk et sterkere fokus samtidig som diskusjonen (krangelen) mellom Petersen og Jagland ble intensivert. Den mest direkte konsekvensen av pressens rolle vil jeg derimot si var tilfellet der de ansatte i UD fikk instruks av utenriksministeren om ikke å lekke opplysninger til pressen.

Hvis vi kikker på orkanens metaforiske karakteristika, hadde Juul-saken en definert start og slutt innenfor et begrenset tidsrom (24/4 - 26/5). Videre kan vi argumentere for at det i kjølvannet av Juul-saken forekom relativt store skader (Blant annet norsk Midtøsten-politikk og mistenkeliggjøringen av Aps rolle i dette, - samt svekkelse av UDs integritet). Modellen hevder videre at medieorkanen plutselig forsvinner for deretter å leve videre som minne og erfaring. Både Juul-saken og analysemodellen har en brå slutt, men det kan diskuteres i hvilken grad saken lever videre som minne og erfaring, da det i ettertid kan virke som om nyhetssaken, både av journalister og publikum, ble glemt like raskt som man fikk rede på den. Er i så fall Juul-

⁹² Pressen setter sitater i dialog for å kunne produsere konflikter (Politisk journalistik 2000:243).

saken et eksempel på en medieorkan? Etter den stegvise gjennomgangen kan man nok vurdere det dit hen at Juul-saken har flere karakteristika som passer inn i modellen, men før man kan konkludere med at Juul-saken er en medieorkan, er jeg av den oppfatning at modellen må strammes opp og utarbeides nærmere. Det blir en for lettvin løsning å si at Juul-saken er en medieorkan, da modellen tar hensyn til for mange forhold. Men selv om modellen kan virke unøyaktig, mener jeg den like fullt tilbyr flere interessante perspektiver om hvordan å tolke og forstå denne typen nyhetsaker.

Kapittel 7. Snøhvit-saken

Snøhvit-saken er en viktig politisk avgjørelse som kan få både økonomiske og miljømessige rammeverkninger, så vel på regionalt som nasjonalt plan, og er i utgangspunktet helt uavhengig av enkeltpersoner. Det som er viktig i denne saken, er at publikum får tilstrekkelig informasjon slik at de er i stand til å kunne ta et standpunkt til en sak som er knyttet til den allmenne energi- og miljøpolitikken i Norge. Dette vil si at for eksempel den liberale demokratimodellen legger føringer på pressen om at de skal rapportere fra de politiske prosessene på en slik måte at velgerne ut fra et rasjonelt grunnlag blir i stand til å fatte sine beslutninger. Videre skal pressen ifølge den republikanske modellen bidra til å gi så bred informasjon som mulig samt opplyse om eventuelle forskjellige standpunkter. Hvis vi skal følge tankegangen om Snøhvit-saken som en viktig politisk sak, ville pressen ifølge den deliberative modellen kanskje bidratt til at alle ble informert om de grunnleggende sidene ved saken, slik at alle kunne være i stand til å gå inn i diskusjoner hvor de i alle fall hadde en minstestandard å gå ut ifra. Hvis vi her skulle bevege oss inn på Public Journalism som utøvende type presse, ville man gått inn og jobbet aktivt for at så mange som mulig skulle kunne forstå og gjøre seg opp en mening om saken. Man ville ønske å inkludere borgerne direkte i utarbeidelsen av nyhetssaken, for slik å få vite deres oppriktige mening.

Deler av dette budskapet vil man også gjenfinne i Vær Varsom-plakaten, den klareste etiske og moralske rettesnoren å forholde seg til for norske journalister. I første omgang ville plakats § 1.2, som fastholder at informasjon, debatt og samfunnskritikk er viktige bestanddeler av den norske presse, være et sentralt punkt i forhold til pressedekningen av Snøhvit-saken⁹³. Det skal i denne saken bli interessant å se hvorvidt avisene i avisutvalget mitt prøver å etterkomme delene om debatt og samfunnskritikk, og hvorvidt de legger seg på en positiv eller negativ linje overfor de rådende oppfatningene i norsk samfunnsliv?

Snøhvit-saken har ikke en særskilt dato den igangsettes på, men er en nyhetssak som har versert i media med jevne mellomrom siden midten av 1980-tallet. I løpet av 2001 ble saken hyppigere omtalt, noe som kan ses i sammenheng med den nært forestående og eventuelle godkjenningen av gasskraftutbygging i Hammerfest.

⁹³ For drøfting av Vær Varsom-plakaten og presseetikk generelt refererer jeg til oppgavens kapitler 2.5.2, 3.2 og 3.4.

7.1 Februar – Første nyhetsmåned

Uke 6, 4-10 februar: Konsernsjef i Statoil, Olav Fjell, sier i et intervju med Dagens Næringsliv⁹⁴(4/2) at han regner med at Snøhvit-utbyggingen vil bli godkjent av Stortinget. Ifølge Fjell anser Statoil Snøhvit-feltet som sin entré til markedet for flytende naturgass⁹⁵, og forhåpningen til konsernet er at anlegget skal være så miljøvennlig at de kan starte leting etter flere felt i Barentshavet for å tilfredsstille ”samfunnets økende fokusering på naturgass”. Fjell kan videre fortelle at Snøhvit spiller en viktig økonomisk rolle med tanke på utvinning av gass fordi feltet ligger så nært land at det vil kunne tilby en kostnadseffektiv utvinning av gassen. DN (5/2) skriver at Finnmark fylkeskommune krever opprustning av infrastrukturen før en eventuell utbygging kan finne sted. Avisen fokuserer også at Snøhvit er ett av fem norske gassfelt som i fremtiden vil kunne bidra til å avgjøre utviklingen av gasseksporten fra Norge. Aftenposten (6/2) refererer til en høring i Stortingets energi og miljøkomité hvor Bellonas leder Frederic Hauge sier at organisasjonen lover å kjempe mot utbyggingen av Snøhvit (*Full krangel om Snøhvit*). Miljøvernorganisasjonene, med Bellona i spissen, mener det er mange argumenter som strider mot en utbygging, og av grunner nevner de blant annet at feltet vil slippe ut store mengder karbondioksid, at lng-gassen ikke er sikkerhetsmessig godt nok utredet samt at fiskebestanden i Barentshavet vil være skadelidende ved en eventuell utbygging. I tillegg mener Hauge at Snøhvit er ulovlig subsidiert og strider mot EØS-avtalens regler om like konkurransevilkår. Bellona har i den sammenheng brakt saken inn for EFTA's kontrollorgan for EØS-avtalen, ESA. Statoils talsmann, konserndirektør Henrik Carlsen, avviser alle Bellonas argumenter mot Snøhvit og mener feltet blant annet vil bety store inntekter til både statlig og lokal næring, og nevner at de vil sysselsette 1200 mennesker i byggeperioden. Aftenposten refererer i tillegg til at deltakere på Sanderstøl-konferansen⁹⁶ ble møtt av demonstranter fra Natur og Ungdom som med korsang og snødans ville få ”verdens oljegubber til å innse at utbygging er gal politikk”. Frederic Hauge hevder i en uttalelse til DN at Regjeringens tempo i behandlingen av Snøhvit-saken er udemokratisk, da han mener miljøvernorganisasjonene ikke har ”...sjanse til å oppdrive motekspertise med denne korte tidsfristen”⁹⁷. Hauge sier at Bellona som konsekvens kan komme til å gå til aksjoner mot utbyggingen (*Bellona varsler aksjoner*). Olje og energiminister Einar Steensnæs (Krf) sier i en kommentar til avisen at han på sin side forsvarer den behandlingen regjeringen har gitt saken. Avisen skriver i tillegg at ESA har bedt om en

⁹⁴ Avisen vil bli referert til som DN fra nå av.

⁹⁵ Snøhvit er et lng-anlegg. lng (liquid natural gas) er gass som kjøles ned til flytende form og fraktes til gassmarkeder i spesialkonstruerte skip.

⁹⁶ Toppkonferanse innenfor olje og gass.

⁹⁷ Regjeringens forslag om utbygging av Snøhvit ble oversendt Stortinget 11. januar, og energi og miljøkomiteen hadde frist til 27. februar å komme med sin innstilling i saken om utbyggingen til 46 milliarder kroner.

redegjørelse fra Finansdepartementet for å klargjøre hvorvidt skattelettelsene Statoil har fått i Snøhvit-saken kan karakteriseres som statsstøtte, en anklage som ifølge Henrik Carlsen i Statoil er en stor usikkerhetsfaktor for prosjektet som helhet. DN's Ingvild Rugland stiller i en kommentar (7/2) spørsmålet om hvorfor regjeringen tilsynelatende har så stort hastverk med å starte utbyggingen av Snøhvit når konsekvensutredningen for anlegget ikke blir klar før våren 2003. Kommentatoren forstår dette som resultat av at olje- og energiministeren og andre sentrale regjeringsmedlemmer føler seg økonomisk presset til å støtte en bransje som allerede har brukt store summer på letevirksomhet i Barentshavet, samtidig som Statoil allerede har inngått avtaler om å selge nesten all gassen de planlegger å produsere på Snøhvit. I en kommentar for BT (8/2) skriver Trine Eilertsen at til tross for forhold som uvanlig rask saksbehandling fra regjeringens side og stor motstand mot Snøhvit generelt, er det ikke noe som tyder på at utbyggingen ikke blir vedtatt: "Til det er prosessen kommet for langt, og det står for mye på spill for Finnmark og eierne av Snøhvit".

Uke 7, 11-17 februar: Dagbladet (11/2) oppsummerer utviklingen i Snøhvit-saken i en artikkel hvor de siterer både forkjempere og motstandere mot prosjektet (*Snøhvit våkner til kamp*). Lederen i Snøhvit Næringsforening i Hammerfest, Arvid Jensen, ønsker anlegget velkommen og karakteriserer utbyggingen for å være det største industriprosjektet i Nord-Norge noensinne. Frederic Hauge og Bellona hevder derimot at saken er skandaløst dårlig utredet samtidig som den "...i virkeligheten innebærer startskuddet for en gigantisk oljeutvinning i Barentshavet". BT (12/2) sier på lederplass at til tross for at miljøvernerne har de beste argumentene i Snøhvit-saken, er avisen redd for at slaget er tapt, da kapitalen råder grunnen i dette spørsmålet. "Storting og regjering vil la seg presse, og derfor blir det utbygging". DN (14/2) skriver at Hammerfest står overfor store strukturelle forandringer før en eventuell utbygging kan igangsettes, og ordfører Alf E. Jakobsen (Ap) siteres på at han har store planer i samband med utbyggingen, der han blant annet ønsker at den skal kunne gi ringvirkninger for det lokale næringslivet. Avisen skriver videre at Stortingets olje- og energikomiteé utreder mulighetene for å redusere de potensielle CO₂-utslippene fra Snøhvit. Forslagene om å få tilført strøm fra land eller muligheten for et subsidiert CO₂-fritt gasskraftverk, avvises derimot av Statoil. De mener disse forslagene verken er kostnads- eller tidsbesparende, snarere det motsatte. DN (15/2) refererer til at Stortingets olje- og energikomiteé har vært på befaring til Hammerfest og at de ble møtt av en rekke sentrale personer som alle ivrer for utbyggingen. Hotelldirektør Ørjan Bock uttaler i sammenheng med dette at "...Vi må ha slutt på den ensidige fokuseringen på hvor stor skade Snøhvit kan gjøre. Snøhvit vil skape masse nye arbeidsplasser og gi et løft til byen".

Ordfører Jakobsen er av den oppfatning at Snøhvit vil bety en klar økonomisk vekst for byen, og han ser i tillegg for seg at en lang rekke utflyttede og godt utdannede finnmarkinger vil returnere og bidra til en økonomisk og befolkningsmessig vekst i Hammerfest. Dagbladet (17/2) har intervjuet den lokale naturverneren John Erik Prytz, som ifølge avisen er én blant veldig få motstandere mot utbyggingen (*Alene mot Snøhvit*). Dagbladet lar her Prytz få si sin mening om Snøhvit og situasjonen i Hammerfest og Finnmark generelt, og han minner blant annet avisen om at gasskraftvedtaket som følge av innsats fra miljøvernere ble utsatt i ti år: ”Snøhvit blir minst like viktig, sier Hammerfests ensomme motstander”.

Uke 8, 18-24. februar: Dagbladet (19/2) skriver at Troms Krf går mot sitt eget parti, da de mener utbyggingen av Snøhvit er uforsvarlig før en skikkelig miljøberedskap er på plass (*Miljøkamp i egne rekker*). DN (20/2) viser til konsernsjef i Statoil, Olav Fjell, som under fremleggingen av årsresultatet for Statoil, uttaler at Snøhvit-utbyggingen vil bidra til økonomisk vekst på bakgrunn av at satsingen på lng transportmessig vil kunne åpne for nye markeder både i USA, Russland og Vest-Afrika. BT (21/2) skriver at en gruppe kjendiser med Anneli Drecker i spissen, har undertegnet et opprop mot Snøhvit-utbyggingen. De krever at Snøhvit utsettes i fem år for å få en oversikt over mulige miljøkonsekvenser. I Dagbladet (24/2) står det at Snøhvit-prosjektet ”setter sinnene i kok nordpå”, og at man må tilbake til EU-kampen for å finne lignende engasjement. Avisen skriver videre at hvis saken blir vedtatt i Stortinget i mars, kommer de lokale motstanderne mot utbyggingen, som resultat av den store regionale og nasjonale motstanden mot Snøhvit, til å få solide forsterkninger fra resten av landet når anleggsarbeidet starter til sommeren. I den sammenheng har Dagbladet snakket med taxisjåfør Goggen Hansen, som er en av de mest markante forkjemperne for Snøhvit i Hammerfest. Hansen sier til avisen at han er ”dritt lei” miljøvernerne, fordi de ikke forstår at gassen fra Snøhvit dreier seg om Finnmarks framtid. Ordfører Alf E. Jakobsen er på sin side bekymret for motsetningene som finnes i folket. Ifølge avisen er mange redd for at følelsene vil ta overhånd i et eventuelt miljøslag i Hammerfest. Taxisjåfør Hansen hevder i samband med eventuelle demonstrasjoner mot utbyggingen, at de skal ta saken i egne hender og at de vil om så kaste ”demonstrantene på havet” for å få skikk på sakene. Avisen konkluderer med å stille spørsmål ved hvorfor ikke folk i Finnmark synes å være opptatt av ”...hvorvidt Snøhvit er starten på en massiv olje- og gassutvinning i havet som har forsynt dem med fisk?”.

7.1.1 Analyse nyhetsmåned februar

Den første nyhetsmåned er nyhetsmessig stort sett preget av et todelt fokus; det økonomiske og det miljømessige. Finansavisen DN vinkler naturlig nok saken på de forskjellige økonomiske konsekvensene en utbygging av Snøhvit vil ha for både lokal, nasjonal og internasjonal økonomi. Denne type saker, med slik vinkling, er for så vidt gjennomgående i hele perioden for avisen. Sammen med Aftenposten fokuserer DN også på miljøvernorganisasjonene, som med Frederic Hauge og Bellona i spissen, kritiserer en rekke forhold rundt utredningen av Snøhvit-saken. Disse artiklene bærer alle preg av en informativ referatstil, men ordlyden i saken om demonstrantene på Sanderstølen mener jeg kan tolkes som en ufarliggjøring og delvis latterliggjøring av demonstrantene. Reporteren skriver at de bød på ”grillpølser, korsang og snødans”. Journalisten fortsetter deretter ved å ironisere over miljøaktivistene der han konstaterer at: ”Det var ikke akkurat Alta-stemning”. Dette kan for så vidt være tilfelle, men en slik vinkling kan være uheldig da det kan bidra til å stigmatisere miljøvernerne i en kamp hvor de er avhengig av å generere sympati både i folket og i maktens sirkler. DN og BT leverer begge kommentarer til saken, og setter spørsmålstegn ved det økonomiske aspektet kontra de miljømessige hensyn i saken. Sett på bakgrunn av den relativt begrensede motstanden mot Snøhvit, synes jeg det er for så vidt merkelig at kommentatorene ikke stiller enda flere kritiske spørsmål til utbyggingen enn de gjør. Men dette er kanskje noe som igjen kan sies å avspeile interessen blant publikum til Snøhvit.

BT gjenspeiler på lederplass holdningene i de nevnte kommentarene, der de alle mener regjering og Storting på tross av solide miljømessige argumenter, lar seg presse av kapitalen til å vedta Snøhvit. Det kan med andre ord virke som det hersker en resignert holdning blant deler av pressen om at Snøhvit kommer til å bli vedtatt uansett hva som skjer. Fokuset i resten av måneden går for det meste på at Snøhvit skaper både splid og engasjement i Finnmark. I samband med dette kan det stilles spørsmål ved hvorvidt Dagbladets artikkel om den 18-årige aktivisten i Hammerfest som er ”Alene mot Snøhvit”, er betegnet for en tendens i deknningen av saken? Der Aftenposten og DN på den ene siden refererer til det økonomiske aspektet ved Snøhvit, og slik kan sies å holde både et distansert og saklig nivå i sin dekning av saken, kan det argumenteres for at Dagbladet har et større fokus på enkeltpersoner og det folkelige aspektet i saken. De lar for eksempel taxisjåfør Goggen Hansen delta som meningsytrer i konflikten. Sentrale personer som introduseres i denne perioden er Bellonas leder Frederic Hauge, konsernsjef i Statoil Olav Fjell, olje- og energiminister Einar Steensnæs (Krf), ordfører i

Hammerfest Alf E. Jakobsen (Ap), miljøvernorganisasjonen Natur og Ungdom samt kontrollorganet til EFTA - ESA⁹⁸.

Det vi kan se av den første nyhetsmåned, er at de fleste avisene i utvalget mitt legger seg på en informativ, men også en kanskje noe overraskende klar og kritisk linje. I henhold til Vær Varsom-plakatens § 1.2 kan det argumenteres for at både DN og BT her opprettholder det samfunnskritiske aspektet ved paragrafen. Videre må det kunne sies at avisene opptrer tilnærmelsesvis eksemplarisk i henhold til hva de forskjellige demokratiteoriene ønsker av pressen, selv om det inkluderende aspektet ved Public Journalism er og blir vanskelig å gjennomføre. Det skal dog sies at selv om Snøhvit-saken i utgangspunktet ikke skulle være personorientert i noen grad, opplever vi allikevel et relativt stort press på enkeltpersoner som i dette tilfellet Frederic Hauge. Med sine uttalelser bidrar han uten tvil til å skape progresjon i saken. Spesielt så lenge flere av avisene (les BT og DN) har sammenfallende synspunkter mot Snøhvit som Hauge og Bellona.

I den første nyhetsmåned har jeg registrert 33 saker, og som vi kan se ut fra tabell 7.1, er DN den avisen som har klart størst fokus på Snøhvit der de omtrent publiserer halvparten av den totale mengden saker i februar. Dagbladet, Aftenposten og BT har relativt lik mengde, mens det er verdt å legge merke til at VG ikke omtaler Snøhvit i det hele. Det skal og legges til at BT er eneste avis som omtaler saken på lederplass.

Tabell 7.1 Antall saker februar

Aviser	Dagbladet	VG	Aftenposten	BT	Dagens Næringsliv	Totalt
Februar	6	-	6	5	16	33

⁹⁸ Det introduseres langt flere enn disse personene i denne nyhetsmåned, men jeg anser de utelatte for å være av en mindre viktig art og ikke avgjørende for sakens videre utfall. Denne utvelgelsen gjelder for øvrig for resten av nyhetsmånedene også.

7.2 Mars – Andre nyhetsmåned

Uke 9, 1-3. mars: BT, Aftenposten og DN (1/3) skriver alle at flertallet i Stortingets energi- og miljøkomite i går sa ja til utbygging av Snøhvit og at innstillingen nå vil bli behandlet av Stortinget den 7.mars. Aftenposten skriver videre at Snøhvit i utgangspunktet er et økonomisk risikoprojekt som med forsinkelser i saksbehandlingen kan øke ytterligere i omfang, men samtidig med en eventuell godkjenning av prosjektet, legger politikerne opp til den ”største miljøkonfrontasjonen siden Alta-utbyggingen”. Leder i Natur og Ungdom, Elin Lerum Boasson, er positiv med tanke på å få stoppet utbyggingen og viser til et brev fra Statsminister Kjell Magne Bondevik (Krf) til SVs Stortingsgruppe der han fastslår at Statoil ikke kan starte byggingen før Statens forurensningstilsyn (SFT) har gitt sin utslippstillatelse, en tillatelse det ifølge Boasson kan ta lang tid før ligger klar. Medlem av energi- og miljøkomiteen, Ingmar Ljones (Krf), sier i en kommentar til BT at selv om komiteen har sagt ja til utbygging, stiller den som krav til Statoil at konsernet legger frem en plan for hvordan de kan redusere CO2-utslippene fra anlegget. Dagbladet (3/3) kan fortelle at årsmøtet til Østfold Krf følger eksemplet til lokallaget i Troms fra foregående måned og har fattet en resolusjon som går imot en for rask utbygging av Snøhvit. Samtidig ber de om at de nødvendige utredningene og utslippstillatelsene er på plass før Stortinget eventuelt godkjenner byggeplanene (*Krf sprekker på Snøhvit*). Venstreleder Lars Sponheim uttaler til Dagbladet at selv om det per i dag er problematisk for Venstre å godta utbyggingen, er de låst til avgjørelsen om utbygging som del av et kompromiss for hele energi- og miljøpolitikken gjennom Sem-erklæringen.

Uke 10, 4-10.mars: Aftenposten (4/3) har saken på førstesiden, og journalist Alf Ole Ask skriver i en kommentar for avisen at hvis miljøvernorganisasjonene mot formodning lykkes i å stoppe prosjektet, vil de samtidig sette en stopper for det mest miljøvennlige og sikreste av alle gassanlegg i Barentshavet. Hvis derimot utbyggingen av Snøhvit blir godkjent, vil det kunne sette en ”...miljøstandard for alle utbygginger på norsk og russisk sokkel”, noe som ifølge Ask i et lengre perspektiv vil bidra til å bevare miljøet i nordområdet. Kommentatoren mener videre at vi ut fra økonomiske hensyn ikke må stoppe byggeplanene, da russerne vil benytte seg av en norsk byggestans til selv å iverksette leting i de samme områdene. Ask er i tillegg av den oppfatning at miljøvernorganisasjoner som Bellona og Natur og Ungdom spiller en viktig rolle med å holde oljeselskapene i nakken og passe på at de opprettholder de miljøstandarder de har gitt løfte om å inkorporere. Dette har blant annet bidratt til at ”miljøkravene til et gassprosjekt på norsk side er strengere enn et på russisk”.

Aftenposten (6/3) skriver at olje- og energiminister Einar Steensnæs ønsker å endre loven som omfatter bygging av olje og gassanlegg på land til å inkluderes i petroleumsloven. Hvis denne endringen trer i kraft, vil det bety at klageadgangen på denne typen anleggsbygging forsvinner, noe som igjen vil gå ut over muligheten for miljøvernorganisasjoner som Bellona til å forfølge og anke vedtak. Dagbladet (7/3) har snakket med flere biskoper i Norge som er imot Snøhvit, og kan videre fortelle at biskop Odd Bondevik har et annet syn på saken enn sin fetter Statsminister Kjell Magne Bondevik (*Biskoper mot gass*). VG mener på lederplass at det er gledelig hvis utbyggingen blir vedtatt, noe som de forstår vil bidra til økt verdiskaping, en fremtidig økonomisk opptur, økt kompetanse på petroleumsvirksomhet samt en generell satsing på en mer miljøvennlig energibærer enn olje. Informasjonsleder i Statoil, Sverre Kojedal, forteller til BT at selv om bedriften bidrar med arbeidsplasser og investeringsmidler, er Statoils viktigste bidrag "...den optimismen Snøhvit skaper for Hammerfest og store deler av Finnmark" (*Mørketiden avvikles i nord*). Avisen har også intervjuet leder i Natur og Ungdom, Elin Lerum Boasson, som ramser opp en lang rekke dyptgripende og negative konsekvenser en utbygging vil ha for regionen. Boasson legger avslutningsvis til at organisasjonen vil ty til sivil ulydighet hvis kravene deres ikke blir hørt, men poengterer samtidig at dette dreier seg om fredelige demonstrasjoner. Aftenposten skriver at Snøhvit vil føre til en "Klondyke-stemming" i Hammerfest, og at det allerede nå er igangsatt store lokale investeringer med tanke på fremtiden. John Erik Prytz i Natur og Ungdom i Hammerfest, uttaler til avisen at det "...som nå skjer er en russisk rulett med det sårbare livet i havet".

Både Aftenposten (8/3) og DN fokuserer på at innstillingen til Snøhvit-prosjektet ble vedtatt av Stortinget, men Aftenposten skriver videre at selv om Snøhvit har fått klarsignal, reiser det en rekke miljøspørsmål som må avklares i tiden fremover. DN siterer ordfører Alf E. Jakobsen på at Hammerfest har grunn til å feire etter Stortingsvedtaket (*En skål for Snøhvit*) og skriver samtidig at olje- og energiminister Steensnæs er svært fornøyd med at Snøhvit nå kommer til å bli realisert. Boasson i Natur og Ungdom er ikke like fornøyd med vedtaket, men påpeker at "hverken Statoil eller Hammerfest kan slå seg til ro nå", da ESA ennå ikke har ferdigbehandlet klagen fra Bellona. Dagbladet (10/3) skriver på lederplass at vedtaket om å starte utbyggingen av Snøhvit kom som ventet, men sier samtidig at innvendingene mot anlegget er så store at det burde vært utsatt. Dagbladet mener utslippene blant annet vil bidra til at Kyoto-avtalen blir vanskelig å etterkomme, og avisen konkluderer med at "miljøet nok en gang er overkjørt".

Uke 11, 11-17. mars: Aftenposten (12/3) kan fortelle at Bellona vurderer å gå rettens vei for å stoppe Snøhvit. Bellona-leder Frederic Hauge sier videre at Stortingets vedtak er et eksempel på at man fullstendig neglisjerer Kyoto-avtalen. Aftenposten (14/3) refererer til en undersøkelse utført av samfunnsforsker Mette Ravn Midtgård, som hevder at Hammerfest kommer til å oppleve mange positive effekter som resultat av Snøhvit-utbyggingen.

Uke 12, 18-24. mars: Dagbladet (22/3), VG og Aftenposten refererer alle til at Snøhvit-utbyggingen har blitt stanset som følge av at ESA har oppe til vurdering om de skattelettelsene Snøhvit har blitt innvilget er ulovlige. ESA har sendt et brev til regjeringen der de ber om en redegjørelse rundt forholdet om skattelette, og om dette kan tolkes som statsstøtte, noe som i så fall strider mot EØS-avtalen. Dagbladet skriver videre at partnerne i Snøhvit i går var samlet til et krisemøte, og at flere av møtedeltakerne reagerte med sjokk på meldingen fra ESA. Aftenposten viser til kilder som hevder at Statoil nå ønsker å dempe virkningene av meldingen fra ESA for å unngå at de kontraktene som allerede er inngått ikke blir annullert. Informasjonssjef i Statoil, Kristofer Hetland, utaler til avisen at de "...er inne i en prosess hvor dette diskuteres", men vil ikke kommentere disse forholdene nærmere på dette tidspunktet. Ekspedisjonssjef i finansdepartementet, Stig B. Sollund, sier i en kommentar til avisen at det ikke er noe spesielt ved ESAs henvendelse, da organet også ved tidligere anledninger har kommet med lignende henvendelser hvor de har bedt om tilleggsinformasjon. Avisen skriver videre at regjeringen kun har et reelt valg som resultat av ESAs brev, og det er at skattelettelsene Snøhvit har fått må inkludere andre feltutbygginger også.

BT (23/3) skriver på lederplass at de "hele tiden har ment at Snøhvit-prosjektet er forsert frem på en utidig måte", og beklager spesielt at KrF og Venstre har deltatt i dette spillet. Avisen er videre av den oppfatning at både oljemiljøet og politikere er påført en ekstra tenkepause i påvente av ESAs avgjørelse, og at miljøvernorganisasjonene i den sammenheng kan feire en foreløpig seier. Aftenposten har saken på forsiden og refererer til at norske myndigheter kunne unngått innblanding fra ESA hvis den forrige regjeringen hadde avklart skatteordningen til Snøhvit på forhånd. ESA-president Einar Bull sier i en kommentar til avisen at det er en fordel å få en forhåndsgodkjennelse i alle saker hvor det fryktes at vedtak kan stride mot EØS-avtalen. Avisen kan videre fortelle at finansminister under den forrige regjeringen, Karl Eirik Schjøtt-Pedersen (Ap), ikke er tilgjengelig for kommentar, men at nåværende finansminister Per-Kristian Foss (H) ikke vil kritisere den forrige regjeringen for den manglende forhåndsgodkjennelsen. Foss sier videre at skattelettelsene til Snøhvit ikke er i strid med reglene

for statsstøtte og legger til at spørsmålene fra ESA kommer til å bli besvart. Aftenpostens Ola Storeng skriver i en kommentar at regjeringen har gjort en stor feilvurdering ved å gi klarsignal for utbyggingen "...uten å gjøre hjemmeleksen i forhold til ESA". Storeng mener videre at hvis saken blir avgjort i Brussel, vil den ydmyke de norske politikerne. Avisen hevder på lederplass at utsettelsen av Snøhvit kan føre til "...lite ønskelige følger for Norge som olje- og gasseksportør", samtidig som de mener Norge kunne unngått anklagen fra ESA hvis vi hadde vært medlem av EU. DN skriver at Statoil "rasler med sablene" og at de som konsekvens av usikkerheten rundt ESA, ikke vil gjenoppta utbyggingen av Snøhvit før finansminister Foss avklarer hvordan de økonomiske rammebetingelsene for prosjektet kommer til å bli. President i ESA, Einar Bull, sier til avisen at de ikke har startet noen formell prosedyre for saken ennå, og at brevet til regjeringen kun er av teknisk karakter for å få avklart spørsmål rundt Snøhvit. DN mener på lederplass at utbyggingen av Snøhvit er en katastrofe, og at Per-Kristian Foss burde takke ESA hvis de vender tommelen ned for prosjektet. Avisen hevder videre at det strider mot all sunn fornuft å starte byggingen av et prosjekt fundert på "helt urimelige skattefordeler" som forurenser på samme nivå som et sterkt forurensende gasskraftverk. Avisen avslutter med å stille spørsmålet: "Er det nødvendig å minne om at det dreier seg om et klimamessig meget sårbart område?".

Uke 13, 25-31. februar: Schjøtt-Pedersen sier i en kommentar til Aftenposten (25/3) at den forrige regjeringen anså det som unødvendig å innhente forhåndsgodkjenning fra ESA, da de vurderte skattelettelsene til Snøhvit for ikke å være i strid med EØS-avtalen. Dagbladet (26/3) beklager på lederplass at miljøvernorganisasjonene ikke maktet å stoppe Snøhvit-utbyggingen, men skriver samtidig at hvis ESA ender opp med en avgjørelse som går imot utbyggingen, vil det føre til en politisk skandale. Avisen mener videre at hvis alternativet for å løse saken blir å gi andre utbyggere på norsk sokkel de samme vilkårene som Snøhvit, vil det være "en ulykke for norske skattebetalere". Lederartikkelen mener også at Aftenposten tar feil når de hevder konflikten med ESA kunne vært unngått hvis Norge var medlem av EU, da "...Som medlem av EU ville vi jo vært bundet av det samme regelverket som nå brukes mot Snøhvit".

7.2.1 Analyse nyhetsmåned mars

Som den første nyhetsmånedens preges også denne perioden av et todelt nyhetsfokus, der starten kan sies å være karakterisert av hvorvidt Snøhvit-utbyggingen blir godkjent av Stortinget eller ikke. I kommentarer og ledere fra henholdsvis Aftenposten (5/3) og VG (7/3) kan vi se at to av avisene i utvalget har relativt like synspunkter på Snøhvit og hva det bringer med seg av

økonomiske og miljømessige fordeler. Dagbladet på sin side fortsetter å referere til misnøye mot Snøhvit, og denne gangen viser de til Østfold Krf, som følger eksempelet til fylkeslaget i Troms om å tale moderpartiet imot i Snøhvit-saken. Det kan videre være litt uvisst hvorfor avisen anvender nyheten om biskopenes negative holdning til Snøhvit, men det kan nok argumenteres for at det bidrar til videre å nøre opp under det faktum at Krf som regjeringsparti sliter med å holde troppene sine samlet i saken. Dette blir ytterligere forsterket gjennom uttalelsene til Sponheim om at Venstre som parti, helst skulle sett Snøhvit-utbyggingen skrinlagt. Etter at Snøhvit blir vedtatt av Stortinget fokuserer et flertall av avisene i utvalget på de generelle økonomiske konsekvensene av utbyggingen på lokalt og nasjonalt plan, men interessant nok, viser Dagbladet på lederplass at de både er skeptiske og negative til utbyggingen.

ESAs inntreden i Snøhvit-saken og den påfølgende byggestansen av prosjektet er hovedtema for resten av perioden. Både Dagbladet, BT og DN benytter denne utviklingen til å si sin klare mening om at Snøhvit er et prosjekt som ut fra miljøhensyn aldri skulle vært iverksatt. DN går klart lengst der de skriver at utbyggingen av Snøhvit både er og vil være en katastrofe. Aftenposten fortsetter derimot sin linje med å fremheve de positive sidene ved Snøhvit, og skriver interessant nok på lederplass at vi kunne unngått problemene med ESA hvis vi hadde vært medlem av EU. Paradoksalt nok ble et EU-medlemskap i stor grad nedstemt i "Nord-Norge, og mest i Finnmark". At denne påstanden blir kritisert på lederplass av Dagbladet for å være feil, bygger opp under det faktum at vi har relativ stor uenighet avisene imellom. Med andre ord har vi en utvikling av saken der Aftenposten og VG støtter Snøhvit, mens BT, Dagbladet og DN er mer kritiske til utbygging. Sammenlignet med forrige måned, merer jeg Dagbladet delvis opprettholder sitt folkelige fokus, noe saken om biskopene mot gass kan anvendes som eksempel på (- så fremt biskoper kan sies å være folkelige). Sentrale personer som introduseres i saken denne måneden er finansminister Per-Kristian Foss (H), tidligere finansminister Karl Eirik Schjøtt-Pedersen (Ap), ESA-president Einar Bull og leder i Natur og Ungdom, Elin Lerum Boasson.

Det man kan si om denne andre nyhetsmåneden, er at avisutvalget mitt som i tilfellet med sist måned, holder seg innenfor Vær Varsom-plakatens føringer om informasjon og samfunnskritikk (§ 1.2). Interessant er det å legge merke til at en avis med et utpreget økonomisk fokus som DN, også bruker tid og ressurser på å kritisere de miljømessige hensynene. Dette vil med andre ord si at man etter hvert må være forsiktig med å operere med stereotyper ved karakteristikk av norsk presse. Et annet punkt som gjør seg til kjenne i denne andre nyhetsmåneden, er den økte

differensieringen av kildebruk i avisene. Med andre ord benytter avisutvalget sitt kilder både fra den politiske og den korporative krets. Dette sammenfaller med systemperspektivets oppfattelse av den politiske kommunikasjon som bestående av to sfærer. Ifølge Pj vil det faktum at aviser benytter seg av kilder fra flere sfærer, være en styrke i og med at journalistene på denne måten viser at de er klar over at det eksisterer beslutningsmyndigheter også utenfor den parlamentariske krets. Dette vil igjen si at avisene ved å benytte seg av kilder som Bellona og Natur og Ungdom, i dette tilfellet bidrar eksplisitt til å vise aksept for en sentral og viktig del av samfunnslivet, som når de igjen oppnår anerkjennelse, kan bidra til å styrke og utvikle de demokratiske prosessene.

I den andre nyhetsmåneden har jeg registrert 38 saker, og som vi kan se ut fra tabell 7.2 har Dagbladet, BT og DN omtrent like mange saker og et iøynefallende faktum er at disse avisene står på samme side i debatten. Aftenposten er den klart mest aktive med nesten halvparten av de publiserte sakene (47.4 prosent), og avisen har overtatt etter DN som den mest førende avisen i avisutvalget mitt. Ellers legger vi merke til at VG publiserer sine to første saker om Snøhvit.

Tabell 7.2 Antall saker mars

Aviser	Dagbladet	VG	Aftenposten	BT	Dagens Nærings liv	Totalt
Mars	5	2	18	7	6	38

I tråd med at alle avisene eksplisitt har tatt side i debatten, har nødvendigvis alle avisene også publisert leder- og kommentarartikler om Snøhvit.

7.3 April – Tredje nyhetsmåned

Uke 14, 1-7. april: Dagbladet (2/4) kan rapportere at president i ESA, Einar Bull, har sterke bånd til Finnmark da han både er født der og besøker landsdelen opptil flere ganger i året (*Finnmarking kan velte Snøhvit*). Bull sier i en kommentar til avisen at ESA foreløpig ikke har konkludert med at skatteletten til Snøhvit er ulovlig da de fortsatt bedriver kartlegging av situasjonen. Aftenposten (6/4) og DN skriver at finansminister Foss har sendt et brev til Statoil hvor han viser til at det kun er ESA, og ikke regjeringen, som kan avklare de finansielle rammebetingelsene for Snøhvit. Selskapet må derfor avvende situasjonen. DN kan fortelle at Statoil har fått utsatt de endelige fristene for gassalget til kjøperne i Spania og USA til i midten

av mai, men hvis ESA ikke har gitt sitt svar innen den tid må Statoil søke om ytterligere utsettelse på sine avtaler. DN mener på lederplass at subsidieringen av Snøhvit "...må smerte selv den lyseblåeste høyresjel", og avisen hevder videre at prosjektets blanding av subsidiering og proteksjonisme må være et av "...de beste eksempler på dårlig næringspolitikk".

Uke 15, 8-14. april: DN (10/4) skriver at på samme tid som EU har stoppet Snøhvit, fører de en "bevisst politikk" om å gi omfattende økonomisk støtte til medlemsland som bygger lng-anlegg på land. Kommisjonen vil blant annet dekke ti prosent av de totale byggekostnadene, samtidig som de vil gi denne typen prosjekter gunstige banklån. Direktør i ESA, Amund Utne, vil ikke kommentere hvilke konsekvenser denne politikken får for vurderingen av Snøhvit.

Uke 16, 15-21. april: Aftenposten (20/4) og DN refererer til at regjeringen har kommet med en offisiell avklaring til ESA i brevs form, og at de i den sammenheng fastholder at de skattelettelsene Snøhvit har vært gjenstand for, ikke kan regnes som statlig subsidiering. Finansminister Foss forklarer dette ved å vise til at disse skattebetingelsene er generelle og gjelder for bygging av alle nye lng-anlegg i Norge.

Uke 17, 22-28. april: DN (23/4) skriver at ESA kan bli redningen for Snøhvit-utbyggingen, da ESA-direktør Amund Utne har bedt Per-Kristian Foss om å "...forsvare eventuell statsstøtte med at det er distriktspolitikk" (*Kan godkjenne Snøhvit-støtte*). Foss har i det siste brevet til ESA argumentert med at Snøhvit ligger i et område som kvalifiserer for statsstøtte, en argumentasjon han visstnok skal ha bli bedt om å fokusere på av ESA. Utne svarer uklart på spørsmål fra avisen om ESA har hjulpet finansdepartementet med argumentasjonen, og sier i en kommentar at det er "...for så vidt en standard måte å gjøre det på". DN (24/4) hevder på lederplass at det er meningsløst å subsidiere gassanlegg som vil øke utslippene på nasjonalt plan, mens norske myndigheter bruker "...tid, penger og prestisje" på å bekjempe de samme klimautslippene internasjonalt. Avisen mener videre at statsstøtte til lng-anlegg egentlig ikke burde vært ulovlig i forhold til EØS-avtalen, da EU burde ønske velkommen en norsk politikk som går ut på å subsidiere gass som skal selges videre til EU.

7.3.1 Analyse nyhetsmåned april

Den tredje nyhetsmåned baseres i all hovedsak rundt ESA og hvilke konklusjoner kontrollorganet vil fatte i Snøhvit-saken. DN er stort sett eneste aktive avis denne nyhetsmåned, og fokuserer blant annet på at Statoil begynner å bli utålmodig og krever avklaring fra regjeringen med tanke på rammebetingelsene for Snøhvit. Avisen kan avsløre at til tross for ESAs anklage mot Norge, skal EU være positive til økonomiske støtteordninger for landbaserte lng-anlegg. At ESA ifølge DN (23/4) i denne sammenheng har vært regjeringen behjelpelig med å finne løsninger på anklagene om statsstøtte, kan kanskje tolkes som om ESA ser dobbeltmoralen i EUs politikk, og derved ønsker å bidra til å få godkjent Snøhvit. DN fortsetter som i foregående måneder å skrive kritiske lederartikler mot Snøhvit, og denne gangen går det blant annet ut over finansminister Per Kristian Foss, som avisen mener bedriver dårlig næringspolitikk. Jeg har tidligere bemerket Dagbladets personfokus, et fokus det kan sies at avisen fortsetter med i april: Avisen publiserer kun en artikkel om Snøhvit, og denne baserer seg i stor grad på at ESA-president Einar Bull er fra Finnmark, og avisen søker å lage en sak ut av om hvorvidt en finnmarking kan velte planene om Snøhvit. Artikkelen omtaler riktignok en del aktuelle saksforhold, men det endrer ikke på det sentrale fokuset i artikkelen. Jeg mener det her kan stilles spørsmål ved vinklingen som må kunne sies å være fjernt fra Snøhvit-sakens opprinnelige fokus. Utover dette, mener jeg det er merkverdig at Dagbladet anvender et slikt fokus i den eneste saken de har valgt å publisere om Snøhvit i denne nyhetsmåned. ESA-direktør Amund Utne introduseres som eneste nye person til saken i april måned.

Sett bort fra en kritisk kommentar fra DN, kan nyhetsaken delvis sies å ha forandret fokus fra i de tidligere nyhetsmånedene et overhengende konfliktperspektiv mellom økonomi og miljø, til nå å basere seg på en større opptatthet av økonomiske prosesser og utfallet av ESAs behandling. Kan man her ane konturene av at det økonomiske perspektivet har større tyngde enn det miljømessige? Vil dette si at avisutvalget i større grad velger å ignorere Vær Varsom-plakatens § 1.2 om samfunnskritikk? Allikevel vil det minskede nyhetspresset tale for at avisene ikke lenger er like opptatt av denne saken. I hvilken posisjon står i så fall vi som borgere, når vi ikke lenger blir informert om sakens anliggender? Hvis pressen har bestemt at saken ikke lenger har nyhetsverdi ut fra det faktum at den for eksempel ikke har salgsverdi, vil det kun gå ut over oss som forbrukere. I utgangspunktet skulle man tro at Snøhvit-saken er av allmenn nyhetsverdi uansett periode, da man tross alt snakker om et i norsk målestokk gigantisk industriprosjekt som kan ha store økonomiske virkninger i tillegg, til etter all sannsynlighet, store miljømessige konsekvenser. Hvis dette er utgangspunktet, svikter ikke da flere av avisene i utvalget mitt sin

samfunnsrolle? Når dette er sagt, kan det manglende engasjementet i avisutvalget mitt skyldes manglende aktivitet både i saken og i miljøvernorganisasjonene i denne perioden. Hele måneden kan således være et resultat av at man avventer ESAs avgjørelse.

Tabell 7.3 Antall saker april

Aviser	Dagbladet	VG	Aftenposten	BT	Dagens Næringsliv	Totalt
April	1	-	2	-	9	12

I den tredje nyhetsmåneden har jeg registrert 12 saker, og som vi kan se ut fra tabell 7.3, fordeler dette seg relativt ujevnt. BT og VG omtaler ikke saken i det hele tatt, mens Dagbladet kun publiserer én sak. Mest overraskende er det at Aftenposten har gått fra å være den førende avisen til nær sagt ikke å skrive noe om saken. DN derimot, publiserer 75 prosent av sakene om Snøhvit denne måneden og har sammenlignet med forrige måned overtatt som mest dominante avis i avisutvalget mitt.

7.4 Mai – Fjerde nyhetsmåned

Uke 19, 6-12. mai: Aftenposten (8/5) skriver at Natur og Ungdom deltok på generalforsamlingen til Statoil, der lederen i miljøvernorganisasjonen, Elin Lerum Boasson, karakteriserte Snøhvit som historiens verste miljøprosjekt. Konsernsjef i Statoil, Olav Fjell, avviste disse påstandene og hevdet at prosjektet blir "...bygget ut med den best tilgjengelige teknologi". DN kan fortelle at Statoil lever i uvisse med tanke på hva som blir utfallet for Snøhvit, samtidig som det amerikanske selskapet El Paso skal ha truet de norske myndighetene med at de vil kjøpe gass andre steder hvis ikke saken får en snarlig avklaring. Olav Kobbeltveit skriver i en kommentar i BT (10/5) at Snøhvit-saken har blitt en belastning for et Krf bestående av mange miljøvernere. Aftenposten (11/5) har laget et portrettintervju med Boasson, leder i Natur og Ungdom, hvor avisen tar for seg hennes miljøpolitiske engasjement. Boasson kan her blant annet fortelle at organisasjonen har jobbet systematisk og målrettet mot Snøhvit og gasskraftverk generelt, et fokus hun mener har resultert i en langt større bevissthet blant folk flest rundt det forestående anlegget i Hammerfest.

Uke 20, 13-19. mai: DN (13/5) skriver at Statoil prøver å posisjonere seg for å kunne komme inn på verdens største gassmarked, og at Snøhvit i denne sammenhengen er å regne for "Statoils svenneprøve i lng-markedet". Fagleder i Statoil naturgass, Ottar Hagen, uttaler til avisen at

Snøhvit vil bidra til å gi bedriften et godt utgangspunkt for i fremtiden å etablere seg som en attraktiv samarbeidspartner for de som deler ut konsesjoner. Aftenposten (16/5) viser til at finansminister Foss skal til Brussel for i møte med ESA-sjef Einar Bull å avklare og begrunne regjeringens syn på skattereglene for lng-anlegg. Ekspedisjonssjef i finansdepartementet, Stig Sollund, kan fortelle at den forrige regjeringen var i et uformelt møte med ESA 17. september 2001. Det finnes ikke referat fra møtet, men ifølge Sollund var det på det tidspunktet ingen uoverensstemmelser mellom ESA og Norge angående skattelettelsene til Snøhvit. Aftenposten (18/5) refererer til Per-Kristian Foss, som er av den oppfatning at Snøhvit-utbyggingen vil bli gjenopptatt når regjeringen som følge av kritikken fra ESA har bestemt seg for å forandre skattereglene. Her vil regjeringen legge frem en proposisjon for Stortinget med forslag om at skattereglene for lng-anlegg kun skal gjelde for "...et avgrenset geografisk område av Distrikts-Norge". Avisen skriver videre at "...Finansdepartementets ydmykende retrett i Snøhvitsaken er en dundrende seier for Bellona". Bellona på sin side, sier i samband med dette at de er opptatt av at Norge og ESA ikke "koker sammen" en særnorsk ordning for å løse floken, og organisasjonen ønsker derfor at det rettes et kritisk søkelys på ESAs rolle som "Norges forlengede arm" i Snøhvit-saken (*Bellona vil at EU jager Norge og ESA*). DN skriver at Snøhvit-prosjektet ikke har noe garanti for at det blir gjennomført, for selv om regjeringen har gått inn for å forandre skattereglene til kun å gjelde spesielle områder, kan ikke Einar Bull i ESA garantere at de vil godkjenne disse (*Ingen garanti for Snøhvit*). Finansminister Foss sier i en kommentar at han er av den oppfatning at de vil få en positiv tilbakemelding fra ESA og EU, men synes samtidig det er paradoksalt at Norge må bøye av for kravene fra ESA når EU samtidig økonomisk stimulerer til bygging av lng-anlegg.

Uke 21, 20-26. mai: Aftenposten (21/5) skriver at ESAs innvendinger mot skattelettelsene til Snøhvit og regjeringens forslag om å anvende skattereglene i samband med distriktslovgivning, kan ha satt en stopper for bruk av disse skattelettelsene ved andre gassfelt i Norge. Aftenposten (24/5) refererer til at Bellona har vært i Brussel for å møte ledelsen i ESA, og Frederic Hauge sier i samband med dette at de i møter med ESA ble beroliget av at EFTA-organet ikke vil la seg presse av norske myndigheter vedrørende Snøhvit. Ifølge Hauge, gir dette Bellona tid til å komme med sine egne bemerkninger til ESA om lovforslaget fra regjeringen om endring av skattereglene. Hauge sier videre at Bellona fortsatt har et håp om å stanse Snøhvit, da det ennå ikke er avklart om ESA i det hele tatt vil godkjenne utbyggingen. Hauge legger avslutningsvis til at miljøvernorganisasjonen er lei av at myndighetene legger opp til en skattepolitikk som favoriserer olje- og gassnæringen på bekostning av alternative, og fremfor alt rene,

energiressurser. Aftenposten (25/5) viser til kilder i Oslo og Brussel som kan fortelle at Snøhvit-utbyggingen vil bli tatt opp på et ekstraordinært statsråd der regjeringen vil gi klarsignal for det nye skatteforslaget. Deretter vil saken ifølge avisen gå i "ekspressfart" til ESA i Brussel. Frederic Hauge sier Bellona stiller seg uforstående til hastverket, men vil likevel komme med sine innspill før saken avgjøres av ESA. Aftenposten skriver at hastverket skal skyldes at Statoil er avhengig av å få en avklaring i saken innen 31. mai, som er fristen konsernet har overfor de utenlandske interessentene om endelig godkjenning av kjøpsavtalene om gass fra Snøhvit.

Uke 22, 27-31. mai: Aftenposten (27/5) skriver at dersom ESA ender opp med å godkjenne de nye skattereglene, vil Bellona føre saken inn for EFTA-domstolen, noe som kan føre til at Snøhvit kan bli ytterligere forsinket. Hvis innvendingene til Bellona mot Snøhvit derimot vil bli hørt i ESA, vil det ifølge avisen skape enorme problemer for Statoil i tillegg til at gasskontraktene med Spania og USA kan ryke: "Dermed kan det største industriprosjektet i Finnmarks historie bli ødelagt". DN fokuserer på at Per-Kristian Foss vil legge frem det nye lovforslaget om skattelettelse for Snøhvit til Stortinget i dag. Informasjonssjef i Statoil, Kristofer Hetland, sier til avisen at prosjektet nå har vært stanset i to måneder i påvente av ESA, men at de håper på en avklaring i slutten av mai "da gasskontraktene endelig må bekreftes". Hetland legger til at arbeidet ikke vil bli gjenopptatt før Statoil har fått en tilfredsstillende avklaring fra ESA.

7.4.1 Analyse nyhetsmåned mai

I den fjerde nyhetsmånedten fortsetter avisene å fokusere på ESA og usikkerheten som knytter seg til deres forestående avgjørelse i Snøhvit-saken. Per-Kristian Foss drar etter hvert til Brussel for å møte representanter fra ESA personlig, og saksgangen kan sies å intensiveres betraktelig etter dette møtet. Resultatet blir at regjeringen retter seg etter kritikken fra ESA, og som mottrekk, konstruerer de en skatteordning for Snøhvit som bare skal gjelde for begrensede geografiske områder. Ifølge Aftenposten (18/5) er dette ydmykende for regjeringen, samtidig som det kan tolkes som en knusende seier for Bellona. Nyhetsmånedten avsluttes med at regjeringens nye lovforslag gjøres til gjenstand for en hurtig saksbehandling, så vel fra norsk som fra ESAs side. Sett i samband med Statoils økonomiske og avtalemessige tidsfrist om at saken måtte være avklart i slutten av mai, kan man ikke forstå dette som noe annet enn at regjeringen må ha følt seg presset av de økonomiske interessentene til å få en hurtig avklaring i saken.

Det kan videre argumenteres for at det i løpet av denne perioden avtegner seg tre hovedaktører i Snøhvit-saken: Regjeringen, med Per-Kristian Foss i spissen, utgjør den ene parten, mens ESA utgjør den andre parten. Ved siden av disse spiller Bellona som tredjepart en sentral rolle både for sakens progresjon og for avisenes dekning, da miljøvernorganisasjonen er den mest markante parten som fastholder et kritisk standpunkt mot Snøhvit. De får også relativt bra pressedekning, men jeg mener det kan stilles visse spørsmål til hvilke holdninger de blir møtt med i pressen, der blant annet Aftenposten den 27. mai hevder at hvis Bellona får gjennomslag for sine synspunkter, vil de bidra til å ødelegge "...det største industriprosjektet i Finnmarks historie". Selv om verken Aftenposten eller DN omtaler saken på leder- eller kommentar plass i denne perioden, mener jeg man ikke kan tolke det overnevnte eksempelet som annet enn at Aftenposten er positiv til utbygging. Dette er for så vidt bare en fortsettelse av den holdningen de har vist ved tidligere tilfeller. Til tross for Aftenpostens tilsynelatende positive holdninger til prosjektet, kan man like fullt argumentere i motsatt retning, og forstå avisens større fokusering på Bellona som uttrykk for at avisen blir mer balansert i sin dekning av saken. Det blir ikke introdusert noen nye personer av signifikans i denne perioden.

Denne måneden, som den foregående, blir preget av en noe begrenset deltagelse fra pressen, noe som kanskje forklarer hvorfor pressen ikke deltar mer aktivt opp mot de politiske prosessene. I en sak preget av så stor usikkerhet som Snøhvit-prosjektet kan man stille spørsmålsteget ved hvorfor pressen ikke i større grad benytter seg av muligheten til å influere mer enn de har gjort til nå? Gitt at man hadde en avis med stor sympati for det miljømessige hensynet, eller med ønske om å ramme regjeringen, ville dette presentert seg som en enestående mulighet til både å få fram dette synet samt akkumulert tilstrekkelig støtte i folket for dette. I og med at dette omtrent ikke skjer (sett bort ifra enkelte innlegg fra DN), kan man da tolke denne situasjonen som uttrykk for at avisene i utvalget mitt støtter den rådende politikken og ut fra økonomiske hensyn helst ser Snøhvit for gjennomført? I dette tilfellet kan man argumentere for at Aftenpostens rolle, samt fraværet av flere aviser, vil tale for dette. Hva kan man da si om pressens i utgangspunktet informative og kritiske samfunnsrolle?

Kanskje skal man forstå grunnen til fraværet av presseoppslag å skyldes at befolkningen utviser liten grad av interesse for dette, noe som resulterer i at pressen velger andre interessefelt å rapportere fra. Dette kan begrunnes i økonomiske behov, da avisen er avhengig av å selge aviser. Med andre ord satser avisen i større grad på et kommersielt aspekt og nyhetssaker basert på et personlig fokus som de vet vil selge. Tross dette, burde man kunne gå ut ifra at Snøhvit-

saken fortsatt er en viktig sak det norske folk burde bli informert og opplyst om, noe som tilsier at pressen etter all sannsynlighet ikke har vært dyktig nok til å etablere en interesse i folket. Hvis man skal følge den deliberative modellen og public journalism i dette tilfellet, må med andre ord pressen fortsette sin ”misjonerende” virksomhet overfor folket.

I den fjerde nyhetsmåneden har jeg registrert 17 saker, og som vi kan lese ut fra tabell 7.4, fordeler dette seg stort sett på to aviser, mens BT kun har en sak. DN kan sies å opprettholde det jevne trykket de har hatt gjennom heleperioden, mens Aftenposten er tilbake som den ledende avisen med 64.7 prosent av total publisert saksmengde i mai.

Tabell 7.4 Antall saker mai

Aviser	Dagbladet	VG	Aftenposten	BT	Dagens Næringsliv	Totalt
Mai	-	-	11	1	5	17

Vi kan videre legge merke til at Norges to største tabloidaviser, Dagbladet og VG, ikke omtaler Snøhvit-saken i mai.

7.5 Juni og juli – Femte og sjette nyhetsmåned

Uke 24, 10-16. juni: I en kommentar i DN (10/6) setter Sofie Mathiassen søkelys på at det tilsynelatende hersker stor miljøpolitisk uenighet innad i regjeringen og skriver at det hjelper lite at miljøvernminister Børge Brende kjemper for å begrense miljøutslippene, så lenge andre regjeringsmedlemmer, med finansministeren i spissen, sørger for å subsidiere økte klimautslipp gjennom byggingen av Snøhvit. Kommentatoren hevder videre at regjeringen både fører en dårlig nærings- og miljøpolitikk, sett ut fra det faktum at prosessindustrien slipper unna rammebetingelser resten av industrien står overfor. ”Men utslippene fra dette feltet har ikke politikere hverken i Arbeiderpartiet eller regjeringen vært opptatt av. Her er de opptatt av å hjelpe feltet frem til investering”. Mathiassen konkluderer med at hvis vi skal være fremtidsrettet, må vi slutte å subsidiere snøhvit. Aftenposten (11/6) skriver at det amerikanske energiselskapet El Paso, som er Snøhvits største kunde med avtaler pålydende 2.4 milliarder kubikkmeter gass, er i økonomiske vanskeligheter (*Dramatisk for Snøhvit-kunde*). Informasjonssjef i Statoil, Kristofer Hetland, sier i en kommentar til avisen at konsernet foreløpig ikke har noen grunn for bekymring, men legger til at de følger nøye med på utviklingen i det amerikanske selskapet.

Uke 27, 1-7. juli: Dagbladet (6/7) skriver at AUF skal starte en innsamlingsaksjon til inntekt for Natur og Ungdom, som har blitt truet med millionsøksmål av Statoil (*Hisser til krangel*). Miljøvernorganisasjonen har ifølge avisen i en ukens tid bedrevet sivil ulydighet i samband med Snøhvit-utbyggingen i Hammerfest, og AUF ønsker i samband med dette å hjelpe hva de kaller ”den viktigste miljøvernorganisasjonen vi har”. Dagbladet skriver videre at dette initiativet blir svært dårlig mottatt i Ap, og selv om de ikke vil be AUF avbryte aksjonen, har moderpartiet gitt klart uttrykk for hvor de står i saken.

Uke 28, 8-14. juli: Dagbladet (8/7) skriver at Stortingsrepresentant Heidi Sørensen (SV) har sluttet seg til aksjonistene fra Natur og Ungdom i Hammerfest (*Jeg er nødt til å gjøre dette*). Ifølge avisen planlegger Sørensen og en rekke andre aksjonister å begå sivil ulydighet i form av aksjoner mot Statoils anleggsmaskiner. Sørensen sier til Dagbladet at hun har tenkt nøye over sitt engasjement i saken, og spesielt i sammenheng med sin rolle som stortingspolitiker. Hun mener det hele er en for viktig sak til ikke å delta og sier videre at hun er forberedt både på pågrepelse, tiltale og bøter. Sørensen kan også fortelle at partileder Kristin Halvorsen på forhånd ble informert om at hun vurderte å reise til Hammerfest for å aksjonere.

Både Dagbladet (9/7), VG og Aftenposten omtaler at Heidi Sørensen har blitt ilagt en bot på 10 000 kroner for å ha aksjonert mot Snøhvit. politiinspektør Morten Daae ved Hammerfest Politikammer sier til Dagbladet at Sørensen har blitt ilagt den største boten av alle aksjonistene ut fra det faktum at hun tjener langt mer enn de andre aksjonistene (*Heidi Sørensen (SV) fikk rekordbot*). Statoil begynner på sin side ifølge avisen å miste tålmodigheten med aksjonistene og vurderer muligheten for å holde dem økonomisk ansvarlig. Dagbladet kan videre fortelle om den 17 år gamle aksjonisten Anna Blix som har fått skriftlig tillatelse fra foreldrene sine for å bedrive sivil ulydighet (*Lille, tøffe Anna*). ”Mamma og pappa vet hva som skjer her hjemme. Jeg spurte dem om lov allerede i mars, og de sa det var greit”, sier Blix i en kommentar til avisen. Dagbladet støtter på lederplass avgjørelsen til Heidi Sørensen om at Snøhvit er av så stor betydning at hun må begå lovbrudd for å få frem budskapet. Avisen tviler derimot på om denne saken er den rette arena å gjøre dette på, da prosjektet både har bred støtte i befolkningen og er lovlig behandlet. I tillegg skal anlegget ha blitt sikrere og mer miljøvennlig som resultat av den store motstanden mot prosjektet. Stortingspresident Jørgen Kosmo (Ap) utaler til VG at han ikke synes noe om Heidi Sørensens rolle i aksjonene i Hammerfest og sier at det stilles andre krav til Sørensen som folkevalgt ”...enn som medlem av en organisasjon”. Avisen siterer i tillegg

Stortingets visepresident Inge Lønning (H), som sier at en slik opptreden er med på å undergrave "folks respekt for lov og rett". Partileder i SV, Kristin Halvorsen, sier til Aftenposten at hun ser alvorlig på lovbrudd generelt, men at hun respekterer Sørensen avgjørelse. Leder av Unge Høyre og stortingsrepresentant Ine Marie Eriksen mener at det ville føre til "demokratisk kollaps" hvis alle stortingsrepresentantene skulle ty til sivil ulydighet når de ikke fikk gjennomslag for sine saker. Aftenposten på sin side, skriver på lederplass at Sørensen opptreden er uakseptabel og at de er forundret over Kristin Halvorsens forståelsesfulle reaksjon på Sørensen opptreden.

VG (10/7) skriver på lederplass at Heidi Sørensen både har brutt loven og opptrådt dumt. Det "...forundrer oss meget at en stortingsrepresentant av alle kan delta i slike aksjoner og attpåtil forsvare det varmt etterpå". Avisen tar videre for seg Kristin Halvorsens rolle og mener hun står med et bein i begge leirer. På den ene siden beklager hun lovbruddet og kan slik tilfredsstille den politiske fløy, mens hun på den andre siden møter Sørensen sivile ulydighet med forståelse. "Slik får også unge og miljøbevisste velgere som SV beiler til, sitt". Aftenposten kan berette at selv om aksjonene mot Snøhvit er over og anleggsarbeidet kan fortsette, er miljøkampen på langt nær over for miljøvernorganisasjonene. Elin Lerum Boasson i Natur og Ungdom sier at de er fornøyd med å ha fått satt fokus på sine synspunkter, men er like fullt skuffet over innbyggerne i Hammerfest og mangelen på vilje til debatt. Cato Buch fra Bellona sier til avisen at han er overbevist om at organisasjonen klarer å stoppe Snøhvit, og sier at det er "...nå kampen mot Snøhvit starter". Videre refererer Aftenposten til at politiet gikk til pågrep 72 ganger og at 33 demonstranter ble bøtelagt i løpet av den uken demonstrasjonene varte. Avisen opplyser i tillegg at Statoil har trukket trusselen om sivile søksmål mot Natur og Ungdom, og Boasson hevder i sammenheng med dette at Statoil også benyttet seg av lignende type trusler mot Stortinget da de ønsket å få presset igjennom de omstridte skattelettelsene. De ulike forsinkelsene som er påført Snøhvit-prosjektet, kan ifølge DN ha spist opp en tredjedel av den skatteletten anlegget i utgangspunktet har fått. Statoil hevder at demonstrasjonene fra Natur og Ungdom kostet dem 5 millioner per dag, og hvis denne summen ganges med den tiden det har vært stopp i arbeidet, ender man opp med en prislapp på 300 millioner kroner. Statoil kan ikke opplyse hvor mye dette reelt har kostet da de ikke har oversikt over den totale kostnadsrammen ennå. DN mener på lederplass at grensen for akseptabel oppførsel etter all sannsynlighet ble overskredet når aksjonistene i Hammerfest holdt det gående i en uke og at Statoil, for å statuere et eksempel og for å ha skapt en presedens i lignende saker, som konsekvens ikke burde ha droppet søksmålet.

Aftenposten (11/7) har saken på førstesiden og refererer til at Aetats kontor i Hammerfest kan melde om rekordstor pågang til jobber tilknyttet Snøhvit-prosjektet (*15 000 jobbsøkere i kø for Snøhvit*). Avisen viser til at det hersker stor optimisme overalt i Hammerfest, og utflyttede øyner nå muligheten til å vende tilbake for ”interessante jobber i hjembyen”. Leder for Statoils kontor i Hammerfest, Halvor Engebretsen, forteller til avisen at han merker både et voldsomt engasjement og enorme forventninger til prosjektet. Engebretsen mener også at den dagen den første lasten blir tatt ut fra Snøhvit, vil Hammerfest som by ikke lenger være den samme. BT skriver på lederplass at Heidi Sørensen burde spare sin bruk av ”sivil courage” til saker der større ting står på spill, og ut fra det faktum at hun til daglig besitter landets viktigste talerstol, burde hun heller overlate til andre å være lenkegjeng i Finnmark. Fungerende fylkesordfører i Finnmark, Arne Pedersen, sier til Aftenposten (12/7) at det faktum at 15 000 mennesker nå står i kø for å jobbe for Snøhvit, knekker alle de negative mytene om at fagfolk ikke vil jobbe i fylket. Pedersen er også opptatt av alle de økonomiske fordelene ved å jobbe og bosette seg i Finnmark. Avisen kan videre fortelle at de forskjellige entreprenørene i første omgang vil satse på å rekruttere lokalt, men at det kommer til å bli en voldsom konkurranse om jobbene.

Uke 30, 22-28. juli: DN (25/7) skriver at norske bedrifter ikke når opp i kampen om kontrakter for arbeid på Snøhvit. Før byggingen startet sa Statoil at norske leverandører kunne forvente å konkurrere om 40-45 prosent av disse kontraktene, men foreløpig har ”...de norske bedriftene bare fått drøye 20 prosent av arbeidet”. Informasjonssjef i Statoil, Sverre Kojedal, forsvarer dette ved å vise til at norske bedrifter verken er konkurransedyktige nok eller innehar den rette kompetansen som byggingen av et lng-anlegg krever. Kojedal legger til at innen offshore står de norske bedriftene sterkt, og at det fortsatt finnes flere kontrakter som skal deles ut.

7.5.1 Analyse nyhetsmåned juni/juli

I den femte nyhetsmåned er det kort sagt veldig få saker som publiseres om Snøhvit. De som skrives, omhandler generelle økonomiske aspekter ved utbyggingen og den senere driften. DN (10/6) publiserer derimot en kommentar til norsk miljøpolitikk som er spesielt kritisk rettet mot Snøhvit-prosjektet og den rollen finansministeren har i dette. Denne holdningen til Snøhvit kan sies å gå inn i rekken av de andre kritiske kommentarene avisen har skrevet om saken. Jeg har

videre registrert 4 saker i nyhetsmåned juni, noe som kun utgjør 3.1 prosent av sakens totale dekning⁹⁹. Som vi ser ut fra tabell 7.5.1 er det kun Aftenposten og DN som publiserer saker.

Tabell 7.5.1 Antall saker juni

Aviser	Dagbladet	VG	Aftenposten	BT	Dagens Næringsliv	Totalt
Juni	-	-	2	-	2	4

Den siste nyhetsmånedene preges i høy grad av de ulovlige aksjonene i Hammerfest. Størst oppmerksomhet vies utvilsomt SVs stortingsrepresentant Heidi Sørensens arrestasjon og bot på 10 000 kroner for å ha deltatt i sivil ulydighet. Alle avisene omtaler denne saken i en eller annen form, men avisene skiller seg derimot ved hvordan de dømmer Sørensen på lederplass. Aftenposten og VG er de som klarest tar avstand fra Sørensens opptreden og bruker for eksempel uttrykk som ”uakseptabelt” og ”ulovlig dumskap” for å illustrere handlingen. Aftenposten refererer i tillegg til en rekke stortingspolitikeres heller krasse reaksjon på aksjonslysten til Sørensen. DN tar ikke for seg Sørensen spesielt, men demonstrantene som gruppe, og etterlyser en adekvat rettspraksis for hvordan man i fremtiden skal takle lignende situasjoner. Både BT og Dagbladet tviler på om Snøhvit er en sak som er viktig og kontroversiell nok til at en stortingsrepresentant benytter sivil ulydighet, men er allikevel av den oppfatning at det ikke må forskjellsbehandles og at alle må ha rett til å uttrykke seg på en slik måte. Det kan her argumenteres for at Dagbladet er den avisen som legger minst skjul på sine synspunkter i saken, noe som eksemplifiseres ved at avisen skriver at de respekterer Heidi Sørensens standpunkt.

Jeg har tidligere i kapitlet omtalt personfokuset til Dagbladet, en vurdering som jeg i løpet av juli mener kan tillegges enda større vekt, da alle nyhetsartiklene avisen publiserer i denne perioden kan sies å ha et sterkt personpreg. I denne nyhetsmånedene blir dette poengtert gjennom saken rundt de mindreårige aksjonistene i Hammerfest, med fokus på ”Lille, tøffe Anna”. Selv om Dagbladet på lederplass gjennomgående har holdt en kritisk linje mot Snøhvit, mener jeg denne typen vinkling er med på å ta brodden fra aksjonistene, da avisen i sin omtale beskriver Blix som hammerfestingen med grønn hanekam som har fått skriftlig tillatelse fra sine foreldre til å bedrive sivil ulydighet. Dette bidrar kanskje til å bygge opp under myten om naturvernere som unge og radikale, men som i sin naivistiske tro på idealisme, utviser manglende virkelighetsoppfatning (?).

⁹⁹ 1. februar – 28. juli. 29-31 juli er ikke tatt med i oversikten da det ikke publiseres artikler i denne perioden.

Etter at miljøaktivistene avslutter sine aksjoner avtar pressedekningen betraktelig, og resten av måneden preges av at avisene går tilbake til å omtale de økonomiske effektene rundt Snøhvit. Interessant i denne sammenheng, er en artikkel DN skriver (25/7), som påpeker at norske bedrifter ser ut til å få langt færre kontrakter av Statoil enn først beregnet. Man kan kanskje stille spørsmål ved hvorvidt den opprinnelige økonomiske optimismen som preget prosjektet var begrunnet? Nye personer som introduseres i saken i juli måned er SV-leder Kristin Halvorsen, stortingsrepresentant Heidi Sørensen (SV). President og visepresident på Stortinget, Jørgen Kosmo (Ap) og Inge Lønning (H) samt stortingsrepresentant og leder av Unge Høyre, Ine Marie Eriksen.

Til forskjell fra tidligere nyhetsmåneder, er personfokuset i juli langt større, der i første rekke sentrale politikere blir dratt inn i saken av avisene for å kommentere Sørensens aktiviteter. Dermed kan vi si at saken får et annet fokus denne måneden. Snøhvit-sakens opprinnelige utgangspunkt, basert rundt økonomi- og miljøhensyn, kommer i bakgrunnen, mens i politikernes personlige meninger og standpunkter i stedet blir de førende. Konflikter selger, og man kan forstå hvorfor avisene velger å fokusere på dette fremfor sakens innhold da det utvilsomt er en spennende politisk sak at en stortingsrepresentant blir arrestert og ilagt en bot. Men nok en gang kan man stille spørsmål ved hvorvidt saken i seg selv blir skadelidende og om ikke brudljene rundt Sørensens person vil bidra til å trekke oppmerksomheten bort fra Snøhvit-utbyggingen og hvorvidt økonomiske hensyn skal gå på bekostning av miljøet. Kan man her si at pressen svikter sitt informative og samfunnskritiske grunnprinsipp? Problemet er at pressens overdrevne fokus på Sørensen til og med overskygger demonstrasjonene Natur og Ungdom igangsatte i Hammerfest. Den publisiteten de oppnår i starten, kan sies å være bra, men når de kommersielle hensynene til pressen tar overhånd, drukner aksjonistenes motiver og handlinger i politikernes personlige angrep eller støtteerklæringer til Sørensen. Hvis pressen derimot hadde hatt en klarere og mer definert rolle i samfunnet, kunne dette i så fall ført til at de i større grad ville neglisjert Sørensens opptrinn og fokusert på Snøhvit i stedet?

I den sjette og siste nyhetsmåneden har jeg registrert 24 saker, og som vi kan se ut fra tabell 7.5.2 omtaler alle avisene i utvalget mitt saken, om enn i forskjellig grad. Aftenposten har flest saker (33.3 prosent), men følges tett av DN (25 prosent) og Dagbladet (20.8 prosent). Videre kan vi legge merke til at alle avisene behandler saken på lederplass, men det er stort sett for å omtale demonstrasjonene i Hammerfest og pågripelsen av Sørensen.

Tabell 7.5.2. Antall saker juli

Aviser	Dagbladet	VG	Aftenposten	BT	Dagens Næringsliv	Totalt
Juli	5	3	8	2	6	24

7.6 Oppsummerende analyse

Til forskjell fra Juul-saken, har vi i Snøhvit-saken sett at pressen stort sett har holdt seg til et begrenset sett med roller. Stort sett har avisene holdt seg innenfor paragraf 1 i Vær Varsomplakaten (§ 1.1-1.5) og holdt seg på en informativ linje. Videre har pressen relativt tidlig i perioden valgt side. Interessant nok har flere aviser inntatt en kritisk holdning til utbyggingen, basert på det de forstår å være et sårbart miljø samt et økonomisk lite hensiktsmessig byggeprosjekt. Det kan videre tolkes som om § 1.2 på mange måter har fungert som journalistisk rettesnor, noe paragrafens føring på pressens ansvar for at ulike syn kommer til uttrykk, er eksempel på. Her kan vi se at selv om de forskjellige avisene har hatt en noe ulik fokus og innstilling, har både miljøvernere (Bellona/Natur og Ungdom) og storkapitalen (Statoil) stått side om side i journalistenes reportasjer. Selv om dette har avtatt noe mot slutten av perioden, har stort sett alle interessenter likevel kommet til orde. Det at pressen opprettholder sin informative rolle gjennom store deler av perioden er på mange måter bemerkelsesverdig sett i sammenheng med utviklingen i Juul-saken. Men på samme tid er dette kritikkverdige og begrunnes ut fra de periodene saken verken får mye publisitet eller har stor progresjon. Spørsmålet blir her hvor det blir av den initiativrike og undersøkende (granskende) pressen? Når det åpenbart er politiske problemer med utviklingen av Snøhvit, skulle man ikke da kunne forvente et større press fra journalistenes side for å avdekke alle sakens forhold? Når pressen har mulighet til å opptre som politisk aktør, og på mange måter legge egne føringer på sin journalistiske rolle, skulle man tro som i tilfellet Mona Juul, at pressen benyttet seg av denne muligheten til fulle. Men dette er ikke tilfelle. Snakker man da om en passiv og regjeringstro presse? Eller oppfyller journalistene i Snøhvit-saken kun den rollen de er pålagt gjennom de demokratiske prosessene?

Hvis vi skal ta for oss aktørene i saken sett under ett, vil de fleste aktørene operere som representanter og talsmenn for sine organisasjoner. Som i Juul-saken, der avisene introduserte de mest sentrale aktørene den første perioden, kan vi i Snøhvit-saken også ane denne tendensen, men der ytterligere representanter for de ulike grupperingene introduseres langt mindre vilkårlig og spredt ut over hele tidsperioden.

De grupperingene som kan ses på som unntaket til dette, er ESA og den norske regjering, som gjennom sine mest sentrale aktører, ESA-president Einar Bull og Finansminister Per-Kristian Foss, ikke introduseres før i andre nyhetsmåned. ESA gjør seg gjeldende i den første måneden, men kun gjennom omtale via andre og ikke som en selvstendig aktør, noe som gjør at de ikke blir regnet med. Det kan også argumenteres for at regjeringen er tilstedeværende i februar måned også, men jeg anser bidraget fra olje- og energiminister Einar Steensnæs for å være av en så perifer art at jeg ikke regner med regjeringen før i nyhetsmåned to. Men det skal sies at når disse grupperingene introduseres i mars måned, kommer de også til å opptre som meget sentrale aktører i den videre opprulling av saken. Statoil, som representant for eierinteressene i Snøhvit, introduseres naturlig nok i den første måneden, men ved siden av dette blir andre representanter for selskapet omtalt både i andre og fjerde nyhetsmåned. Dette bidrar til å underbygge konsernet som en av sakens mest sentrale aktører. Miljøvernorganisasjonene Bellona og Natur og Ungdom er de siste aktørene av signifikans som introduseres i løpet av den første nyhetsmåned. For Natur og Ungdom blir rollen klarere og mer profilert dess lenger tidsrom som går og jo mer Elin Lerum Boasson blir hørt. Bellona og organisasjonens leder Frederic Hauge, er kanskje de/den som oppnår størst grad av omtale, noe som for så vidt er problematisk da Hauge, selv om han uttaler seg på vegne av Bellona, er en såpass karismatisk person og taler at det til tider kan være vanskelig å ikke karakterisere han som en individuell aktør i saken. Avslutningsvis må den siste nyhetsmåned nevnes, og da som noe utenom det vanlige, basert på graden av personutsagn som preger avisutvalget mitt i denne perioden. Der vi i utgangspunktet anså Snøhvit-saken for ikke å være avhengig av personutsagn, står vi her med en nyhetsmåned (eller rettere sagt uke) som i stor grad preges og drives frem av de mange politikeruttalelsene samt Heidi Sørensens krumspring. Dette mål forstås som ikke å være representerende for saken som helhet, men det er allikevel viktig at vi er klar over tilstedeværelsen av dette. Hvis vi skal ta for oss hvilke perspektiv som dominerer i avisene i denne nyhetsperioden, kan vi se dette som todelt. Avisene holder seg her stort sett innenfor et informasjonsperspektiv med enkelte innslag av konflikt, men der vi i siste del av perioden får et sterkere fokus på konflikt gjennom demonstrasjonene i Hammerfest, men hvor det hele roer seg etter kort tid. Utover dette har vi i løpet av store deler av perioden en vektlegging både på et økonomisk og et miljøperspektiv, men der det kan argumenteres for at det økonomiske etter hvert blir det mest dominerende.

Hvis vi skal se hele Snøhvit-saken under ett, har Aftenposten (36.2 prosent) og DN (35.4 prosent) ifølge tabell 7.6 den klart mest omfattende dekningen, mens Dagbladet (13.1 prosent) og BT (11.5 prosent) har relativt lik dekning. VG skiller seg derimot kraftig ut ved å publisere klart færrest saker (3.8 prosent).

Tabell 7.6 Avisenes dekning, målt etter type oppslag, 1/2- 31/7 2002

Aviser	Dagbladet	VG	Aftenposten	BT	Dagens Næringsliv	Totalt
Forside	-	-	3	-	-	3
Artikler/saker	14	3	39	10	40	106
Leder/kommentar	3	2	5	5	6	21
Totalt	17	5	47	15	46	130

Hvis vi skal se nærmere på inndelingen i de forskjellige typer oppslag, ser vi at antallet artikler til de forskjellige avisene stemmer størrelsesmessig overens med hvordan avisene fordelte seg ved totalt antall saker. Videre har alle avisene relativt lik mengde publiserte leder- og kommentarartikler, men Aftenposten, BT og DN har noen flere enn tilfellet er for Dagbladet og VG. Som vi så i samme type analyse i kapittelet om Juul-saken, skiller BT seg også ut her ved at leder/kommentar utgjør en stor andel (33.3 prosent) av den totale stoffmengden de publiserer om Snøhvit i den aktuelle tidsperioden. Aftenposten og DN har overraskende likt fokus her som i fordelingen av artikler, mens Dagbladet kommer noe bedre ut på dette punktet, ved at leder- og kommentarartikler utgjør 17.6 prosent av totalt antall publiserte saker. Ser vi på de rene tallene, vil VG komme best ut av alle, men siden de publiserer så få saker i det hele, er det vanskelig å kunne lese noen tendens ut av dekningen deres annet enn at de omtrent ikke omtaler saken i det hele. Aftenposten er den eneste avisen i utvalget mitt som omtaler Snøhvit på forsiden, noe som jeg tidligere har nevnt kan ha sin forklaring i avisformatet. Men det sender likevel ut viktige signaler om hva avisen vektlegger.

Når jeg ser avisutvalgets dekning under ett, er det interessant å observere hvordan de forskjellige avisene og avisetyperne dekker saken. På den ene siden følger DN (og delvis Aftenposten) Snøhvit-saken som en stor og løpende næringslivssak og rapporterer stort sett fra økonomisk relaterte nyheter i samband med saken. Eksempelvis baserer DN i stor grad sine kritiske kommentarer til Snøhvit mer på anleggets manglende økonomiske rammevilkårene og uholdbare skattelettelser, enn miljøtrusselen utbyggingen kan medføre. De såkalte populæravisene (VG og Dagbladet) har en noe annen innfallsvinkel til saken. Det kan argumenteres for at først var i tilfellet med Heidi Sørensens pågrepelse i Hammerfest, at disse avisene for alvor kommer på banen. Her får de muligheten til å fokusere på person i stedet for

sak. I henhold til argumentasjonen benytter VG dette stort sett til å kunne skrive om personen Sørensen og hennes ulovligheter, mens Dagbladet derimot benytter sakens nyhetsmessige oppblomstring til et forsøk på å formidle noe mer substansielt om selve Snøhvit-sakens natur. Avisen gjør gjennom en lederartikkel et forsøk på å opprettholde sin kritiske holdning til miljøødeleggelser. Tross dette forsøket, er jeg likevel av den oppfatning at avisen fortsetter med sin nyhetsmessige noe trivielle linje, hvor ”uskikkelige” ungdommer mot Snøhvit-utbyggingen opprettholdes som avisens hovedfokus. Ut over dette er en annen interessant observasjon avisenes måte å velge side på i Snøhvit-saken. Aftenposten tilkjennegjør relativt tidlig i tidsperioden at de har sympati for regjeringen, Statoil og Snøhvit-utbyggingen, men det skal sies til avisens forsvar at de i løpet av saken er flinke til å la alle parter få ytre sin mening. Dette vil ikke si at Aftenpostens egne holdninger til saken ikke kommer frem i måten de vinkler sakene sine på, og sammen med kommentar- og lederartiklene, er alle uttrykk for avisens positive holdninger til Snøhvit. VG er den avisen som har holdninger lik Aftenposten, men grunnet manglende nyhetsdekning blir det problematisk å skulle si noe substansielt om avisens heller begrensede saksomfang¹⁰⁰. Dagbladet og BT inntar delvis den samme siden i saken, mot utbygging grunnet miljøhensyn. Disse avisene har også en noe redusert dekning i tillegg til at de holder seg relativt passiv til selve saksforløpet. Holdningene til begge avisene kan begge sies å komme best til uttrykk gjennom kommentarartiklene og på lederplass. Dermed står vi igjen med DN, som relativt tidlig identifiserer seg som kritisk mot Snøhvit-utbyggingen. Som i tilfellet Aftenposten, er avisen flinke til å la sakens aktuelle aktører få slippe til, og i motsetning til Aftenposten, kan holdningene til DN kun sies å komme til uttrykk på leder- og kommentarplass. Dette er for så vidt naturlig, all den tid utbyggingen av Snøhvit har store regionale og nasjonale økonomiske konsekvenser og DN er en avis med et utpreget økonomisk perspektiv.

Før vi går videre skal vi dvele ved et av de mest signifikante trekkene ved Snøhvit-saken; VGs sterkt begrensede, og til tider totalt manglende, nyhetsdekning. Hvis vi tar for oss de forskjellige sakene avisen har publisert til hvilke tidspunkt, har VG til tross for en lav dekningsgrad, likevel dekt saken i tre av sakens mest omtalte hendelser: Stortingets endelige godkjenning av prosjektet (7/3), ESAs foreløpige byggestopp (22/3) og demonstrasjonene i Hammerfest (9-11/7). Så på det rent faktiske, kan det være problematisk å skulle arrestere VG for den journalistiske politikken de har ført. Dette til side, er det en kjensgjerning at avisen dekker saken altfor lite. Hvilke faktorer kan dette tilskrives? En grunn kan kanskje tilskrives det faktum at VG er Norges mestselgende avis, noe de har oppnådd ved kommersielt å satse på hva folk er opptatt

¹⁰⁰ VGs manglende dekning blir inngående omtalt og diskutert i neste avsnitt.

av samt presentere det i en lesbar form. Kan man ut fra disse punktene ifølge VG forstå Snøhvit-saken som både lite lesbar (interessant) og mindre interessant for de delene av befolkningen som ikke bor i Hammerfest og omegn? Finner ikke avisen den nyhetsverdige? Kan vi her se konturene av en avis som nedprioriterer regionene og distriktene? Etter all sannsynlighet ikke, da en slik politikk og holdning raskt ville blitt avslørt og antagelig hadde resultert i at VG som avis hadde mistet mye av den posisjonen de har i Norge i dag. Dette kunne gått ut over både den opplagsmessige og økonomiske makten, samt den politiske og samfunnsmakten de rår over. Selv om dette per dags dato ikke er et sannsynlig scenario, er likevel tanken interessant da en slik nedprioritering i fremtiden absolutt kan være aktuell.

I dette tilfellet er grunnen langt mindre kontroversiell enn som så, og er etter all sannsynlighet delvis å finne i nettredaksjonen til VG. VG har Norges mest besøkte internettside for nyheter, og alt som publiseres der blir ikke trykket i avisen. Dette kan dreie seg om små forandringer i en nyhetssak eller det faktum at nettsaken er utdatert når avisen trykkes. eller Den kan også bedømmes som ikke interessant. I dette tilfellet fant jeg langt flere nyhetssaker om Snøhvit på internettsidene til VG enn det som var trykket i avisen. På den ene siden kan det argumenteres for at de fleste i Norge har tilgang til internett i en eller annen form og burde slik ha anledning til å oppdatere seg i saken. Når dette er sagt, kan man ikke forvente at folk skal basere seg på nettsidene til VG for å få med seg nyheter. Incentivene til å bla gjennom en avis som du har tilgang på, er langt større enn å fysisk måtte koble seg opp til nettet. I tillegg må man lete seg frem til den aktuelle saken på internett, mens man ved normal avislesning naturlig kommer innom denne saken. Dette kan med andre ord brukes som en grunn og en unnskyldning for at VG i avisutgaven sin ikke dekker Snøhvit-saken mer enn de gjør. Men det er langt på nær en god nok grunn, noe man kan basere på den lokale, regionale og nasjonale betydningen av saken.

Angående kildekritiske vurderinger og hvorvidt det var flokktendenser blant journalistene, er omfanget i saken egentlig for begrenset til å si noe om dette. For det første er det svært liten bruk av anonyme kilder (Aftenposten 25/5), og for det andre var saken rundt Heidi Sørensen og hennes sivile ulydighet som eksempel på flokkmentalitet, over på svært få dager.

Hva med forholdet mellom de aktuelle demokratimodellene og pressen? I hvilken grad kan pressen i Snøhvit-saken sies å leve opp til de idealer demokratiteoriene¹⁰¹ legger opp til? Hvis jeg legger til grunn en forutsetning om at Snøhvit-saken er en viktig sak for Norges befolkning, vil

¹⁰¹ En nærmere teoretisk utlegning drøfting av dette finnes i kapitlene 2.1, 2.2, 2.4 og 2.6.

man i sammenheng med den liberale teoriens presseidealer først og fremst kunne sette spørsmålsteget ved avisutvalgets publiserte volum i saken. Det er ikke å legge skjul på at enkelte aviser i utvalget mitt (les VG og Dagbladet), mer eller mindre neglisjerer den informasjonsplikten denne teorien pålegger pressen. Det er vel kun DN som i dette tilfelle kan sies å informere tilstrekkelig i saken. Aftenposten har et like stort volum som DN i Snøhvit-saken, men vi må se avisen i sammenheng med opplag og nedslagsfelt, som i Aftenpostens tilfelle må sies å være en smule større enn DN's forutsetninger. Hvordan skal borgerne være i stand til å kunne gjøre seg opp en mening i denne saken, hvis de ikke får tilstrekkelig mengde informasjon? Sammenlignet med Juul-saken har Snøhvit-saken også en langt klarere samfunnsmessig og politisk profil, noe som ifølge denne teorien skulle tilsi en ekstensiv og klargjørende pressedekning. Med andre ord avhenger denne tolkningen av at Snøhvit kan identifiseres som en viktig politisk sak, noe jeg i denne saken definitivt er av den oppfatning av. Av andre punkter kan det nevnes at enkelte journalister og kommentatorer forsøker å opptre som politiske aktører i saken. Om de evner det eller ikke skal jeg avgjøre, men det man kan si, er at en av sidene i saken opererer som politisk aktør, ut fra en interesse om å bidra til det felles gode. Om det er Aftenposten og VG som ønsker Snøhvit-utbyggingen velkommen, eller om det er DN som er mot utbyggingen, får være opp til andre å avgjøre. Uansett vil jeg få problemer med å identifisere den liberale demokratiteoriens presseidealer i denne nyhetssaken.

Hvis man tar for seg den republikanske teorimodellen er det flere punkter som taler mot etterfølgelse, av modellens idealer, enn for. Selv om deler av pressen kan sies å delta som aktører i saken, kan det likevel stilles spørsmål til hvorvidt denne deltagelsen ikke er av en for begrenset størrelse til at den republikanske modellens føringer blir etterfulgt. Ettersom demokratiteorien fordrer at pressen skal involvere, og bearbeide, befolkningen slik at de skal kunne delta i de politiske prosessene, skulle man kunne forvente både en mer aktiv presse samt et større publisert saksvolum. I stedet er vi vitne til en forholdsvis passiv presse, som stort sett refererer sakens utvikling på en nøytral måte. Ser vi her et resultat av en presse som ut fra selektive kriterier nedprioriterer Snøhvit-saken, fordi de stort sett alle ønsker det samme: utbygging? Jeg har argumentert for at enkelte aviser og tilhørende journalister i utvalget mitt har publisert negative kommentarer til utbyggingen, men tross dette, er publisert volum av et såpass begrenset omfang, at man må kunne stille spørsmål til hvorvidt kommentarene med miljøprofil ikke publiseres ut fra et hensyn basert på dårlig samvittighet? Avisene føler at de må skrive om disse problemene, men ut fra sakens tidsmessige utvikling, er jeg av den oppfatning at det er usikkert hvor mye de faktisk legger i dette. Pressen kan også være av den oppfatning at

miljøproblemene Snøhvit-utbyggingen presenterer, verken er av en signifikant art, eller at det økonomiske perspektivet i form av arbeidsplasser, og økt verdiskapning, ikke burde bøye av for den påståtte miljøtrusselen.

Pressen i den republikanske modellen skulle i utgangspunktet alliere seg med både makten og landets befolkning i et samarbeid om å oppnå den kollektive ”lykke” og erkjennelse, men ser vi kanskje tendensene til en presse som i stor grad refererer og videreformidler sentralmaktens synspunkter og ønsker, samt det verdisettet av tenke- og handlemåter som storkapitalen legger til grunn? Med dette som base, har jeg vanskelig for å se at pressens samfunnsoppgaver om involvering, bearbeiding og deltakelse av og for befolkningen, i henhold til den republikanske demokratiteorien, får sitt utløp i Snøhvit-saken.

Med dette i tankene, vil den deliberative demokratimodellens presseidealene kunne gjenfinnes i Snøhvit-saken? Jeg har allerede konkludert med at avisutvalget mitt delvis spiller en aktiv rolle i nyhetssaken, men så lenge denne teorien fordrer en langt større aktivitet, vil dette punktet ikke være gjeldende. Hva som følger av dette, er at befolkningen ikke kan sies å bli bearbeidet og intellektuelt stimulert, slik at de får mulighet til å delta i de deliberative prosessene. Derimot kan det argumenteres for at opptil flere av avisene i utvalget tilkjenner seg som en arena for kommunikasjon, men i og med at de eneste aktørene på denne arenaen er politikere, miljøvernere, presse eller representanter fra næringslivet, får ikke befolkningen anledning til å delta i den kommunikative prosessen på dette planet. Poenget må være å involvere og integrere befolkningen på alle kommunikative plan i demokratiet. Videre kan man stille spørsmålet om hvorvidt pressens opptreden i denne nyhetssaken kan oppfattes som ”god”. Såfremt jeg opererer med de samme kriteriene om at Snøhvit i utgangspunktet har en stor allmenn nyhetsinteresse, vil pressen heller ikke i dette tilfellet fylle modellens kriterier. Dette vil si at jeg egentlig ikke kan se at noen av den deliberative demokratimodellens presseidealene blir oppfylt, eller etterfulgt.

7.7 Snøhvit-saken som mediestorm

Hvis vi skal sette Snøhvit-saken inn i analysemodellen som er beskrevet i teorikapittelet (2.8.2), ville den da passe de karakteristika som modellen legger opp til? Utgangspunktet for mediestormen som modell, er at det ligger til grunn et problem som må identifiseres og problematiseres av forskere eller organisasjoner og deretter må begivenheter inntreffe som aktualiserer problemet. I løpet av den første nyhetsmåned er jeg av den oppfatning at man kan identifisere i hvert fall fire hendelser som til sammen utgjør den samlede begivenhet som gjør Snøhvit-saken aktuell. For det første er man forholdsvis kort tid unna den endelige avgjørelsen i Stortinget angående utbyggingen¹⁰² (- et punkt som for så vidt ligger til grunn for hele fremdriften i saken). Det andre punktet følger nært til det første, da det økonomiske aspektet er veldig avgjørende, både for fremtiden til Statoil og for Finnmark (DN 4/2, Dagbladet 11/2). For det tredje påpeker miljøvernorganisasjonene Bellona og Natur og Ungdom de store miljømessige farene ved en eventuell utbygging (Aftenposten 6/2). Det fjerde og siste punktet som bidrar til å aktualisere Snøhvit, kan sies å være Bellonas innklaging av skattelettelsene til EFTA-organet ESA (Aftenposten 6/2). Av disse punktene er det vel bare det miljømessige som kan karakteriseres som et problem identifisert av forskere og/eller institusjoner. Men sammen bidrar de alle til å tale for at Snøhvit-saken i utgangspunktet skal kunne forstås som eksempel på en mediestorm.

Når både problemet foreligger og saken er aktualisert, må saken tilføres en fortelling og historien må dramatiseres for å gjøre den om til en nyhetssak: ”Der må eksistere fortellinger, der gjør det mulig via hendelsen at gjøre ”problemet” til en nyhet” (Politisk journalistik 2000:265). Dagbladet er den avisen i utvalget mitt som kan sies å legge mest vekt på det dramatiske og underholdende¹⁰³ aspektet i nyhetsdekningen sin. Som påpekt tidligere kan det virke som om avisen ønsker å nå frem til leserne ved å appellere til det ”folkelige” i saken. Avisens fokusering og presentering av enkeltmedlemmer i Natur og Ungdom i Hammerfest og deres ”ensomme” kamp mot overmakten, mener jeg her kan stå som eksempel på hvordan Dagbladet valgte å dramatisere saken for at leserne skulle fatte interesse og ønske å følge saken videre. VG følger delvis samme linje, men som tidligere nevnt, er det vanskelig å skulle analysere avisens bidrag ut fra den manglende dekningen. For resten av utvalget bærer artiklene i deler av nyhetsperioden preg av referatstil, en nyhetsdekning som ikke støtter opp om det

¹⁰² Tidsperioden for analysen starter 1. februar og Snøhvit skulle komme opp til votering i Stortinget 7. mars.

¹⁰³ Underholdende er her ment å skulle brukes i henseende interessant og spennende, ikke som morsom eller forlystende.

dramatiserende kriteriet modellen etterspør. Dette kan spesielt tilskrives vinklingen til DN men også delvis Aftenposten. I tilfellet DN, ligger det for så vidt i avisens natur, i og med dens utgangspunkt som ren finansavis, og det ville vært for mye forlangt om avisen til enhver tid skulle etterstrebe dramatiske vinklinger i sakene sine. Aftenposten har på sin side en egen del av avisen som er viet økonomi, og faller slik delvis under samme stol som DN, som forholdsvis nøytral formidler av økonomiske nyheter¹⁰⁴. Dette forandrer seg allikevel ettersom saken utvikler seg i løpet av tidsperioden, da det etter hvert foreligger større insentiver for journalistene til å skrive dramatisk om saken. Først og fremst dreier dette seg om ESAs innblanding, men også den høye temperaturen de ulovlige aksjonene i Hammerfest skapte, er sentral. DN fortsetter allikevel med en relativt nøytral dekning på nyhetsplass, men kan på kommentator- og lederplass sies å legge mer vekt på de dramatiske og problematiserende vinklingene. For Aftenposten kan det argumenteres for at avisen legger seg mer på en journalistisk linje som anvender dramatiske virkemidler i form av tekster som vekker engasjement, i større grad enn nøytrale og objektive typer tekster. Dette kommer blant annet til uttrykk gjennom avisens økte vektlegging av Bellona som engasjert aktør og debattant i saken. Som eksempel kan avisens dekning den 18. mai anvendes, der Aftenposten bruker karakteristikker som ”ydmkykende retrett” og ”dundrende seier” for å beskrive en situasjon der finansdepartementet tapte anseelse overfor Bellona i samband med miljøvernernes klage til ESA. BT på sin side, forholder seg relativt passiv i nyhetsdekningen sin av saken, men følger eksemplet til DN ved å holde et større trykk på leder- og kommentar plass.

Der pressen i medieorkanen er mer eller mindre avhengig av innspill fra de politiske kildene sine, skal journalistene ifølge mediestormen stå friere, da de skal ha et større og langt bredere kildegrunnlag å benytte seg av. Som vi har sett gjennom de forskjellige analysene, kan dette sies å stemme, da journalistene i Snøhvit-saken benytter seg av både politikere, embedsmenn, kilder fra næringslivet samt representanter fra miljøvernorganisasjoner. Hvis vi skal følge modellen slavisk skal forskere og eksperter utgjøre de mest dominerende kildene. I denne saken benyttes derimot forskere i veldig liten grad, mens politikere, eksperter og pressetalsmenn er de mest nyttede kildene. Tross dette, vil jeg argumentere for at journalistene i Snøhvit-saken bruker et

¹⁰⁴ Generelle økonomiske nyheter kan i utgangspunktet ikke sies å være like utsatt for dramatisering fra pressens side som andre nyhetssaker, noe som jeg mener kan relateres til temaets samt nyhetsformens tilsynelatende seriøsitet. Det kan derimot argumenteres for at dette er i ferd med å forandres i lys av for eksempel Tønne-saken. Men i denne som i andre såkalte ”finansskandaler” er det ikke nødvendigvis det økonomiske som etter hvert blir stående i sentrum, da fokuset i langt større grad settes på individenes personlige egenskaper. Dette fører igjen til at disse økonomiske nyhetene ikke lenger kan karakteriseres som økonomiske, men går inn i avisens dekning på lik linje med andre typer nyhetssaker. Derfor er jeg av den oppfatning at den ”klassiske” finansnyheten fortsatt bærer preg av en refererende og forholdsvis objektiv stil.

langt bredere kildeutvalg enn i tilfellet Juul-saken, noe jeg mener faller inn under kriteriet mediestormen tilkjennegir om en bred og differensiert aktørkrets.

Det kan være vanskelig si hvorvidt journalisten var bedre i stand til å styre hendelsesforløpet i Snøhvit-saken enn i Juul-saken (Mediestorm kontra medieorkan), men i førstnevnte sak kan det argumenteres for at saksforløpet forholdt seg mer oversiktelig samtidig som pressedeckningen var langt mer begrenset enn i Juul-saken. Dette gjør at journalisten ikke er presset til å skrive og publisere det ”første og beste” og trenger heller ikke henge seg på det de andre avisene skriver. Han/hun er mer fri til å gjøre sine egne vinklinger og utvalg og kan følge sakene på en mer grundig måte enn tilfellet er i medieorkanen. For å illustrere dette kan vi ta for oss Aftenpostens dekning i tidsperioden.

Tabell 7.7 Avisutvalgets nyhetsdekning februar-juli

Aviser	Dagbladet	VG	Aftenposten	BT	Dagens Næringsliv	Totalt
Februar	6	2	6	5	16	35
Mars	5	-	18	7	6	36
April	1	-	2	-	9	12
Mai	-	-	11	1	5	17
Juni	-	-	2	-	2	4
Juli	5	3	8	2	6	24

Som vi ser ut fra tabellen 7.7, er det relativt stor variasjon i dekningen til Aftenposten fra måned til måned. Avisen har i tillegg et forskjellig saksomfang enn de andre avisene, noe som kan skyldes at Aftenposten har forholdt seg uavhengig til andre avisers dekning og satset mer på egne vinklinger. I tillegg mener jeg avisens nyhetsdekning kan brukes til å eksemplifisere mediestormens metaforiske karakteristika basert på en storm som kommer og går med jevne mellomrom. Akkurat som i tilfellet med Aftenpostens nyhetsdekning, når mediestormen bølgetopper ved gitte tidspunkter. Ser vi saken under ett, blir bildet mer uklart, da sakens mest intensive nyhets måneder er de to første, for så å løye av i april og mai. Saken forsvinner deretter nærmest i juni, før den reaktiveres i juli. Hvis vi ikke tar for oss Aftenposten spesifikt som eksempel, mener jeg det blir vanskelig å se noe tendens i sakens utvikling da avisutvalget mitt spriker for mye. Der Dagbladet og BT følger hverandre omtrent likt i dekningen, skiller DN seg ut. Til sammenligning fra medieorkanen, som forsvinner fort fra synsfeltet til publikum etter sin avslutning, skal man tro Snøhvit-saken som mediestorm forblir lengre i offentligheten ut fra det faktum at den har foregått over en lang tidsperiode samtidig som den returnerer til medias søkelys med jevne mellomrom. På samme tid som forfatterne av *Politisk journalistik* anså at journalister oppnår politisk makt gjennom medieorkanen, mener de at journalistene oppnår

politisk innflytelse gjennom mediestormen. Siden dette dreier seg om innflytelse, er det vanskelig å se det klare forholdet mellom årsak og virkning, noe som også er tilfelle i Snøhvit-saken. Pressen kan blant annet ha bidratt til både en svekkelse og en styrking av miljøvernbevegelsen, sett ut fra det faktum at de forskjellige avisene inntok et noe ulikt standpunkt til disse organisasjonene. Videre kan de ha bidratt til å sette regjeringen i et dårlig lys i samband med klagen fra ESA. Men stort sett er det vanskelig å se resultatene på kort sikt. På lang sikt kan sannsynligvis deler av pressen ha økt sin anseelse hos den delen av befolkningen som er opptatt av miljøvern (Dagbladet, DN), mens andre kan bli mer ansett i de kapitalsterke kretsene (Aftenposten).

Hvis man så skal vurdere hvorvidt Snøhvit-saken er en mediestorm, hva ville konklusjonen bli? Som i tilfelle Juul-saken og medieorkan, er jeg av den oppfatning at Snøhvit-saken eksemplifiserer mange av de karakteristika mediestorm som modell er tenkt til å forklare, men at det hele like fullt blir litt vagt. Hvis man for eksempel tar for seg hver enkelt måned og ser dette i sammenheng med volum, kan Snøhvit-saken neppe karakteriseres som en fullverdig mediestorm. Med andre ord kunne man kanskje tatt hvilken som helst nyhetssak av en viss dimensjon og fått den til å passe en modell av type storm eller orkan. Men dette forandrer ikke det faktum at saken i seg selv kan ha verdifulle bidrag å komme med, og dens generelle karakteristika kan være en indikasjon på at enkeltsaken som fenomen kanskje er større enn tidligere antatt.

Kapittel 8. En mangefasettert bransje

Dette er bare en begynnelse, snart er publikums makt total, og da slipper vi endelig å bli ledet inn i andres tanker og forestillinger. Ved hjelp av avansert datateknologi kan vi selv gripe inn i programmene, avisene og dataskjermene, og ordne opp.

(Tommy Sørbø, Aftenposten 18/4-2000).

Fremtidsvisjoner (eller skrekksenarioer) som dette har vært repetert ved gjentatte anledninger det siste tiåret, etter som teknologien har oppnådd ytterligere fremskritt. TV, radio, internett og aviser er i dag sannsynligvis de mest sentrale nyhets- og underholdningskilder i de fleste samfunn rundt om i verden, og av disse vil jeg estimere at den trykte papirutgaven av avisen¹⁰⁵ sannsynligvis er den mest sårbare av alle. Dette begrunner jeg først og fremst med medienes utviklingspotensial, der de audiovisuelle mediene¹⁰⁶ i langt større grad har mulighet til å presentere et mer omfattende og fremtidsrettet tilbud enn hva den trykte presse har mulighet til. Er de allerede i ferd med å bli utkonkurrert? Kanskje kan dagens aviser oppfattes som etterlevninger fra en svunnen tid der pressen var en av demokratiets ledende institusjoner og som videreformidlet de interessante og aktuelle nyhetssakene, holdt et årvåkent blikk på makten og bidro til å fastsette dagsorden? Eller er det slik fortsatt? Er det sånn at avisene og deres politiske redaksjoner fortsatt spiller en viktig rolle som vaktbikkje og kontrollinstans i demokratiet?

Med dette som bakteppe har jeg som tema i denne oppgaven tatt for meg den politiske journalistikken i Norge og hatt som målsetning å fokusere på hvordan den fungerer i demokratiet i dag. For å være i stand til å kunne si noe substansielt om dette temaet, har jeg basert analysen på to relevante case-tilfeller, noe som ga oppgaven følgende overordnede tema og problemstilling:

En analyse av tendenser i politisk journalistikk i Norge

- belyst gjennom Juul- og Snøhvit-saken.

Dette temaet rommer en rekke aspekter, noe som også preger oppgaven i stor grad, da den kan sies å være relativt eksplorerende i formen. Med et så vidt og utforskende utgangspunkt, ønsket

¹⁰⁵ De fleste avisene har også en internettside hvor de publiserer sine nyhetssaker gjennom.

¹⁰⁶ Jeg regner først og fremst TV og internett som audiovisuelle medier, men anser ut over dette også radio for å ha et større utviklingspotensial enn den trykte presse.

jeg å begrense tematikken og dekningsgraden ved å fokusere på de tendensene jeg oppfattet som de viktigste og mest definerende for utviklingen av den politiske journalistikken som sjanger i Norge. Dette ble gjort på følgende måte:

Etter å ha lagt føringer på resten av oppgaven i innledningen, har jeg i oppgavens andre kapittel, *Demokrati og Media*, tatt for meg tre demokratiteorier for å kunne etablere en teoretisk bakgrunn for hvordan et demokratisk samfunn kan organiseres. Jeg har her påvist de grunnleggende forskjellene mellom den liberale og den republikanske demokratimodellen og som alternativ presentert Habermas' deliberative modell som uttrykk for en demokratiteori som integrerer det beste fra de andre to modellene en teori fundert på den metodiske styrken i den kommunikative rasjonalitet. Problemet med disse teoriene er riktignok at ingen sier noe eksplisitt om medias rolle i demokratiet, og gjennom forsøk på å klarlegge bakgrunnen for dette har jeg påvist en generell kunnskapsmangel om og rundt medias rolle i demokratiet. Selv om teoretikerne og fagfolket åpenbart er klar over medias økende rolle i samfunnet, forekommer det likevel få fruktbare forsøk på en slik type integrering, noe som kan tillegges teoriens (for?) høye abstraksjonsnivå. Til tross for den vage eller ikke eksisterende koblingen mellom demokratiteoriene og media, har det vært min oppgave å konkretisere forholdet, og jeg undersøkte dermed hvilke presseidealer demokratiteoriene ideelt hadde ønsket: Der den liberale teoriens presseidealer baserte seg på utstrakt informasjonsplikt og kontrollfunksjonen i forhold til sentralmakten, grunner den republikanske og deliberative modell sine presseidealer på en langt mer aktivt deltagende presse som skal arbeide for å involvere og bearbeide befolkningen, med deltakelsen i de kommunikative prosesser som mål¹⁰⁷.

I sammenheng med den manglende integreringen av media i demokratiteoriene, har jeg sett nærmere på om Vær Varsom-plakaten kan brukes til å si noe om pressens rolle i demokratiet? Her har jeg vist at selv om plakaten legger klare føringer på pressens rolle, resulterer dette likevel ikke i mer enn løse antydninger. Dette er en konsekvens av at "plakaten" kun kan oppfattes som pressens interne rettesnor, og da ikke som samfunnets krav til media, eller som forskningsmiljøets konklusjon på hvordan mediene faktisk fungerer. Jeg har avslutningsvis behandlet systemperspektivet og påvist at dette kan bli oppfattet som et uttrykk for en mer helhetlig måte å forstå medias posisjon i samspill med andre sentrale aktører i demokratiet. Med andre ord forsøker den danske forskergruppen å etablere en forståelse av hvordan pressen og

¹⁰⁷ Det skal dog sies at den deliberative modellen har langt strengere moralske krav og forutsetninger for deltakelsen og gjennomføringen av de demokratiske prosessene enn den republikanske, mens den republikanske modellen på sin side er langt mer ekskluderende i form av mangel på individuell frihet.

den politiske journalistikken kan integreres i demokratiet. Ideen om aktørenes deltakelse og posisjon i den politiske kommunikasjon, og eksistensen og forståelsen av den differensierte beslutningssfære, er derfor viktige elementer ved dette perspektivet og vil kunne bidra til å øke forståelsen vår av den politiske journalistikkens posisjon i de demokratiske prosessene. Jeg har også lagt grunnen for den empiriske analysen ved å presentere medieorkan og mediestorm som to analysemodeller av enkeltsaken som uttrykk for en ny og særskilt type nyhetssak.

I oppgavens tredje kapittel, *Norsk politisk journalistikk*, har jeg dokumentert pressens interne og eksterne historiske utvikling basert på en profesjonalisering av yrket som helhet. I nær sammenheng med pressens stadig økende kommersielle hensyn, førte dette til en løsriving fra de partipolitiske koblingene i retning av en mer selvstendig journalistikk, samtidig som pressen ble opptatt av å skulle innta en kritisk og mer uavhengig rolle i samfunnet. Til tross for at pressen har blitt mer ”stueren” i form av bedre interne retningslinjer og frigjøringen fra partibindingene, har kapitalismens inntog i profesjonen resultert i at journalistene i større grad enn tidligere har blitt nødt til å ta hensyn til avisens formål om inntjening og avkastning. Selv om pressen på mange måter ivrer for sin samfunnskritiske rolle og er i stand til å opprettholde vaktbikkjestatus, har jeg vist til at økonomiske hensyn i fremtiden kan føre til endringer av rammevilkårene for det journalistiske produkt. Eierinteressene argumenterer for det motsatte, men det er på det rene at en økt eierkonsentrasjon etter all sannsynlighet vil føre til et redusert mediemangfold, og et på langt nær så differensiert avistilbud som vi har i dag.

Deretter har jeg behandlet utviklingen av forholdet mellom pressen og det politiske liv, og sett på medialiseringen som karakteriserende for en situasjon der politikerne har ansett seg som underlegne og skadelidende overfor pressen, og som konsekvens har sett seg nødt til å skolere seg i disses teknikker. Jeg har videre påvist at når de motstridende gruppene i den politiske kommunikasjon, er og blir, skolert i hverandres ”hemmeligheter”¹⁰⁸, kan dette føre til at samtalen partene imellom blir fastlåst og mindre konstruktiv enn hva den kunne vært. Konsekvensen av dette vil for pressen være dilemmaer på to plan: For det første kan pressens vaktbikkjefunksjon i demokratiet bli svekket i form av manglende respekt og at de oppfattes som forutsigbare, mens pressen for det andre vil få problemer med å informere befolkningen om hva som reelt foregår i samfunnet, ut fra det forhold at de mister sitt uavhengige og kritiske blikk på samfunnet som helhet. Det skal dog sies at politikerne som resultat også vil få problemer med å gjennomføre sine oppgaver. Med andre ord vil vi kunne oppleve et system og en periode karakterisert av lite

¹⁰⁸ Dette forekommer når representanter fra det politiske liv trer inn i journalistenes rekke, og når journalister eller kommunikasjonsmedarbeidere kurser politikere og andre deltakere i offentligheten.

eller ingen progresjon. Jeg har også vist at systemperspektivet oppfatter den samme situasjonen på en langt mer positiv måte, da de forstår denne forutsigbarheten partene imellom å være det definerende punktet som binder partene sammen i en form for kommunikasjon hvor verken pressen eller politikerne har noen fordeler overfor hverandre. Dette fører igjen til at samspillet i den politiske kommunikasjon blir dynamisk ut fra det faktum at partene er likeverdige og må operere og kommunisere ut fra disse forutsetningene.

I oppgavens fjerde kapittel, *Journalistikk og kritikk*, har jeg tatt for meg pressens rolle i et maktfordelingsperspektiv og sett dette i sammenheng med Olof Petersons karakteristikkk av journalismen som eksempel på en rådende samfunnsideologi for pressen. Denne ideologien bygger på en spesiell forståelse av demokratiet, der pressen definerer sin rolle gjennom på oppdrag for folket å skulle gjennomskue makthaverne. ”Avsløringen” er videre et sentralt element i denne ideologien: Pressen forstår sannheten skjult bak et ”slør”, en sannhet og en virkelighet som bare journalisten gjennom en ”heltedåd” kan avsløre. Ved å rette fokus på journalismen som ideologi, har jeg ønsket å påvise de problemene demokratiet kan stå overfor hvis pressen får monopol på defineringen av sin egen rolle i samfunnet, problemer som blir ytterligere forsterket hvis vi ser dette i sammenheng med profesjonens rekruttering. Det må kunne settes spørsmålstegn ved hvor ideell situasjonen er for fremtidens journalister når man får klare elitetendenser ved utdanningsinstitusjonene? Hvis det kun er den intellektuelle ”overklassen” som får innpass til den utdanningsmessige biten av journalistyrket, hva skjer da med mangfoldet. Når sant skal sies er det et fåtall av de uteksaminerte journaliststudentene som ender opp som journalister, all den tid avisene ikke vil ha dem, og da er kanskje problemet løst? Videre oppfatter jeg ideologien som særdeles pompøs, og har forsøkt å se hvilke elementer man kan gjenfinne av denne i norsk politisk journalistikk. Jeg har her sett journalistikken i sammenheng med Vær Varsom-plakaten. Spesielt plakaten § 1 (se appendiks), som omtaler samfunnsoppdraget, kan nærmest sies å være en tro kopi av journalismens ideologi som Peterson definerer den. Om pressen lever opp til disse oppgavene er en helt annen sak, og må i mitt tilfelle sies å være heller tvilsomt. Deler av oppdraget ja, men langt på nær alt.

Jeg har videre referert til den presseetiske debatten som har versert i Norge på siste halvdel av 1990-tallet og frem til i dag, hvor spesielt den kildekritiske debatten har vært sentral. Jeg har her vist til at det eksisterer en til tider manglende kritisk holdning til, og anvendelse av, kilder blant de politiske journalistene i Norge, men at pressen selv forsvare sin praksis ut fra en nyhetsmessig vurdering der avsløringen av bevegelsene i det offentlige rom anses som grunn

god nok. Selv om enkelte journalister likevel er kritiske til kildebruken innenfor eget yrke, har jeg påpekt stillstanden i en debatt hvor medieviterne og politikerne kritiserer, mens pressen forsvarer seg. Anklager om flokktendenser blant de politiske journalistene er et annet tema som med gjentatte mellomrom blir brakt på banen i den presseetiske debatten. Selv om prominente journalister som John Olav Egeland, Steinar Hansson og Aslak Bonde både erkjenner, og etter beste evne prøver å forklare, bakgrunnen for dette fenomenet gjennom henvisning til Norges geopolitiske situasjonen og tilhørende pressemønster, er Sigurd Allern på bakgrunn av analyser av den såkalte Jagland-saken, ikke like bombastisk i sine konklusjoner. Allikevel viser Allern til eksistensen av dette fenomenet og mener tendensene til flokkmentalitet innenfor den politiske presse absolutt kan være en reell faktor, påstander han blir støttet i gjennom funn gjort av Mette Stordalen. Som en videreutvikling av anklagen om flokkmentalitet utvikles tesen om den politiske journalist som aktiv og deltakende aktør i det politiske system. Her fremlegger både Allern og Stordalen bevis for at pressen i enkelte saker opptrer som politiske aktører, noe også adm. direktør og ans. redaktør i Bergensavisen, Olav Terje Bergo, fullt ut er enig i. Avslutningsvis har jeg behandlet debatten som oppstod som følge av Jens Stoltenbergs presseetiske innspill i etterkant av Tønne-saken. Selv om den presseetiske debatten blusset opp og store deler av pressen var Stoltenberg takknemlig for hans konstruktive innspill, har jeg likevel demonstrert at pressen utviste en mangel på vilje til å gå inn i debatten med et reelt ønske om å forandre pressens etiske tilstand. I stedet for at vi fikk en langvarig og konstruktiv debatt, endte vi opp med en harmonisk situasjonstilstand der sentrale journalister alle var hjertens enige i at problematikken: "Hvem skal granske granskerne" var særdeles viktig og interessant, samtidig som alle ga uttrykk for at dette var et tema man burde arbeide videre med. Med andre ord ble kritikken ufarliggjort i noe som kanskje kan tolkes som et forsøk fra pressen på å avrette debatten, slik at de i fremtiden kan fortsette med å legge føringer på sin egen etiske situasjon.

Etter at jeg i oppgavens femte kapittel, *Metode*, legger til grunn en kombinasjon av en kvalitativ og en kvantitativ metodisk tilnærming til mine empiriske analyser, kommer jeg fram til det sjette kapitlet, som inneholder oppgavens første analysedel: *Juul-saken*. I dette kapitlet har jeg analysert hvordan, og på hvilken måte, et uvalg på fire aviser (VG, Dagbladet, Aftenposten og Bergens Tidende) har valgt å følge, vinkle, omtale og kommentere Juul-saken som en type enkeltsak¹⁰⁹. Jeg har vist at pressen har opptrådt i en mengde roller i nyhetssaken, roller justert og bestemt av avisenes egne vinklinger og holdninger til saken i seg selv, samt til dens ulike aktører. Enkelte aviser har i perioder opptrådt tilnærmet som politiske aktører, mens andre igjen

¹⁰⁹ For en nærmere forklaring av enkeltsaken se kapittel 2.8.

har holdt en til tider mer nøytral linje til sakens forskjellige fokus. Felles for alle avisene er likevel at de har utpregede meninger om saken og dens forskjellige aktører, noe som interessant nok kan oppfattes som uttrykk for en forsinket partipresse hvor de enkelte avisene tilsynelatende bærer med seg tendenser og gammel ideologisk ballast fra den partipolitiske æra.

Videre har jeg demonstrert at personfokuset i Juul-saken er av en vesentlig art, noe som kommer til uttrykk gjennom avisene utpregete fokus på sakens hovedpersoner (les Juul og Rød-Larsen). Men dette er også noe som blir synlig all den tid pressen legger stor vekt på å bringe andre aktører og deres personlige synspunkter inn i saken. Det må poengteres at tabloidavisene i utvalget mitt har hatt en større tendens til å fokusere på personlige egenskaper enn de andre to avisene, men også disse anser dette perspektivet som interessant. I samband med den uttalte pressekritikken i form av kildebruk, flokkmentalitet og politisk aktivitetsnivå i pressen, har vi for det første fått demonstrert at bruken av de anonyme kildene i UD har blitt gjennomført på en tilsynelatende redelig måte, all den tid dette forholdet på kort sikt er problematisk å få et annet eller mer omfattende svar på. Det finnes heller ikke klare indikasjoner på flokkendens i avisutvalget mitt, men ut fra svarene analysen har gitt meg, kan det argumenteres for at både Aftenposten, Dagbladet og spesielt VG, til tider gikk inn i rollen som politiske aktører i Juul-saken.

Deretter har jeg med utgangspunkt i demokratiteoriene presseidealer, påvist antydninger til at normen innenfor den republikanske demokratiteorien blir etterfulgt. Det blir like fullt for vagt og usikkert å konkludere med at man finner sterke indikasjoner på en slik tradisjon, men den republikanske modellen er likevel nærmere pressens rolle i Juul-saken enn hva tilfellet er med den liberale og den deliberative modellen. Avslutningsvis har jeg analysert Juul-saken i henhold til systemperspektivets karakteristika for en medieorkan, og viser at denne nyhetssaken i all hovedsak kan forstås som uttrykk for en slik type klassifisering. Tross dette, har jeg påvist at det er for mange usikkerhetstegn rundt analysemodellen til at man på stående fot kan konkludere med at Juul-saken er et relevant eksempel på en medieorkan.

I oppgavens syvende og andre analysekapittel, *Snøhvit-saken*, har jeg som i tilfellet Juul-saken, tatt for meg et avisutvalg (VG, Dagbladet, Aftenposten, Bergens Tidende og Dagens Næringsliv) og sett på hvordan disse har valgt å følge, vinkle, omtale og kommentere Snøhvit-saken som en type enkeltsak. Til forskjell fra Juul-saken, har pressen i denne nyhetssaken stort sett holdt seg til et begrenset sett med roller, hvor den mest fremtredende rollen kommer i form

av pressen som en kanal for informasjon. Selv om avisene legger seg på en informativ linje, har jeg påvist at det først og fremst kan stilles spørsmål ved det begrensede antall publiserte nyhetssaker. Det viser seg med andre ord at store deler av pressen tidvis svikter sin samfunnskritiske rolle¹¹⁰, og i stedet fokuserer på saken i henhold til hvilken linje regjeringen og Statoil legger seg på. Videre har jeg demonstrert at både Aftenposten og Dagens Næringsliv tidvis trer inn i rollen som politiske aktører, henholdsvis med en positiv og en negativ holdning til prosjektet. Der jeg i Juul-saken viste til en personfokuseret sak, har vi dette tilfellet en nyhetssak som i langt større grad fokuserer på organisasjon og institusjon i form av regjering, Statoil, Bellona eller ESA, som igjen fører til at nyhetssaken befinner seg på et helt annet nivå enn Juul-saken. Dette fører til at pressen i langt mindre grad kan benytte seg av løsrevne sitater eller uttalelser fra private eller offentlige personer, noe som resulterer i en relativt langsom progresjon av nyhetssaken.

Avisenes standpunkt og måte å ta side på i saken er et annet interessant punkt jeg har påvist i Snøhvit-saken. Selv om nyhetssaken er gjort til gjenstand for en relativt begrenset form for nyhetsdekning, betyr ikke dette at avisene ikke har posisjonert seg i henhold til den overordnede problemstillingen: ”Økonomisk vinning eller miljøsvineri?”. Selv om de fleste avisene i utvalget mitt har sympati for miljøproblemene, er det like fullt ingen som argumenterer helt og fullt for dette standpunktet. Jeg har like fullt påvist at både BT, Dagbladet og DN har sympatier i retning dette, men at de likevel innfinner seg med byggingen, og at den skal gjennomføres. Mot disse står VG og Aftenposten relativt steilt på standpunktet om at Finnmark, den nordlige landsdelen og Norge som helhet, av økonomiske årsaker trenger denne utbyggingen. Med andre ord finnes det klare meningsforskjeller innenfor den norske presse. Av kildebruk og flokktendenser må det sies at det forekommer i svært liten grad i Snøhvit-saken, men at jeg har funnet enkelte indikasjoner på at avisene har opptrådt som politiske aktører. Jeg har deretter påvist at ingen av presseidealene til mine tre demokratiteorier kan sies å stemme overens med hvordan pressen har valgt å dekke Snøhvit-saken. Likevel har den liberale modellen enkelte trekk som nok kan gjenfinnes i henhold til sakens utvikling og pressens rolle i den. Avslutningsvis har jeg satt nyhetssaken opp mot analysemodellen mediestorm, og har her funnet at i henhold til volum, utvikling og generelle karakteristika, er Snøhvit-saken som tilfelle ikke tilstrekkelig til å kunne klassifiseres som en mediestorm. Om det skyldes sakens natur, eller om det kan tillegges en uøyaktig og lite utfyllende analysemodell, skal jeg ikke svare på her, men eksistensen av Snøhvit-saken og de gjenkjennende forholdene rundt mediestorm som analysemodell, er en

¹¹⁰ Jeg tolker pressens samfunnskritiske rolle for å skulle rette et kritisk søkelys mot og på avgjørelser gjort av sentralmakten eller andre sentrale institusjoner, hvis effekt kan ha konsekvens for samfunnet som helhet.

indikasjon på at enkeltsaken som fenomen etter all sannsynlighet utgjør en sentral del av norsk pressefloras redaksjonelle tekster.

Hva sier dette oss? Først og fremst forteller denne gjennomgangen meg at det eksisterer en diskrepans av betydelig omfang i forholdet mellom de forskjellige demokratimodellene og hvordan pressen funksjonerer som institusjon i samfunnet. Som konsekvens av at demokratiteoriene har gjort seg ”skyldig” i verken å eksplisitt behandle eller integrere mediene i sine teoretiske utlegninger, har mediene og pressen blitt tildelt en arbeidsoppgave som både kan karakteriseres som ”fornøyeelig”, men på samme tid ekstremt ømfintlig og vanskelig. Dette forholdet karakteriseres ved at pressen i henhold til de påviste teoretiske manglene i demokratimodellene, kan ”gjøre hva de vil” på samme tid som de både må tøyse og ilegge seg selv restriksjoner, for ikke å gå ut over sitt eget selvpålagte mandat¹¹¹. Dette kan kanskje vise seg å være en formidabel, om ikke umulig, oppgave for pressen å opprettholde i en tid da personfokuseringen når nye høyder, og hvor journalistene som arbeidstakere i avishusene i stadig økende grad presses til å bidra slik at produktet gir høyest mulig avkastning.

Ved siden av de teoretiske implikasjonene forholdet mellom demokratiteoriene og pressen forespeiler oss, påviser oppgavens forelagte resultater at den politiske journalistikken som undersøkt objekt innehar en omfattende og sentral posisjon i samfunnet. Alle følger vi med på hva den politiske journalist rapporterer om, uavhengig av hvilke samfunnsstikk vi utgjør eller hvilke nivå av det offentlige liv vi befinner oss på. Eksempelvis må vi som befolkning følge med på hva den politiske journalist skriver for å få klarhet i samfunnsutviklingen og eventuelle politiske forandringer, samtidig som deltakerne i det politiske liv må gjøre det samme for ikke risikere å bli utmanøvrert eller forbigått av pressen selv, eller andre politiske deltakere. Med andre ord kan jeg på bakgrunn av denne oppgaven konkludere med at den politiske presse har utviklet seg til å bli en mektig og innflytelsesrik deltager i det demokratiske samfunnet, og akkurat derfor man må spørre seg om de utfyller denne rollen på en tilfredsstillende måte? Jeg vil ikke argumentere for at man skal utøve sensur og gjøre seg herre over en profesjon som tar stolthet av sitt iboende samfunnsoppdrag og tilhørende ytringsfrihet, men i et samfunn der friheten til å kunne velge relativt fritt er av stor betydning, må man kunne stille spørsmål ved om man ikke kan, eller burde, velge bort deler av hva den politiske journalistikken har utviklet seg til i dag. Man vil ikke gi inntrykk av å være flåsete, men jeg er av den oppfatning at deler av profesjonen politisk journalistikk må kunne ta selvkritikk for hva de øyensynlig er i ferd med å

¹¹¹ Jeg går her ut ifra at det internt i pressen eksisterer idealistiske mål om ikke å utnytte egen posisjon og om å yte for å forbedre og videreutvikle demokratiet.

utvikle seg i retning av. Dette grunngir jeg først og fremst ut fra de analyserte nyhetssakene og dets fokusering, men også ut fra den måten pressen har bidratt i debatten rundt sin egen samfunnsrolle, samt profesjonens noe rufsete måte å ta selvkritikk på.

Når dette er sagt, finnes det en rekke positive elementer som den politiske presse innehar per i dag og som de i fremtiden er i stand til å kunne utvikle seg i retning av. I et samfunn som tenderer mot mindre grad av politisk interesse¹¹², og som viser tegn til å utvikle seg i retning av en større grad av materialistiske verdier og økt konsum, kommer etter all sannsynlighet den politiske presse til både å kunne, men også å måtte, spille en viktig rolle i demokratiet for å opprettholde dets prosesser. Hvis vi som befolkning ikke er klar over hvilken retning samfunnet kan utvikle seg i, eksempelvis i mangel på engasjement, er vi avhengig av at noe eller noen påtar seg denne rollen. Med andre ord blir det derfor viktig at den politiske presse bidrar til å informere oss, til å involvere oss, og til å provosere oss slik at vi som politiske individer utvikler oss i retning av en større og mer genuin politisk interesse. Politikk er og blir en viktig del av ethvert demokrati, og den politiske journalistikken kan bidra til at politiske avgjørelser og politiske valg i fremtiden fortsetter å utgjøre en integrert del av oss som mennesker. For å si det på en annen måte: Den måten den politiske journalistikken fungerer, utvikler seg og tar ansvar på, vil etter all sannsynlighet ha nær sammenheng med de forutsetningene og insentivene elektoratet innehar og blir gitt for å kunne delta i det politiske liv, noe som igjen gir føringer på hvordan demokratiet totalt sett vil fungere i forhold til dets ideale forutsetninger og mål.

Men dette må gjøres på en ”god” måte, med de ”gode” intensjonene og ønskene fra pressens side om en videreutvikling av demokratiet. Vi er derfor avhengig av kunne å bevare de demokratiske idealene, og i den politiske pressen har vi evnen:

Å bli fortalt er å utsette seg for en annens vilje, og er det en god historie vi utsetter oss for, er det å bli ledet dit man ikke ante at man ville (Tommy Sørbø, Aftenposten 18/4-2000).

Samtidig må man kunne spørre seg selv hva oppgraderingen av Se og Hør til ”nyhetsavis”, vil ha å si for pressesituasjonen i Norge i den kommende tiden. Min umiddelbare og personlige reaksjon er ikke av en av en type udelt begeistring, men man har blitt overrasket før.

¹¹² Fylkes- og kommunevalgenes stadig nedadgående valgoppslutning er direkte eksempel på en minsket oppslutning om politikk i Norge. Det samme kan delvis konstanteres ved stortingsvalgene også, men her er ikke tendensen like klar (se appendiks tabell 4).

Bibliografi

- Allern, Sigurd: *Flokkdyr på Løvebakken? Søkelys på Stortingets presselosje og politikkens medierammer*, Oslo: Pax, 2001. A
- Allern Sigurd: Kildene og mediemakten, i Eide, Martin (red): *Til dagsorden! : journalistikk, makt og demokrati*, Oslo: Gyldendal akademisk, 2001, s.273-303. B
- Asp, Kent: *Mäktiga massmedier*, Stockholm: Förlaget Akademilitteratur AB, 1986.
- Benestad Hågvar, Yngve: *Hele folkets diskurs. En kritisk analyse av den gode VG-sak*, Oslo: Norsk sakprosa, 2003.
- Bjørklund, Tor: Election Campaigns in Postwar Norway (1945-1989): From Party-Controlled to Media-Driven Campaigns, i *Scandinavian Political Studies*, Vol. 14 – No. 3, 1991, s. 279-302.
- Bodahl-Johansen, Gunnar: Det brysomme eierskapet, i Simensen & Bodahl-Johansen (red): *Avisenes samfunnsrolle*, Fredrikstad: Institutt for Journalistikk, 2001, s.55-61.
- Bro, Peter: *Public journalism – historien, holdningene og håndverket bag den nye aktivistiske journalistikk*, Århus: Center for Journalistikk og Efteruddannelse, 2001.
- Brurås, Svein: *Etikk for journalister*, Bergen: Fagbokforlaget, 2000.
- Calhoun, Craig (ed.): *Habermas and the Public Sphere*, Cambridge Massachusetts: The MIT Press, 1993.
- Curran James og Seaton, Jean: *Power without Responsibility. The Press and broadcasting in Britain*, London: Routledge, 1991.
- Dahlgren, Peter & Sparks, Colin (red.): *Journalism and popular culture*, London: Sage, 1992.
- Dillon, Michael: Present Tense, Past Tense: *The Historical and Philosophical Roots of Civic Journalism*, http://www.pewcenter.org/doingcj/speeches/a_dillon.html
- Edvardsen, Terje Steen (red.): *Media og Samfunnsstyring*, Bergen: Fagbokforlaget, 1994.
- Eide, Martin: *Massemedia - en politisk konfliktarena? : en sosiologisk analyse av politikeres forhold til media*, Hovedoppgave i sosiologi – Universitetet i Bergen, 1983.
- Eide, Martin: *"Etter det vi forstår på politisk hold - ": politikere og massemedia*, Bergen: Universitetsforlaget, 1984.
- Eide, Martin (red.): *Til dagsorden! : journalistikk, makt og demokrati*, Oslo: Gyldendal akademisk, 2001.
- Eide, Martin: Journalistisk makt. Et oppslag, i Eide, Martin (red): *Til dagsorden! : journalistikk, makt og demokrati*, Oslo: Gyldendal akademisk, 2001, s.13-56.

- Eriksen, Erik Oddvar: *Deliberativ politikk*, Oslo: Tano, 1995.
- Eriksen, Erik Oddvar: *Hvorfor deliberativt demokrati?*, Oslo: Arena, 2001.
- Eriksen, Erik Oddvar & Weigård, Jarle: *Kommunikativ handling og deliberativt demokrati*, Bergen: Fagbokforlaget, 1999.
- Fallows, James: *Breaking the News*, New York: Random House, 1997.
- Fremo, Skjalg: Fra informasjonskrise til regjeringskrise, i Rød-Larsen, Terje (red): *Kompetanse og kontrovers*. Festskrift til Gudmund Hernes, Oslo: FAFO, 1991, s. 50-61.
- Fremo, Skjalg: *Syse-saken En rapport om journalistikk og politikk*, IJ-rapport 5/96 Fredrikstad: Institutt for Journalistikk, 1996.
- Friedland, Lewis A. et al.: *Civic Journalism: A New Approach to Citizenship*, Waltham: Civic Practices Network, 2001.
- Gulbrandsen, Trygve, Engelstad, Fredrik, Beldo Klausen, Trond, Skjeie, Hege, Teigen, Mari & Østerud, Øyvind: *Norske makteliter*, Oslo: Gyldendal Akademisk, 2002.
- Habermas, Jürgen: Tre normative demokratimodeller: om begrepet deliberativ politikk, i Eriksen, Erik Oddvar (red.): *Deliberativ politikk*, Oslo: Tano, 1995, s.30-45.
- Habermas, Jürgen: *Between Facts and Norms*, Cambridge, Massachusetts: The MIT Press, 1996.
- Habermas, Jürgen: *Kraften i de bedre argumenter / Jürgen Habermas; utvalg og innledning ved Ragnvald Kalleberg*, Oslo: Ad Notam, 1999.
- Habermas, Jürgen: *Borgerlig offentlighet: dens fremvekst og forfall: henimot en teori om det borgerlige samfunn*, Oslo: Gyldendal, 2002 (3 utgave).
- Held, David: *Democracy and the Global Order*, Cambridge: Polity Press, 1995.
- Held, David: *Models of Democracy*, Cambridge: Polity Press, 1996 (second edition).
- Helle, Lars, Bentzrud, Ingrid & Raaum, Petter: *Rapport fra den interne gruppa som har gått gjennom Dagbladets dekning av Tønne-saken*, Oslo, 2003.
- Hillesund, Terje: *STÅR DET NOE NYTT? Innføring i analyse av aviser og nyheter*, Fredrikstad: Institutt for Journalistikk, 1994.
- Hovden, Jan Fredrik: Etter alle journalistikkens regler..., i Eide, Martin (red): *Til dagsorden! : journalistikk, makt og demokrati*, Oslo: Gyldendal akademisk, 2001, s.86-111.
- Høst, Sigurd: *Avisåret 2001*, IJ-rapport nr.1, Fredrikstad: Institutt for Journalistikk, 2002.
- Inglehart, Ronald: *Culture Shift in Advanced Industrial Society*, New Jersey: Princeton University Press, 1990.

- Keane, John: *The Media and Democracy*, Cambridge: Polity Press, 1991.
- Knapskog, Karl: Journalistikk og deliberativt demokrati, i Eide, Martin (red): *Til dagsorden! : journalistikk, makt og demokrati*, Oslo: Gyldendal akademisk, 2001, s.112-135.
- Kobbeltveit, Olav: *Avisa som rom for offentlig samtale*, Foredrag ved Skjervheim-seminar, Voss september 2001.
- Levine, Peter: *Getting Practical about Deliberative Democracy*, http://www.puaf.umd.edu/IPPP/fall1999/deliberative_democracy.htm, 1999.
- Levine, Peter: *The New Progressive Era: toward a fair and deliberative democracy*, Lanham, Md.: Rowman & Littlefield, 2000.
- Lull, James & Hinerman, Stephen (eds.): *Media Scandals: Morality and Desire in the Popular Culture Marketplace*, New York: Columbia University Press, 1998.
- Mathisen, Thomas: *Makt og medier*, Oslo: Pax, 2002.
- Moe, Sverre: *Sosiologisk betraktning*, Oslo: Universitetsforlaget, 1995.
- Mørktvedt, Tone & Lågbu: Øyvind: Avisene er bedre enn sitt rykte, i Simensen & Bodahl-Johansen (red): *Avisenes samfunnsrolle*, Fredrikstad: Institutt for Journalistikk, 2001, 23-33.
- Nordbotten Kristoffersen, Dag: *Pressens politiske funksjoner: kanal for informasjon, selvstendig aktør eller forum for debatt? : en innholdsanalyse av fire riksavisers omtale av Stortinget*, Hovedoppgave i statsvitenskap - Universitetet i Oslo, 1996.
- Ottosen, Rune, Røssland, Lars Ove & Østbye, Helge: *Norsk pressehistorie*, Oslo: Det Norske Samlaget, 2002.
- Pedersen, Ove K. et al.: *Politisk journalistik*, Århus: Modtryk, 2000.
- Petersson, Olof: *Journalismen som ideologi*, <http://www.const.sns.se/olop/polm02.htm>, 1996.
- Rokkan, Stein: *Stat, nasjon, klasse*, Oslo: Universitetsforlaget, 1987.
- Rolness, Kjetil: Farvel til virkeligheten eller en kritikk av mediekritikken, i *Sosiologi i dag*, Nr.1 1992, s.17-45.
- Rosen, Jay: *What Are Journalists For?*, New Haven: Yale University Press: 2000. A
- Rosen, Jay: The Essence of Public Journalism: i Strömbäck, Jesper (red): *Public journalism på svenska*, Demokratiinstituttet, 2000, s.10-16. B
- Raaum, Odd: *Pressen er løs*, Oslo: Pax Forlag A/S, 1999.
- Raaum, Odd: Se opp for etterligninger, i Eide, Martin (red): *Til dagsorden! : journalistikk, makt og demokrati*, Oslo: Gyldendal akademisk, 2001, s.59-85.

- Samuelson, Reidun: *Presse vs. politiker: en studie av bytteforholdet mellom avisjournalister og stortingsrepresentanter*, Hovedoppgave i statsvitenskap - Universitetet i Oslo, 1997.
- Seland, Idunn: *Makten i nyhetspresentasjonen. En studie av fire avisers dekning i Syse-saken og Rød-Larsen-saken*, Hovedoppgave i statsvitenskap – Universitetet i Oslo, 2000.
- Simensen, Jens O.: *Meningsbærer eller meningsløs*, Fredrikstad: Institutt for Journalistikk, 1999.
- Slagstad, Rune: *Rett og politikk*, Oslo: Universitetsforlaget, 1987.
- Slaatta, Tore: *Medier, amkt og demokrati (posisjonspapir)*, Rapport Maktutredningen, 1999
<http://www.sv.uio.no/mutr/rapp1999/Rapport6html>.
- Sogstad, Knut: *Layout*, Fredrikstad: Institutt for Journalistikk, 1996.
- Stordalen, Mette: *Terje Rød-Larsen: fra helt til skurk*, Hovedoppgave i statsvitenskap - Universitetet i Oslo, 2001.
- Storsul, Tanja: *Konvergering og konsentrasjon*, Institutt for media og kommunikasjon, Universitetet i Oslo, 1998.
<http://www.media.uio.no/internettendring/publikasjoner/tekst/storsul/SOL-rapport.pdf>
- Strömbäck, Jesper (red.): *Public journalism på svenska*, Demokratiinstituttet, 2000.
- Strömbäck, Jesper: Vad innebär journalism?, i Strömbäck, Jesper (red): *Public journalism på svenska*, Demokratiinstituttet, 2000, s.4-9.
- Thomassen, Petter: *En regjerings fall*, Oslo; J. W. Cappelens Forlag AS, 1991.
- Thompson, John B.: *The Media and Modernity*, Cambridge: Polity Press: 1995.
- Thorbjørnsrud, Kjersti: *Vilje til makt? : praksis og prinsipper i politisk journalistikk Illustrert ved "Jaglandsaken"*, Hovedoppgave i statsvitenskap - Universitetet i Oslo, 2001.
- Vær Varsom-plakaten: <http://www.nored.no/presseetikk/varsom.htm>
- Østbye, Helge: *Hvem eier norske massemedier?*, Rapport Maktutredningen, 2000.
<http://www.sv.uio.no/mutr/rapp1999/Rapport25html>.
- Østbye, Helge, Helland, Knut, Knapskog, Karl, Larsen, Leif Ove: *Metodebok for mediefag*, Bergen: Fagbokforlaget, 2002.
- Østerud, Øyvind: *Statsvitenskap*, Oslo: Universitetsforlaget, 1996.
- Østerud, Øyvind et al: *Statsvitenskapelig leksikon*, Oslo: Universitetsforlaget, 1997.
- Østlyngen, Trine og Øvrebø, Turid: En statsminister til begjær? Om journalisters arbeidsmetoder i Syse-saken, i Høyser, Svennik (red): *Pressens Årbog 1991*, Odense: C. A. Reitzels Boghandel A/S, 1991, s. 144-155.

Østlyngen, Trine og Øvrebø, Turid: *Journalistikk. Metode og fag*, Oslo: Ad Notam Gyldendal, 1998.

Åmås, Knut Olav: Mediekritikk er mediernes ansvar, Arne Ruth i samtale med Knut Olav Åmås, i *Samtiden*, Oslo: nr1, 2003, s.128-141.

Appendiks

Vær Varsom

Etiske normer for pressen (trykt presse, radio, fjernsyn og nettpublikasjoner)
Vedtatt av NORSK PRESSEFORBUND

Første gang i 1936, senere revidert i 1956, 1966, 1975, 1987, 1989, 1990, 1994 og 2001.

1. Pressens samfunnsrolle

1.1. Ytringsfrihet, informasjonsfrihet og trykkefrihet er grunnelementer i et demokrati. En fri, uavhengig presse er blant de viktigste institusjoner i demokratiske samfunn.

1.2. Pressen ivaretar viktige oppgaver som informasjon, debatt og samfunnskritikk. Pressen har et spesielt ansvar for at ulike syn kommer til uttrykk.

1.3. Pressen skal verne om ytringsfriheten, trykkefriheten og offentlighetsprinsippet. Den kan ikke gi etter for press fra noen som vil hindre åpen debatt, fri informasjonsformidling og fri adgang til kildene.

1.4. Det er pressens rett å informere om det som skjer i samfunnet og avdekke kritikkverdige forhold. Det er pressens plikt å sette et kritisk søkelys på hvordan mediene selv fyller sin samfunnsrolle.

1.5. Det er pressens oppgave å beskytte enkeltmennesker og grupper mot overgrep eller forsømmelser fra offentlige myndigheter og institusjoner, private foretak eller andre.

2. Integritet og ansvar

2.1. Den ansvarlige redaktør har det personlige og fulle ansvar for mediets innhold.

2.2. Den enkelte redaksjon og den enkelte medarbeider må verne om sin integritet og troverdighet for å kunne opptre fritt og uavhengig i forhold til personer eller grupper som av ideologiske, økonomiske eller andre grunner vil øve innflytelse på det redaksjonelle innhold.

2.3. Redaksjonelle medarbeidere må ikke ha oppdrag, verv, økonomiske eller andre bindinger som kan skape interessekonflikter i forhold til deres redaksjonelle oppgaver. De må unngå dobbeltroller som kan svekke deres troverdighet. Vis åpenhet om forhold som kan påvirke redaksjonelle medarbeideres habilitet.

2.4. Redaksjonelle medarbeidere må ikke utnytte sin stilling til å oppnå private fordeler.

2.5. En redaksjonell medarbeider kan ikke pålegges å gjøre noe som strider mot egen overbevisning.

2.6. Avvis alle forsøk på å bryte ned det klare skillet mellom reklame og redaksjonelt innhold. Avvis også reklame som tar sikte på å etterligne eller utnytte et redaksjonelt produkt, og som bidrar til å svekke tilliten til den redaksjonelle troverdighet og pressens uavhengighet.

2.7. Gi aldri tilsagn om redaksjonelle motytelser for reklame. Det som offentliggjøres, skal være et resultat av en redaksjonell vurdering. Sørg for å opprettholde det klare skillet mellom journalistikk og kommersiell kommunikasjon også ved bruk av pekere og andre koplinger.

2.8. Det er uforenlig med god presseskikk å la sponing påvirke redaksjonell virksomhet, innhold og presentasjon.

2.9. Redaksjonelle medarbeidere må ikke motta pålegg om oppdrag fra andre enn den redaksjonelle ledelse.

3. Journalistisk atferd og forholdet til kildene.

3.1. Pressens troverdighet styrkes ved at kildene for informasjon identifiseres, med mindre det kommer i konflikt med behovet for å verne kildene.

3.2. Vær kritisk i valg av kilder, og kontroller at opplysninger som gis er korrekte. Ved bruk av anonyme kilder må det stilles særskilte krav til kildekritikk.

3.3. Det er god presseskikk å gjøre premissene klare i intervjusituasjoner og ellers i forhold til kilder og kontakter.

3.4. Vern om pressens kilder. Kildevernet er et grunnleggende prinsipp i et fritt samfunn og er en forutsetning for at pressen skal kunne fylle sin samfunnsoppgave og sikre tilgangen på vesentlig informasjon.

3.5. Oppgi ikke navn på kilde for opplysninger som er gitt i fortrolighet, hvis dette ikke er uttrykkelig avtalt med vedkommende.

3.6. Av hensyn til kildene og pressens uavhengighet skal upublisert materiale som hovedregel ikke utleveres til utenforstående.

3.7. Pressen har plikt til å gjengi meningsinnholdet i det som brukes av intervjuobjektets uttalelser. Direkte sitater skal gjengis presist.

3.8. Endring av avgitte uttalelser bør begrenses til korrigerende av faktiske feil. Ingen uten redaksjonell myndighet kan gripe inn i redigering og presentasjon av redaksjonelt materiale.

3.9. Optre hensynsfullt i den journalistiske arbeidsprosessen. Vis særlig hensyn overfor personer som ikke kan ventes å være klar over virkningen av sine uttalelser. Misbruk ikke andres følelser, uvitenhet eller sviktende dømmekraft. Husk at mennesker i sjokk eller sorg er mer sårbare enn andre.

3.10. Skjult kamera/mikrofon eller falsk identitet skal bare brukes i unntakstilfeller. Forutsetningen må være at dette er eneste mulighet til å avdekke forhold av vesentlig samfunnsmessig betydning.

4. Publiseringsregler

4.1. Legg vekt på saklighet og omtanke i innhold og presentasjon.

4.2. Gjør klart hva som er faktiske opplysninger og hva som er kommentarer.

4.3 Vis respekt for menneskers egenart, privatliv, rase, nasjonalitet og livssyn. Fremhev ikke personlige og private forhold når dette er saken uvedkommende.

4.4. Sørg for at overskrifter, henvisninger, ingresser og inn- og utannonseringer ikke går lengre enn det er dekning for i stoffet. Det er god presseskikk å oppgi kilden når opplysninger er hentet fra andre medier.

4.5. Unngå forhåndsdømming i kriminal- og rettsreportasje. Gjør det klart at skyldspørsmålet for en mistenkt, anmeldt, siktet eller tiltalt først er avgjort ved rettskraftig dom. Det er god presseskikk å omtale en rettskraftig avgjørelse i saker som har vært omtalt tidligere.

4.6. Ta hensyn til hvordan omtale av ulykker og kriminalsaker kan virke på ofre og pårørende. Identifiser ikke omkomne eller savnede personer uten at de nærmeste pårørende er underrettet. Vis hensyn overfor mennesker i sorg eller ubalanse.

4.7. Vær varsom med bruk av navn og bilde og andre klare identifikasjonstegn i kriminal- og rettsreportasje. Vis særlig omtanke ved omtale av saker som er under etterforskning, og i saker som gjelder unge lovovertridere. Avstå fra identifikasjon når dette ikke er nødvendig for å tilfredsstillende berettigede informasjonskrav.

4.8. Når barn omtales, er det god presseskikk å ta hensyn til hvilke konsekvenser medieomtalen kan få for barnet. Dette gjelder også når foresatte har gitt sitt samtykke til eksponering. Barns identitet skal som hovedregel ikke røpes i familietvister, barnevernsaker eller rettssaker.

4.9. Selvmord eller selvmordsforsøk skal som hovedregel ikke omtales.

4.10. Vær varsom med bruk av bilder i annen sammenheng enn den opprinnelige.

4.11. Vern om det journalistiske fotografiets troverdighet. Bilder som brukes som dokumentasjon må ikke endres slik at de skaper et falsk inntrykk. Manipulerte bilder kan bare aksepteres som illustrasjon når det tydelig fremgår at det dreier seg om en montasje.

4.12. For bruk av bilder gjelder de samme aktsomhetskrav som for skriftlig og muntlig fremstilling.

4.13. Feilaktige opplysninger skal rettes og eventuelt beklages snarest mulig.

4.14. De som utsettes for sterke beskyldninger skal såvidt mulig ha adgang til samtidig imøtegåelse av faktiske opplysninger. Debatt, kritikk og nyhetsformidling må ikke hindres ved at parter ikke er villig til å uttale seg eller medvirke til debatt.

4.15. De som utsettes for angrep skal snarest mulig få adgang til tilsvar, med mindre angrep og kritikk inngår som ledd i en løpende meningsutveksling. Tilsvar skal ikke utstyres med redaksjonell, polemisk replikk. Ha som krav at tilsvaret er av rimelig omfang, holder seg til saken og har en anstendig form.

4.16. Vær varsom med å opprette pekere fra digitale utgaver til innhold som bryter med god presseskikk. Sørg for at pekere til andre medier eller publikasjoner, er tydelig merket. Det er god presseskikk å informere brukere av interaktive tjenester om hvordan publikasjonen registrerer og eventuelt utnytter bruken av tjenestene.

4.17. Dersom redaksjonen velger ikke å forhåndsredigere digitale meningsutvekslinger, må dette bekjentgjøres på en tydelig måte for de som har adgang til disse. Redaksjonen har et selvstendig ansvar for så snart som mulig å fjerne innlegg som bryter med god presseskikk.

Ord og bilder er mektige våpen, misbruk dem ikke!

Gjennomgang av Tønne-saken

Som jeg tidligere har meddelt skal det foretas en intern gjennomgang av Dagbladets journalistikk i Tønne-saken. Det tragiske dødsfallet og den mediedebatten som nå kommer, krever at vi selv går nøye gjennom det arbeidet som er gjort.

Det settes derfor ned en arbeidsgruppe under ledelse av Lars Helle som skal foreta gjennomgangen. De øvrige medlemmene er Peter Raaum og Inger Bentzrud. Gruppen skal legge fram en rapport som skal danne grunnlaget for en faglig diskusjon i redaksjonen. Rapporten bør foreligge ved utgangen av januar. Vi tar sikte på å legge den fram i et åpent diskusjonsmøte i redaksjonen.

Gruppas oppgave er å gjennomgå ulike sider ved saken. Hovedoppgaven vil være å se vår dekning og våre arbeidsmetoder i forhold til Vær Varsom-plakaten og Dagbladets etiske regler. Gruppen skal også vurdere om det bør gjøres endringer i de etiske husreglene.

Herunder skal gruppa se på hvordan saken framstod for leserne på trykk; omfanget saken fikk, nyhetsutviklingen fra dag til dag og bruken av virkemidler og bilder.

Gruppen skal også se på Dagbladets plass i helheten og i forhold til andres dekning av saken.

Vennlig hilsen

John O. Egeland

Tabell 1. Tid brukt til ulike massemedier 1991-2001¹¹³

Medier	1991	1994	1997	1999	2001
Avis	39	39	36	33	31
Fjernsyn ¹¹⁴	114	113	119	141	156
Radio ¹¹⁴	106	96	87	93	95
Plate/kassett/CD	40	38	36	34	43
Ukeblad	8	7	5	5	4
Bøker	14	11	10	11	12
Tidsskrift	6	5	4	5	3
Tegneserieblad	3	3	2	2	2
Hjemme-PC	-	10	12	18	27
Video	8	8	6	7	7
Internett	-	-	-	-	21
Total	338	330	317	349	401

Kilde: Statistisk Sentralbyrå

Tabell 2. De tre største aviseierne 2001

Eier	Opplag	Opplag i %
Schibsted	996053	29.7
Orkla ASA	501660	14.9
A-Pressen ASA	478407	14.2
Totalt opplag ¹¹⁵	3352179	100.0

Kilde: Eierskapstilsynet.

¹¹³ Tabellen er målt i minutter.

¹¹⁴ Spørreteknikken for tid brukt til radio og fjernsyn er endret fra 1999

¹¹⁵ Avisopplaget er regnet ut etter følgende regel: Hele avisopplaget tilfaller den eier som kontrollerer 50 prosent eller mer av aksjene i selskapet. Hvis ingen av eierne har kontroll, fordeles opplaget på de aktuelle eiere ut fra hvilken eierandel de har i avisen. Når opplaget til gratisavisene inngår i dagspresseopplaget eller skal fordeles på sine eiere, divideres deres opplag på 3 (<http://www.eierskapstilsynet.no/database/dbprogs/?1=1&id=651>).

Tabell 3. Største eiergrupper 1987-2001

Antall aviser	1987	1990	1993 ¹¹⁶	1996 ¹¹⁶	1999	2000	2001	2002
Schibsted	5	3	3	3	3	3	3	
Orkla ASA	7	6	15	18	26	26	26	
A-Pressen ASA ¹¹⁷	38	36	34	38	45	44 ¹¹⁶	45	
Adresseavisen ¹¹⁸	2	2	4	6	7	6	6	
Harstad Tidende ¹¹⁹	-	2	2	5	9	9 ¹¹⁶	7	
Totalt antall aviser	216	202	209	220	223	218	217	

Kilde: Høst 2002:27.

Tabell 4. Valgopplutning målt i prosent

År	Kommunevalg	Fylkestingsvalg	År	Stortingsvalg
1991	66.0	63.8	1989	83.2
1995	62.8	59.7	1993	75.8
1999	60.4	56.8	1997	78.3
2003	58.5	54.9	2001	75.5

Kilde: Statistisk Sentralbyrå

¹¹⁶ Tre aviser som ble nedlagt ved utgangen av 2000, er regnet med (En A-presseavis og to eid av Harstad Tidende).

¹¹⁷ A-Pressen ble regnet som eiergruppe også før 1990, jf. NOU 1995:3 s.28. Øvre Smaalenenes/Indre Smaalenenes Avis og Enebakk Avis er regnet med til A-Pressen fra 2001.

¹¹⁸ Schibsted eier 31.9 % og Orkla 17.2 % av Adresseavisen.

¹¹⁹ Schibsted eier 42.6% av Harstad Tidende

Aviser/nyhetsbyråer og utgaver som har vært benyttet i denne oppgaven

Adresseavisen: 22/9-90.

Aftenposten: 16/8-96, 18/4-00, 20/10-00, 19/12-00, 21/12-01 , 5/1-02, 6/2-02, 17/2-02, 1/3-02, 3/3-02, 5/3-02, 6/3-02, 7/3-02, 8/3-02, 12/3-02, 14/3-02, 22/3-02, 23/3-02, 25/3-02, 6/4-02, 20/4-02, 24/4-02, 25/4-02, 26/4-02, 29/4-02, 30/4-02, 2/5-02, 7/5-02, 8/5-02, 11/5-02,12/5-02, 13/5-02, 14/5-02, 15/5-02, 16/5-02, 18/5-02, 22/5-02, 23/5-02, 24/5-02, 25/5-02, 26/5-02, 27/5-02, 11/6-02, 28/6-02, 9/7-02, 10/7-02, 11/7-02, 12/7-02, 18/7-02, 15/1-03, 16/1-03, 18/1-03, 28/1-03.

Arbeiderbladet/Dagsavisen: 15/9-90, 20/8-96, 28/2-00, 5/12-02.

Bergens Tidende : 19/1-02, 20/1-02, 21/1-02, 27/1-02, 28/1-02, 2/2-02, 8/2-02, 11/2-02, 12/2-02, 16/2-02, 17/2-02, 21/2-02, 1/3-02, 2/3-02, 5/3-02, 7/3-02, 23/3-02, 24/4-02, 25/4-02, 26/4-02, 27/4-02, 29/4-02, 30/4-02, 2/5-02, 10/5-02, 15/5-02, 18/5-02, 23/5-02, 24/5-02, 25/5-02, 11/7-02, 12/7-02.

Dagbladet: 16/9-90, 18/9-90, 22/9-90, 25/9-90, 21/8-96, 31/12-99, 16/2-00, 20/12-01, 11/2-02, 15/2-02, 17/2-02, 19/2-02, 24/2-02, 3/3-02, 7/3-02, 10/3-02, 22/3-02, 26/3-02, 2/4-02, 24/4-02, 25/4-02, 26/4-02, 27/4-02, 28/4-02, 29/4-02, 30/4-02, 2/5-02, 3/5-02, 7/5-02, 11/5-02, 12/5-02, 14/5-02, 15/5-02, 16/5-02, 21/5-02, 22/5-02, 23/5-02, 25/5-02, 26/5-02, 6/7-02, 8/7-02, 9/7-02, 16/1-03, 28/1-03, 6/8-03.

Dagens Næringsliv: 28/12-01, 5/1-02, 8/1-02, 19/1-02, 4/2-02, 5/2-02, 6/2-02, 7/2-02, 9/2-02, 14/2-02, 15/2-02, 20/2-02, 1/3-02, 8/3-02, 23/3-02, 6/4-02, 10/4-02, 20/4-02, 8/5-02,13/5-02, 18/5-02, 27/5-02, 10/6-02, 15/6-02, 10/7-02, 25/7-02, 16/9-03.

Journalisten: 26/1-01, 3/9-01, 25/1-02, 8/2-02, 28/2-02, 14/2-03.

Klassekampen: 1/6-02.

Norsk Telegram Byrå : 16/9-90, 17/9-90, 19/9-90, 15/1-02.

Stavanger Aftenblad: 21/2-02, 23/2-02, 25/2-02, 26/2-02, 1/3-02.

Verdens Gang: 14/9-90, 15/9-90, 16/9-90, 18/9-90, 19/9-90, 7/3-02, 22/3-02, 24/4-02, 25/4-02, 26/4-02, 27/4-02, 29/4-04, 30/4-04, 2/5-02, 3/5-02, 4/5-02, 5/5-02, 6/5-02, 7/5-02, 8/5-02, 10/5-02, 11/5-02, 12/5-02, 14/5-02, 15/5-02, 17/5-02, 18/5-02, 22/5- 02, 23/5-02, 24/5-02, 25/5-02, 9/7-02, 10/7-02, 11/7-02.

Vårt Land: 17/9-90.